

ZÁPAS PŮL STOLETÍ

11-D-192

VÁCLAV ŠLESINGER

ZÁPAS PŮL STOLETÍ

BOJ O ČESKOU MORAVU

1848—1918

NOVELA - NAKLADATELSTVÍ V BRNĚ

Koupi od	<i>Zikeš</i>
Darem od	
v	<i>Brně</i> za Kčs <i>101</i>
Inv čis:	<i>6.665</i>
Sign:	

<p>ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA PRAVNICKÉ FAKULTY UJEP</p> <p>STARÝ FOND</p> <p>č. inv. <i>035 333</i></p>

UVODEM.

Mnohý čtenář této knihy se bude snad tázat, proč byla napsána. — Nezrodila se z mého podnětu. Hned po první světové válce mne nabádali, abych ji napsal, šéfredaktor Lidových novin Arnošt Heinrich a spisovatel Jiří Mahen. Oba tvrdili, že mladší generace nikdy správně nepochopí vznik samostatné Československé republiky, nebude-li mít přehled alespoň z jednoho úseku posledních let bojů o bytí či nebytí naší národní existence. Zejména Morava, nejčeštější ze všech korunních zemí, byla nejdéle tísněna nepřátelským tlakem a bržděna v kulturním a národním ohledu německou sverepostí. Znal jsem předválečnou Moravu jako snad už žádný z veřejných pracovníků. Nebylo na Moravě města, ba možná ani jedině vesnice, kde bych nepřednášel na schůzích, což mně také vyneslo několik měsíců nedobrovolné dovolené, kterou jsem strávil ve věznici u zemského trestního soudu v Brně na Cejlu. Řídil jsem do roku 1908 časopis Pokrok a po převratu jsem byl redaktorem Národa a Lidových novin. Od roku 1908 jsem zasedal v předsednictvu a zemském výkonném výboru bývalé lidové strany na Moravě, později lidové strany pokrokové, jako její zemský tajemník. Zúčastnil jsem se voleb ve zněmělých městech, zápisů do škol v Brně i mimo Brno. Řídil jsem na Moravě — jako tajemník strany — několikrát zemské a říšské volby, zúčastnil jsem se všech zasedání zemského sněmu moravského až do první světové války, kdy byl sněm rozpuštěn. Z povinnosti jsem vedl o všech významnějších politických a hospodářských událostech na Moravě zápisy, kterých strana nezbytně potřebovala pro svůj další rozvoj. Vedl jsem záznamy politických schůzek, které se konaly každý pátek v Brně v době,

kdy profesor T. G. Masaryk předsedal klubu nezávislých poslanců na říšské radě a kde Masaryk s drem Adolfem Stránským podávali zprávy o všech politických, hospodářských a kulturních otázkách, projednáváné na říšské radě ve Vidni. T. G. Masaryk tyto schůzky odůvodňoval: Abyste věděli, jak ten zajíc běží.

Právě pro tyto znalosti věcí, s nimiž jsem byl po celá léta v přímém styku, nabádali mne moji přátelé, aby se alespoň hrst těchto vzpomínek zaznamenala a zachovala pro příští generace. Šlo jen o formu. Vzpomínky? Paměti? Jedno i druhé bylo zamítnuto. Byl to Heinrich, který navrhl: Napište to ve formě novinářských reportáží, z nichž jste již některé otiskl v Lidových novinách. Začněte každou reportáž od vzniku věci a sledujte ji až do roku 1914, kdy nám nařizly c. k. úřady jazyk. Tyto stati můžete zařazovat v knize volně, poněvadž každá z nich bude mít vždy samostatnou dokumentární cenu. — Poměr k jednotlivým osobám? — Takový, jaký tehdy politická Morava k jednotlivcům měla. Taková Morava byla a takovou ji nynější Moravě ukažte. Sneste do knihy vše o bojích, které jsme s našimi Němci prožívali, možná, že se nám to ještě jednou všechno hodí, abychom mohli ukázat, že se na straně našich tehdejších nepřátel vystřídaly jen osoby, nikoliv však snaha nás zničit.

Po zralém uvážení těchto rad pustil jsem se do zpracování onoho materiálu, který jsem za dlouholeté své působnosti na Moravě sbíral a předkládám jej čtenářům. Rukopis byl hotov už před okupací, ale neblahé poměry naší nesvobody zaviniily, že kniha vychází teprve nyní.

v. š.

PRÍČINY POROBY ČESKÉHO LIDU NA MORAVĚ.

Ač Morava byla odedávna nejčestější ze všech zemí historických, byl český lid na Moravě před rokem 1848 pouze pojmem etnografickým. Teprve po roku 1848 stal se také činitelem sociálním a politickým, čili skutečným národem. Příčiny poroby českého lidu na Moravě byly mnohé. Po Bílé hoře postavena němčina na roveň státní řeči české, vyřčena rovnost v obnoveném zřízení zemském na Moravě — roku 1628. Po té se vídeňská politika soustavně snažila seslabit česká práva a svobody, a to jednak reformací katolickou, pak germanisací, absolutismem a centralisací. Český jazyk byl vymýcen z úřadů, chrámů, škol a tak český lid byl ponížěn mravně, duševně i hmotně. Po zrušení české dvorské kanceláře roku 1749 byla veta po češtině i u stavů. V roce 1774 byla uvedena v život na Moravě tak zvaná Hauptschule, na vyšších školách se češtině vůbec nevyučovalo a v roce 1781 bylo pak nařizeno, kdo chce studovat gymnasium, musí znát německy. V Olomouci byla roku 1785 vyloučena čeština i při pastorálce v bohosloví.

Za takových poměrů nebylo divu, že moravská města byla v rukou Němců, zejména města s vlastním statutem jako Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Kroměříž a Uherské Hradiště. Tato významná střediska s německou obecní správou zhoubně působila na český venkov a proto národnostní vývoj lidu v Čechách a zejména na Moravě postupoval velmi pomalu. Český venkov nejen že neměl v městech oporu, nýbrž naopak byl vydán na pospas městským germanisačním snahám. Avšak přes všechny tyto těžkosti se Němcům nepodařilo český živel na Moravě úplně zdolat, neboť sčítání lidu v roce 1846 dokazuje, že na

Moravě stále ještě bylo 70% Čechů a jen 28% Němců a 2% Židů. Tento poměr se nezměnil ani v letech pozdějších.

Početní převaha českého živlu však neznamena ve veřejném životě moravském až do roku 1848 ničeho. Příčina nebyla v psaném právu, nýbrž v tom, že český živel pozbyl veškeré váhy a platnosti a že orgány a osoby v zemi úřadující neznaly českého jazyka. Psané právo bylo vlastně na straně Čechů. Vždyť Zemské zřízení z roku 1628 předpisovalo výslovně, že »u úřadů se má vyjednávat v tom jazyku, ve kterém se zadaly spisovně«, a po vydání tolerančního patentu v roce 1781 a zrušení nevolnictví nacházíme v řádu soudním § 13. podle kterého »mohou užívati strany i jejich zástupcové jazyka v zemi obvyklého«. Přesto však nebylo ani jediného úřadu na Moravě, který by se těmito zákony řídil a úřední rozhodnutí v jazyku českém vydal.

Národnostní poměry na Moravě se nezměnily ani po roku 1848, kdy český živel okusil a poznal již ovoce politické svobody. Moravská šlechta roku 1848 na Stavovském sněmu brněnském se vyslovila sice pro »rovnost práv jazyka moravského a německého v chrámě a ve škole, v úřadech a soudech«, také krajský úřad v Brně vydal 20. května 1848 výnos, adresovaný všem podřízeným úřadům, ve kterém žádal, aby »všeliká nařízení obcím a poddaným se vydávala v jazyku vlasteneckém, každé krajině obvyklém, ve kterémž i všeliké smlouvy mají býti sepisovány«, ale ještě v roce 1850 musili čeští katolíci věřící se domáhat u biskupa toho, aby alespoň v jednom brněnském kostele bylo povoleno české kázání. Časopis Hlas z 11. května 1850 oznamoval: Na slavnost Letnic neb svato-dušní započne první pozdější kázání v jazyku českomoravském v kostele u Kapucínů po mši svaté, která se tamž o 10. hodině sloužívá.

Rovněž selský sněm lidový, vyšlý ze stavovského, se vyslovil pro »neporušitelnost národnosti a rovné právo obou národností«. Ale všechna tato usnesení a výnosy neměla pro Čechy,

žijící na Moravě, většího praktického významu, neboť nebylo nejen českých úředníků a soudců, ale ani českých advokátů, kteří by výnosu prakticky ku prospěchu jazyka českého využili.

Mimo úsilí několika uvědomělých kněží, kteří se zasazovali u svých biskupů, aby v některých městech bylo povoleno české kázání, nebylo na Moravě nic, co by český živel národnostně pozvedlo. Proto se nelze divit, když po prvním českém kázání u Kapucínů čteme v Hlasu ze dne 25. května 1850, že »nelze vypověděti, s jakou radostí přijal zbožný lid moravský pokrm slova božího, jehož tak toužebně byl hledal. Slova nadšených řečníků tuto horlivost ještě více roznitila a zpěvy slovanské dojímalý srdce«. — To však bylo vše, co se českému lidu mohlo poskytnout. Před úřady zastání neměl. Teprve po roce 1860 přišel na Moravu do Kroměříže první český advokát, známý vlastenec dr. Jan Kozánek, k němuž putoval český lid téměř z půl Moravy. Jinde byli všude němečtí advokáti. Ale ani opravdových českých škol na Moravě do roku 1860 nebylo. Někde na vesnicích byly sice školy obecné čili triviální, ale jak vypadaly a kdo v nich učil, byla otázka jiná. Také většina duchovenstva se podobala tomuto učitelstvu. Profesor A. V. Šembera vydal o tehdejších národnostních poměrech spisek, v němž si trpce stěžuje nejen na školské poměry, ale i na úřady, kněžstvo, advokáty a píše: Každý, sebeníže postavený úředník, každý duchovní a učitel na Moravě, jsa rodem Slovan, umí mluvit s mládeží německou německy, jsouť však okresní dozorcové nad školami, jež při zkouškách mládeže moravské jsou němými svědky, jsouť faráři v kolátorách moravsko-německých, jež neumějí svým moravským farníkům slova útěchy učinit a jiní duchovní, kteří nebyvše nikdy povzbuzeni, by se učili česky, co řečníci na kazatelně bývají lidu na posměch; jsouť úředníci političtí, jež nerozumějí stížnostem lidu utiskovaného, soudcové, kteří neostýchají se vracet stranám spravedlnost hledajícím žádosti a žaloby české nazpátek, by je zadali po ně-

mecku; jsou lékaři a advokáti v místech moravských, kteří lidu nerozumí, když o radu a pomoc je žádají, jest na sta učenců na moravských školách, kteří neznají ani počátky pravopisu českého, vůbec pak množství úředníků a jiných osob, kteří dle zákona mají býti v jazyku českém úplně sběhlí, kteří ale neumějí ani snesitelně čísti, ano mnozí, kteří byvše přijímáni v ouřad, nebyli ani přidrženi, by se vykávali vysvědčením z jazyka českého, jakož zákon toho požaduje.

Jako doklad k tomuto tvrzení slouží dopis c. k. notáře z Moravského Krumlova z roku 1871, jímž se ucházel o důvěru volitelů jako ústavácký kandidát poslanectví na zemský sněm moravský proti kandidátu strany národní a který rozesílal volitelům. Otisk dopisu se všemi chybami svědčí také o tom, jak se uměle udržoval moravský separatismus a jak se v tehdejších letech štválo se strany vládních kandidátů a úřadů proti Čechům. Tento ústavácký kandidát píše svým voličům:

Draží volitelové! Vystupuji mezi Vás co ustavověrní muž kterému na tym záleží, by samostatnost naše milí vlasti Moravy proti Čechům hajena byla, kterému na tym záleží, by jsme co bratři na Moravě zdaž Českého neb Německého jazyka ve svornosti spolu obcovali, by Čechové co naši nepřáteli od nás odlučeni zostali, by jsme od jejího sněmu zákonu nám škodlivých přijmout nemuseli, proto že my Čechu nepotřebujeme a jejich úředníky a jejich dělníky naším potem a našema danima živit nechceme. Mi na tym záleží, by naše svobodné práva nám neobmezena zustali, by se daně smenšovali, konečně aby se mocnárství Rakouske nerozpadlo(!) a aby jsme se nestali otrokami Rusu(!!). Žádám Vás tedy o Vaše hlasy co kandidát za poslance do zemského sněmu. Nenechte se zaslepit milí volitelové od těch falešných proroku, což se jmenují narodní strana, v pravdě ale jsou horlivema nepřátelama moravských narodu.

V Krumlově dne 30. srpna 1871. František Prokš c. k. notář.
Takové ovzduší přirozeně českému lidu nejen národnosti

vzpruhu nedodalo, ale ještě jej ubíjelo. Zatím co Němci měli na Moravě kromě spousty středních škol universitu, ba zřizovali i techniku, český živel bojoval o to, aby se alespoň na německých školách středních vyučovalo také jazyku českému. Jazyková rovnoprávnost, získaná v roce 1848, neměla tedy pro nás trvalé ceny a jak rychle jsme ji získali, tak jsme ji v pozdějších letech zase ztratili. Houževnatí němečtí c. k. úředníci, soudcové, notáři atd. se jazykové rovnoprávnosti bránili a nedostatek české inteligence i neuvědomělost českých vrstev umožnila mnohé německé vítězství, takže boj o jazykovou rovnoprávnost mezi Čechy a Němci na Moravě vzplanul teprve v letech osmdesátých a devadesátých.

POČÁTKY ČESKÝCH NOVIN.

Probudit českou Moravu po roce 1848 k rozhodnějšímu boji proti německé nadvládě nebylo tak jednoduché. V zemi nebylo českých novin, které by český lid z dlouholetého spánku burcovaly a pokusil-li se někdo na Moravě české noviny založit, setkal se s tuhým odporem německého města, v němž žil. Tak se stalo profesoru Helceletovi, který v roce 1848 založil v Olomouci časopis »Svatopluk, list pro lid slovanský«. Po třetím čísle musil vydávání novin zastavit a ještě byl rád, že ho správa obce z města nevyhnala. Za to českou Moravu zpracovávaly německé listy, z nichž jenom v Brně vycházely hned tři, a to Telegraf, Brüner Tagscourier a Constitutioneller Bote. Zvláště Telegraf se vyznamenával zlehčováním českých lidí.

Teprve v listopadu 1848 stalo se na zemském sněmu moravském památné usnesení, které vybojovali venkovští poslanci čeští. Němci podali návrh, aby země moravská vydávala svým nákladem úřední list v jazyku německém pod názvem Brüner Zeitung. Selští poslanci prohlásili, že pro návrh budou hlasovat s podmínkou, když bude list přinášeti zprávy i v českém pře-

kladu. Návrh byl přijat, ač byl pro českou věc velmi nebezpečný. Uvědoměli čeští lidé z města upozornili venkovské poslance, že Němci pomocí svého úředního listu mohou v překladech německých zpráv českým lidem vnucovat k určitým věcem své stanovisko. Varování nezůstalo bez účinku. V příští schůzi zemského sněmu moravského čeští poslanci prohlásili, že podobné noviny na útraty země nepřipustí a žádali vedle německého listu samostatné noviny české. Spor s Němci vyhráli a tak vedle Brünner Zeitung počaly vycházet české Moravské noviny. Pro politickou část těchto novin byl získán za redaktora profesor P. František Klácel, pro úřední část profesor A. V. Šembera. Jméno Klácelovo bylo Čechům zárukou dobré výchovné, národní a politické práce. Teprve roku 1850 byl v Brně založen druhý český list Hlas, který s počátku byl orgánem strany národní na Moravě a když počala v roce 1871 v Brně vycházet Moravská Orlice, stal se Hlas orgánem katolické strany národní. Po té v roce 1889 založil dr. Adolf Stránský v Brně další české noviny s názvem Moravské listy, které později splynuly s olomouckým Pozorem a 16. prosince roku 1893 vyšly pod novým názvem Lidové noviny. Byl to orgán moravské lidové strany svobodomyšlné.

Tehdejší tiskové poměry, sešněrované starým rakouským tiskovým zákonem, byly největším nepřítelem rodících se nových svobodomyšlných myšlenek. Jak tehdy politický tisk vypadal, o tom svědčí těchto několik ukázek. Vydavatel novin, týdeníkem počínaje, musil složit úřadům peněžitou částku, tak zv. kaucí, která se určovala podle rozměrů listu a která propadla ve prospěch státu, když bylo vydání listu úředně zastaveno pro odchýlné nebo nezákonné psaní. A nezákonné bylo vše, co úřady shledaly za »tupící kritiku«, pro kterou byl už v roce 1849 Karel Havlíček Borovský postaven před porotu. Dále existoval tak zv. novinářský kolek; to znamenalo, že každý jednotlivý exemplář novin, který se octl v rukou čtenářů, musil být orazítkován úředním razítkem. Za každé jednotlivé ora-

zítkované číslo musil vydavatel listu zaplatit celnímu úřadu jeden krejcar poplatku. Měl-li tedy časopis 2.000 čísel nákladů, musilo se před vydáním zaplatit 20 zlatých novinářského kolku. Aby se manipulace s tiskem a kolkováním novin nezdržovala, praktikovalo se to tak, že se v tiskárně odpočítaly čisté archy papíru a před tiskem se poslaly na celní úřad k okolování a po zaplacení příslušné částky se papír odvezl zase do tiskárny, kde bylo možno teprve vytisknout text novin. Další sešněrování tisku bylo také v tom, že byl zakázán volný prodej novin. Vedle přímých abonentů, kterým docházely noviny poštou, bylo na zvláštní žádost úřadem povoleno jen některým novinám, že mohly být prodávány jednotlivě v trafikách. Moravské listy, pozdější Lidové noviny a socialistické noviny jako Rovnost, Cervánky, Rašple, v pozdějších letech národně-sociální Dělnické rozhledy, Dělnický obzor, se nesměly v trafikách prodávat ještě v roce 1894 a jejich žádosti o povolení byly místo držitelstvím vždy zamítnuty. Chtěly-li tyto listy mít drobný prodej, musili si jejich vydavatelé zařizovat vlastní novinářské kiosky. To vše bylo ovšem spojeno se značným nákladem a uváží-li se, že nejdražší noviny byly za 4 krejcare, dovedeme si představit jejich prosperitu, lépe řečeno pasivnost. Vždyť jen na poštovní známku při expedici novin a novinářský kolek se musilo za každé jednotlivé číslo novin vydat po dvou krejcarech, mimo ostatní režii. Změna tiskového zákona a zrušení novinářského kolku byla provedena teprve v roce 1895.

ČESKÉ ŠKOLSTVÍ NA MORAVĚ.

Přes veškerou snahu tehdejších českých buditelů nemohl se český živel v moravských městech povznést k rozhodnější akci za svá práva a proti německému útisku. Až v letech osmdesátých, kdy do měst přibyla hrstka české inteligence a kdy i české řemeslnictvo a dělnictvo počalo česky cítit a uvědomovat si

svoje odvislé postavení na Němcích, vzplanuly v moravských městech národnostní boje, a to s počátku hlavně o české školy. Jakou křížovou cestu musili pak čeští lidé v bojích o své školy postoupit a kolik let se musili o zřízení veřejné školy rvát v německých městech po celé Moravě, slouží za příklad Brno. V roce 1877 nebylo v Brně ani jediné české veřejné školy mimo cvičné školy chlapecké a dívčí při učitelských ústavech, které byly umístěny na periferii města. Celé stovky dětí českých rodičů musily v důsledku toho plnit školy německé a jen omezený počet byl přijímán do českých cvičných škol, které zvětší částí plnili žáci z venkova, nastávající čekatelé učitelských ústavů. Tehdy se rozhodlo několik uvědomělých lidí v Brně podat brněnské městské radě prosbu ve formě petice, aby zřídila alespoň jednu veřejnou českou školu v některé části vnitřního města. K petici byl přiložen seznam českých rodičů a jejich dětí školou povinných, jichž bylo několik set. Radnice prosbu vrátila s odůvodněním, že mezi podepsanými je jeden občan bezdětný a dva, kteří mají děti již školou nepovinné. Čeští žadatelé neustoupili. Sepsali novou prosbu, opatřili ji podpisy 201 českých rodičů, majících 483 dítek školou povinných. Nová petice byla doručena 18. března 1877 tehdejšímu purkmistrovi dru K. van der Strassovi. Tato petice, která je zajímavá svým obsahem i pozdějšími svými osudy, zní:

Slavné zastupitelstvo královského hlavního města Brna!

Doba naše více nežli kterákoliv dřívější vyžaduje, aby tomu, kdo vstoupiti má do života, položen byl pevný základ, na kterém by mohl zbudovati šťastnější budoucnost. Vědění a moc, toť základním heslem naší doby. Čím větší míra vědomostí, tím více usnadňuje se prospívání v životě. Proto doba naše má zřetel především ku školství, které také v krátké době nabylo netušeného, potěšitelného rozvoje. Zejména jsou to školy národní, které jsouce ustanoveny, aby největší části budoucích občanů poskytly všechny vědomosti pro život, všecku pozornost zasluhují a také doznávají.

Ne lze upřít, že královské hlavní město Brno pro školství národní přináší velké oběti, jenže bohužel nepřihlíží ku potřebám valné části obyvatelstva tohoto města, totiž českého. Jest to pravda odedávna již všemi pedagogy uznaná, že vyučování školní, má-li prospívati, musí se dít jazykem mateřským. Vypadá to ovšem téměř jako paradoxon, mluví-li se ve vyučování jazykem dětem nesrozumitelným. Ale bohužel se u nás tento hřích na našich dětech páchá. Mimo cvičné školy při obou zdejších českých ústavech ku vzdělání učitelstva, na kterých se přijímá toliko omezený počet žáků, nebylo v městě Brně pro velkou část obyvatelstva národnosti české ani jediné školy národní, na které česká mládež mohla by se vzdělávati přirozeným svým jazykem.

Jsme tedy dítky své nuceni posílati do školy německé. Následky toho jsou, jak pochopitelně, pro naše děti dosti smutné. Slyší ve škole učitele mluvit, ale nerozumějí cizím zvukům a tak trvá obyčejně rok i více, nežli dítě pochyť alespoň tolik němčiny, aby mohlo alespoň poněkud rozuměti německé přednášce. Nutný následek toho je, že děti naše v učení zůstávají pozadu a že naučí se snad drobet lámat němčinu, ale v ostatních vědomostech zůstávají pozadu.

My nížeapsaní nepodceňujeme nikterak důležitost německého jazyka, jazyka národa, se kterým odedávna máme toliké styky. Avšak cizím jazykům vyučuje se u všech národů na základě mateřského jazyka a zkušenost učí, že touto cestou lze ji také nabýti. Německé vyučování českých dětí, pro které se obyčejně uvádí za důvod potřeba znalosti němčiny, mnohdy ani toho účelu nedosahuje, o ostatních vědomostech pro život potřebných ani nemluvě.

Zákon také uznává pravdivost zásady o vyučování mateřskou řečí a § 19. stát. zák. zákona výslovně ustanovuje: Veškerí národové státu jsou stejně oprávněni, aby každý národ měl neporušitelné právo na zachování a vzdělání své národnosti a řeči. Rovnoprávnost v zemi obvyklých řečí ve

škole, úřadu a ve veřejném životě se od státu uznává. V zemích, v nichž více národů obývá, mají veřejná učiliště tak býti zřízena, aby beze všeho násilí se strany druhé zemské řeči každému z těchto národů potřebných prostředků ku vzdělání se ve své řeči mateřské dostalo. Každé národnosti má se tedy poskytnouti možnost k nabytí vědomostí přirozeným jejím jazykem a tím je jazyk, který dítěti vstúpila matka, jazyk mateřský.

Ríšský zákon školský, daný dne 14. května 1869 ustanovuje také v § 59. počet školních dětí, pro které se škola zříditi má: Kde a kdy nastává povinnost zříditi školu, ustanoví zákonodárství zemské, spravujíc se pravidlem, že škola v každé případnosti zřízena býti má tu, kde na hodinu dokola a dle průměru pětiletého jest více než 40 dětí, které musí choditi do školy přes půl míle vzdálené.

My podepsaní rodičové přejeme si, aby dívky naše měly příležitost nabytí vědomostí ve své mateřštině a počet dětí, který při našich jménech je podán, dokazuje, že dle zákona máme nároky na to, aby pro dívky naše byl v Brně zřízen přiměřený počet škol. Nahlížejíce však, že není to tak snadné, aby ihned najednou několik škol bylo povoláno v život, žádáme, aby prozatím bylo zřízeno po jedné dívčí a jedné chlapecké šestitřídní škole ve vnitřním městě, aby dívky z jednotlivých čtvrtí neměly příliš daleko do školy.

Bezpečice se v spravedlnost slavného zastupitelstva, koji se podepsaní otcové a matky nadějí, že prosba jejich nebude oslyšena a že slavné zastupitelstvo učiní náležitá opatření, aby oprávněným našim nárokům povolením výše žádaných škol alespoň poněkud učiněno bylo zadost.

Pan purkmistr petici přijal, ale potřeboval k tomu plně čtyři měsíce, než ji předložil školní radě města Brna k posudku. Školní rada o petici jednala až v červnu a k návrhu okresního inspektora a ředitele německého gymnasia dr. Parthea rozhodla, aby petice byla zamítnuta s odůvodněním, ježto pry

»v Brně českých dětí není a tudíž potřeba českých škol nestává«. Po tomto odmítnutí zahájili Češi boj proti radnici tiskem i na schůzích. Teprve za rok, 8. ledna 1878 jednalo městské zastupitelstvo opětně o české petici, kterouž zase zamítlo s odůvodněním: Petice byla vzata v důkladnou úvahu, příslušné poměry byly vyšetřeny, dobrodzání příslušných školních úřadů vyslechnuto, avšak ze všeho toho seznáno, že národních škol s vyučovacím jazykem českým v Brně není potřebí.

Ale už prvé odmítnutí žádosti obecní radou o českou veřejnou školu v Brně mělo ten následek, že Češi necouvli a 18. září 1877 otevřeli v Besedním domě první třídu obecně soukromé školy, jež měla 33 žáků. Zároveň podali c. k. zemské školní radě protest proti rozhodnutí obecního zastupitelstva a 10. března 1878 svolali schůzi, na níž založili spolek Brněnskou matici školskou a tak sáhli k svépomoci. Matice školská převzala pak školu do vlastní správy. Na to následoval soupis všech českých dětí školou povinných a nová matiční škola byla rozšířena na trojtřídku, neboť se do ní přihlásilo 232 dětí. Škola byla přestěhována do Minoritské ulice. Už za rok měla tato škola čtyři třídy a 346 žáků, proto se čeští občané domáhali jejího zveřejnění. Obec se bránila, ale po mnohých šarvátkách a úředních úkonech, začala povolovat českému tlaku a v roce 1880 doporučil školní odbor města Brna obecnímu výboru tento návrh: Obecní výbor vysloviv, že pro dívky školou povinné, které chtějí býti vyučovány v českém jazyku, zříditi se mají paralelní oddělení při německých školách na Cejlu pro chlapce a v Příční ulici pro děvčata.

Byl to se strany radnice dobře vypočítaný tah, neboť tento návrh, schválený v obecním zastupitelstvu 17. srpna 1880 neměl jiného účelu, než znemožniti zřízení samostatné české veřejné školy v Brně. Radnice počítala, že vynucené české pobočky při školách německých brzo udusí a tak se zbaví na delší dobu českých škol v Brně vůbec. Plán radnice se nepodařil, Češi byli ve střehu, k zápisům do českých poboček rozvinuli náležitou

agitaci a výsledek zápisů radniční panstvo přímo ohromil. Do školy na Cejlu zapsáno bylo 228 chlapců a do školy v Příční ulici 214 děvčat, vedle toho ve vnitřním městě bylo do soukromé matiční školy zapsáno 242 českých hochů a 164 děvčat. Tak pronikavý úspěch zápisu do českých škol v Brně Němci nečekali a počali proti Čechům přímo zuřiti. Tagesbote tloukl denně do »české pakáže«, nešetřil ani českých dětí, a radnice podnikala vše, aby úspěch českých zápisů do škol zeslabila. Vše se dělo proto, že těmito zápisy Češi dokázali, že mají zákonné právo na veřejné školy v Brně.

Češi ale i jinak využili svého úspěchu. Počali v Brně zakládat soukromé mateřské školky, aby měli pro příští léta školský dorost. Pod tímto tlakem neústupnost brněnské radnice opět povolila a tak se stalo, že 7. června roku 1881 dočkali se čeští lidé v Brně nového úspěchu, kdy na českou stížnost c. k. zemská školní rada učinila toto usnesení: Obec povinna je na počátku školního roku 1881-82 otevřít pro hochy a děvčata ve věku škole povinném právě vstupující (první školní rok) dvě třídy jako oddělení samostatné veřejné školy národní s českou vyučovací řečí a tuto školu v následujících letech podle potřeby rozšířiti.

Nařízením c. k. zemské školní rady byl první úsek bitvy o českou veřejnou školu v Brně vybojován, ale městská rada namítala, aby věc oddálila, že nemůže pro českou školu najít vhodné místnosti. Když si je Češi našli sami, uznala je pro školu nevyhovující. Takové průtahy se zřízením českých škol v Brně radnici na dlouho nepomohly. Rok od roku českých dětí přibývalo a tak musila radnice přece jen kapitulovat. Jedna česká veřejná škola byla zřízena na Josefově a druhá na Křenové, později přestěhována do Čechyňské ulice. V jakých budovách městská rada české školy umísťovala, svědčí interpelace posl. dra Josefa Tučka na říšské radě, kde v rozpočtové debatě upozornil ministra na to, že brněnští Němci »z důvodů zdravotních vyklidili v Čechyňské ulici svoji německou školu, postavili si

novou a do staré, kde vše hnuje a zapáchá jako ve stáji, nastěhovali školu českou«.

Také česká veřejná škola na Josefově brzy nevyhovovala, musila býti rozdělena na dívčí a chlapeckou a tak bylo město Brno přinuceno roku 1885 postavit na Winterholerově náměstí první vlastní budovu pro českou školu, kde byla umístěna škola chlapecká a v Hutterově ulici škola dívčí. Na nových českých školách žactva neustále přibývalo. Zvláště česká škola na Winterholerově náměstí značně prospívala a měla neustále ve všech třídách pobočky. V důsledcích toho zahájili čeští lidé novou akci za zřízení další školy a to na Starém Brně. Napřed tam zřídila Brněnská matice školská dvě soukromé třídy a po nových bojích s radnicí, zvláště při nařízeném zápisu, přes všechny úskoky, jichž obecní zastupitelstvo použilo proti zřízení této školy, usnesla se c. k. zemská školní rada 25. ledna 1886, že obec brněnská je povinna zřídit počátkem školního roku 1886-87 na Starém Brně českou obecnou školu o čtyřech třídách pro chlapce a o čtyřech třídách pro děvčata.

Také pobočky na české škole na Winterholerově náměstí povzbudily Čechy, aby žádali radnici o rozdělení této školy. Přes odpor radnice na českou žádost nařídila c. k. zemská školní rada 26. srpna 1898 obecní správě města, podle zákona z roku 1870 rozdělení této chlapecké školy obecné a to hned počátkem školního roku 1898-99. Obecní zastupitelstvo oznámilo 6. září, že nemůže za tak krátkou dobu nalézt pro novou školu místnosti. C. k. zemská školní rada 13. září oznámila, že místnosti našla sama a to v Giskrově ulici. Vytrvalostí českých lidí byla tak zřízena další česká škola v Brně. Přes toto rozdělení školy na Winterholerově náměstí místnosti její zakrátko zase nestačily. Přibyla tam do roku 1903 spousta nového žactva, takže tato sedmitřídní škola měla plných dvanáct oddělení. Začal se činit nový nátlak na další rozdělení školy a tu se obec chopila jiné taktiky. Podle školského zákona při nepřetržitém pětiletém trvání poboček určitých tříd musila být zřízena škola nová.

Škola na Winterholerově náměstí měla být právě v pátém roce svých poboček přemístěna do menší budovy a žactvo z poboček rozděleno do škol v jiných čtvrtích, aby pětiletý průměr poboček byl zmařen. Tento nový radniční manévr vyvolal v České veřejnosti prudký odpor a 21. července 1903 se konal protestní tábor lidu před Besedním domem v Brně, jehož se zúčastnily všechny české politické strany.

V dalších letech se čeští lidé snažili přimět radnici k rozdělení města na určité školské obvody, pomocí nichž by bylo možno s větším úspěchem organisovat další postup při zřizování českých škol. Tomu se radnice ostře bránila, když však roku 1905 t. zv. moravským paktem měla být uvedena v život také česká okresní školní rada pro město Brno, jež měla tyto obvody zřídit, pospíšili si Němci a hned školské obvody zřídili sami, ovšem na úkor Čechů. Rozdělení jejich bylo takové, že spoustu českých dětí přidělili z vnitřního města do škol na periferie a tím pak poškodili zvláště pobočky školy na Winterholerově náměstí a tím se také ubránili zřízení české školy ve vnitřním městě.

Z té doby se datuje největší počet českých stížností, projednávaných před správním soudem ve Vídni, které čeští lidé proti zvlášť radnici musili podávat. Poslanec dr. Jaroslav Budínský jako předseda Brněnské matice školské sám hájil české stížnosti před správním soudem třináctkrát a ve dvanácti případech spor s radnicí vyhrál. Tyto boje s radnicí o české školy sváděl od roku 1907 až do roku 1914. Předchůdci jeho byli: dr. Bedřich Hoppe, jenž se s radnicí rval o české školy v Brně od roku 1877 do roku 1885, dr. Josef Tuček od roku 1886 do roku 1897 a poslanec Karel Novák od roku 1897 do roku 1906.

Brněnská radniční správa byla v boji proti českým školám neústupná také proto, že byla podporována vídeňským ministerstvem vyučování. Když radnice nechtěla ustoupit ani před rozhodnutím správního soudu, stále provokovala a mařila zřízení dalších českých škol, česká trpělivost praskla a 16. března 1914 zahájena byla v Brně školská stávka, jež trvala plných osm

týdnů. Stávkovalo 500 českých dětí. Boj byl o novou českou školu na Vranovské ulici. Tentokrát ministerstvo vyučování rozhodlo 12. května 1914, že obec je povinna zřídit novou českou školu pro obvod zábrdovický. Počátek světové války další české úspěchy zmařil. Češi usilovali také o zřízení české školy měšťanské, protože vedle třinácti veřejných německých měšťanek nebyla v Brně ani jediná česká mimo měšťanek při učitelských ústavech.

Tak se vedlo českým lidem ve všech městech, které ovládali Němci na Moravě. Boj s německými radnicemi nepřestal ani po roku 1905 po t. zv. moravském paktu, kdy bylo dojednáno na sněmu zemském česko-německé vyrovnání. Německým radnicím pomáhala vídeňská vláda a sama první porušila ujednaný moravský pakt. Vydala Marchetova nařízení, jimiž suspendovala Perkův školský zákon ze dne 27. listopadu 1905, který mimo jiné připouštěl i zřizování újezdních škol na Moravě, také platnost jazykového zákona Parmova byla via facti vyloučena ze správního i samosprávního zřízení. Další Stürghova vládní nařízení zrušila ještě zbývající platné odstavce z nařízení Marchetových, podle kterých mohli čeští lidé svoje kusé, okleštěné právo hájit. A tak ze všech národnostních a školských zákonů, o které se léta v zákonodárných sborech sváděli boje a jež na Moravě v roce 1905 Němci s Čechy dobrovolně ujednali, zůstalo jen torso, podle kterého si zase Němci i vláda vykládali zákony po svém.

*

Jak to v jiných městech na Moravě s českým školstvím vypadalo, budiž příkladem Moravský Krumlov, kde od roku 1887 trval boj o českou školu plných osmnáct let, nežli byla německá správa obce přinucena českou školu zveřejnit. O měšťanskou školu se tam bojovalo dalších osm let, a teprve 13. června 1913 krumlovští Češi svůj spor vyhráli před správním soudem ve Vídni. Podobných případů bylo na Moravě na sta. Daleko snadnější práci měli Němci při zřizování německých škol

v ryze českých obcích na Moravě. Uminili-li si zříditi v české obci svoji školu, byly všechny protesty obce marny, i když nadřazené úřady rozhodly ve prospěch české obce. Němci prostě zřídili v místě soukromou školu pomocí Schulvereinu, nahnali do ní české děti závislých rodičů a takto získané děti použili k zveřejnění své školy. Jací to byli Němci, co plnili německé školy, svědčí úřední protokol o komisionálním jednání proti české obecní správě v Ivančicích, která se v roce 1892 bránila zveřejnění německé školy s odůvodněním, že Němci v Ivančicích prostě nejsou. Komisař, vyslaný c. k. okresním hejtmanstvím, aby vyšetřil ivančické národnostní poměry, vyslyšal osobně rodiče domnělých německých dětí, jak to zákon nařizoval a dotázal se přítomného občana Josefa Aldolfa, jehož děti navštěvovaly německou soukromou školu:

Wie heissen Sie? Aldolf odpověděl: Nerozumím německy. Komisař se tedy tázal česky: Cím jste? Tázaný: Pasák v Oslavanech. Komisař: Ku které národnosti se hlásíte? Tázaný: Na německou stranu. Český důvěrník se táže tohoto Němce: Jste Němec, Francouz, Polák nebo Čech? Odpověď: Já jsem Slovan, ale přidávám se na německou stranu. — Jiný případ: Komisař volá Eleonoru Čechovou a táže se: Wie heissen Sie? Tázaná odpovídá: Jó, se mnou musejí moravsky, tomu já nerozumím. Komisař: Ku které národnosti se přiznáváte? Čechová: No, na německou stranu. — Tak to šlo po celou dobu jednání.

Takoví lidé se hlásili k národnosti německé. Neuvědomnělost českého lidu a závislost na německém průmyslu, to vše napomáhalo před první světovou válkou germanisačním snahám našich národních nepřátel.

Pro českou práci obrannou bylo důležité zjišťovat, kterým krajům Němci na Moravě projevovali nejvíce pozornosti. Máme-li na zřeteli počet míst a obcí penězi ze Schulvereinu podpořených, naskytá se už v roce 1910 tento obraz, který pak do první světové války byl ještě rozšířen: okres břežský 19, zábřežský 18, jihlav-

ský 12, olomoucký 10, vyškovský 10, znojemský 9, litovelský 8 a novojičínský 8 procent. Pováží-li se, že Schulverein podpořil německé školství v té době ve 170 českých obcích na Moravě, vidíme z toho, jak německá germanisace v této zemi rychle postupovala.

*

České Brno v zápase s německou radnicí o své školství nebylo na Moravě zjevem ojedinělým. Tytéž boje prodělávali čeští lidé i v ostatních němčelých městech. Vedle měst a obcí na jihozápadní Moravě rvali se Češi za své školství stejně urputně na severní Moravě. Všude to bylo stejné a jako doklad stačí uvést jen několik příkladů. V roce 1893 bylo v Dolních Kounicích 3.000 obyvatel. V tomto městě, kde by Němce spočítal na prstech, byla jednotřídní židovská německá škola a pro ostatních 450 českých dětí škola utrakvistická a to zase jediná v celém okrese. I tato utrakvistická škola byla místním odrodilcům na závalu a 4. července 1893 žádali obec, aby škola byla přeměněna na ryze německou. Akce se nepodařila, tenkrát ne zásluhou Čechů, ale sám továrník Mossig, tehdejší neomezený vládce města, se ulekl akce svých věrných a žádal je, aby návrh odvolali, by s podobnou žádostí o českou školu nepřišli také Češi. Když v pozdějších letech bylo nutno v obci zříditi samostatné německé a české školy obecné, žádali Češi povolení soukromé školy měšťanské. Žádost česká setkala se na radnici s odporem a teprve 16. září 1908 po rozhodnutí správního soudu ve Vídni byla otevřena první třída a zveřejnění českých měšťanských škol v Dolních Kounicích stalo se až v roce 1913.

Ze severní Moravy stačí uvést obrázek, jak vypadalo české školství v Olomouci. Maticní soukromá škola byla uvedena v život v roce 1873 s 11 českými dětmi. Škola získala nové žactvo pomalu a teprve v roce 1884 měla obec Olomoucká vzít tuto školu do vlastní správy. Tenkrát bylo zapsáno do první třídy 127 dětí a protože byla obava, že českých dětí ještě přibude.

německá obecní správa počala rodiče českých dětí všemožně šikanovat. Při školních zápisech žádala od českých rodičů, aby předložili: domovský list, oddací list a policejní potvrzení o trvalém pobytu v místě, které musilo býti podepsáno majitelem domu. Proti radničním přehmatům při těchto zápisech do českých škol v roce 1891 bylo podáno 151 českých stížností. V jakých mučír-
nách byly české děti v obecné veřejné škole v Olomouci umístě-
ny, je další kapitola. V roce 1892 byla obec přinucena nadřízenými
úřady otevřít druhou třídu české školy a proto namačkala do
malé místnosti 110 žáků a správu nad ní svěřila německému nad-
učiteli Mandovi, který děti ubíjel také duševně.
Přes všechny tyto svízele olomoučtí Češi se nepoddali. Už v roce
1893 navštěvovalo tuto mučírnu 306 žáků. V roce 1902 stoupl
počet českých dětí na 363. Také v Úřední čtvrti bylo nutno zří-
dit českou školu pro 116 žáků. Teprve po roce 1903 se české
školské poměry v Olomouci částečně zlepšily a to rozhodnutím
správního soudu ve Vídni ve prospěch Čechů. Část sporů, jež se
řešily před správním soudem ve Vídni, byla o školy, jiná část
zase o české děti, neboť německé radnice vládou v odporu proti
Čechům podporované, nejen zákony obcházel, ale přímo proti
nim vystupovaly. V Pavlově u Mohelnice vydala správa němec-
ké školy v roce 1908 svolání k českým lidem, v němž praví:
K výslovnému přání rodičů přijímají se též do školy německé ta-
kové děti, které nejsou mocny vyučovacího jazyka. — V Novém
Jičíně při zápisech do českých škol v roce 1908 předvolávali továr-
níci své dělníky a položili jim podmínku: Bud' dáte dítě do ně-
mecké školy, nebo na hodinu pracovní knížku a z továrny ven!
— V obecní kanceláři zase městští úředníci působili na české
odvislé občany takto: Bud' dítě do německé školy nebo okamžitě
zaplatit v městské spořitelně vážnouc hypotéku na domě! —
O všechny takto získané děti do německých škol musil se pak
svádět boj před správním soudem ve Vídni. — V Šilperku se
24. září 1908 začalo vyučovat na české škole, kterou čeští občané
stížnostmi u správního soudu na obci vynutili. Když děti při-

šly do školy, navštívil školu policejní komisař s ozbrojeným
strážníkem, zakázal učiteli vyučovat a děti z místnosti vyhnal.
Tuto nezákonnost odůvodnil telegramem, který prý dostal z okres-
ního hejtmanství ze Zábřehu, že se vyučovat ve škole dříve ne-
smí, pokud nedojde povolení od zemské školní rady z Brna. Zem-
ská školní rada povolila vyučování na této škole už 21. září, ale
obec tvrdila, že nedostala vyřízení a hejtmanství vyučování za-
kázalo. Teprve na telegrafickou urgenci u místodržitelství v Brně
a zakročení českých poslanců ve Vídni musila místní obec i o-
kresní hejtmanství v Zábřehu vyučování na české škole povolit.
Tak pronásledovaly úřady a německé obce české lidi a jejich
školy.

Jiný případ z té doby je znám z Úsova, kde se konal 12. září
1908 zápis do matiční české školy. Domy, kde bydlili Češi, ob-
stoupila německá luza a zabraňovala Čechům v odchodu. Čes-
kým lidem se spílalo a plivalo po nich, když vedli své děti k zá-
pisu do české školy. Luza vnikala i do českých domácností a tam
vyhrožovala. Četníci a policie při tom asistovali a nezakročovali.
Zápis musil býti pro tyto surovosti přerušen a odložen. Netečnost
četnictva podnítila Němce k dalším útokům i na budovu české
školy, kterou demolovali. Zuřivci vypáčili vrata a vnikli do budo-
vy, kde vytrhali okna i s rámy a v místnostech všechno rozbili.
Na ulicích k večeru byly podnikány nejpustější útoky na české
lidi, z nichž někteří byli do krve zbiti. Četníci stále nechtěli vi-
dět, co se děje a když se napadení dovolávali jejich pomoci, krčili
jen rameny, že prý nemají z c. k. okresního hejtmanství instruk-
cí, jak si mají počínat.

Teprve v roce 1914 počala česká práce tuhou organizací a vytr-
valostí českých lidí úspěšněji pokračovat také na severovýchodní
Moravě. Vydalo se heslo: Silnější musí pomáhat slabšímu — a
tak se Přerov staral o ujařmený Lipník, Holešov zase o českou
menšinu v Novém Jičíně, Litovel o Úsov, potřeby okresu Šilper-
ského svěřeny Kojetínu. Příbor bděl nad Butovicemi, Frenštát
nad Místkem, Hranice se staraly o Spálov a česká Olomoc a Ha-

ná o menšiny v německém ostrově olomouckém. Takto rozdělenou prací vyrostl zájem v této oblasti o české školství. Avšak ani Němci nezaháleli a snažili se český postup zastavit zřízováním škol schulvereinských.

Není bez zajímavosti sledovat vývoj českých středních škol na Moravě. V zasedání zemského sněmu moravského v roce 1889 vyzvali čeští poslanci zemský výbor, aby sestavil výkaz o stavu zemských středních škol, vydržovaných zemí moravskou. Po mnohých urgencích teprve za šest let a to v roce 1895 bylo žádosti českých poslanců vyhověno a zemský výbor zprávu sněmovně předložil. Podle ní vydržovala země na Moravě 9 vyšších reálků, z nichž byly pouze 2 české a to v Telči a Prostějově. Ostatních 7 bylo německých. Vedle 9 reálků vydržovala země ještě 5 gymnasií a to vesměs německých. Tedy ze 14 zemských středních škol bylo v roce 1895 německých 12 a české 2. Z toho bylo vyšších německých reálků a gymnasií 7.

Jiný zase byl poměr v roce 1899 na Moravě v středním školství, vydržovaném státem. Pro tříčtvrtinovou českou většinu v zemi Moravské vydržoval stát 9 gymnasií a 1 reálku; jedna čtvrtina německého obyvatelstva na Moravě měla 10 státních gymnasií a 2 reálky. Jedna česká státní škola připadala v roce 1899 na 160.000 obyvatel, jedna německá jen na 50.000 obyvatel. Průběhem čtyř let se pohnulo také na zemském sněmu moravském s otázkou středních škol zemských, takže do roku 1899 zřídila země 5 dalších neúplných středních škol; tím připadala jedna na 320.000 obyvatel, naproti tomu pro německou čtvrtinu země zřídila ještě další jednu zemskou střední školu, čímž měli Němci 13, z nichž jedna připadala na 46.000 obyvatel. Celkem bylo na Moravě v roce 1899 zemských a státních středních škol německých 25 a českých 15. Jedna česká střední škola připadala na 160.000 obyvatel a německá pouze na 24.000 obyvatel. Důsledkem tohoto nedostatku českých škol byli čeští studenti z většiny odkázáni na německé střední školy.

Teprve v roce 1910 se poměr českých středních škol na Moravě

zlepšil. Podle úřední statistiky bylo středních škol na Moravě v roce 1910 celkem 70 a to zemských i státních. Z toho bylo 33 reálků, 32 gymnasií a 5 dívčích lyceí. V reálkách jsme Němce dohnali, neboť českých bylo 17 a německých 16; gymnasií českých bylo 18 a německých 14, což ovšem stále ještě neodpovídalo poměru českého obyvatelstva k německému. Jen česká dívčí lycea byla v mizivé menšině. Němci měli 5 lyceí, Češi pouze jedno. Přirozeně, že vzrůst českého školství na Moravě, a to jak školství obecného tak i středního měl za následek v letech pozdějších boj o vysoké české školy: techniku a universitu.

Nebylo by spravedливо, nevzpomenout při této příležitosti také bojů našich Slováků z Moravského Pole, bývalých to občanů dolnorakouských, s nimiž jsme byli zejména my Moravané ve stálém styku a jimž jsme musili vedle svých těžkých chvíl rovněž věnovat trochu pozornosti, zejména v bojích o české školy a obecní zastupitelstva. Jde tu hlavně o 3 slovácké obce, z nichž nejvýznamnější je Poštorná. Už v roce 1928 při návštěvě Poštorné prohlásil k místním občanům president Osvooboditel T. G. Masaryk: Poštorná byla a zůstane místem historickým. Právě tím bojem o budoucnost a tím, že jste měli úspěch, stali jste se poučením celému národu, že každý má hájit své právo a neumdlévat v práci pro vlast a stát. Národnost nesmí být násilím odcizována. Právě těch bojů prodělali poštorenští Slováci víc, než bylo často zdrávo. Jejich obec nebyla nikdy německá a snad proto její obyvatelstvo tolik zkoušelo. Nebyla to jen Poštorná, kterou bývalé rakouské úřady tolik nenáviděly, byly to i jiné obce na Moravském Poli. Týž osud stíhal Hlohovec, Charvatskou Novou Ves, Cáhnov, Havranohrad a jiné. Tři z těchto obcí se soustavně bránily německému násilí a ubránily, ostatní řízením osudu zůstaly po převratě na druhé straně hranic.

Považme, že až do roku 1875 se v Poštorné vyučovalo ve škole jen česky a školu navštěvovaly také děti z Charvatské Nové Vsi a Hlohovce. První česká škola v Poštorné byla umístěna v budově knížecího pivovaru a v roce 1874 za starostování národního buditele Antonína Kostiala přikročila obec k stavbě vlastní budovy pro školu a to na pozemku, který obci věnoval kníže Jan z Lichtensteinu. Jenže radost z této nové školy byla brzy zma-

řena zásahem tehdejších rakouských úřadů. Už v roce 1875 zakázala zemská školní rada dolnorakouská vyučování v jazyku českém a nařídila, aby české učebnice byly ze škol odstraněny. Pouze náboženství bylo dovoleno vyučovat v mateřském jazyku. Tehdy se Poštorenští nedali, jejich učitelé učili po staru a protestovali. Všechny protesty obce byly však zamítnuty a učitelé vyměněni. Přesto tehdejší vedení obce se nátlaku nepoddalo, odvolalo se před říšský soud a tam v roce 1877 obec svůj spor vyhrála. Ale zase jen na krátkou dobu. V roce 1881 úřady zakázaly vyučovat česky i náboženství. Tvrdohlaví Slováci ani tentokráte neustoupili, takže úřady opět povolily aspoň české vyučování náboženství. Tehdy však už bylo pozdě, červ v podobě německých učitelů, dosazených vídeňskými školními úřady, českou školu hlodal a zdálo se, že česká škola v Poštorné přece jen propadla svému osudu.

Teprve v roce 1908 zdvihli poštorenští Slováci opět hlavy a to v době, kdy se domohli v obci většiny za starosty Havlíčka. Zřídili novou českou školu za pomoci vídeňského spolku Komenský, kterou otevřeli 3. listopadu, kdy už děti chodily do školy německé. Hned v prvních deseti dnech měli přes sto dětí. Škola byla umístěna v bývalé německé škole, kterou dala obec Komenskému k dispozici. Bývalá tato německá škola vyhovovala po léta a úřady proti místnostem nic nenamítaly. Až když ji obec dala k dispozici Komenskému pro českou školu, školní rada v Mistlbachu školu zakázala pro nevhodné místnosti. Přes zákaz poštorenští Češi ve škole vyučovali dál. To pobouřilo německé úřady a 30. srpna 1909 byla škola zástupcem politické správy za asistence 40 četníků zapečetěna. U dveří každé třídy stáli dva muži a před školní budovou celý četnický kordon. To však Čechům nevažilo. Zahájili školní stávkou a aby se děti nepotulovaly obcí, zřídili provisorní školu na dvoře statku rolníka Smyčky. Když úřední zákroky nepomáhaly a rozbíjely se o neústupnost několika uvědomělých členů obecního zastupitelstva, prováděly úřady kupování duší, což je nejsmutnější kapitola předválečné Poštorné. Do agitace proti Čechům zasáhl tehdejší majitel místní sladovny

Němec Rosenbaum, který dostal od úřadu subvenci pro nově založený spolek Knabenhort a to 10. července 1910 5.000 K a později další 4.000 K, za které kupoval nedosti pevně české lidi. Tak se mu podařilo získat 12 členů obecního zastupitelstva, kteří se vzdali členství výboru, po té byl obecní výbor úřady rozpuštěn a na obec dosazen vládní komisař. Pro nové volby se už volební seznamy zpracovaly tak, že Češi uhájili pouze 3 členy ve 4. sboru. Když padlo české obecní zastupitelstvo zdálo se, že český odpor je v obci zlomen. Nepodařilo se to však, přes zradu českých Jidášů, jak se jim říkalo, začalo se pracovat ještě houževnatěji. Pomocí vídeňského Komenského počala se v obci stavět nová česká škola a 1. října 1912 se v ní už vyučovalo. Tak byly české děti až do světové války pod vlastní střechou, kde na ně nemohly ani úřady, ani obecní zastupitelstvo.

Nová persekuce nastala až za první světové války. Hned na počátku vojny byly všechny české spolky rozpuštěny, všechno zabaveno, ba i hostinec, kde měly spolky místnost, byl zavřen. Přední čeští lidé v obci byli zatčeni a vězněni a 11. dubna 1915 byla zapečetěna i nová česká škola a děti z ní vyhnány. Část dětí šla do škol německých a ty nejuvědomější, kterých bylo přes sto, chodily do školy až do Staré Břeclavě.

Takový stav v obci trval až do převratu. Ku podivu, ani válka tyto lidi nezkrušila. Vzpomínám 1. listopadu 1918, kdy v noci přišli do Břeclavě k Národnímu výboru zástupci Poštorné, vedení rolníkem Josefem Hlavenkou, dále z Charvatské Nové Vsi, jež vedl Jan Šlichta a z Hlohovce Ondra Drobilič a žádali, aby Národní výbor zabral také pro Československou republiku tyto tři obce, protože se dohodly, že odstoupí od Rakouska. Taková žádost způsobila v první chvíli v Národním výboru přímo zděšení a po dlouhých poradách nechali jsme rozhodnout věc vojákům. Nadporučík Ing. Bílek z Břeclavě byl pověřen, pokud bylo vojsko k dispozici, všechny tři obce obsadit. Drželi jsme se zásady, že na vyklizení bude vždycky dost času a v dané době že české místní lidi nevydáme jen tak lehce. Věci však zrály tak

rychlým tempem, že už 10. listopadu se konal v Poštorné manifestační tábor lidu ze všech tří obcí, na němž se veřejně proklamovalo odtržení Poštorné, Charvatské Nové Vsi a Hlohovce od Rakouska a připojení k Československé republice. Obavy z ústupu a vyklizení těchto obcí, které tu byly, se ukázaly bezpodstatné, vždyť i sama delimitační komise, která později stanovila hranice Československé republiky, přidala nám mimo těchto tří obcí i německé Valtice.

Hůře bylo po této akci. Do Národního výboru přišli se stejnou žádostí také občané z Havranohradu a Cáhnova. První vedl mlynář Kugler, druhé četnický strážmistr Liška. Těm už nebylo možno vyhovět, nebylo dost vojáků, aby se tak rozlehlý a vzdálený kraj bezpečně obsadil a pak žádost jejich přišla pozdě; v té době už i Rakušané si počali vojensky zajišťovat své území. To už by se bez krveprolití neobešlo.

Dnes možno také prozradit, že za zabránění rakouských tří slováckých obcí pro Československou republiku jsem byl telefonicky pokárán samým předsedou pražského Národního výboru drem Karlem Kramářem, když jsem mu oznámil, jakou vojenskou akci podnikáme v dolnorakouských obcích. Vyhrožoval že, zakročí u moravského Národního výboru, abych byl ihned z Břeclavě a z Hodonína odvolán, nezanechám-li tohoto úmyslu. — Nebyl jsem sám, který byl od tehdejšího ministerského předsedy peskovan. Stalo se tak i členům revolučního Národního shromáždění poslanci dru Jaroslavu Stránskému a poslanci Arnoštu Heinrichovi, když panu předsedovi oznámili, že zaberou německou techniku v Brně, poněvadž ji chtěli Němci z Brna odstěhovat do Lince v Rakousích, a městské divadlo, s nímž se Němci v té době stejně loučili. Uhodil před nimi akty o stůl, aby prý si dělali politiku sami, že on takové zásahy nepřipustí. Důsledek toho byl, že německá technika v Brně po celou dobu trvání republiky germanisovala a že jsme byli nuceni vyhradit Němcům v městském divadle dva dny k provádění německých her na úkor Čechů.

PROF. T. G. MASARYK O POVINNOSTECH ČESKÉ INTELIGENCE.

Ze stesky na nedostatek českého školství nebyly planou stížností, svědčí projev nejpopovolanější osobnosti, poslance T. G. Masaryka. pronesený a stále pro tehdejší dobu časový na schůzi klubu lidové strany svobodomyšlné 3. března 1893 v Brně. Profesor Masaryk pravil: »Otázka česká je vlastně otázkou moravskou a boj, který vedeme ve Vídni a v Čechách, je bojem o Moravu. To bylo neštěstím díla punktačního, že právě chtělo osamostatnit Moravu a Slezsko od Čech. Náš státoprávní program teprve tím dostává nejživější základ, když Morava a Slezsko se připojí k Čechám. V tom bych chtěl shrnouti vše, co ještě chci povědět, že skutečně se nyní koná boj o naši užší vlast Moravu. Proč? Podívejme se jen trochu na poměry politické a sociální na Moravě. My v Čechách si ani nedovedeme představit, co všechno je zde na Moravě ještě možné. Vezměme si k objasnění moravské situace zdejší české školství. Tu je zejména vidět, že obraz tohoto školství nám dává přímo matematické měřítko toho, co všechno ještě vláda vídeňská na Moravě páše. Především pokud se týká školství národního v celku, ale nikoliv úplně jest učiněno spravedlnosti zadost tím, že přibližně počet škol národních českých konečně odpovídá už počtu českého obyvatelstva. Ale tou mírou, jak byste stoupali ke školství vyššímu, ubývá pořad a pořad školství našeho českého.

Je to zajímavé sledovati, jak nějakým vyšším zákonem matematickým se nám zde germanisace a centralisace zjevuje. Když vezmete školství národní a hledíte k počtu tříd, tu shledáte zvýšený počet vyšších tříd škol německých a naprostý nedostatek ve školách českých. Jdete-li ke školám středním, vidíte, že je o-

mezený počet českých škol středních i měštanských a vysokých škol českých vůbec nemáme — jedním slovem: české školství nám ukazuje, jaké jsou poměry národnostní a společenské v zemi.« V další části své řeči prof. Masaryk upozorňuje na učitelské ústavy na Moravě, na nichž se vzdělává národní učitelstvo a praví: »Na ústavěch českých na Moravě je němčina obligátním předmětem, na německých čeština obligátní není. V tom opět vidíme poručníkování, nadvládu germanisace. Ve Slezsku zase jsou školy české de fakto utrakvistické, totiž germanisující, jsou i u nás vlastně ústavy učitelské utrakvistické a má se jimi germanisovat. Projíždíme-li Moravou, vidíme všude, jak přibývá na jedné straně snad jistého zdravého jádra českoslovanského, ale po městech a to ve větších i menších přibývá cizinstva, cizinstva a opět cizinstva. A to je specifický zájem naší Moravěnky, že totiž venkov v jádře se ještě neporušil, že zůstal čistým, avšak všechna města — to platí posud zejména o městech hlavních — pozbývají nebo pozbyla toho zdravého jádra a přibývá v nich toho, co zde rádi zveme utrakvismem, totiž německé pakultury, které v Čechách není. Proto také náš boj v Čechách je jiného rázu — u nás jsou města rozdělena na česká a německá. Jsou tam národní minority v některých městech, ale v českém kraji aby byla města poněmčelá, toho nemáme, to je specificky moravské a dává to ráz celým moravským poměrům. Tato pakultura, která není ani Němců ani Čechů, tedy žádného, musí býti na Moravě vyhlazena.«

Ku konci profesor Masaryk promluvil o příštích úkolech českých svobodomyšlných lidí na Moravě a pravil, že »povinností inteligence je pustit se do boje za dobytí moravských měst, nutno vésti válku také proti tomu, aby náš venkov se neporušil, aby města cizí nebo polocizí nevyssávala náš venkov. V odcizených městech se musí budit láska k vlasti a k národu i u dělnictva. Lhostejnost, kterou ukazuje naše měšťanstvo, není nic jiného, nežli nedostatek charakteru. Na Moravě je tento úkol národně-politicky přímo požadavkem mravním. Člověk, kterému je jazyk lhostejný, je mravně kleslým. Proto je také povinností inteligence, všimati si

a působiti na české dělnictvo, aby se pod tlakem cizího kapitálu národu českému neodcizovalo.«

O českém státním právu profesor Masaryk řekl: »Státní právo. ta svatováclavská koruna nepadne nám přes noc na hlavu, nýbrž musíme každý den určitou část vybojovati a poboční cíle ustavičně před sebou míti a potřebné kroky učiniti.« Při tom poukázal na hospodářskou stránku státního práva českého. Svoji řeč o státním právu ukončil: »V tom okamžiku, kdy celý český národ s velkou vytrvalostí hlásiti se bude o své státní právo, o samostatnost zemi koruny české, jest mu vítězství zabezpečeno.«

POCHYBENÁ NÁRODNOSTNÍ A POLITICKÁ VÝCHOVA ČESKÉHO DĚLNÍKA.

Profesor Masaryk dobře věděl, proč doporučoval české inteligenci, aby si všímala více dělnictva, kterému v oněch dobách hrozilo úplně odnárodnění. Nebyl to jen hospodářský tlak cizího kapitálu, který germanisoval českého proletáře, byli to i vlastní vůdcové dělníci na Moravě, kteří neradi viděli pomalý sice, avšak určitý národní přerod, který se mezi mladším dělnictvem počal objevovat. Strana sociálně demokratická v Brně zřídila v roce 1892 t. zv. výchovné kursy pro dělnictvo. Nikdy nepomenou na 18. duben 1893, kdy nám mladým adeptům socialismu v hostinci u Fritschů na Josefově v Brně vyčítal jeden z tehdejších vůdců dělnických dr. Ingwer, takto haličský přistěhovalc — že se dáваме ovlivňovat t. zv. svobodomyslnými neboli mladočeskými poslanci, kteří horují pro české státní právo, pro Husa, Palackého a podobné přežilé věci, s nimiž pravý socialista a demokrat nemá a nesmí míti nikdy nic společného. Byla to zřejmá nárážka na přednášku, pronesenou profesorem Masarykem dne 3. března 1893 na sjezdu lidové strany svobodomyslné v Brně. A abychom znali stanovisko tehdejší sociálně-demokratické strany k státnímu právu českému a k mistru Janu Husovi, citujeme z řeči dr. Ingwera:

Jsem přesvědčen, že jakmile by se uskutečnil český stát, že by zaveden byl řád sv. Václava, neboli Wenzelsorden. A tato Wenzelskrone s tímto Wenzelsordnem má spasit dělnictvo? Tak zvaní svobodomyslní Češi o sobě rozhlašují, že jsou demokrati, poněvadž jsou potomky Husitů. Kdo byl Hus, táži se vás? Přiznávám, zemřel za přesvědčení, ale byl to církevní prelát, zpovědník bavorského krále, který ne-

bojoval pro lid, spíše proti lidu. Byl zástupcem české aristokracie, což plyne i z toho, že při jeho odsouzení v Koštnici přední čeští páni se ho ujímali. Tedy opět ne lid, ergo Hus byl aristokrat. Hus nebojoval za svobodu lidu, za svobodu smýšlení a Husité také ne. Na obou stranách válčících byli aristokrati a lid jim byl materiálem, na obou stranách zneužívaným. Na praporu neměli hesla: Rovnost, volnost a bratrství, ale kalich, symbol Říma. Husitské války nebyly výrazem demokratismu českého, bylo to zneužití lidu za účely sobeckými. A proto pryč se všemi těmi svobodomyslnými kejkliři, pryč s jejich spojenectvím!

Taková byla odpověď jednoho z tehdejších vůdců dělnictva na výzvu profesora Masaryka, aby česká inteligence si všímala více českého dělnictva. Dr. Ingwer patřil k tehdejší trojici vůdců dělnických v Brně a to k dru Ludvíku Czechovi a dr. Weitzmanovi, kteří společně s drem Fischlem, předsedou brněnského Schulvereinu, zakládali v okolí Brna pro české dělnické děti německé školy. Dr. Ingwer byl na štěstí 13. ledna 1894 úředně vyhostěn z Brna jako nepohodlný cizinec a usadil se ve Vídni. Bohužel, než Brno nuceně opustil, otrávil svým germanisačním jedem značnou část mladých českých dělnických duší, o starších lidech, jež mu slepě věřili, netřeba se ani zmiňovat. Z té doby platilo dlouho mezi českým dělnictvem užívané heslo: »Já nejsem Čech ani Němec, já jsem internacionál.«

Jeden z nejpobulárnějších českých dělnických vůdců v Brně byl poslanec Josef Hybeš. Ale ani tento dobrý muž neušel tlaku německých vůdců své strany. Na schůzi v brněnské Redutě vysvětloval 12. dubna 1897 dělnictvu, proč je sociální demokracie proti českému státnímu právu a prohlásil: »Řekli jsme si, že svobodomyslní poslanci čeští mají za neúčinnější agitační prostředek české státní právo. A řekli jsme si, že nebudou mítí ničeho, když jim státní právo před lidem zhanobíme a tím vezmeme, neboť čím by pak klamali a na co by se odvolávali jako na vrchol svých snah? Uznali jsme, že se musí něco rozhodného provést proti

těmto poslancům a tak došlo k našemu projevu proti státnímu právu.«

Ovšem v tomto prostém přiznání poslanec Hybeš zamlčel, že projev, který čeští sociální demokraté na říšské radě ve Vídni v roce 1907 učinili, stylisovali dr. Ingwer, dr. Adler a dr. Pernesdorfer, vůdci německé sociální demokracie.

Do jakých, až směšných nemožností zabíhaly názory tehdejších českých dělnických vůdců, svědčí jiný projev šéfredaktora Červánků, listu pro šíření osvěty a pravdy — J. M. Špéry. Tento dobrý a na konec svého života zcela užitečný muž v jedné seminární přednášce mladým proletářům vážně dokazoval, že když se vynalezl vodní šroub, není doba daleká, kdy věda vynalezle klec na vítr. — Špéra řešil kromě technických otázek stejně duchaplně také otázku jazykovou. Dokazoval českému dělnictvu — a také o tom veřejně v Červánkách psal — že je nutno odstranit jednotlivé jazyky mateřské a zavést světovou řeč, aby byl už jednou konec jazykovým třenicím a to v celém světě. Podle jeho názoru je nutno: Vymyslet nějakou novou řeč, nebo užít některé stávající řeči a to takové, která je na světě nejrozšířenější, tuto zavést v celém světě ve školách a pak by nejdéle do jednoho sta let a to ve čtvrté generaci již o starých řečích různých národů nebylo ani památky, neboť celý svět by mluvil touto novou řečí. — Dále píše: Ideální význam vlasti, který spočívá na rozdílech jazykových, by přestal a celý svět by byl vlastní každému, poněvadž by v celém světě vládl jeden mateřský jazyk. Tam, kde jde o prospěch lidu, musí ustoupit všecka ideálnost. — Jindy zase píše: Zavedením všesvětové řeči by se národy tak pomíchaly, že by nikdo nevěděl, je-li Čech, Němec, Francouz nebo Rus, pokud by se nepodíval na mapu, aby zjistil, kde se narodil. — Osobní doznání tohoto dělnického vůdce zní: »Nejsem hrd na to, že jsem Čechem, ale na to, že jsem civilisovaným člověkem. Řeč není přirozenou známkou národů, ta je naučená a proto se dá i jiná libovolně naučit.«

Nejsmutnější na věci bylo, že zatím co čeští vůdci dělnictva se

přímo předbíhali v úsluhách svým německým vůdcům, vyšla ve Vídni v březnu 1898 sociálně demokratická revue Die Neue Zeit, v níž napsal Bedřich Stampfer článek o politických poměrech v Rakousku a na adresu sociálních demokratů praví:

Za nynějších politických poměrů v Rakousku je pro tento čas sotva jiná státoprávní reforma možnou, nežli uskutečnění českého státního práva. Nepotřebuji dokládat, že mi staré zažloutlé pergameny jako sociálnímu demokratu neinponují, ale přece pokládám za velkou chybu taktickou, že se sociálně demokratičtí poslanci proti státoprávním nárokům Čechů tak rozhodně a bez výhrady staví. Především není pochyby, že státoprávní osamocení českých zemí provedeno bude, ne-li se souhlasem sociálních demokratů, tedy proti nim. Centralismus v Rakousku stále hyne a federalismus pomalu ale důsledně spěje k svému uskutečnění. Strana sociálně demokratická, uznávajíc zákony vývoje a přidržujíc se své revoluční taktiky, musí prohlásiti, že nemá příčiny, českého státního práva se děsit a proti němu se stavět.

Toto upozornění německého sociálního demokrata bylo v českém dělnickém tisku umlčeno a boj proti tak zv. české buržoasii byl dalšími akcemi ještě vystupňován. Tak ve dnech 11. a 12. července 1898 konaly se v Brně velké české oslavy narozenin Palackého. Dělnický tisk varoval české dělníky, aby se nezúčastnili těchto měšťáckých oslav a v den 12. července svolána byla do Dělnického domu v Brně dělnická schůze s pořadem: České vysoké školy v Brně a Palackého oslavy. Na schůzi promluvil také J. M. Špěra a prohlásil, že snahy českých měšťáckých poslanců o zřízení českých vysokých škol na Moravě nemají prý jiného cíle, než aby česká buržoasie zaopatřila dobře své synky, Němci prý se zase domáhají university německé v Brně, aby v zemi udrželi dosavadní nadvládu. Proto sociální demokracie musí potírat snahu o českou i německou universitu a žádat podle příkazu dělnické internacionály zřízení lidové university utrakvistické. — O oslavách Palackého prohlásil: Dělnictvo nemůže nikdy oslavo-

vat Palackého, ježto byl starý feudál, který se stavěl proti zrušení trestu smrti a potíral v zákonodárném sboru zásadu bezplatného školského vyučování. — Nutno veřejně přiznat, že toto pustošení českých dělnických duší přestalo po roku 1908, kdy se v dělnických časopisech sociální demokracie počali objevovat noví lidé. Byli to: redaktoři Rovnosti Gustav Habrmann, který se stal v Československé republice ministrem vyučování, Karel Anděl, který stranu později opustil, byl konsulentem Zemské živnostenské rady a rovněž poslancem republiky, dále Karel Pelant a poslední, který před převratem očistil stranu, byl Vlastimil Tusar, jenž se nebál ani Wenzelsordnu ani Wenzelskronu a přijal v nové Československé republice dokonce ministerské předsednictvo. V těch letech nebylo o mnoho lépe ani v táboře české inteligence. V roce 1893 se na pražské radnici rokovalo o vybudování důstojného Husova pomníku. V Brně 30. ledna 1893 konal Český Čtenářský spolek výroční valnou schůzi, na níž učinil mladý advokátní koncipient dr. Jaroslav Sajdl návrh, aby Čtenářský spolek ze svého čistého výnosu věnoval na pražský Husův pomník sto zlatých — »aby se ukázalo, že i na Moravě uctíváme památku svého velikána«. — Návrh tento vyvolal v řadách přítomných konservativců hotové zděšení, za to u lidovců veliké nadšení. Proti návrhu vyvstal hned zemský archivář Brandl a prohlásil: Hus byl škodlivý pro národ český, varuji vás, pánové, abyste pro tento návrh hlasovali. Po tomto prohlášení nastal slovní boj. Do rozpravy pro návrh zasáhl velkou řečí dr. Adolf Stránský, dále dr. Sajdl a dr. Fiša, proti opět mluvil archivář Brandl. Při hlasování vyhráli konservativci, kteří získali 40 proti 35 hlasům. Oposice podnikla sbírku, při níž bylo na Husův pomník vybráno 88 zlatých 53 krejcarů, které byly do Prahy poslány. Hned tu zase máme za několik let radostnější obrázek, Záslouhou brněnského Sokola postaven byl na vrchu kopce u Žabovřesk a 6. září 1908 odhalen pomníček Palackého, po němž vrch pojmenován. Pamětní deska pomníčku má tento nápis: Vrch tento Tvým jménem, Otče vlasti, zdobený hlas věčně slávu zásluh

Tvých! Mrtvou jsi vzkřísil minulost a slavný nový život sílil jsi. sám neústupný bojovník za právo koruny svatováclavské. — Na zadní straně pomníčku je tento nápis: Nehynoucí slávě Otce národa Františka Palackého, věnuje Sokol Tyrš v Brně 6. IX. 1908.

Při odhalení pomníku na této slavnosti promluvil dr. Hynek Bulín a za obec Žabovřeskou, která přijala pomníček v ochranu, tehdejší starosta pan Blažek.

OSLAVY NAROZENIN OTCE NÁRODA FRANTIŠKA PALACKÉHO.

Rok 1898 byl na Moravě bohatý na oslavy Palackého. Nebylo snad jediného města, kde by se sté výročí narozenin Otce národa Františka Palackého neoslavovalo. I němčelá města tyto oslavy pořádala, někde okázaleji, jinde zase skromněji, jak to místní poměry dovolovaly. Výbor pro oslavy Palackého vydal 1. května svolání k českému lidu na Moravě, v němž se mimo jiné pravilo: Ať mohutně velkolepým, opravdovým akordem vyzní vzpomínka na našeho Otce, neznesvěcena ani tím nejmenším tónem slabosti, nevyspělosti nebo rozbroje! — A hned s počátku výzva o mohutném a velkolepém akordu v Brně zaskřípala a to tam, kde se toho český lid nejméně nadál. Výbor pro oslavy Palackého v Brně zažádal zemský výbor moravský, aby pro oslavy Palackého ve dnech 11. a 12. června propůjčeny byly zemské sady a sály v brněnských Lužánkách. Zemský výbor moravský žádost zamítl a tak k radosti brněnských Němců bylo nutno slavnost uspořádat na periferii Brna v Králově Poli. Tagesbote napsal: Chceme Brno zachovati pro vždy městem německým! — Na toto vyzývavé holedbání Tagesbote odpověděla česká Morava tím, že k brněnským slavnostem se přihlásily nejen všechny místní a okolní české spolky, ale také deputace jednotlivých moravských a českých měst. Praha sama vyslala do Brna k oslavám Palackého četnou deputaci městské rady v čele s primátorem města Prahy drem Podlipným.

Na zastrašení Čechů svolali 5. června Němci do Brna své věrné k veřejné manifestaci pro německou universitu, na niž baron dr. d'Elwert hrozil Čechům násilnostmi, opovážili se projektované oslavy Palackého v Brně uspořádat. Také brněnská radnice učí-

nila na zastrašení Čechů opatření, když před vyhrůžkou d'Elwertovou neustoupili. Vymohla si na moravském místodržitelství pro dny oslav Palackého vojenskou asistenci. Na tyto štvance odpovědělo české Brno v sobotu 11. června tím, že zaplavilo všechny ulice svými lidmi, takže německé demonstrance, chystané zmařit zahajovací večer Palackého oslav v Brně, úplně selhaly. To Němce rozdráždilo a proto se připravovali na příští den hlavních českých slavností. Zatím co v neděli 12. června dopoledne konala se v Národním divadle slavnostní schůze, obsadili brněnští Němci nádraží, aby přijíždějící české hosty insultovali. Nebyli však dlouho v přesile, čeští lidé u nádraží počali dělat sami pořádek, když jej nedělala policie. V tu dobu přijel pražský rychlík s hosty, které vedl dr. Podlipný. Český průvod, který s hosty pochodoval od nádraží dnešní Masarykovou ulicí na Náměstí svobody k Besednímu domu, musil si na mnoha místech na Němcích násilím prokřesit cestu, aby se ucelený dostal na určené místo. Kolik ran na obou stranách padlo na české i německé hlavy, nedovede si dnes už nikdo představit. V otevřených brněnských ulicích dovedli si čeští lidé s německými floutky poradit. Hůře bylo v úzkých brněnských ulicích jako byla stará Ferdinandka, kde na český průvod bylo téměř ze všech oken házeno kameny, květináči, sklenicemi, shnilým ovocem a smrdutými vejci. Z restaurace u Michalke na Ferdinandově ulici, kde byla místnost německých buršáků, byl vyvalen z průjezdu do českého průvodu pivní sud, který přerazil jednomu českému účastníku průvodu nohu. To také byla poslední větší událost, na kterou se Němci zmohli. V průvodu byl zařazen český atletický klub Helas a jeho členové v tom okamžiku, jak se sud vyvalil z vrat do průvodu, vtrhli do hostinské místnosti a očepičkované uličníky k nepoznání zřídili. Při tom vzalo za své i zařízení hospody.

Protože policie s počátku zatýkala jen Čechy, utvořila se větší skupina českých lidí, kteří mezi sebou hovořili jen německy a při tom německé výrostky náležitě proháněli. Policie byla tím tak zmatena, že nakonec zatýkala skutečné Němce, z čehož byla další

dohra. Když se octli před soudem mezi zatčenými demonstranty také Němci, počal za to baron d'Elwert prudce napadat brněnskou policii, ač sám byl hlavním aranžérem všech výtržností proti Čechům.

Když v brněnských ulicích dozníval dopolední boj Čechů s Němci, u Besedního domu se řadil český průvod, který o 14. hodině zahájil pochod do Králova Pole k odpolední slavnosti. Ale ani tento průvod nenechali Němci v klidu projít městem. Nebylo při něm už pouličních rvaček, na ty si Němci, vidouce ohromnou českou přesilu netroufali, za to provokovali průvod jinak. Hned na rohu Nové ulice narazilo se na hordu Němců, kteří v bezmocném vzteku na české účastníky vyplazovali jazyky a v okně německé kavárny Biebrovy se objevil obnažený ženský zadek, jenž podle vyšetřování náležel někomu z rodiny majitele kavárny. Tomuto sólovému výstupu v kavárně asistovali četní c. k. němečtí důstojníci brněnské posádky. Za takových a podobných scén došel velký český průvod na slavnostní shromaždiště, kde se konala srdečná veselice.

Po Palackého oslavách v Brně nastal obapolný vyhlazovací boj jedněch proti druhým. Němečtí zaměstnavatelé počali propouštět z práce české zaměstnance, Češi zase pranýřovali v novinách a na schůzích německé obchodníky. Hlavně v předměstích, kde žilo největší procento českých konsumentů, z nichž bylo německé Brno živo, dostoupil boj po Palackého oslavách takového stupně, že hospodářsky slabší německé firmy počaly prosit v českých redakcích o pardon. Tagesbote, jenž před Palackého slavností nejvíce štvál proti Čechům, počal volat úřady na pomoc, aby prý nepřipouštěly další hospodářské ničení Němců. Že se tyto spory nevyřizovaly jen v novinách a na ulicích, je samozřejmé. Po Palackého oslavách v Brně bylo také hodně soudních sporů. Tehdy po prvé české Brno přesvědčilo místní Němce, že nejsou výhradními pány města a že musí s českou menšinou počítat.

ZAPAS ČECHŮ O ZNĚMČELA MĚSTA.

Dnešní generace těžko pochopí, proč český lid na Moravě, ač žil v číselné převaze proti německé menšině už v době předpřevratové, v jednotlivých městech a obcích byl německou menšinou úplně ovládnán a musil s ní svádět vyčerpávající boje nejen o české školy, ale také i o politickou moc v obci a zemi. Další příčinou toho byly — vedle již uvedených případů — tehdejší obecní, zemské a říšské volební řády. Volební řády Československé republiky znamenaly úplnou novotu u srovnání se stavem dřívějším. V území, jež přináležel Československé republice, bylo za Rakouska v platnosti 14 různých volebních řádů jen do obcí. Podle tak zvané ústavy Rakouské příslušelo říšské radě vídeňské stanovit základní pravidla zřízení obecního, ale zevrubnější úprava byla odkázána sněmům zemským a tím také v každé zemi byly zvláštní zákony volební. Pro Moravu platil zákon ze dne 15. března 1864. Některé obce byly však z platnosti těchto zákonů vyjmuty a to obce, jež měly svůj vlastní statut neboli vlastní zřízení obecní jako Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Uherské Hradiště a Kroměříž.

Zajímavé je, že v Čechách byla jen dvě místa s vlastním statutem a to Praha a Liberec. Moravská města si Němci zajistili v době české pasivní politiky za ministra vnitra rytíře Jana Chlumického. Vedle Brna dostalo se samostatného statutu Jihlavě v roce 1864, Olomouci v roce 1866, Znojmu a Uher. Hradišti v roce 1867 a Kroměříži v roce 1870. Při úpravě volebních řádů neřídili se Němci zřetelem národohospodářským, ale čistě politickým. Voličstvo bylo rozvrstveno na tři sbory podle daňové poplatnosti, úřední hodnosti a vzdělání. Volební řád připouštěl

k volbám do obcí také čestné občany, jichž si právě německé správy v obcích najmenovaly tolik, kolik k přehlasování Čechů potřebovaly. Dalším zlem bylo, že volby byly veřejné. Volič musil kandidáty, které volil, diktovat před volební komisí do protokolu a protože tehdejší nadvláda Němců v moravských městech spočívala v hospodářské závislosti českých lidí, měli Němci podle toho také nad českým lidem volební úspěchy.

Kolik energie, času, zdraví i peněz čeští lidé v těch letech obětovali, aby takové zjevy v moravských městech vymýtili, nedovede už dnes nikdo ocenit. Za zájmy českého lidu na Moravě se pravidelně rvali jednotlivci, kteří nešetřili ani vlastní existence. A nebyly to boje chvilkové, v některých městech musili toto břímě nésti celá desetiletí a mnozí se ani výsledků své práce nedočkali. Kdo zná boje o město Kyjov, kde léta pracoval dr. Joklík a dr. Galusek, o Vyškov, kde boj spočíval na Karlu Albrechtovi a dr. Horovi, nebo o Lipník, kde se obětoval dr. Vítek, kdo dnes něco ví o díle dr. Čermáka v Břeclavě, dr. Zbořila v Dolních Kounicích, dr. Floriše Štola v Moravském Krumlově, dr. Ludvíka Chluma v Jihlavě, dr. Veleby ve Znojmě, dr. Richarda Fischera a tajemníka Kubise v Olomouci, dr. Ondřeje Přikryla v Prostějově, dr. Jaroslava Budínského a Jana Pospíšila v Brně a mnoha jiných jejich předchůdců, dnes téměř zapomenutých a neznámých menšinových pracovníků, dovede oceniti jejich práci a nesmírné hmotné oběti, které české věci přinesli.

Nejprudší boj o radnice v zněmčelých moravských městech začaly po roce 1875. Tehdy padla první umělá německá bašta ve městě s vlastním statutem, v Uherském Hradišti. Druhé město s vlastním statutem byla Kroměříž, která padla do rukou Čechů v roce 1887. Ostatní čtyři města, Brno, Olomouc, Jihlava a Znojmo zůstaly v držení Němců až do převratu. Zato do let osmdesátých spadají veliké boje o moravská okresní města. Tak roku 1876 bylo dobyto Ivančic, roku 1878 padl Holešov, v Třebíči nastal konec německé nadvlády v roce 1882 a v Příboře v roce 1890, pak padl Uherský Brod a v roce 1892 po velkých dlouho-

letých bojích zvítězili Češi v Prostějově, v roce 1896 v Kyjově, v roce 1900 v Litovli a v roce 1903 v Hranicích a ve Vyškově. Také v jiných moravských okresních městech se bojovalo s Němci s menším nebo větším úspěchem, kde byly dobyty alespoň třetí sbory.

V Brně se pokusili Češi o průlom do radnice několikrát, byli však vždy umělou německou většinou přehlasováni. Teprve v roce 1911, když městská rada brněnská pod tlakem českých demonstrací změnila svůj volební řád tak, že zřídila vedle tří stávajících sborů ještě sbor čtvrtý, kde měl každý občan brněnský, který platil 10 korun přímé daně právo volební, byla naděje, že se Čechům podaří získat při volbách v tomto novém sboru nějaký mandát. Prvé tři sbory měly po šestnácti členech, nový, čtvrtý sbor pouze devět členů.

České strany občanské tehdy po vážné úvaze upustily od vlastní kandidátky a rozhodly se podporovati česko-německou kandidátku strany sociálně demokratické, na níž byl v čele poslanec Josef Hybeš. Šlo tehdy o to, aby někdo z Čechů byl zvolen, lhostejno, kdo to bude. Němci nebezpečí postřehli a vydali čtvrtý sbor sociálním demokratům bez boje, ale s podmínkou, že všichni němečtí voliči v Brně — nevyjímaje ani německé sociální demokraty — budou na této kandidátce škrtat české sociální demokraty. Tak byli zvoleni všemi českými i německými hlasy jen němečtí sociální demokraté a čeští zástupci zůstali v menšině. Totéž bylo provedeno při volbách náhradníků. Krátce po volbách se ukázalo, že na brněnské radnici němečtí soudruzi jsou nejzarputilejší nepřátelé Čechů, ač pomoci českých hlasů byli zvoleni. Právě za éry německých sociálních demokratů na radnici se počalo rozvíjet německé oddělení školské, jež vedl pověstný německý nacionál poslanec Baeran, který vyvolal nejprudší kampaň proti českým školám v Brně. Všecky Baeranovy nepřátelské akce proti Čechům podporovali němečtí sociální demokraté, vedení drem Ludvíkem Czechem, který se stal po převratě v Československé

republiky za všechna příkoří, Čechům v Brně spáchaná, ministrem veřejných prací.

Za jakých těžkostí se českému lidu bojovalo o obecní představenstva v němčelých městech na Moravě, svědčí další kapitoly.

BOJ O JEVIČKO.

V Jevíčku bylo v roce 1890 napočteno podle sčítání lidu 2382 obyvatel, z toho rovné dva tisíce Čechů a 382 Němců, mezi nimiž bylo přes 200 Židů a část odrodilců. Do roku 1895 bylo v obecním zastupitelstvu 30 členů, 20 zástupců českých, zvolených ve třetím a prvním sboru a 10 zástupců německých, zvolených ve druhém sboru. Po léta vše šlo v městě klidně, ani v obecním zastupitelstvu nebylo nějakých zvláštních národnostních třenic. Teprve když do města přišel Fr. Hawiger, funkcionář státního návladnictví při c. k. okresním soudu a jeho syn Fr. Hawiger ml., začaly ve městě živější národnostní třenice. Češi najednou zjistili, že se mezi Němci něco kutí proti české většině v obecním zastupitelstvu; vůdci místních židů dr. Löwit a Beer, dále notář Schenk, jinak dříve úplně snášenliví občané, stali se pojednou proti Čechům výbojnými, k nim se pak ještě připojil inženýr Němec, o němž byl každý v městě přesvědčen, že je Čech. Třenice v městě Jevíčku nastaly v roce 1895, krátce před novými volbami. Protože německo-židovská klika počala bez příčiny proti Čechům útočit a tlačit je do obrany, nastaly z toho různé osobní spory. Mezi útočícími se octl také syn funkcionáře při c. k. okresním soudu Fr. Hawiger ml., který ve své mladistvé bojovnosti počal veřejně urážet i některé obecní činovníky, z čehož pak následovalo několik soudních sporů a nakonec i denunciací.

Přes všecky tyto nechutnosti přistoupilo jevičské obyvatelstvo v roce 1895 k volebnímu osudí, kde Češi opět vyhráli třetí a první sbor, Němci si jako jiná léta udrželi sbor druhý. Zatím

se myslilo, že nastane po volbách v městě opět klid. K tomu však už nedošlo, Němci najednou nebyli spokojeni s výsledkem voleb v prvním sboru a podali protest. Ale než se u nadřízených úřadů protest vyřídil, začaly v městě soudní spory jako dozvuky obecních voleb. Čeští napadení občané učinili na Fr. Hawigera ml. trestní ozámení pro urážku na cti. Čeští svědci, poštámistr Karel Appel, obchodník Václav Kučera a Antonín Valík, urážky u soudu dosvědčili a bojovný mladý muž byl odsouzen. Potrestaný Hawiger ml. toho ale neměl dost a učinil na svědky, jinak zasloužilé občany o město, udání pro křivé svědectví. Když brněnské státní zastupitelství žádalo u obce v Jevíčku zprávu o zachovalosti tří obviněných svědků, starosta města dr. J. Klimeš podle pravdy vystavil všem třem vysvědčení o jejich naprosté bezúhonnosti, které spolupodepsal také člen městské rady místní farář P. Fr. Traub.

O vysvědčení zachovalosti, které obec poslala státnímu zastupitelství v Brně o svých občanech, dověděl se funkcionář při c. k. okresním soudu v Jevíčku Fr. Hawiger starší, otec odsouzeného a napsal do Brna státnímu zastupitelství denunciační spis, aby oslabil vysvědčení obce. Nejen, že obvinil tři svědky, kteří svědčili proti jeho synovi z nečestných skutků, ale napadl celou obecní radu i se starostou a jeho náměstkem. Ve spisu, zaslaném 3. října 1895 státnímu zastupitelství, čteme:

1. V obecní radě v Jevíčku sedí stoupenci nejextremnějších směrů, kteří potírají všemi prostředky ústavodárné obyvatelstvo města; 2. poštámistr Appel a jeho druhové jsou rusofilského směru protidynastického, chtějí samostatné království české se svým králem, nešetří žádných prostředků, jedná-li se o porážku odpůrců; 3. poštámistr Appel je vůbec nejzuvětším agitátorem a následkem toho ztratil důvěru jako poštámistr u ředitelství pošt v Brně, které ho suspendovalo; 4. Václav Kubíček byl již žalován pro utržení na cti; 5. Ant. Válek byl dokonce trestán pro přečin zbrojního patentu; 6. farář P. Fr. Traub, který vysvědčení podepsal, je ruso-

filem, antidynastického smýšlení a jeho vysvědčení je pochybné ceny.

Napadení čeští občané podali za tuto denunziaci na pana funkcionáře při c. k. okresním soudu v Jevíčku Hawigera st. žalobu. Při tom starosta obce dr. Klimeš prohlásil, že čin Hawigera st. považuje za zneužití úřední moci. Hawiger žaloval hned pro tento výrok zase starostu a v první instanci byl Hawiger st. osvobozen, rovněž však byl osvobozen i starosta obce, kterého Hawiger žaloval. Napadení se však odvolali a u odvolacího soudu 8. května 1896 byl rozsudek první instance zrušen a pan funkcionář státního zastupitelství při c. k. okresním soudu v Jevíčku Hawiger st. odsouzen k pokutě 100 zlatých ve prospěch chudých města, v případě nedobytnosti k dvacetidennímu vězení.

Zatím co se obecními volbami v Jevíčku obíraly soudy, c. k. místodržitelství uvažovalo o německém protestu proti volbám v prvním sboru, který Češi vyhráli. Celý rok místodržitelství výčkávalo, než o rekursu Němců rozhodlo, neboť počítalo, že odsouzením českých lidí pro křivé svědectví se zbaví Němci několika českých voličů. Když se to nepodařilo u soudu, rozhodlo jinak a německý protest vyřídilo tak, že Němcům přiznalo v prvním sboru o jeden hlas více a Čechům jeden škrtl. Tím se stalo, že v prvním sboru nastala rovnost hlasů voličů a vše musilo být ponecháno náhodě, jak věc při volbách dopadne. Němci při tom nemohli nic ztratit, potože dosud první sbor neměli a při případné rovnosti hlasů mohli losováním jen nějaký mandát získat. A to se jim také podařilo. C. k. okresní hejtman nařídil starostovi obce, aby doplňovací volbu v prvním sboru vyhlásil na 16. května 1896. Voličstvo obou táborů přišlo do jednoho, jenže Češi byli místní poplatníci, kdežto Němci měli 5 voličů, jež snad před tím nikdy Jevíčko neviděli. Jeden byl ze Svitav, druhý z Brna, třetí z Vídně, další z Bratislavy a pátý až z Pruska. Tak dosáhli Němci rovnosti hlasů a musilo býti o členech obecního zastupitelstva prvního sboru hlasováno. Na štěstí pro Čechy bylo vylosováno 6 kandidátů, Pro Němce pouze 4. Tak se stalo, že po-

moci c. k. místopředsedáči česká většina v Jevíčku v obecním zastupitelstvu klesla s 20 na 16 a německá menšina tím 4 členy získala. Česká většina se na radnici sice udržela, ale byla ve stálém napětí. Teprve v pozdějších volbách se podařilo Němce z radnice v Jevíčku vystrnadit úplně.

22 LET ZÁPASŮ O PROSTĚJOV.

Nezapomenutelné dny prožívala hanácká metropole Prostějov 3. května roku 1892, kdy se po prvé trvale zbavila německé vlády a kdy byla obecní správa vyrvána z rukou německo-odrodilecké menšiny a po právu vrácena místní české většině. Jaká národnostní nespravedlnost byla tehdy páchána na českém obyvatelstvu Prostějova, svědčí nejlépe výsledky sčítání lidu z roku 1890, kdy měl Prostějov asi 21.000 obyvatel a z toho bylo kolem 4.000 Němců, z nichž byla ještě polovice Židů a 17.000 Čechů. Přes tento křiklavý nepoměr byla česká většina městského obyvatelstva zastoupena v obecním zastupitelstvu pouze jednou třetinou, zvolenou v třetím sboru. Tito čeští zástupci na radnici se léta rvali s německou většinou, zvolenou v prvním a druhém sboru. Příčina volebních neúspěchů Čechů spočívala v hospodářské závislosti českých lidí na cizím živlu. Ještě před 60 lety starosta německého Prostějova se jmenoval Zajiček a tento německý Zajiček, jinak obchodník železem, byl dokonce za Prostějov zvolen ústaváckým poslancem tehdejší německo-liberální strany. Stal-li se Prostějov v těch letech českým, byla to práce obětavého jedinice, lékaře dr. Ondřeje Příkryla, který dlouhá léta nevěděl, co je osobní klid, šel stále s hrstkou pracovníků přes všechny překážky za cílem, až dobrá věc zvítězila.

Poslední a rozhodný boj o český Prostějov se začal při obecních volbách 18. prosince roku 1890. Tehdy neskončil úplným vítězstvím, ale dal jakýsi podklad ke konečnému zúčtování s Němci. Předtím tu již jednou byla česká většina s českým starostou Flo-

riánem Novákem a to v roce 1867, ale již o tři léta později byla většina ztracena a pak už nepřetržitě vládli v Prostějově Němci plných 22 let a to až do roku 1892, kdy z obecního zastupitelstva zase a trvale zmizeli. Tedy 18. prosince 1890 zahájili Češi zase vážný útok na německé zastupitelstvo a to ve třetím sboru, který sice byl už několik údobí před tím v českých rukou, ale který stále ještě Němci ohrožovali. Tentokrát zvláště chtěli Němci s Čechy i v tomto sboru zúčtovat a z obecního zastupitelstva je úplně vytlačit. Vedoucí Němců dr. Fritz Haas se přičinil, aby byly volební seznamy dokonale zpracovány proti Čechům. Vždyť hned po vyložení seznamů bylo českou stranou podáno 528 reklamací, které zase Němci až na dvě zamítli. Pak se pokusili rozbit českou většinu v třetím sboru tím, že hleděli socialistické dělnictvo získat pro sebe a když se jim to nepodařilo prací svých nohsledů nasazených mezi dělnictvem, přiměli sociální demokraty, aby postavili vlastní kandidátku a tak odvedli české národní kandidátce voliče. Sociální demokraté postavili svou kandidátku a Němci ji všemožně podporovali. Ale česká národní kandidátka zvítězila a to 1.089 hlasy, kdežto Němci a sociální demokraté zůstali v menšině se 337 hlasy. Také náhradníky třetího sboru byli zvoleni Češi. Takto zvolený třetí sbor z českých voličů byl pro Němce špatnou předzvěstí pro další volby v druhém a prvním sboru. Čechům tehdy snad ani o víc nešlo, než získat ještě druhý sbor.

Volby do druhého sboru začaly 3. ledna 1891 o 8 hodině ranní. Hned v časných hodinách nastal v městě neobyčejný ruch. Agitátoři obou táborů si podávali dveře voličů. Češi šli najisto a střežili domy svých voličů, aby se jim tam nevloudil agitátor německé strany. Němci zase hledali příležitost, jak se s českým voličem sejít a získat ho pro sebe. Také před volební místností bylo živo, sjížděl se tu český venkov, aby sledoval boj na místě. Dopolední volba šla hladce až na to, že německá většina volební komise připouštěla své neoprávněné voliče, zatím co českým dělala těžkosti. V poledních hodinách, kdy byla volba přerušena,

měli Němci něco málo přes 100 hlasů, kdežto Češi se blížili devadesátce. Odpolední volba byla rušnější. Němci počali navštěvovat byty českých voličů a tam působili na ženy, aby muže přinutily k volbě s Němci. Když to muž ženě odepřel, jako na příklad Jakub Černil, schovala mu žena zimník a klobouk a zavřela ho v bytě, aby mohla k volbě. Ani tato opatření u Černila nepomohla, vyskočil oknem, šel k volbě bez kabátu a přece s Čechy odvolil. Po 6. hodině večer byla volba skončena a brzy se rozhlásilo po městě, že česká kandidátka zvítězila. Z toho byla na české straně nepopsatelná radost, kterou však volební komise, která zasedala do půl desáté hodiny večerní, zchladila prohlášením, že z Čechů byli zvoleni pouze tři členové, kdežto Němců sedm. Po protestu zástupců české strany proti takovému rozhodnutí bylo provedeno nové skrutinium a v tom už bylo přiděleno Čechům 5 mandátů a stejný počet Němcům. Toto neúplné vítězství posílilo české posice hned druhý den při volbě náhradníků, kdy z pěti byli zvoleni čtyři Češi a jeden Němec. Při volbách do prvního sboru byli už pak zvoleni vesměs Němci, takže konečný výsledek nového obecního zastupitelstva byl 15 proti 15 a u náhradníků 9 českých proti jednomu německému.

Tato částečná porážka Němců patrně nestačila, neboť počali ve svém tisku útočit na místního okresního hejtmana Františka Sedláčka, kterého obvinili, že straní Čechům a denuncovali ho, že za jeho úřadování v Prostějově se rozmohl neslýchaný teror, který vyvrcholil prováděním hesla Svůj k svému, čímž prý jsou hospodářsky ničeni němečtí obchodníci a živnostníci. Později porážení Němci podali protest proti volbám, ale také Češi připojili své námitky. Tak se začaly nové volební přípravy na obou stranách, které však tentokrát skončili pro Němce velmi neslavně. Místodržitelství výnosem ze dne 31. března 1892 volby zrušilo a vypsallo nové a to pro druhý sbor na 3. května a pro první sbor na 6. května 1892. Před volbou počaly padat rány z české strany. Čeští lidé zatím zjistili, že na obecním úřadě pod patronací německého starosty Zajička sedí nepoctivý člověk, obecní úředník,

kontrolor Glas, který již po léta okrádal poplatníky, jimž připisoval na daních a tyto částky si nechával pro sebe. Takové odhalení působilo ve městě na německé voliče a správu obce jako ledová sprcha. S počátku se snažili defraudanta krýt, když však byl vinník zatčen a odevzdán soudu, zmlkli. Těsně před volbou pod vlivem tohoto skandálu vypověděli Němcům poslušnost židovští voliči a tak Němci, vidouce svou porážku předem, usnesli se, nezúčastnit se voleb. Tak byla při volbě druhého sboru 3. května volena jen česká kandidátka, z níž bylo zvoleno 150 až 157 hlasy 10 členů. Stejně pak bylo už při volbě do prvního sboru, kde se Němci opět voleb nezúčastnili, byli zvoleni pouze čeští kandidáti, kteří dostali po 33 až 35 hlasech. Také náhradníci v obou sborech byli z řad českých voličů.

Vítězné volby pro české obyvatelstvo v Prostějově byly skončeny 6. května 1892 o 5. hodině odpolední, kdy uspořádán tábor lidu, jehož se zúčastnilo 6.000 osob. Ten večer si také ulehčeně oddychl český vojevůdce dr. Ondřej Přikryl, neboť tehdy dobojoval jednu z největších bitev, která mu v historii českého Prostějova zajistí nejpřednější místo.

Prostějovští Němci se však ještě nevzdali vlády v obci, podali proti volbám stížnost a tím dosáhli, že jejich Zajíček ještě nějaký čas vládl. Ale 12. června 1892 přišlo do Prostějova rozhodnutí, že moravské místodržitelství zamítá německou stížnost, volby potvrzuje a nařizuje konstituování nového představenstva obce. V německém tisku nastalo lamentování, vše sváděno na éru ministrování dra Pražáka a na bezrestný teror prováděný Čechy heslem Svůj k svému. Teror prý německé voliče úplně rozleptal, takže mnozí ze strachu o existenci opustili své vůdce a město bez boje vydali Čechům.

Němci však ještě radnici nevydali, ale poslali proti rozhodnutí místodržitelství stížnost k správnímu soudnímu dvoru do Vídně, který teprve 26. září 1892 německou stížnost zamítl a platnost voleb potvrdil. Tak se teprve 29. října 1892 ustavilo první české zastupitelstvo v Prostějově. Schůzi zahájil nejstarší člen Rudolf

Pötz, prvním měšťanostou zvolen lékárník Vojáček, jeho náměstek Eduard Skála, radními Josef Wait, František Neumann, dr. Jindřich Stross, pak dr. Alois Vrtal a Hildebert Woletz. Tím dnem, kdy český Vojáček vystřídal na starostenském křesle německého Zajčka, stal se Prostějov městem českým i před úřady a od té doby se v tom nic nezměnilo.

Německá prohra obecních voleb v Prostějově zajímala v tehdejší době téměř veškeren tisk v celém Rakousku. Vídeňská Neue Freie Presse napsala: Touto volbou ztratili Němci většinu v obecním zastupitelství navždy a zůstane-li v platnosti poslední volební událost, bude mít pro místní Němce nedozírné následky. — A vrchol všeho byl ten, kde článek končil: Češi hlásali, že v den volby přijedou do Prostějova zváštní vlaky, cizí štváči a agitátoři s holemi z Litovle, Loštic, Kojetína a Přerova, a že se uspořádá na Němce v Prostějově křížácké tažení. Proto prý Němci v boji podlehli.

Jediný brněnský Tagesbote a Deutsches Blatt po různých zkušenostech, napsaly o volbách v Prostějově kus pravdy, když řekly: Němci prostějovští ustoupili proto, poněvadž nebylo možná vyhrát. — Jiné německé listy prozradily, že v táboře německého voličstva vypukla vzpoura proti vůdcům, kteří ukázali plnou neschopnost jak ve vedení strany tak ve vedení obce.

ČESKÉ HRANICE OVLÁDÁNY NĚMCI POMOCI DAŇOVÝCH PODVODŮ.

Město Hranice bylo až do roku 1903 v rukou německo-židovské společnosti, již stal v čele místní advokát a poslanec dr. Fric Plachky, který byl zároveň starostou města. Čeští lidé v početní převaze v městě po léta se namáhali, aby české Hranice očistili od této nedůstojné skvrny, vždy marně. Jako jinde, tak i v Hranicích byl třetí sbor v rukou Čechů, druhý a první pak v rukou Němců. Dr. Plachky udržoval většinu ve druhém sboru pomocí

60 čestných občanů a několika židovsko-německých obchodníků. V prvním sboru, v němž bylo poměrně málo voličů, zajistil si většinu pomocí daňových podvodů. V roce 1902, kdy mělo být při obecních volbách v Hranicích konečně sčítováno s tímto násilníkem, provedl zase starý podvodný trik s daňovým rozvrstvením voličů. První sbor měl celkem 30 voličů, z toho byla většina 16 voličů českých a jen 14 německých. České voliče s větším daňovým předpisem zařadil prostě do druhého sboru a německé s menší daní do sboru prvního. Proti tomu podali Češi stížnost k okresnímu hejtmánství, které jen částečně Čechům vyhovělo, aby Němcům nebylo ublíženo. Česká stížnost pak šla ke správnímu soudu ve Vídni, který v listopadu 1902 rozhodl ve prospěch Čechů. Starosta už nepochyboval o prohře a proto se snažil do obecní kanceláře nasadit co nejvíce německých úředníků, pro něž 8. listopadu ve schůzi obecního zastupitelstva vymáhal definitivu. Schůze ta byla však zmatečná pro formální vadu a došlo na ni ještě k jinému skandálu. Při rozpravě o definitivě nových úředníků vtrhla do jednací síně jistá paní, jež starostovi vyčetla před celým shromážděním, že ji při projednávání pozůstalosti po zemřelém jejím muži jako její právní zástupce několikrát zneužil a když ji udělal svoji milenkou, po 13leté známosti se zmocnil celého majetku a pak ji z kanceláře vyhodil. Starosta úplně mravně zničený dal útočící ženu vyvést z místnosti strážníkem a hned schůzi rozpustil. Tím se stalo, že nedošlo ani k hlasování o navržených úřednických definitivách. Po této nepříjemnosti, o které mluvilo celé město, přišla 3. prosince 1902 z Vídně pro německou obecní správu v Hranicích nová neblahá zvěst, neboť správní soud dal za právo české stížnosti ve všech případech, svévolně starostou přeřazených voličů v prvním sboru. Mezitím ještě jeden německý volič zemřel, takže Češi měli v prvním sboru spolehlivou většinu 16 hlasů, proti 13 německým. Rozhodnutí správního soudu rozzuřilo Němce do té míry, že ještě v noci 3. prosince 1902 vytrískali okna všem vedoucím českým činitelům, nevyjimaje ani c. k. okresního hejtmána dr. Galuska. Také u vládního

komisaře Hroneše nezůstalo ani jediné okno celé, totéž stihlo české předáky dr. Šromotu, továrníka Kunze a fotografa Hilsnera. Druhý den bylo po tomto hrdinském činu zatčeno 16 Němců, mezi nimiž bylo několik žáků místní lesnické školy.

Dr. Plachky vida, že se mu bortí půda pod nohama, zajel do Vidně, kde pomocí jiných německých poslanců intervenoval u vlády dra Körbra, aby ministerstvo dalo příslušnému soudu pokyn, aby tyto uličnické činy německých výrostků byly mírně posuzovány a hned při tom denuncoval hranické české státní úředníky, zejména finančního radu Sitka, jenž nechtěl býti starostovi po vůli a odepřel falšovat daňové předpisy ve prospěch Němců. I toho docílil, že vláda vyhověla a finančního radu Sitka z Hranic přeložila. Na zastrašení ostatních českých státních úředníků otiskla Deutsche Rundschau o výsledku starostovy intervence vítěznou zprávu, že se zatočí s každým českým úředníkem jako s radou Sitkem, bude-li v německých Hranicích nadržovat Čechům proti obecní správě.

Po těchto brachiálních událostech nařídilo c. k. okresní hejmanství starostovi, aby opravil volební listiny podle rozhodnutí správního soudu a vypsals do 15. února 1903 obecní volby. Dr. Plachky sice volby vypsals, ale volební listiny v prvním sboru zase si opravil podle svého. Aby měl většinu, přidal do nich čtyři nové německé voliče, takže proti 16 českým bylo 18 voličů německých. Českou stížnost proti tomuto novému úskoku starostovu vyřídilo okresní hejmanství, zřejmě už pod tlakem vlády z Vidně, jen částečně. Dva Němce sice škrtlo, ale přivodilo tím rovnost hlasů. Také moravské místodržitelství rozhodnutí okresního hejmanství schválilo. Češi proti tomuto úřednímu bezpráví protestovali veřejným táborem lidu svolaným na 6. ledna 1903. Němci pak proti rozhodnutí místodržitelství podali stížnost na ministerstvo vnitra. Český tábor lidu byl z bezpečnostních důvodů okresním hejmanstvím zakázán. Pořadatelé tábora si stěžovali proti zákazu u místodržitelství v Brně, toto, aby nemusilo o české stížnosti rozhodnouti, oznámilo, že místodržitel hrabě Zierotin právě odjel na do-

volenou a že nutno na rozhodnutí čekat, až do jeho návratu. Z tohoto jednání úřadů bylo viděti smluvenou komedii a proto Češi nedbali zákazu a místo tábora uspořádali ve všech hostinských místnostech v Hranicích veřejné schůze, které vyzněly důstojně v ostré protesty proti vládním činitelům, jež nadržovali místním Němcům.

Před těmito hromadnými schůzemi konali čeští starostové z okresu hranického z 28 obcí v Hranicích 4. ledna schůzi, na níž se postavili za přeloženého finančního radu Sitka, jehož chtěla vláda nahraditi úředníkem německé národnosti.

Při tom staré obecní zastupitelstvo s německou většinou úřadovalo nezákonně v Hranicích dále a to již šestý rok. Starosta poslanec dr. Plachky pokusil se v tomto starém zastupitelstvu projednat také obecní rozpočet. To mu zmařili čeští členové třetího sboru obstrukcí, při čemž došlo ve schůzi k obapolným násilnostem a pak k soudním procesům. V červenci 1903 bylo provedeno trestní vyšetřování této srážky a spis postoupený krajskému soudu v Novém Jičíně. Zatím však vzdáním a úmrtím několika členů mělo obecní zastupitelstvo místo 45 pouze 28 členů i s náhradníky, ale ani to nevadilo úřadům a dru Plachkýmu, aby vládl na obci dál. Dohodl se sice s vůdcem místních Čechů drem Šromotou na okresním hejmanství, že nové volby vypíše do 4. července 1903. Dohodu podepsal také okresní hejman dr. Galusek. Před touto stanovenou dobou zasáhli do hranických voleb brněnští židé. Jejich list Jüdische Volksstimme počal hranické židy varovat, aby se proti Čechům v nových volbách neangažovali, jinak že boj Čechů s Němci zaplatí hospodářsky oni a končil výzvou: Zdržeti se voleb a zachovati naprostou neutralitu.

Tak došlo k novým volbám v Hranicích ve dnech 16. až 21. července 1903. Třetí sbor pustili Němci bez boje. Druhý sbor vyhráli Němci nepoměrně velkou většinou hlasů, zato 21. července, kdy volil první sbor, rozhodl o osudu německých Hranic. Němci totiž, když jim místní židé vypověděli poslušnost, nepřišli k volbě vůbec a tak nechali město bez boje Čechům. Po volbách byla

v obecním zastupitelstvu dvoutřetinová většina česká, čímž se Hranice provždy zařadily do řad ostatních českých měst na Moravě. Německá menšina se ještě pokusila zmařit volbu českého starosty města a obecní rady odchodem ze schůze. Když však jednotliví členové byli pokutováni 20 zlatými a podruhé 40 zlatými, opustili tuto taktiku a 10. září 1903 byla provedena volba prvního českého starosty, jímž se stal dr. Šromota.

Největší nářek nad ztrátou Hranic svedl jako obyčejně brněnský Tagesbote, který svolával oheň a síru proti státním úřadům, které prý v Hranicích pošlapaly právo, když dopustily porážku Němců. Na toto zuření odpověděl Deutsches Blatt a napsal, že německví v Hranicích ubil poslanec dr. Plachky se svými spřeženci, neboť Plachky — prý — hříšným hospodářstvím německé posice ve městě úplně podkopal.

Po tomto německém neúspěchu vzdalo se členství obecního výboru sedm německých členů. Doplnovací volba za ně byla provedena 3. října 1903. Tak až na tři zbývající Němce bylo obecní představenstvo města Hranic úplně české.

*

Toto je jen ukázka, jakými zbraněmi Němci pracovali, aby se udrželi při moci. Podobné boje o jednotlivá okresní města na Moravě byla sváděna českými lidmi také ve Vyškově, kde plných 25 let a to až do roku 1904 se zápasilo s německou menšinou, nežli byl Vyškov Čechy dobyt. Prvním českým starostou byl zvolen mlynář Alois Souček.

Hanácká Litovel byla v područí Němců přes sto let a teprve v roce 1899 byla zde německá moc zlomena a 12. ledna 1900 byl zvolen český starosta Václav Socha, vůdce místních Čechů. Rekord německých volebních podvodů byl dosažen ve slováckém Kyjově, kde Němci vládli až do roku 1896, kdy po dlouhých tahanicích před správním soudem ve Vídni, bylo Čechům přiznáno právo na toto ryze české město. Po volební porážce Němců 7. září 1896 byl zvolen českým starostou Čech dr. Galu-

sek. Největší zásluhu o dobytí Kyjova si získal mladý lékař dr. Severin Joklík, kterému se Němci za svou porážku pomstili až za 18 let tím, že ho v první světové válce denuncovali u rakouských úřadů, byl zatčen, vězněn a v žaláři si vzal život.

ÚPLNÁ HOSPODÁŘSKÁ ZÁVISLOST ČESKÉHO LIDU NA NĚMECKÉM PRŮMYSLU V ŽIDLOCHOVICÍCH.

Naše mladší generace snad ani neví, že moravské letní sídlo presidenta první republiky Československé Židlochovice, měly až do státního převratu německou obecní správu. Ještě v roce 1900 při sčítání lidu byla tam sice nadpočetná většina českého obyvatelstva a to 1571 Čechů a pouze 1042 Němců. Přes to však už tehdy a dávno před tím, když byla v Židlochovicích česká většina ještě silnější, spravovalo město německé obecní představenstvo. Ze bývali v německém obecním představenstvu někdy také lidé, kteří se německy nedomluvili, to na věci nic nemění; bývalo to u našich lidí zvykem jako u brněnských bürgerů, že »Zunge böhmisch, aber Herz deutsch«. S počátku se takové věci děly z hlouposti, později ze zvyku a závislosti na mocnějších. Vždyt ještě roku 1882 byla v Židlochovicích šestitřídni škola utrakvistická a teprve v roce 1893 zřídila se tam samostatná škola česká, do níž se ze všeho obyvatelstva českého přihlásilo 19 dětí. Z toho vidět, že se národní uvědomění ve městech velmi těžko probouzelo.

Staří Židlochováci bývali hrdi na historii svého města. Vystřídalo se tu za poddanství a roboty mnoho různých majitelů. V roce 1349 byly Židlochovice v držení Archleba ze Židlochovic a Bohuše ze Ždánic. Tehdy to bývala jen tvrz, teprve v 16. století za panství Fridricha ze Žerotína byla tvrz změněna na zámek, který později pobořil hrabě Sinzendorf a upravil na sídlo arcivévodské, jehož posledním majitelem byl arcivévoda Bedřich. Po několika století vládli Židlochovicím různí majitelé, někdy lepší,

a lidstější, jiní opět bezohlední vydřiduši. Na čem si však Židlochovice nejvíce zakládaly, bylo to, že už roku 1459 za panství Jindřicha z Valdštejna byl tam návštěvou císař Bedřich III., a když roku 1663 vpadli na Moravu Turci a Tataři, zastavil se tu generál Souches. Za války s Marií Terezií přijel do Židlochovic 12. března 1742 pruský král Bedřich II. a za napoleonských válek v roce 1798 byl tu se svým vojskem generál Suvorov. 19. září 1805 projel Židlochovicemi na své cestě do Hustopečí sám císař Napoleon. V roce 1836 zastavil se v Židlochovicích císař a král Ferdinand Dobrotivý, když jel do Prahy ke korunovaci. Nejslavnější dobu ovšem staří Židlochováci přičítají roku 1848, kdy se tam 12. října na své cestě do Olomouce zastavil císař Ferdinand s četnými členy císařské rodiny, mezi nimiž byl i pozdější císař rakouský František Josef I. A poslední generace německých Židlochovic vzpomíná 15. listopadu 1905, kdy tamnější zámek hostil rakouské arcivévody a bývalého španělského krále Alfonse XIII.

Nu, a když jsme v Židlochovicích přehlédli všechny slavné doby, musíme se blíže podívat i také devadesát let zpět, kdy se v místním cukrovaru, rafinerii a lihovaru ujala vláda rodina Robertů. Florentin Robert dostal už v roce 1836 povolení zříditi v Židlochovicích při zámku cukrovar a od roku 1837 počal racionálně hospodařiti na státních statcích. Po něm hospodářství zdokonaloval jeho syn Julius, který byl požehnáním kraje až do roku 1888, kdy zemřel. Co však následuje po jeho smrti až do státního převratu, nese už pečeť sociálního a národnostního útisku českého lidu ve městě i v okolí. Nesmí se ovšem vše špatné přičítat na vrub dalším nástupcům na židlochovickém panství, ač úplně bez viny nejsou. Byli to jejich úředníci, kteří beztrestně město germanisovali a české dělníky opravdu vykořisťovali. Pomáhali jim při tom i prodejné české duše a přesvědčil jsem se sám, že v Židlochovicích byl správce panství víc než celá Robertova rodina. Bylo to na jaře 1905, kdy mně poslanec dr. Adolf Stránský zprostředkoval schůzku s tehdejším spolujednatelům cukrovaru

Justinem Robertem, aby byl pro dělníky zaměstnané v cukrovarě ustanoven český lékař. Při tom jsem Roberta upozorňoval na řádění jeho cukrovarských úředníků v městě a na neudržitelné sociální poměry na jeho panství vůbec. S úsměvem odpověděl, že se o takové věci nestará, na to prý má svého správce. Pan správce ovšem neměl jiné odpovědi, než že činí to, co si přeje jeho šéf. Nebylo také tehdy žádným tajemstvím, že tehdejší německý starosta Židlochovic lékárník Chmelarsch a jeho obecní písař Mainx bez svolení správce panství Eliáše nic neučiní a také jen pod jeho ochranou počal v městě nejzúřivější útisk českých lidí. V roce 1906 při zakládání národnostních voličských katastrů správce Eliáš ve své germanisační činnosti sice polevil, neboť dostal za vyučenou rok před tím, ale jeho úřednictvo za pomoci německé městské rady v Židlochovicích germanisovalo vesele dál. Tehdy snad zůstali Čechy jen ti, kteří byli na panství naprosto nezávislí. Jsou v Židlochovicích ještě pamětníci, kteří dosud vzpomínají na ony dny, kdy chodil s bubnem po ulicích obecní policajt a německy vyhlašoval, že se má každý 24letý občan dostavit do obecní kanceláře a podpisem stvrditi, do kterého katastru se hlásí. Policajtova vyhláška pak končila: Kdo nepřijde, bude zapsán do katastru německého.

Leckdo nerozuměl, co policajt bubnuje, obecní písař Mainx pak pro jistotu učinil ještě opatření v cukrovaru, kde s úředníky rozdělil dělníky do skupiny, do nichž zařadil spolehlivé radniční nohsledy, kteří cestou na úřad svěřené jim dělníky zpracovali na Němce. Touto taktikou přirozeně český živel v Židlochovicích mizel. Stejně se postupovalo proti závislému živnostnictvu a obchodnictvu a tak nebylo divu, že zatím co český katastr byl chudičký, v německém se hemžila jména našich Veselých, Peroutků, Doležalů, Koláčků, Balcarů a jiných Čechů.

Odpadlíci bývali za zradu na české věci odměňováni obecní správou a cukrovarem ne lépe placenou prací, zde správce Eliáš nikdy ústupků nedělal, ale různými pitkami v panském kasinu. Židlochovice bývaly při podobných příležitostech pověstny. Jak-

mile ve městě zavoněly z chalup bramborové placky, vědělo se, že bude večer v kasině pitka. Recept na pořádnou žízeň v podobě požívání bramborových placek vynalezl hasič Klein, který pak po domech vykřikoval: Když pít, musí napřed žízeň táhnout. Přirozeně, že správa statků při takových příležitostech na nějaký soudek nehleděla, neboť to byla nejlepší příležitost, kdy se důstojnost lidská zapřela a čeští lidé úplně demoralisovali. Býval to žalostný pohled pro uvědomělého českého občana, když viděl, jak se jeho opilí krajané krčivali u odděleného stolu, aby českým hovorem nerozčílovali místní německou smetánku a jak vděční bývali za každý úsměv správce Eliáše a cukrovarských úředníků.

Přes všecku hospodářskou a politickou nadvládu, kterou tehdy měli židlochovičtí Němci v rukou, připravila jim skromná česká menšina přece mnohé neklidné noci. České akce nekončily se sice nějakými pronikavými a trvalými úspěchy, neboť tehdejší německý kapitál byl mocnější než zotročené, zakřiknuté a závislé tovární dělnictvo, ale přece se čeští lidé ve městě nikdy nevzdali naděje alespoň na nepatrný úspěch. Místní česká inteligence založila v městě několik českých spolků a už jejich schůze a zábavy dráždily vládnoucí panstvo. Po každé takové schůzi nebo zábavě bylo na radnici i v cukrovaru velmi živo. Tovární úředník nenápadně vyzvídal na dělnictvu a obecní písař zase slídlil po městě, aby mohl před svými představenými dělati člověka, který je o všem, co se v městě děje, náležitě informován. Často se stalo, že nějaký ferina udělal falešnou zprávou oběma těžkou hlavu a i pak pobláznili správce továrny i starostu města, což však mělo za následek, že se na obou místech akce proti Čechům jen přiostrhovala.

Poprvé, kdy se český živel v Židlochovicích trochu vzhopil a proti německému útisku podnikl vážnější akci, bylo v roce 1905 kdy přijelo do Brna několik uvědomělých českých dělníků, aby si postěžovali na to, jak jsou správou továrny a zradou vlastních lidí zotročeni. Deputaci přivedl cukrovarský řemenář Karel Blažek. Po úradě se jednalo s nájemcem i se správou cukrovaru.

Výsledek je znám: Vymlouval se jeden na druhého. Proto bylo nutno se rychle rozhodnout k vážnějším činům a to hned na dvě fronty: proti panství i proti obci. Zamýšlelo se zahájit stávkou v kampani cukrovaru. Taková věc se však musila svědomitě připravit. Ale už první důvěrná schůze ukázala, že dělnictvo je úplně ve vleku závodu a že každá akce proti továrně předem ztroskotá. Na schůzi přišlo asi tucet továrních zaměstnanců a to ještě mnozí nespolehliví, takže bylo zapotřebí velké opatrnosti, aby se věc předem neprozradila a neškodila těm, kteří si na správu továrny stěžovali. Hledaly se tedy jiné cestičky, jak na ně a dobrou radu dal tehdejší advokát dr. Zavadil. Důvěrně upozornil na nespokojenost zemědělského dělnictva, hlavně na panství měninském a právě neodkladné polní práce. Tam se tehdy našla Achilova pata správce Eliáše, neboť do tří dnů hořelo stávkou celé měninské panství. Zapalovalo se od vsi ke vsi a při tom nejvíce pomáhali místní rolníci, kteří učinili příslib, že stávkující zemědělské dělníky z velkostatku neopustí a sami zaměstnají po celou dobu stávky. Stávka se vedla tvrdě a bezohledně, bez halře stávkového fondu, plných šest týdnů, neboť dělníci nemohli nic ztratit; dělali se na panství denně 12 až 14 hodin za 50 až 70 haléřů. Třikrát se pokusil správce Eliáš vyjednávat se stávkovým výborem a různými intrikami stávkou zlomit, byl však vždy odmítnut, neboť slovo »vyjednávat« tehdy náš slovník neznal, žádala se naprostá kapitulace velkostatku, která se na konec také dostavila.

To byl první větší úspěch českých lidí na židlochovickém panství, který nepříjemně zasáhl i německé obecní představenstvo města. Nikdo z vládnoucích lidí v městě si nedovedl v hlavě srovnat možnost, že kdysi tak mocná cukrovarská vláda kapituje před několika sty venkovských vyděděnců. Nejtrapnější pak byla pro poražené podružka stávkového výboru, že nová smlouva se bude podpisovat na neutrální půdě a to v obecním hostinci v sousedních Hrušovanech a ne v kanceláři cukrovaru, jak o to usiloval správce Eliáš. Dostal se tak aspoň jednou ve

svém životě do styku s těmi, které po léta vykořisťoval a při tom vyslechl, že prostému zemědělskému dělníku nešlo v tomto boji jen o větší kus chleba, ale také o jeho občanskou svobodu. Tehdy by byl správce Eliáš podepsal snad vlastní ortel smrti, jen aby bylo už vše skončováno, vždyť dal přítomným slib, že nebude bránit ani cukrovanským dělníkům v jejich organizačním postupu a nebude zasahovat do národnostních sporů ve městě. Prostě podpisoval a sliboval, ač při tom už tehdy přemýšlel, jak se později ujednaného závazku zbavit.

Po stávce následovalo ve městě samém několik komických výjevů. Začalo to 12. června 1905, kdy se konal v Židlochovicích na oslavu skončené stávky první český tábor lidu. Už jeho oznámení postrašilo židlochovické Němce do té míry, že mnozí ujeli z města. Starosta Chmelarsch pak zakročil na hustopečském hejtmanství a vymohl z bezpečnostních důvodů zákaz tábora, ale jen na několik hodin, protože pořadatelé oznámili hejtmanství, že tábor bude pořádán i proti vůli úřadů, ovšem následky aby si hejtmanství připočetlo samo. Po této zprávě nastalo nové vyjednávání, které se skončilo povolením tábora, ne však na náměstí, jak bylo původně myšleno, ale na zahradě hostince Na slovanech v Nosislavské ulici. Byla to porážka pro představené města, což způsobilo, že do Židlochovic přitáhli hromadně občané i z okolních obcí, kteří nebyli na panství vůbec závislí. To, co v městě po táboru následovalo, zavinili Němci sami. Vymohli si totiž na hejtmanství na svoji ochranu četnickou asistenci a když se tábor končil, byla ulice vedoucí do města uzavřena silným četnickým kordonem. Nasazené bodáky na četnických karabinách obrácené proti tisícům účastníkům tábora jen náladu v lidu rozjitřili. Velitel oddílu vrchní četnický strážmistr Valach se netajil tím, že má od okresního velitele přísný rozkaz demonstranty nepustit do města. A na dotaz, kde je okresní velitel, důvěrně odpověděl: Zalejvá už od rána u starosty! — Tato zpráva se bleskem roznesla mezi lidem a způsobila bouři, která by byla skončila snad krveprolitím, kdyby se byli nenechali četníci znásilnit prolomením kor-

donu. Tak se z hrozivé situace obratem stala komedie, která vyvrcholila ještě tím, že četníci zamíchaní mezi demonstranty přitáhli až před starostův dům, kde byla uspořádána starostovi i okresnímu četnickému veliteli taková kočičina, že se oba neohrožení bojovníci schovali do sklepa. Nejkomičtější scény byly na náměstí, kde lidé objímali četníky a ujšřovali je, že se jim nic nestane, aby neměli strach.

Soudní proces, který po této komedii následoval před senátem zemského trestního soudu v Brně za předsednictví vrchního rady Slámy, kde byli pořadatelé a řečníci tábora stíháni pro veřejné násilí, skončil novou ostudou pro jeho aranžéry. Četníci vesměs svědčili ve prospěch obžalovaných a vedoucí kordonu vrchní strážmistr Valach za obecné veselosti vylíčil i to, v jakém stavu a kde našel svého představeného a starostu, když demonstranti přitáhli do města. Obžalovaní byli osvobozeni.

*

Ještě nezapomnělo se na jednu ostudu, kterou si židlochovičtí Němci utřžili a už se blížila druhá, ještě veselejší. V listopadu 1905 byl ve Vídni návštěvou u císaře Františka Josefa tehdejší španělský král Alfons XIII. Jeho strýc arcivévoda Bedřich ho pozval také do Židlochovic, aby shlédl rodný zámek své matky královny Kristýny a účastnil se honu v bažantnici za Blučinou. Zájezd se uskutečnil 15. listopadu. Už týden před tím přijelo z Vídně služebnictvo, aby vše pro vzácnou návštěvu připravilo. Také úřady se staraly o bezpečnost osoby monarchovy a stáhly tam četnictvo z celého kraje. To obsadilo cesty a silnice, kde uzavřelo pěší i jízdní dopravu. V den příjezdu krále Alfonse nesměl nikdo zbytečně na ulicích ani na náměstí se zdržovat, neboť všude byla vyhrazena místa pro německé místní spolky a radniční honoraci. Rozumí se, že ani městská rada v Židlochovicích neskrbčila penězi a vynaložila vše na důstojné »štramdajč« Alfonsovo uvítání. Na náměstí byla postavena slavobrána s německým nápisem a to schválně dvěma uvědomělým Čechům dr. Za-

vadilovi a obchodníku Vaňkovi přímo pod okna jejich domu. Starostenský úřad dokonce vydal vyhlášku, že ozdoba domů praporek je přípustná jen v císařských a španělských státních barvách. Čeští lidé, kteří takto nesměli zdobiti své domy po svém, nezdobili vůbec, ale přemýšleli, jakou nepříjemnost Němcům provést. A vymysleli to dobře. Ve chvíli, kdy se královský průvod hnul ze zámku a německé obecní představenstvo shromážděné na náměstí bylo v největším rozčilení pro nastávající vítání monarchy, spustili z půdních vikýřů z domu Vaňkova a na protější straně z domu dr. Zavadila dva provazy, náměstím rychle proběhla skupina lidí, uvázala na provazy dlouhý pás bílého plátna a než se Němci nadáli, byli provazy vtaženy do oken obou českých domů a německá slavobrána byla zastíněna velkým českým nápisem: Vítejte nám, králi, v našem českém kraji! — Nikdo si už dnes nedovede představit, jaké ohromné zděšení projelo mezi Němci nad touto odvahou českých lidí. Ještě v poslední chvíli se marně pokoušel písař Mainx přimět Čechy k odstranění jejich nápisu, pak běžel na poštu a telegraficky si stěžoval moravskému místodržitelství na českou provokaci.

Zatím však už projížděl pod českou slavobránou se svou družinou král Alfons a po jeho boku sedící arcivévoda František Ferdinand z Este mu nápis překládal. Když panstvo projelo, matka Pacačka v hloučku maminek rozkládala: Myslila jsem bůhvíjakého fešáka neuvidím, a on vypadá jako Fricek Kleinů! A za boha nechtěla věřit, že to byl opravdový král. Český nápis visel přes náměstí k radosti Čechů a zlosti Němců až do odpoledních hodin, kdy přišla z místodržitelství odpověď s nařízením, aby byl český nápis odstraněn. Jenže i toto třeba opožděně vítězství Němců se setkala s nezdarem. Písař Mainx pobíhal s místodržitelským dekretem po městě, ale do českých domů, kde byl český nápis připevněn, si netroufal. Žádal hasiče, aby nápis odstranili, u těch však nepochodil a tak ve své bezmocnosti za smíchu občanstva hrozil původcům této švandy nejkrutějšími tresty. A zatím co město žilo pro český nápis v rozčilení, král Alfons bezstarostně

vybíjel v bažantnici zvěř. Podle úřední zprávy bylo tehdy královskou a arcivévodskou společností na honě zastřeleno 3605 kusů zvěře a z toho, jak zpráva hrdě hlásala, jeho královská milost sama skolila 600 kusů. I k takovému výkonu je zapotřebí jisté otrlosti. Po této episodě ubíhala léta a národnostní přestřelky v Židlochovicích nepřestávaly, až přišel státní převrat, kdy rázem celá ta německá uměle udržovaná bublina praskla a z mocných kdysi a hrdých vládců stali se poníženi služebníci, kteří ty, jež dříve kopali, ujišťovali, že se novým poměrům přizpůsobí.

CISAR NA BRNĚNSKÉM ŠICNFESTU

Do národních bojů na Moravě spadá návštěva rakouského císaře v Brně. Bylo to počátkem června roku 1892, kdy se konaly v Pešti velké slavnosti na paměť 25. výročí korunovace Františka Josefa I. za krále uherského. Po slavnostech v Pešti hned následovaly slavnosti ve Vídni. Byl to známý »šicnfest« rakouských střelců. Těchto vídeňských slavností zneužili však němečtí liberálové proti tehdejší vládě hraběte Taaffa, podporované konservativními živly v Rakousku, nevyjímajíc ani naše staročechy. Vídeňský šicnfest se zvrhl v protivládní a protislovanské pouliční demonstrace, které vyvrcholily 12. června 1892 před palácem ministerstva války na Mičovém náměstí ve Vídni v pustou rvačku demonstrantů s policií. Tehdy snad poprvé se ve Vídni veřejně zpívaly všenněmecké písně Wacht am Rhein a Deutschland, Deutschland über alles, a velkoněmečtí řečníci s nadšením vzpomínali i roku 1866, kdy armády knížete Bismarka překročily české hranice a u Hradce Králové porazily císařská vojska rakouská. Vídeňská policie tehdy proti demonstrantům sice zakročila, ukázala se však úplně bezmocná a tím všenněmecké hnutí v celém Rakousku bylo neobyčejně posíleno. Úspěch vídeňských Všenněmců povzbudil k akci i brněnské Němce, ovládané v té době Rohrerem, kteří ihned utvořili zvláštní slavnostní výbor k uspořádání šicnfestu také v Brně. Do Vídně byla vypravěna deputace se starostou Winterhollerem v čele, v níž byl předseda nově ustaveného slavnostního výboru Anton Jellinek a František Dobrawsky, kteří pozvali k závodům brněnských střelců na 26. června 1892 také císaře Františka Josefa I. Deputaci byla návštěva císařova vládou slíbena. Zpráva, že císař navštíví Brno, rozrušila

české i německé obyvatelstvo Brna. A zatím co se Češi radili, jak nejlépe přivítati a na sebe upozorniti panovníka a nekorunovaného českého krále, Němci se uchopili vedení a zařizovali vše po svém. Městská rada brněnská za tichého souhlasu místodržitele rytíře Loebbla vydala nařízení, že vzhledem na vzácnou návštěvu císařovu musí býti Brno jednotně vyzdobeno. To se týkalo soukromých budov i obchodů bez rozdílu národnostní příslušnosti majitelů. Výzdobu, která byla jen v barvách černožlutých a velkoněmeckých s podobiznou císařovou, dodala všem brněnským obchodníkům a majitelům domů radnice sama. Když si na takový postup radnice čeští živnostníci a české noviny stěžovali, odpověděl jim vyzývavě za obecní správu tehdejší radniční orgán Tagesbote: Německé je Brno, německým je musí viděti císař pošlý z německého rodu.

Tato vyzývavost české lidi pobouřila. Lidová strana svobodomyšlná na Moravě, vedená poslancem drem Josefem Tučkem a drem Adolfem Stránským, odpověděla na radniční provokaci svoláním sjezdu důvěrníků na 26. června do Litovle a své počínání odůvodnila tím, že nemíní dělati brněnským Němcům stafáž při jejich soukromých podnikách. Zato vůdcové staročechů, kteří měli ve vládě svého ministra, dali se zemským hejtmanem hrabětem Vettrem uchlácholiti a připravovali společně s Němci císařovi uvítání. Jejich tisk tvrdil, že se musí uvítání zúčastniti, aby císař viděl, že v Brně žijí také Češi. Spekulovali hlavně s dětmi českých obecných škol a místními spolky, jimiž se měl český živel ve špalíru uplatnit. Tento úmysl však selhal. Radniční chytráci rozstrkali české děti mezi německé, školám dali jednotné německé tabulky a děti byly částečně i uniformovány. Měly stejné slaměné kloboučky s jednotným znakem šicnfestu. Tak se české děti mezi německými úplně ztratily. Správa obce šla tak daleko, že zneužila těchto dětí i při sobotním uvítání cizích střelců, kteří přijeli z Vídně se svým starostou drem Prixem, dále ze Švechatu, Inšpruku, Jihlavy, Hrušovan, Vyškova, Prostějova, Opavy a z jiných míst, aby brněnské němectví posílili. Čechům zůstali jen

žáci středních škol a těch bylo v Brně poskrovnu, a místní české spolky. Ale i tu učinila radnice svá opatření, když zařadila ve špalíru české spolky opět mezi německé, opatřené velkými německými nápisy. Na nádraží ke vchodu a ke slavobránám nepustili ani jediného českého spolku a obsadili nádražní náměstí a nynější Masarykovu třídu až po Náměstí svobody vojskem, brněnskými střelci, turnery s padesáti bubeníky, dívčími německými tělocvičnými spolky, hasiči, sportovními kluby, čtyřmi sty řezníky, veterány a jinými a jinými svými korporacemi. Podle předběžného rozvrhu nebyl připuštěn ani na peron ani do vestibulu na nádraží žádný z českých vůdců. Byli tu pouze vicemístodržitel rytíř Januschka, biskup Bauer, zemský hejtman hrabě Vetter v husarském stejnokroji, president vrchního zemského soudu Edelmann, finanční ředitel dvorní rada Urbanek, president zemského soudu Scharrer, vrchní státní návladní rytíř Zapletal, policejní ředitel Wysloužil, prelát Rambousek, starosta Winterholler, místostarosta Rohrer, celá městská rada, president brněnské obchodní komory rytíř Gomperz a vicepresident rytíř Schöller.

ASPOŇ METR OD SEBE!

Ačkoli pořad osob určených k uvítání císaře byl tehdejšími staročechům znám, neučinili nic, aby se vystříhali ostudy a dělání stafáže Němcům. Stále lpěli na tom, že brněnští Češi musí svého panovníka uvítat a v povinné úctě k němu zapomínali půdy, na které žijí. Zapomínali na nástrahy a příkoří, které jim Němci v Brně činili, šli prostě do špalíru a s nadšením pomáhali vítat panovníka. Ve své naivnosti šli tak daleko, že se chtěli německému Brnu a panovníkovi připamatovat aspoň tím, že si v Brně ozdobili po svém Besední dům a Starobrněnskou besedu na Starém Brně. Snaha dobrá, ale opět marná. Na balkoně Besedního domu zřídil čalouník pavilon, v němž bylo poprsí císařovo, ozdobené říšskými a zemskými barvami. V průčelí balkonu byly připevněny

nerozlučitelné znaky země koruny české ovinuté čalouny v českých národních barvách. Podobná výzdoba byla také na domě Starobrněnské besedy. Sotva však čalouník v předvečer příjezdu hostova skončil svou práci, už tu byl rozkaz, aby spojené znaky země českých s obou budov byly odstraněny. Rozkaz pro Besední dům byl doručen předsedovi družstva dru Otakaru Pražákovi a za Starobrněnskou besedu jej přijal profesor Tchoř. První z nich, aby oddálil rozhodnutí, oznámil c. k. policii, že dekorace náleží Čtenářskému spolku, profesor Tchoř odepřel vůbec rozkazu vyhovět. Věci se pak už nevěnovala pozornost a považovala se tím za vyřízenou. V neděli ráno v den příjezdu císařova do Brna bylo však profesorovi Tchořovi úředně doporučeno policejní nařízení tohoto památného znění:

Č. 1904 pr.

Besedě starobrněnské v Brně tímto nařizují, pokud rozkazu zdeúředního ze dne 25. června t. r. vyhověno nebylo, aby znaky země Čech, Moravy a Slezka buď odstraněny nebo tak rozděleny byly, že znak země Moravy do prostřed, oba ostatní pak znaky nejméně metr od toho vzdáleně umístěny byly, aby tak nejdéle do půl deváté hodiny dopolední dnešního dne se stalo, jinak bych se viděl nucena, znaky ty z moci úřední dáti odstraniti a spolek Besedu starobrněnskou v základě paragrafu 11. císařského nařízení ze dne 20. dubna 1854 ř. z. č. 96 pokutou sto zlatých trestati.

C. k. policejní ředitelství v Brně 26. června 1892.

Wysloužil.

Stejný rozkaz byl zároveň doručen správě Besedního domu. Správa Starobrněnské besedy nátlaku vyhověla a znaky země koruny české oddělila od sebe nejméně metr. Jinak bylo se znaky na Besedním domě. Rozkaz byl doručen neodpovědné osobě, a protože české spolky se svými vůdci již odešli vítat císaře, nebylo nikoho, kdo by jej splnil. Když se do deváté hodiny nic nezměnilo, přišel policejní komisař Vohnout s třemi tajnými policisty a zámečnickým učněm, dal pakličem otevřít dveře salonku Čtenářského spolku a potom

dveře na balkon Besedního domu a znaky odstranil a dal odnésti na policii. To už císař projížděl za střílení děl a vyzvánění všech kostelů brněnskými ulicemi a všechny německé i české spolky šly v průvodu za panovníkovým kočárem až na Lažanského náměstí — nyní Náměstí rudé armády — kde byla postavena čestná setnina brněnských bürgerů, pod vedením juliánovského vápeníka, hejtmana Zelnietzka. Císař přijal Zelnietzkovo hlášení čestné setniny a hned vyznamenal bodrého obuvnického mistra Jedlitzku z Cejlu, který stál jako největší muž v čele setniny, tím, že ho oslovil. Jedlitzka chvíli váhal s odpovědí, protože císaři nerozuměl, pak ale náhle ze sebe vyrazil: Majestet, Zunge bemisch, aber Herz deutsch! — Císař se na ševce milostivě usmál a hned šel do budovy místodržitelství.

LID VOLÁ PO ODSTRANĚNÍ POPRSÍ CÍSAŘOVA.

Ve chvíli, kdy zemský hejtman hrabě Vetter při vchodu do místodržitelství pronášel jménem ústavní a konservativní šlechty moravské hold císaři německy s jedinou českou větou: Tlumočím štěstí i velkou radost, že Vaše Veličenstvo navštívilo naši zemi — a kdy venku Češi snažili se hlučným Sláva přehlušit německé Hoch, přišla zpráva o stržení českých znaků s Besedního domu. To byla sprcha pro české účastníky holdu. Nechali provolávání slávy císaři a obrátili se proudem v čele se Sokoly k Besednímu domu, když viděli, že pod císařským poprsím a říšskými barvami ční holá a odraná zeď, před hodinou ještě tak pyšně Čechy vzdobená, zmocnilo se českých lidí rozčilení k nepopsání. Volalo se po odstranění i sochy císařovy, nesmí-li tu viset znaky českých zemí. Tomu se zase bránili staročeští notáři a aby uklidnili uražený lid, přiměli předsedu Čtenářského spolku dra Josefa Koudele a předsedu družstva Besedního domu dra Otakara Pražáka, aby ihned zakročili na policii. Když tam česká deputace přišla, byla odkázána na místodržitele. Ten byl ovšem zaneprázdněn

návštěvou císařovou a deputaci za něj přijal dvorní rada Januschka, který po dlouhém váhání a vymlouvání tlumočil českou stížnost místodržiteli. Místodržitel odepřel ve věci zakročít a vzkázal, že to není jeho věc, stalo prý se tak z rozkazu ministerstva. Protože netrpělivost lidu vzrůstala, telegrafovalo se do Vídně a vláda byla požádána, aby do 16. hodiny nařídila zrušení policejního rozkazu a vrácení zabavených věcí.

Lid chlácholen vůdci čekal za zpěvu národních hymen a písní před Besedním domem na odpověď z Vídně, zatím co německé spolky po jedné hodině odpoledne defilovaly před císařem, jenž z balkonu místodržitelství přehlížel holdující. Přišla 16. hodina a odpověď nepřicházela. Dav se nahnul před Pražákův palác v bývalé Eliščině třídě, kde dlel s císařem do Brna přibylý český ministr, krajan a rádce Koruny poslanec dr. Aois Pražák, a tam ztropil veliký skandál. Na ministra se volalo: Hanba zrádci českého státního práva, hanba zrádci českého národa! Vídeň na český protest vůbec neodpověděla a tak zůstalo farnosní nařízení — nejméně metr od sebe — v platnosti až do skonání staré monarchie. Tím se skončilo české vítání rakouského císaře 26. června 1892 v Brně, neboť večerního čepobití se už české spolky nezúčastnily zahodivše již dříve rozdané pochodně a lampiony.

*

Brněnské události měly také vliv na sjezd lidové strany svobodomyšlné v Litovli. Hned po zahájení sjezdu byl předsednictvu doručen z Brna telegram tohoto znění: Mezi tím, co české spolky dlely ve špalíru loyálnímu uvítání císaře rakouského, policie strhla a s sebou odnesla s Besedního domu znaky zemí koruny české. — Když předsedající dr. Dyk přečetl telegram, strhla se v sále taková bouře, že praktikant hejtmanství Wiehrer, který byl na schůzi jako intervenující úředník, vstal, sjezd rozpustil a telegram zabavil.

Cisář pobyl v Brně od neděle do čtvrtka. Kromě slavností střelců, na které v neděli odpoledne vypálil první čestnou ránu do terče, navštívil v dalších dnech několik brněnských továren, škol, mezi nimi i českou státní průmyslovou školu, kasárna jízdy a pěchoty, prohlédl si Františkovo Průmyslové museum a projel také brněnská předměstí. V pondělí večer bylo v lužaneckých sálech pořádáno soiree, kde oslovil císař vládního poslance a vůdce staročeské strany na Moravě dra Fandrlíka a pochvaloval si, jaká je Morava krásná země. Poslanec dr. Fandrlík hned ochotně dodal »a Vašemu Veličenstvu vždy věrně oddaná«. Byl za to vyznamenán řádem Železné koruny III. třídy. Ale nebyl jediný, neboť takový řád dostal také Němec dr. Frenzel. Konturský řád dostal starosta Winterholler, rytířský kříž R. M. Rohrer a Anton Jellinek zlatý záslužný kříž s korunou. Za věrné služby prokázané radnici byl tedy z Čechů vyznamenán pouze poslanec dr. Fandrlík.

V úterý jel císař do vojenské kadetky v Králově Poli. Na hranici obce byl vítán českým starostou Schimmrem. Okresní hejtman již před příchodem císařovým působil na starostu, aby mimo české přivítání, oslovil také panovníka německy. Český starosta odpověděl: Bude-li kolega Winterholler v Brně vítati císaře také česky, jsem ochoten přivítati ho i německy — vítal ovšem jen česky. Císař odpověděl na starostovo přivítání stereotypní větou: Tó mne těší, že ste Češi. — Zajímavější rozhovor měl císař ve středu odpoledne na nádvoří Františkova musea, kde byl očekáván deputací hospodářských spolků na Moravě. V čele deputace stál staročeský poslanec Rozkošný, za záhlinicko-krasnický okres přítomen byl rolník Vaniček, za Valašsko Michal Vašek z Házovic, za Slovácko Jan Vaculík z Uherského Ostrohu, Filipovič z Nové Vsi u Břeclavě, Nesňal z Uherského Brodu, pak Řezáč z Tršic, Votava z Hrotovic, Hunkes z Chrlic u Brna a Josef Čepek ze

Lhoty Radkové. Císař při odchodu z budovy oslovil Čepka, jenž stál na kraji: Odkud jste? — Jsem zástupce blasického okresu. — Kde to je? — U Bystřice pod Hostýnem. — Jaká je vaše úroda? — Velice krásná, vůbec náš lid je nanejvýš šťasten pod vládou Vašeho Veličenstva, jedno si však přeje k úplnému štěstí a to, aby se Vaše Veličenstvo dalo korunovat za krále českého. — Císař neodpověděl, obrátil se, nikoho si již nevšiml, vsedl do kočáru a odjel. — Čepek byl od té chvíle nejoblíbenějším člověkem na Moravě.

Ve čtvrtek na cestě do I. Brněnské strojírny na Olomoucké projel císař také Židenicemi. Tam si dal s vítáním velkou práci staročeský nadučitel Šháněl. Naučil školní děti Vítězku Bušínovou a Vaška Řihu pěkným říkánkám. Císař přijel, Vítězka byla s kyticí na místě, ale Vašek nikde. Později se zjistilo, že ho otec ráno před příjezdem císaře zavřel s krajícem chleba v komoře a teprve večer ho pustil na ulici. Starý Řiha byl podle pověsti v obci rebelant, socialista, dokonce »demokrat«. Nezvikla ho v jeho přesvědčení ani dobrá vůle nadučitelova. — Ochotu a potom i ostudu, kterou si brněnští Češi vedení staročechy připravili vítáním císaře, dovršil místodržitel rytíř Loebel tím, že dal v Brně vylepit vyhlášky s poděkováním císařovým za připravené uvítání jen německy. — Aféra o odstranění a zabavení znaků zemí koruny české státní policií s Besedního domu v Brně při císařské návštěvě měla svoji dohru téměř před všemi soudními instancemi a skončila před říšským soudem ve Vídni, který 28. října 1893 rozhodl ve prospěch správy Besedního domu, která proti konfiskaci si stěžovala. Teprve 16. ledna 1894 policie zabavené znaky vrátila čalouníkovi, který k císařské návštěvě Besední dům dekoroval.

NETAKTNOST PODMARŠÁLKA SUCCOWATYHO.

Jiný spor českého lidu byl zase s vojenskou správou, kdy c. k. rakouští vojáci měli zakázanou návštěvu Besedního domu v Brně z rozkazu podmaršálka Succowatyho, který byl v roce 1895 v městě posádkovým velitelem. Po léta koncertovaly v brněnském Besedním domě střídavě civilní a vojenské hudby a při těchto koncertech scházela se česká veřejnost i mnozí čeští důstojníci, kteří sloužili v brněnské vojenské posádce. Nálada při plzeňském pivu a dobré hudbě byla výborná, hudebníci bývali odměňováni za své výkony potleskem obecnstva a vše bylo po léta v nejlepší pořádku. Také 6. června 1895 měla v Besedním domě koncertovat vojenská hudba, ale místo hudebníků přinesla do Besedního domu vojenská ordonanc přípis, jež odevzdal předsedovi Českého čtenářského spolku, který koncert pořádal. Předseda zvěděl z tohoto přípisu toto překvapení: Na rozkaz pana místního velitele, polního podmaršálka Eduarda Succowatyho, nebude dnes hráti vojenská hudba v Besedním domě. Což račte vzít na vědomost. — Podepsán Schwabe, hejtman. — Současně byl večer čten v celé brněnské garnisoně v posádkovém rozkazu přísný zákaz všem důstojníkům a vojákům návštěvy Besedního domu. Posádkový velitel Succowaty zařadil tím Besední dům mezi brněnské obskurní dupárny, kam nesměli c. k. vojáci chodit a zákaz tento byl pak čten denně při tak zvaných raportech. Když se pátralo po příčině tohoto opatření, bylo pořadatelům důvěrně sděleno, že byla při jednom koncertě v Besedním domě hrána směs národních písní a mezi těmi byla ruská hymna, při které prý obecnstvo demonstrativně tleskalo. Nebyla to pravda. Byla to holá denunciacie a proto lidový poslanec dr. Tuček podal v poslanecké

sněmovně ve Vídni na ministra zeměbrany ve věci této dotaz, na něž ministr baron Krieghammer odpověděl, že zákaz Succowatyho byl správný a že musí být předem postaráno o to, aby důstojníci se nezúčastňovali nějakých politických demonstrací. Na provokaci posádkového velitele Succowatyho a odpověď ministru počalo reagovat české obyvatelstvo Moravy tím, že hromadně vystupovalo ze spolku rakouského Červeného kříže. První akci zahájily paní a dívky z Rosic u Brna, které zaslaly spolku přípis, v němž oznámily, že následkem urážky učiněné podmaršálkem Succowatym národu českému přestávají býti členy Červeného kříže. Po Rosicích ohlásilo se Brno, dále ženy z Kelče, které zvláště ostrým přípisem jednání podmaršálkovo odsoudily. Pak už se toto vystupování ze spolku Červeného kříže šířilo po celé Moravě. Když neomluvitelný čin podmaršálkův počal vážně ohrožovat rakouský spolek Červeného kříže na Moravě, přišli na pomoc okresní hejtmané, kteří chtěli vystupování ze spolku zastavit a počali působit v tom směru na starosty obcí. Ale ani tato akce se neosvědčila, první odpovědělo obecní představenstvo v Dukovanech tím, že se usneslo vypovědět členství Červeného kříže nejen za jednotlivé členy v obci, ale i za obec samu. Po Dukovanech následovaly jiné obce na Moravě a každé takové usnesení bylo provázáno přípisem, ve kterém se obce ohrazovaly proti zákazu a odsuzovaly čin podmaršálkův. Protože zákaz přes všechny tyto protesty trval dále, podal 19. července poslanec dr. Tuček na radě říšské nový dotaz na ministra zeměbrany, který zůstal počátku nezodpověděn, ale když se lavina s vystupováním z rakouského Červeného kříže šířila dále, ministr požádal c. k. místodržitelství a policejní ředitelství v Brně, aby celou aféru a příčinu zákazu nestranně vyšetřili a podali mu o tom zprávu. Oba úřady odpověděly, že po řádném vyšetření věci »věcného důvodu k zákazu tomu nebylo«. Přesto však ministr nenařídil svému generálovi, aby zákaz zrušil a věc uvedl do pořádku. Proto boj českých obcí proti spolku Červeného kříže na Moravě pokračoval. V tomže roce a to 27. srpna vytáhla brněnská vojenská posádka

na manévry. Vojáci pod vedením podmaršálka Succowatyho hned první den obsadili Ivančice a okolí. Důstojníci i s generálem měli se ubytovati v Ivančicích. Už při hledání bytu pro důstojníky byly jisté obtíže. Ti se však přece dostali na noc pod střechu. Hůře bylo s podmaršálkem. Toho nikdo nechtěl v domě přijat, hrozilo nebezpečí, že se pro něho bude musit hledat nocleh mimo město nebo ho opatřit cestou rekvisiční. Zatím co Succowaty tábořil před městem, důstojníci přemlouvali majitele lepších bytů, aby podmaršálka vzali pod střechu, avšak marně. Starosta města dr. Dvořák z opatrnosti z města ujel, aby se zbavil odpovědnosti za případné další následky. Podmaršálek o tom, co se v městě dělo, nevěděl, z důstojníků neměl nikdo odvahu mu to sdělit. Teprve k večeru se pro podmaršálka našel byt. Žena starosty města dra Dvořáka podlehla domlouvání a jednu místnost podmaršálkovi dala k dispozici. Tato nedůslednost byla pak dlouho dru Dvořákovi i jeho ženě místními občany vyčítána.

Proti podmaršálkovi podnikl nový útok poslanec dr. Adolf Stránský a to 21. prosince 1895 při projednávání rozpočtu ministerstva zeměbrany. Útok poslance Stránského měl ohlas nejen ve všech českých listech, ale také vídeňské listy se jím obíraly. Zejména poslední věta, kterou dr. Stránský v parlamentě vmetl v tvář ministrov, že »české Moravě dnes už nestačí zrušení zákazu vydaného nešikovným generálem, Morava dnes už žádá víc. Nešikovný generál musí z Brna zmizet!« — Útok poslance dra Stránského nezůstal neoslyšen. Morava se znovu rozhoupala a počala nová agitace pro vystupování ze spolku Červeného kříže, takže poměry došly tak daleko, že předsedkyně spolku šlechtična Teubrová ještě s jedním členem předsednictva vypravila se v lednu 1896 k podmaršálkovi se žádostí, aby věc srovnal, jinak že se spolek Červeného kříže na Moravě pro nedostatek členstva rozzejde. Podmaršálek deputaci nepřijal a trval na zákazu dále.

Vystoupení poslance dra Stránského v parlamentě mělo ještě jiné následky. Zatím co pan podmaršálek myslil, že sedí pevně v sedle a že Čechům neustoupí, přišel 28. ledna 1896 rozkaz z minister-

stva války, který Succowatymu nařídil okamžité odvolání zákazu vojska při návštěvách Besedního domu. Týž den byl také zákaz v rozkaze brněnské vojenské posádky odvolán. Po této porážce podmaršálka v Brně klid ještě neustal. Česká Morava žádala podání členství Červeného kříže pokračovalo. Teprve 31. ledna 1896 přišla do Brna zpráva z Vídně, že ministerstvo hodlá podmaršálka Succowatyho poslat do pense. Rakouský Červený kříž se po této porážce na Moravě nezměnil. Tagesbote počal volat na starosty českých obcí, že nyní, když svůj boj s podmaršálkem vyhrály, zákaz návštěvy vojska Besedního domu je odvolán a Succowaty bude pensionován, je jejich povinností, aby do spolku Červeného kříže znovu vstupovali. Toto volání bylo už marné. Členstvo se nevracelo. Generál Succowaty opustil Brno 20. dubna 1897.

NĚMECKÉ HIER NEBO ČESKÉ ZDE.

V letech devadesátých, kdy se v Rakousku rozvířil nejprudší boj o jazykovou rovnoprávnost a kdy se vídeňské vlády měnily, jako se mění šatstvo podle počasí, padla do všeho toho zmatku na Moravě nová aféra, která se rychle přenesla i do Čech. Aféru vyvolali čeští záložníci tím, že při kontrolních shromážděních sváděli boj s německými důstojníky rakouské armády o nevinné slovíčko a to, má-li se hlásit při vyvolávání jmen německy Hier nebo česky Zde. Aféra vznikla v Tišnově a nebyla by aférou, kdyby nebylo na jedné straně stupidního rakouského oficíra a na druhé neústupnost českého inteligenta, který nepoddajně hájil svůj jazyk mateřský. Co se stalo? V Tišnově se konalo 19. října 1897 kontrolní shromáždění vojenských záložníků, jež řídil setník Schwabe z Brna a při volání jména dra Josefa Drbala, advokát-ního koncipienta v civilu a důstojnického zástupce na vojně, ozvalo se jadrné české Zde! Setník zrudl a upozornil hlásícího se muže, že armádní řeč je německá a volal předstoupivšího dra Drbala po druhé. A opět sálem zaznělo české Zde! — Po malé přestávce táže se setník volaného německy, kde je jeho výzbrojní stanice. Zase česká odpověď: Benešov. — To už setníkovi stáčílo. Nadiktoval dru Drbalovi 24 hodin vězení a nařídil četníkovi, aby ho ihned odvedl. Rozkaz setníkův byl přesně vykonán a dr. Drbal byl veden městem jako zločinec ozbrojeným četníkem do věznice místního okresního soudu. Druhý den napsaly o tišnovské aféře všechny noviny a mnoho českých záložníků na to i v jiných městech na Moravě i v Čechách se hlásili při kontrolním shromáždění rovněž česky Zde. Potrestáním dra Drbala vězením 24 hodin diktovaným setníkem

Schwabem nebyla věc ukončena. Do tišnovské aféry vložila se také vojenská správa. Dr. Drbal byl téměř za rok povolán k obvyklému vojenskému cvičení do Přemyslu. Když 19. května se v Přemyslu hlásil u pluku, byl ihned zatčen, vzat do vyšetřovací vazby a vojenským soudem odsouzen k dvěma měsícům žaláře a k ztrátě vojenské hodnosti. Z Drbalovy soukromé aféry stala se otázka zásadní, která se dostala pomocí českých poslanců do vídeňského parlamentu a také až do delegací. Nešlo už jen o případ tišnovský, bylo tu už sta případů jiných a to nejen z Moravy, ale i z Čech. Ve vídeňském parlamentě byl interpelován ministr zeměbrany, v rakousko-uherských delegacích zase ministr vojenství. Jeden se vymlouval na druhého a oba slibovali věc Drbalovu vyšetřit, ovšem šetření trvalo tak dlouho, že dr. Drbal měl svůj trest už dávno odbytý. Za to ale nově stovky českých záložníků plnili dále kriminály. Tresty odsouzených se stupňovaly, důstojníci, kteří řídili kontrolní shromáždění, byli vůči českým lidem vyzývavější. A ti důstojníci, kteří si nevšimli, jak se záložníci hlásí, zda německy Hier nebo česky Zde, byly vojenskou správou trestáni. Dokladem toho je zvláštní výnos ministerstva vojenství ze dne 21. listopadu 1898 pro všechny aktivní důstojníky, v němž se vyslovuje nelibost nad tím, že hejtman Wiesner při kontrolním shromáždění v Třeboni, Lomnici a Veselí netrval na tom, aby čeští záložníci se hlásili služebním jazykem Hier a připustil české hlášení Zde. Ministerstvo vojenství nařídilo, aby hejtman Wiesner byl potrestán a jeho provinění aby bylo zaznamenáno v kvalifikační listině. — Další potrestaný důstojník byl nadporučík 98. pluku Offermann, který při kontrolním shromáždění v Olomouci dal rozkaz, aby volání záložníci předstupovali mlčky. Nadporučík Offermann byl za to potrestán osmi dny vězení a z trestu přeložen do Haliče.

Zatím co vojenská správa neúprosně trvala na německé služební řeči, čeští záložníci se zase odvolávali na svou vojenskou přísahu a práva, která jim zaručovala ústava, již měli v míru podle své přísahy hájiti a pro jejíž porušení hrozil čl. 18. vojenských artiklů

trestních těžkým žalářem do pěti let. Hejtmani trestali záložníky přes to, že jim § 62. služebních předpisů kázal podřizovati osobní vůli zákonu a rozkazu, a přes to, že jim § 66. těchto pravidel výslovně zapovídal dávatí rozkazy, které by se přičily blahu státu a trestnímu zákonu, proti němuž se důstojníci proviňovali porušením čl. 19. státních základních zákonů.

Vojenská správa prostě šlapala zákon, nechala trestat české záložníky a trestala také důstojníky, kteří při kontrolních shromážděních jednali s českým mužstvem shovívavě. Za takových poměrů nemohl se nikdo diviti, že český lid se proti nespravedlnosti na něm páchané bouřil a že čeští poslanci na říšské radě byli nuceni 2. prosince 1898 vypracovat pro vládu pamětní spis o všech těchto křivdách, v němž ohlásili vládě bezohledný boj proti ministru války a prohlásili, že pro ně generál Krieghammer, který řídil ministerstvo vojenství, neexistuje a že ho za ministra více nepovažují. Když ministr vojenství padl, poměry při kontrolních shromážděních se nezměnily, ba ještě zhoršily a zdálo se, že na mnohých místech dojde mezi vojenskou správou a občanstvem k nerovnému sice, ale otevřenému boji, který se pak v několika městech projevil.

BOUŘE PŘI KONTROLNÍM SHROMÁŽDĚNÍ V KYJOVĚ.

V den Všech svatých v roce 1899 konalo se v Kyjově kontrolní shromáždění, které bylo rozvrženo na tři dny a jež řídil setník Rosenmayer z Brna. Už při jeho příjezdu do města nepředpojatý pozorovatel nevěstil nic dobrého. Ač město mělo českou obecní správu, setník ostentativně navštěvoval místní Němce a židy a vodil se s nimi po městě. Shromáždění se konalo v sále hotelu u Michálků. První den předstoupili k hlášení záložníci z Kyjova, ostatní dny byly určeny pro venkov. Úřední jednání začalo hladce, až když byl volán záložník Hynek Kalivoda, pokladník okresní nemocenské pojišťovny, zdálo se setníku Rosenmayerovi,

že se záložník hlásí moc potichu a proto ho vyzval, aby se hlásil ještě jednou. Kalivoda se pak hlásil služební řečí, po něm byl volán sládek Dufek, který se hlásil česky Zde. Setník diktoval Dufkovi ihned trest desetidenního vězení a nařídil četnictvu, aby Dufka okamžitě dopravili k okresnímu soudu do věznice. Městský komisař při tom upozornil setníka, že město vlastní věznice nemá a u okresního soudu je nutno napřed žádat, aby byl delikvent přijat. Toto upozornění rozčílilo setníka tak, že počal řvát na městského komisaře a všem přítomným vyhrožovat. V tom se událo v sále, co jistě pan setník nečekal. Všichni přítomní záložníci počali sborově volat: Zde, Zde, Zde! a pak zpívat Kde domov můj a Hej, Slované! Hejtman nepřipravený na takový odpor zbledl, pak bez řeči vydal několik vojenských knížek těm, kteří hlášení už vykonali — mezi nimi byla také knížka Kalivodova — shromáždění rozpustil a Dufka nechal odvést.

Sládek Dufek byl zatím odveden na hejtmanství, než se jeho uvěznění vyjednálo u okresního soudu. Mezi tím se roznesla zpráva po městě, co se přihodilo při kontrolním shromáždění. Dav se počal srocovat před okresním hejtmanstvím, aby Dufka osvobodil. Protože hrozilo nebezpečí, že lid se dopustí násilí, zakročil starosta města u okresního hejtmana dra Zahradníka, aby byl sládek Dufek propuštěn, jinak že nemůže správa obce ručit za pořádek. Okresní hejtman těžkou situaci uznal a dal rozkaz, aby byl Dufek propuštěn. Jen se delikvent octl u vrat okresního hejtmanství, byl vzat lidem na ramena a v průvodu nesen před Michálkův hotel, aby ho setník Rosenmayer viděl. Ten však nevyčkal v hotelu, po rozpuštění shromáždění s vojenskou komisí tajně se vytratil a telegrafoval do Vidně a Brna na vojenské úřady o pomoc. Sám se ukryl, aby ho lid nenašel.

Vojenská správa na setníkům telegram vyslala ještě v noci do Kyjova 350 mužů pěchoty 49. pěšího pluku a ještě šest škadron kavalérie z Bzence. Druhý den pak přijel do Kyjova na rozkaz z Vidně celý pluk ze Znojma. Poněvadž tak velké těleso nemohl řídit prostý důstojník, byl ráno z Brna do Kyjova vyslán gene-

rálmajor Pott. Pan generálmajor byl nejvíce zklamán, neboť když odjížděl z Brna za svým vojskem, představoval si asi, že v Kyjově zuří krutá bitva, zatím našel město v úplném pořádku a v hlubokém spánku. Den předtím, kdy občanstvo demonstrovalo pro zatčeného Dufka, nastal po jeho propuštění ihned klid. Proto pan generál nemohl pochopit, proč setník Rosenmayer telegrafoval o pomoc až do Vídně, když mohl ve městě sjednat pořádek s několika četníky. Za tuto nešikovnost a zbabělost byl později setník Rosenmayer souzen vojenským soudem.

Přítomné vojsko obsadilo celé město, kde byl naprostý klid, také noc prošla v klidu a druhý den se pokračovalo za předsednictví generálmajora Potta v kontrolním shromáždění venkovských záložníků. V sále hotelu byla postavena tentokrát vojenská ozbrojená četa, aby byla alespoň část přivezené armády zaměstnána. Generál promluvil záložníkům do duše, aby nechali při hlášení českého Zde a hlásili se služební řečí Hier. Četnictvo dostalo rozkaz vyhledat Dufka a předvést ho před generála. Hlášení jednotlivců bylo podle přání pana generála a zdálo se, že se nebude hladce. Když byl volán rolník Pekárek ze Svatobořic, padlo při hlášení opět ono zlověstné české Zde. Generál byl odvahou rolníka Pekárka tak překvapen, že se ho tázal, je-li si vědom toho, že se hlášením českým Zde dopouští zločinu. Otázka byla vyslovena tak, aby ostatním zašla chuť hlásit se českým Zde. Pekárka otázka nezastrašila a s klidem odpověděl: Pane generále, my jsme také národ a nesmí se po nás šlapat nohama. — To už pan generál nesnesl a nadiktoval Pekárkovi 14 dní vězení a dal ho vojenskou asistencí odvést. Po tomto výstupu padlo několik služebních Hier a zdálo se, že už bude klid, zase se však našli tvrdohlaví Slováci, dva bratrance Měchurové ze Šardic, kteří hodně hlasitě si ulevili českým Zde. A když pan generál opět začal strašit se zločinem, přerušil ho Jan Měchura a spustil: Pane generále, vy máte 450 zlatých měsíčního platu; podívejte se na moje mozolné ruce, z práce jejich jsou ony peníze, které pobíráte a my se nesmíme za to vše ani česky hlásit? — Teď už bylo

panu generálovi velmi trapno, nadiktoval oběma Měchurům tentýž trest jako předešlému a nechal je za vojenského dozoru odvésti. Když vojáci odváděli Měchurovy hochy, odehrálo se ve městě něco, co imponovalo nejen Kyjovákům, kteří vojenský doprovod sledovali, ale i vojákům, kteří trestance vedli. Na náměstí potkal starý sedlák Měchura syna a synovce s vojenskou patrolou a rozkřikl se: Dobře jste se, chlapci, drželi! A nikdy nepovolte a kriminálu se nebojte! — Ještě nebyli ve věznici řádně přijati Měchurovi hoši a už pan generál posílal za nimi další dva tvrdohlavé Slováky pro hlášení se českým Zde a to Františka Hlaváčka a Josefa Polcera. Těm už o zločinu přednášku nedržel, patrně nechtěl slyšet něco podobného, co mu řekli jejich předchůdci.

Teprve 3. listopadu se pokračovalo znovu v přerušném kontrolním shromáždění záložníků města Kyjova, které po demonstranci v sále u Micháleků rozpustil setník Rosenmayer. Mezi těmito se opět objevil sládek Dufek předvedený četníky. Bylo mu vyhroženo 20 letým žalářem pro organisování vzpoury, ale Dufek nepovolil a hlásil se opět českým Zde. Generál na něj naléhal, aby vyzradil původce kyjovské vzpoury, že si tak získá za svůj čin polehčující okolnosti. Dufek však zmužile generálovi odpověděl: Hlásil jsem se Zde! z vlastního svého přesvědčení, protože jsem Čech; nikdo mne k tomu nenaváděl, nikdo nepřemlouval! — Byl rovněž vojskem odveden do žaláře. Tentokrát k osvobození zatčených nemohlo dojít, město bylo úplně v rukou vojska. Téhož dne byl také v Kyjově ustaven vojenský soud na c. k. okresním hejtmanství, který zavedl rozsáhlé vyšetřování a na udání místních židů předvoláni byli účastníci prvého dne kontrolního shromáždění k výslechu, leč nic se žádnému nemohlo dokázati. Zatím co se konaly výslechy různých místních občanů na c. k. okresním hejtmanství před vojenským soudem, stáli předvedeni Kyjovští rezervisté v dvojstupu a za každou dvojicí stál voják s bodlem na pušce. Po výslechu předvolaných prohlásil generál na uklidnění místních civilních občanů, že si váží české národ-

nosti a slíbil, že se uvězněným už nic víc nestane, až si odpykají uložené tresty. Avšak už druhý den ráno po osmé hodině byli všichni zatčeni v železech svázání a za vojenské asistence eskortováni na nádraží a odtud odvezeni na Špilberk do Brna. Slovo pana generála, že se zatčeným po odpykání trestu nic víc nestane, bylo pouhou frází. Stala se však ještě jedna zajímavější věc. Při vyšetřování, kdo celou vzpouru Kyjovských záložníků zosnoval, označili místní židé Hynka Kalivodu, pokladníka nemocenské pojišťovny. Když se to dověděl, šel na hejtmanství, aby se před vyšetřováním vojenským soudem ospravedlnil. Byl však zatčen a přes protest, že po skončeném kontrolním shromáždění nepodléhá vojenským úřadům, byl odvezen za ostatními zatčenými na Špilberk do Brna.

Po kyjovských demonstracích pro české Zde při kontrolním shromáždění hlásili se záložníci česky i v jiných městech. Nic se na věci nezměnilo, všude byl stejný konec: kriminál a vojenská opatření. Při tom od velících důstojníků dostávalo se často starostům, kteří musili být přítomni za obec, z nichž se záložníci doštavovali k hlášení, sprostot a hrubostí. Ukázalo se, že marně čeští poslanci v pamětním spise vypracovaném pro ministerského předsedu o šikanování českých lidí při kontrolních shromážděních vzpomínali výroku generála Radeckého, který v bitvě u Navary volal k českým vojákům: Děti, pamatujte, že jste potomci Táboritů! — V roce 1899 byl by generál Radecký pro tento výrok v Rakousku jistě zavřen.

ROZSUDEK NAD KYJOVSKÝMI REBELANTY.

Slovo generálmajora Potta dané lidu v Kyjově, že se uvězněným už nic víc nestane, až si odpykají čtrnáctidenní vězení za české hlášení Zde, divně kontrastuje už tím, že od 3. listopadu 1899 byli držáni ve vyšetřovací vazbě až do 7. února 1900 a pak teprve souzeni. Hynek Kalivoda byl odsouzen pro zločin vzpoury na 15

měsíců na pevnost a k degradaci, Otmar Dufek pro zločin proti subordinaci na 8 měsíců na pevnost a k degradaci. Další záložníci: Petr Měchura, Jan Měchura, Petr Pekárek, František Hlaváček a Josef Polcer, každý do těžkého žaláře na 6 měsíců.

Poslanec dr. Adolf Stránský v delegaci 9. ledna 1900 pronesl o událostech v Kyjově — ač ještě rozsudek nebyl znám — ostrou řeč proti vojenské správě, kde pravil: Bylo by přímo pokrytectvím, kdyby kdo chtěl zavírat oči a ignorovat propast, která se náhle objevila mezi českým národem a vojenskou správou. Máme právo vznést žalobu a stížnost na vojenskou správu, že svými opatřeními provokovala k nenávisti a opovržení proti české národnosti, že co nejcitelněji urazila oprávněné city českého národa, že těmito rozsudky, k nimž došlo v Přemyšlu, v Kyjově, dotyčně v Brně, že těmito drakonickými rozsudky humanitu, spravedlnost a slušnost šlapala nohama, trestajíce nevinné muže a že tím poškodila své vlastní zájmy, zájmy armády, zájmy národa a státu.

Ve schůzi rakouských delegací ve dvorním hradě při delegační hostině dne 13. ledna 1900, jejímž členem byl také poslanec dr. Adolf Stránský, oslovil ho císař František Josef I. takto:

Vy jste v debatě o vojenském rozpočtu v delegacích měl velice ostrou řeč. — Dr. Stránský: Mám za to, že ostrou řečí se lid více uspokojí, než když se mlčí. — Císař: Naopak! Spíše by se mohl lid znepokojit takovou ostrostití. — Dr. Stránský: Když lid vidí, že zástupcové jeho dávají projev jeho smýšlení, nesahá sám k ostrým prostředkům a zůstává je svým poslancům. Je přesvědčen, že jsou jeho zájmy řádně opatřeny. Tím myslím, že se doma pracuje více pro uklidnění. — Císař: V záležitosti Zde jsem nemiřitelným s vaším stanoviskem a jsem s to vyhlásiti náhlé právo, nepodrobí-li se lid v této věci. V armádních věcech neznám žádných žertův a pravím vám to již dnes, že žádné amnestie nikomu nedám. — Dr. Stránský: Hájíme stanovisko a právo českého lidu! — Císař: Lid je rozeštván. To udělala inteligence, začalo to tišnovským případem Drbalovým. — Dr. Stránský: Vaše Veličen-

stvo, račte dovolit, abych něco podotkl. Je pravda, že inteligence začala. Tato inteligence to právě je, která je zákonu přístupna, zákony však nepředepisují žádného německého hlášení Hier, nýbrž pouze, aby záložník předstoupil a odevzdal svůj pas. — Císař: Pane doktore, to je advokátský argument. Avšak pravím vám, že je to věcí služební řeči a ta je v armádě německá. — Dr. Stránský: Mohlo by míti nepříjemné následky, kdyby se nenalezlo východiště z aféry té a nepřišlo se vstříc citům národa českého. — Císař: Já bych také litoval, ale musím vám říci ještě jednou, aby ste armádu nechali na pokoji. Armáda je má! — Dr. Stránský: Ano, armáda je vaše, Veličenstvo, ale vojáci jsou naši krve a těch se ujímáme! — Po této odpovědi císař beze slova se obrátil k jinému delegátu.

Tato neobvykle dlouhá a otevřená rozmluva dra Stránského s císařem o Drbalovo Zde a císařovo Hier způsobila mezi delegáty přímo zděšení. Také hned druhý den všecken rakousko-uherský tisk ji zaznamenal. Nejnápadnější byly hlasy maďarského tisku. Vládní orgán Budapesti Napló napsal o této rozmluvě 16. ledna v úvodníku:

Poslanec Stránský je celý muž. Jest Čechem a sice nesmiřitelným, tudíž naším rozeným odpůrcem. Avšak před jeho mužnou statečností v hluboké úctě se kloníme; neboť muže, který se svým suverénem odvažuje se mluvit tak, jako mluvil v sobotu večer dr. Stránský, vážíme si, i když je naším protivníkem. V jeho brutální upřímnosti spočívá síla, v jeho klidném pronášení pravdy krása. Dejme mu uznání, které mu náleží, i když není naším přítelem...

Na jiném místě praví týž list: Muž, který tak mluví se svým panovníkem, není revolucionář; muž, který říká pravdu panovníkovi přímo do očí, slouží věrně lidu, který jej vyslal do parlamentu a prokazuje též služby svému panovníkovi. A nám se zdá, že Stránský měl pravdu, když řekl, že k uspokojení lidu není lepšího prostředku, jako když jeho zástupci plní svoji povinnost. Šťasten národ, jehož snahy hájí tací

muži, jako tento malý český advokát, který tak sebevědomě snesl hněv panovníkův a který se nesnažil rozhněvaného panovníka usmířit hrbením se, nýbrž přesvědčiti jej poctivými a upřímnými slovy.

Orgán krajní levice strany Košutovy Egyetertes napsal mezi jiným: Jak lidový poslanec pokračoval v rozmluvě s panovníkem, odpovědi, které dával na učiněné mu výtky za přítomnosti všech hostů dvorní tabule a silného vlivu století dvorní etikety: to jest jeden z nejkrásnějších příkladů, kterak poslanec naplněný vážným vědomím svého poslání a pravé občanské pýchy, také v nejtrapnější situaci, tváří v tvář nadlidské moci trůnu hájí právo své vlastní osoby a celou silou svého vlastního přesvědčení. Prsa všeho lidu českého mohou se dmouti pravým sebevědomím, neboť celá aféra Zde a pojící se k ní rozmluva u dvora jest před celým světem slavným důkazem, že velká moc a velká vážnost spočívá v národním boji českého lidu, a že co národu jeho vznešený instinkt vnuká, za to též každý jednotlivý občan s neochvějnou zmužilostí bojuje a v čelo občanů zástupci lidu za všech okolností svého muže staví.

Toto šikanování záložníků pro české Zde, které počalo v roce 1897 v Tišnově, pokračovalo v dalších letech. Při kontrolních shromážděních ještě v roce 1908 byli jednotliví čeští záložníci pro ono Zde trestáni. V pozdějších letech se tak všude dělo. Událost, která se stala při kontrolním shromáždění v roce 1910 v Uherském Brodě, svědčí o tom, že mnozí důstojníci, kteří toto shromáždění řídili, nejen že netrestali česky se hlásící muže, ale ani na ně zvláště nepůsobili, aby se hlásili služební řeči. V Uherském Brodě řídil shromáždění setník Homynski, jenž vyvolal záložního vojína Josefa Kučeru a ten se hlásil jadrně českým Zde! Setník se ho prostě otázal, ví-li jaká je armádní služební řeč a když Kučera odpověděl, že ví, setník přikývl: Bravo, a tím byla celá věc skončena. Zajímavé při tom bylo, že ani u aktivního mužstva v některých vojenských formacích si mnohý z představených

důstojníků nevšimal, jak se vojin při zavolání hlásí. Byly pluky, kde i při tak zvaných raportech hlásil český vojin celou formulku česky, ač byla předepsaná ve služebním jazyku, důstojník českého slova neznalý, nechal si žádost přeložit šikovatelem a žádané buď povolil nebo zamítl. Netrval na obvykém a předepsaném: Melde gehorsam, Herr Leutnant, já mám roztrhané podrážky u botů, nebo prosím o přes čas, přijela mně maminka a pod., tak jak to u raportu chodilo. Zdá se, že jen při kontrolních shromážděních, kdy předvolaný muž v té době vlastně ani vojákem nebyl, byl v civilu a doma, musil se hlásit Hier. Byl to justament císařův.

BOJ O ČESKÉ VYSOKÉ ŠKOLY NA MORAVĚ.

Je tomu už téměř plných sto let, kdy na zemském sněmu moravském byl odhlasován zemský, základní finanční příspěvek pro zřízení vysoké školy technické v Brně. Příspěvek povolen a vyplacen byl vídeňské vládě s výslovnou podmínkou, že na této nově zřizující se technice bude vyučování upraveno rovnoprávně v obou zemských jazycích. Vláda příspěvek přijala, v Brně techniku zřídila, ovšem s vyučovacím jazykem jen německým. Protože byly všechny připomínky vládě, aby dodržela slib, marně, počalo v letech devadesátých mezi českými lidmi na Moravě znovu volání po zřízení českých vysokých škol a to vedle české techniky žádána také česká universita. Jedna z prvních manifestací českých konala se 15. května roku 1898 v Brně, kterou svolala pražská universitní komise a na níž o nutnosti zřízení české vysoké školy technické a druhé university na Moravě promluvil básník Jaroslav Vrchlický. V resoluci na manifestaci přijaté se vláda vyzývá, aby obě české vysoké školy na Moravě zřízeny byly v hlavním městě už proto, že lidnatost Moravy, v níž žije přes půl druhá milionu obyvatel českých, jejich osvětová i hospodářská vyspělost zřízením vysokých škol bude na prospěch rozvoji národa, země i říše. Dále se vládě připomíná i ona skutečnost, že universita po staletí už zde trvala a že úpadek její zaviněn byl právě tím, že v jejím zařízení vnitřním nebyl vzat zřetel na převážnost české Moravy. Jako důvod pro zřízení české techniky v Brně bylo vzpomenu zemského příspěvku, který byl moravským sněmem složen vládě s výslovnou podmínkou, že na technice v Brně budou se přednášet určité předměty také česky, což dodrženo nebylo. Tato snaha českých lidí za zřízení českých škol na Moravě, po-

bouřila brněnské Němce do takové míry, že v září svolali do Německého domu protestní schůzi, po níž následovaly v městě demonstrace a vytloukání českých obchodů. Němcům, kteří vedli tažení proti Čechům schůzemi a v Tagesbote, přikročil na pomoc vedle sociálních demokratů, kteří žádali universitu utrakvistickou, také katolický Hlas, jenž z nepříznivých poznámek proti vysokým školám na Moravě přešel k řadě článků, v nichž dokazoval, že v Brně není zejména pro českou universitu půdy, a že spíše Němci mají na ni nárok. Tím byly posice Němců proti českým vysokým školám na Moravě jen posíleny. Co se odehrálo po české manifestaci v Brně, byla jen bezvýznamná epizoda. Zato ostatní česká Morava nedbala tiskových útoků Tagesbote ani Hlasu a české poslanecké kruhy na radě říšské i zemském sněmu byly přímo bombardovány peticemi obecních a městských zastupitelstev pro zřízení českých vysokých škol na Moravě. Tyto pobídky venkova měly svůj kladný výsledek. Za vlády hraběte Thuna, přinesl 9. listopadu 1898 vládní Wiener Abendpost zprávu, že vláda na základě nejvyššího zmocnění zařadila do státního rozpočtu na rok 1899 pro zřízení české techniky v Brně jako první splátku částku 100.000 zlatých a pro rok 1900, že je přislíbeno dalších 300.000 zlatých. To byla první radostná zpráva po letech, zato krutá rána pro brněnskou radniční kliku. Obecní rada města Brna ihned odhlasovala proti zřízení české techniky v Brně protest, v němž volány do zbraně proti úmyslům vlády všichni rakouští Němci, což nepomohlo a česká technika byla 19. září 1899 otevřena. Po té ještě 21. listopadu svoláni byli do Německého domu v Brně všichni němečtí studenti v Brně k nové manifestaci proti české technice. Po schůzi Němci vyrazili do ulic města demonstrovat. Na tyto německé štvance odpověděli Češi 27. listopadu novou manifestací v Besedním domě, kde promluvil ředitel Vesniných škol František Mareš, který číselně dokázal nicotnost německé oposice proti české technice a uvedl, že Němci tvrdí, že pro 2.200 českých žáků na morav-

ských reálkách nebylo potřebí české techniky, ale ve Štýrsku pro 889 žáků techniku si vynutili.

Když se Němci přesvědčili, že věcnými důvody zřízení české techniky v Brně již nezmaří, počali štvance proti úředním osobám. Na tehdejší Lažanského náměstí před místodržitelstvím provolávali vládě Thunově »fuj«, moravskému místodržiteli baronu Spens-Boodenovi, jenž po celou dobu své působnosti na Moravě Němcům nadřezoval a německé akce podporoval, třikrát: »Pereat«. To bylo jediné, na co se ještě v Brně Němci zmohli. A tak ve dnech 3. a 4. listopadu 1899 oslaveno bylo zahájení prvních přednášek v nově zřízené české technice v Brně. Večer 3. listopadu uspořádal spolek českých akademiků Zora v Sokolovně v Besedním domě seznamovací večer prvních českých posluchačů nové techniky a 4. listopadu byl ve velké dvoraně Besedního domu banket na uvítanou profesorů prvního vysokého učení v Brně. Prvním rektorem české techniky byl profesor dr. Zahradník. Na uvítacím večeru mimo nového rektora promluvil poslanec dr. Otakar Pražák, poslanec dr. Žáček, poslanec dr. Adolf Stránský, který skončil zdravici: Na zdraví a rozvoj budoucího samostatného a volného státu českého, na zdar českému vysokému učení v Brně!

Boj za zřízení české techniky v Brně trval téměř plných 50 let, zatím co Němci dostali svou techniku už o celých 50 let před námi, ač byli v mizivé menšině v zemi a ač se Čechům stále slibovalo, že na německé technice budou zařazeny také české přednášky. Tím ovšem nebyl boj o trvalou existenci české techniky v Brně skončen, Česká technika v Brně byla zřízena pouze císařským nařízením. Toho využili Němci tak, že počali ve státních rozpočtech v říšské radě položky určené pro českou techniku v Brně sabotovat. V čele odbojné akce stál tehdejší německý liberál poslanec baron d'Elwert, jenž pozval do Brna 13. listopadu 1901 80 německých poslanců z celého Rakouska a těm vykládal, jaké nebezpečí hrozí německému Brnu, ponechá-li se české technice v klidu další možnost jejího rozmachu. Dovožoval, že česká

technika v Brně, která byla zřízena proti vůli německého lidu a to cestou nezákonnou, to jest císařským nařízením, nemá vlastně právního oprávnění, a navrhl německým poslancům toto závazné usnesení: Všecky rozpočtové položky, jež se týkají české techniky v Brně, zřízené na základě císařského rozhodnutí ze dne 19. září 1899, buďtež vyloučeny z jednání rozpočtu a ze schválení, pokud říšské radě právně jako o universitách nebude zaručeno zákonodárné právo o všech vysokých školách vůbec a pokud zřízení dotyčné vysoké školy není stanoveno zákonem.

Na toto německé usnesení odpověděl poslanec dr. Adolf Stránský v rozpočtovém výboře říšské rady 13. ledna 1902 a přečetl německé poslance vlastním návrhem, v němž žádal, aby při české technice v Brně, která byla umístěna v soukromých domech Barešových v Údolní ulici, byl zřízen nový odbor zemědělský a odbor pro technickou chemii; dále aby se bezodkladně přikročilo k zahájení přípravných prací pro novostavbu české techniky v Brně, pro niž už bylo zakoupeno místo a po přípravách, aby se ihned se stavbou započalo a do rozpočtu aby byla na tuto stavbu příslušná částka zařazena. Pro nejbližší studijní rok 1902-3 žádal, aby vláda opatřila nové místnosti pro další velký počet posluchačů a aby rovněž povolila dodatečně dotaci pro jednotlivé stolice a pro vědeckou knihovnu české techniky v Brně.

Návrh byl proti německým hlasům přikázán finanční komisi k podrobnému projednání. To byla první porážka Němců v tažení proti české technice v Brně, další se dostavila 10. března, kdy poslanec baron d'Elwert navrhl ve finanční komisi podle brněnského usnesení, aby bylo císařské nařízení, kterým byla česká technika v Brně zřízena, zrušeno a nový náklad v rozpočtu na tuto školu škrtnut. Finanční komise stejně jako rozpočtový výbor návrhy d'Elwertovy zamítla a položky v rozpočtu navržené dr. Stránským na další vybudování české techniky v Brně schválila. Ale ani touto novou porážkou Němci se nespokojili. Poslanec baron d'Elwert opakoval svůj návrh v plénu sněmovny, kde byl za velkého křiku obou táborů opět hlasováním odmítnut. Po

těchto bojích v roce 1905 za nové vlády barona Gautsche bylo rozhodnuto o stavbě nové budovy pro českou techniku v Brně. Se stavbou bylo počato v roce 1906. Po desítiletém vývoji trvání české techniky v Brně byla nová budova slavnostně odevzdána 2. listopadu 1909 svému účelu a zahájení školního roku pro rok 1910-11 bylo již v nové budově na Veveří ulici v Brně.

O DRUHOU ČESKOU UNIVERSITU NA MORAVĚ.

Česká Morava neprožívala před první světovou válkou jen boj o vysokou školu technickou, současně se bojovalo o druhou českou universitu. Napsat dějiny boje za druhou českou universitu, to by byla velká a napínavá kniha. Z vědecké společnosti české pronikl tento požadavek rychle do nejširších vrstev národa a stal se požadavkem národním v nejryzejším a nejširším smyslu slova. Nesčetně schůzi jej manifestovalo, záplava papíru se popsala a potiskla jeho zdůvodněním a na Moravě i lidská krev potvrdila, že za tímto požadavkem stál celý národ až do svých nejmenších a nejprostších lidí. Několikrát octl se náš požadavek v době předpřevatové v samém středu předlitavské politiky a optimisté čekali už každé chvíle vítěznou zvěst z Vídně. Po každé naději však přišlo zklamání a co horšího, po stálých zklamáních dostavila se resignace. S počátku zdál se požadavek druhé české university při své samozřejmosti nepatrným a snadno dosažitelným. Nebyl to požadavek politický a rozumělo se samo sebou, že vláda se k němu zachová jako k prosté kulturní nezbytnosti. Z této důvěry ve slušnost a kulturnost ředitelů habsburského státu jsme byli brzo vyléčeni. Nic nebylo dost kulturní a nepolitické, aby to vídeňské vlády neučinily předmětem politického čachru a žádná česká potřeba nebyla dost samozřejmá a naléhavá, aby se jí nevzepřeli Němci se svými zjevnými i tajnými spojenci. Tak se stal český universitní požadavek politickým problémem a česká universita v Brně nebezpečím pro všechno ně-

mectvo od Baltu k Adrii. Několik omezených ze šovinistického štvání žijících moravských okresních veličin německých stačilo přesvědčit rakouské Němce, že osud moravského německví závisí od bytí či nebytí české university v Brně a zmařit zřízení druhé české university, stalo se článkem společného programu tak jako roztrhat království, o něž se tehdy Němci namáhali a vyhladit v té době Čechy dolnorakouské.

Čeští lidé byli smutně pověstni svojí nevytrvalostí a popouštěli, sotva uvedli svět v úžas svou energií a obětavostí. I v této věci se to projevilo. Po největším vzmachu energie a obětavosti pro universitní požadavek v roce 1905 ustupovala znenáhla universitní otázka do pozadí, politici a široká veřejnost se začala smířovat s myšlenkou, že v dohledné době se nelze práva dovolat ani v této věci. Dokonce 2. června 1914, kdy se v Praze usnesl přírodovědecký sjezd český na projevu pro českou universitu v Brně a který usnesení své podepřel resolucí, v níž praví, že »s pocitem opravdu tesklivým a trpkým, avšak spravedlivým rozhořčením konstatovati nutno, že volání po zřízení druhé české university v Brně, v něž vyzněly 3. a 4. sjezd přírodopytců a lékařů v roce 1901 a 1908, zůstalo až dosud nevyslyšeno« —odpověděly Kramářovy Národní listy, že »universitní otázku moravskou nutno považovat za lokální věc Moravy, do níž českým politikům z království nic není.«

Hrozná tato skutečnost, že národ toho významu, té poplatnosti a hospodářské i politické síly nestačil si vynutit zřízení vysoké školy, které potřeboval a na kterou měl nikým doma nepopřené právo, přestala pak už pálit a urážet. V parlamentě konejšilo se svědomí bezvýraznými a bezvýznamnými resolucemi a do lidu se vkládala nebezpečná resignace. Z velké české otázky stala se během několika let jen řada postulátů, z těch zbyl v kritické chvíli jen požadavek druhé české university, o němž na konec prohlásil vůdce nejsilnější české strany v Čechách, že je to otázka lokální a věc Moravy.

Upadl-li přičiněním jistých kruhů zájem o moravskou universitu

v Čechách, na Moravě zájem ten neutuchl, třeba se ne vždy stejně mnoho uplatňoval. Morava znala příliš dobře význam věcí, aby mohla zapomenout. Zejména české Brno bylo na výsost citlivě ke všemu, co bylo v souvislosti s otázkou druhé české university. Pro ně byla universitní otázka stále otázkou prvního řádu a nepochybně aktuálnosti, zatím co v Čechách se zapomínalo rychleji, ač přece požadavek české university byl všennárodním v nejlepším a nejryzejším smyslu. Bylo podmínkou kulturní práce české, aby se soustřeďovala na dvou vysokých školách a aspoň ve dvou kulturních střediscích vůbec. Český kulturní život potřeboval zejména decentral.sace a jediná na ten čas možná decentralisace byla vybudování českého Brna jako kulturního střediska Moravy a po Praze druhého kulturního střediska českého. Tak byla chápána universitní otázka na Moravě, tak byla však také s počátku chápána v Čechách a v celé oblasti české až do června 1914, kdy nám bylo z Prahy Národními listy řečeno, že českým politikům do české university na Moravě nic není. Morava vytrvala, bohužel sama a odpor vlády a Němců proti zřízení české university přece sama nezmohla. Jak boj o českou universitu na Moravě postupoval, svědčí těchto několik dalších ukázek.

*

Po uskutečnění české techniky v Brně, zahájili čeští poslanci z Moravy na říšské radě i zemském sněmu moravském s větším úsilím novou akci za zřízení české university na Moravě. Protože Němci boj proti české technice v Brně prohráli, vydali smířlivější heslo, že universita na Moravě může se uskutečnit tehdy, když v Brně bude zřízena universita německá. Češi nechtěli si pak volí pro svoji universitu kterékoliv české okresní město. Když tento návrh Češi odmítli, počaly proskakovat v německém tisku zprávy, že vláda dra Körbra se zabývá myšlenkou, zřídit v Brně universitu jednu pro obě národnosti a to utrakvistickou. Tento pokusný balonek vypuštěný z řad německých se brzy rozplynul, neboť první proti utrakvistické universitě v Brně počaly psát

vídeňské listy, jež brněnské Němce varovaly, aby podobného nápadu hned se zřekly, než prý se ho Češi uchopí. Podle vídeňských listů bylo by to pro německé Brno největší neštěstí, kdyby tu byla universita utrakvistická. Brno prý je předměstí Vídně a kdo z Němců moravských chce studovat universitu, ten nepůjde na utrakvistickou do Brna, ale na řádně vybavenou universitu německou do Vídně. Tak prý se může státi, že na brněnské universitě němečtí profesori budou bez posluchačů, zatím co ji opanují Češi. Také brněnský Tagesbote ze dne 14. listopadu 1901 počal z těchže důvodů jako listy vídeňské psáti proti utrakvistické universitě. Konečně myšlenka o utrakvistické universitě nebyla nová. Už za první vlády barona Gautsche v roce 1896 přišla sama vláda s tímto nápadem, který zase odmítli Češi, jež trvali na české universitě a to v Brně.

Z tohoto požadavku česká veřejnost na Moravě nikdy nic nesevřela a proto jí německé dohody a kombinace nezajímaly. Zato celá Morava v roce 1901 demonstrovala pro zřízení české university v Brně. Na tyto demonstrace odpověděli Němci schůzemi 17. listopadu a to v Brně a Olomouci, kde odhlasovali pamětní spis pro vládu, v němž žádali zřízení pouze německé university v Brně. Češi odpověděli 19. listopadu novým pamětním spisem zase pro českou universitu v Brně. Do všech těchto česko-německých sporů zasáhli také pražské Katolické listy ze dne 9. prosince, jež v článku pojednávají o universitním sporu moravských Čechů a Němců a k překvapení české veřejnosti svoji úvahu končí: Raději žádnou univesitu nežli takovou jako je pražská, protože valná část studentstva nejen popírá náboženství, ale i svou národnost, která je jim již překonaným stanoviskem. — Po pražských Katolických listech v Praze přišel také se svoji troškou katolický olomoucký Moravan, který žádal »aby katolíci neprodleně a s veškerým důrazem vystoupili proti zřízení české university na Moravě a protestovali dřív, než bude pozdě.«

Těchto rozporů v českém táboře o českou universitu využila vláda i Němci. Neues Wiener Tagblatt ze dne 27. ledna 1902 přinesl

v důsledcích sporů prohlášení ministra vyučování dr. Hartla, učiněné v rozpočtové rozpravě, že »ku zřízení universit české a německé na Moravě může dojít jen za souhlasu obou kmenů v zemi a vzájemné jejich dohody.« Brněnský Tagesbote využil tohoto ministrova prohlášení a hned napsal, že v Brně může býti jediná universita a to německá. Němci — prý — nikdy nepřipustí pád tohoto německého města, který by měl pak za následek udušit němectví na celé Moravě. Po tomto odporu německého tisku a jejich poslanců odpověděl 10. března 1902 ministr Hartl v poslanecké sněmovně na pamětní spis Čechů, kde kategoricky prohlásil, že vláda českou universitu v Brně zříditi nemůže pro jednomyslný odpor Němců.

Přes to, že čeští poslanci neustále prohlašovali, že otázka české university v Brně nesmí býti pro ně politikum, nakonec připustili, aby byla přenesena do vyrovnávacích výborů na říšské radě i zemském sněmu moravském. Tam se pak spor vlekl až do roku 1905, kdy počali do veřejnosti proskakovat zprávy, že se vláda s Němci dohodla a že v Brně zřídí universitu německou a v Kroměříži nebo v Prostějově universitu českou. Česká komise pro zřízení vysokých škol na Moravě 19. června 1905 tento návrh odmítla prohlášením, že česká universita musí býti jediné v Brně.

*

Také profesor T. G. Masaryk do sporu o českou universitu na Moravě zasáhl článkem ve Slavische Korrespondenz, kde v červnu 1905 napsal:

Důvody pro zřízení druhé university jsou tak blízké a pronikavé, že by jich vlastně nebylo třeba ani uváděti. Vzpomínám, že mi již roku 1891 moji němečtí soudruzi z Čech na říšské radě spontánně vyslovovali úplný souhlas, když jsem tehdy ve své řeči dokazoval nutnost druhé university české. Jen si věc ujasněme: v některém oboru ustanoven jest na jediné universitě mladý, třicetiletý profesor, ten může do roku 70. věku svého, tedy plyných čtyřicet let úřad svůj

vykonávati, věnuje se tomuto oboru mladší síla, bude se někdo jako docent habilitovati, když není naděje na druhou profesuru? A dále: Řekněme, že onen profesor za mnoho nestojí, má tento obor po čtyřicet let zanedbáván býti? Obor tento může i prakticky býti velmi důležitým. Bud' úředníci nebo učitelé středních škol po decinia budou špatně připravováni. Dejme tomu, že bychom měli v tomto odvětví mimo universitu dobrého odborníka, nemusí ho universita v zájmu vědy, správy nebo průmyslu hledět získati?

Rozumí se samo sebou, že je o vědu a také o praxi lépe postaráno, jsou-li university dvě. Při dvou universitách, jež také místem jsou odděleny, nastane vědecká soutěž respektive kritika, věda prospívá, mladší síly mají více nadějí na rozvoj. A ještě jedna okolnost zasluhuje pozornosti. Student se stane svobodnějším, může-li si potom universitu voliti, při zkouškách není odvislým od jediného examinanta a to je také pro pěstování vědy důležitá. Podle okolností je také profesor vázán na jediný ústav. Z těchto důvodů je druhá česká universita nutnou. Před mnoha lety jsem již vyslovil formuli, kterouž nyní opakuji: Abychom mohli míti universitu, musíme míti dvě. Tak je vysvětlitelno, proč všude byly zřízeny dvě university. Poláci mají dvě university, Švédové mají dvě, Norům, kteří mají universitu jednu, je k dispozici universita dánská. A přece je Poláků v Haliči o polovinu méně než nás, Švédů je méně než nás a Norů mnohem méně. Pražská universita česká je po vídeňské největší, pokud se totiž počtu posluchačů týká. Máme na své universitě asi 3500 studentů, tedy tolik, jako — vyjímajíc Vídeň — na všech německých universitách v Rakousku dohromady. Není to už dostatečným důvodem pro zřízení druhé české university? Je to již dávno důvodem, aby o české universitě bylo trochu liberálněji jednáno, než jak dosud pozorujeme. Ministr vyučování dr. Conrád při své návštěvě pražské university v letech osmdesátých pravil, že se za universitní míst-

nosti stydí a že česká čest je též ctí Rakouska. Doufejme, že toto vědomí studu a cti stále ještě působí, jakkoli nahlížím, že se rakouský ministr musí stydět také za jiné věci. Každým způsobem se také volba místa, kde druhá universita zřízena býti má, týká vlády. Mně je samozřejmé, že tím místem musí býti Brno, a to zase z důvodů čistě věcných, hospodářských. Že v Kroměříži nebo v Prostějově není nemocnice pro fakultu medicínskou, je každému jasno, ale to samo o sobě nerozhoduje. Mohla by býti konečně velká nemocnice též zřízena a studijní materiál by mohl býti svážen atd. Ale při vysoké škole se nejedná jen o tyto a podobné, spíše technické věci, nýbrž také o nutné sociální a kulturní poměry. Ku příkladu: jak se může slavista, germanista ve svém oboru vzdělávati, nemá-li příležitosti za svých let studijních navštěvovat lepší divadlo? A to platí o všech kulturních prostředcích, jako jsou musea atd. a kulturní ústavy vůbec! Či zřídí vláda všechny tyto kulturní prostředky v Kroměříži zároveň? Je třeba říci ještě slovo o politické stránce této otázky. Jsou na naši i na německé straně všeobecní konejšitelé v Rakousku nikoliv vzácní, již sobě namlouvají, že vysoká škola nemá politického významu atd. Každá vysoká škola, jako vůbec každá škola je politikum, jak už pověděla Marie Terezie. Druhá česká universita má politický a národní význam prostě proto, že má význam kulturní a vědecký. Bylo by nemůžné a politických stran nedůstojné, kdyby si v tom ohledu cokoli předstíraly. To se rozumí samo sebou a rovněž samo sebou se rozumí, že Němci z Moravy se svého politického stanoviska ničeho nemohou namítati proti Brnu, jako proti městu universitnímu, pokud Moravu politicky za dvojjazyčnou zemi pokládají. A to pokládají. O tom ani nemluví, že je Morava převážně českou. Brno je každým způsobem hlavním městem země, kterou také Němci za dvojjazyčnou uznávají, v němž také všechny státní a zemské úřady jsou dvojjazyčné. Proč by tedy v tomto městě nemohla býti druhá česká uni-

versita? Nota bene v době, ve které Němci zavádějí češtinu do svých středních škol jako předmět obligátní? A není již v Brně česká technika? Chápu, že mají Němci obavu o německý ráz Brna, ale to je nesmírné přehánění, řekne-li nebo vytiskne-li dokonce někdo, že by českou universitou bylo město počestěno. Národní ráz Brna odvisí mnohem více od hospodářského postavení: jestliže brněnský průmysl pozbuďte na světovém trhu svého významu, bude jeho německví mnohem více poškozeno. Tak se teď věci mají. Jestliže statistika dokazuje, že od posledního sčítání lidu českého obyvatelstva v Brně nepoměrně více přibývá než německého — není toho dozajista příčinou — česká universita.

Mám zato, že zkušenosti získané při české technice v Brně neposkytují docela žádného argumentu proti zřízení university. Náš národ universitou druhou zajisté bude posílen, ale to platí o celém národě, nikoli o jediném městě. Rozumí se samo sebou, že si přejeme a žádáme, aby universita tato byla moderně vypravena. Nejedná se nám o politickou pochoutku, nýbrž o universitu. Ale v tom ohledu si nečiním žádné iluze. Nechci poukázati na to, že vláda se chtěla vyrovnati zřízením právnické fakulty, když straně mladočeské jde více o zdání než o věc. Zřízení university a zejména university druhé jest, řekl bych, věcí svědomí a proto bych si především přál, aby všechny účastněné strany si vedly jinak: kulturněji a věci důstojněji. Jako Moravan rodem přál bych si, aby se konečně oba národy rozpomenuly na své obapolné vážné povinnosti a aby spravedlivým a slušným vyrovnáním konečně v Rakousku pořádek zřídily.

Jak už uvedeno, po odmítnutí vládního návrhu českou universitní komisí, aby zřízena byla universita česká v Kroměříži nebo v Prostějově, prohlásil 21. června 1905 baron Gautsch v parlamentě, že vláda chce kulturním potřebám obou národů vyhověti tím, že pomýšlí na zřízení vlastní university české i německé na Moravě. Vláda se také rozhodla, že ještě v tomto zákonodárném

období předloží sněmovně osnovu zákona o zřízení obou universit na Moravě. Pokud se týká místa, vláda doufá, že se oba kmeny dohodnou při dohodovací akci na Moravě.

Po zkušenostech, jak se o české universitě bezúčelně téměř tři roky jednalo s Němci ve vyrovnávacím výboru na říšské radě, prohlásili čeští poslanci z Moravy na schůzi 24. června 1905, že o otázce české university v Brně nebudou už více s nikým jiným jednat nežli s vládou. Toto stanovisko schválil také 5. července moravský odbor Národní rady české. Přes to, někteří čeští poslanci, zejména dr. Žáček, pokoušeli se ve vyrovnávacím výboru na Moravě znovu navázat s Němci jednání o dohodě, kde českou universitu umístit. A tak po všech českých projevech, že s Němci o universitě jednat nebudem a že česká universita musí býti jen v Brně, ocitl se už 18. července 1905 ve veřejnosti nový plán, zda by se nedal celý česko-německý spor o umístění universit rozřešit tím, že by německá universita byla zřízena ve vnitřním městě Brna a česká na předměstí v Králově Poli. Plán tento zrál ve Vídni rychleji, než se dalo očekávat, neboť za necelý měsíc a to 6. srpna 1905 bylo Královo Pole prohlášeno úředně za město. První, kdo proti novému vládnímu plánu vystoupil, byl brněnský Tagesbote, který volal Němce do stěhu, aby za žádnou cenu na tuto kombinaci nepřistoupili. Železný český půlkruh, který svírá německé Brno, bylo možno prorazit jen v Králově Poli, zřízením české university tam, bylo by tomu na věčné časy zabráněno.

*

Povyšení Králova Pole na město mělo neblahé následky pro tehdejšího okresního hejtmana Schöna v Brně, který byl znám v celém okrese jako zuřivý germanisátor. Slavnost královopolská konala se 6. srpna 1905 a vše šlo s počátku hladce. Ráno byl budiček, poté následovala slavnostní mše v místním kostele, průvod městem k radnici, slavnostní zahájení městského zastupitelstva i řeč slavnostního řečníka dra Hynka Bulína. Jiná však byla

nálada mezi shromážděným obecnstvem, když tehdejší starosta Králova Pole Červinka povstal, aby na tomto slavnostním táboru poděkoval za zásluhy o město Královo Pole okresnímu hejtmanovi Schönovi, kterého nové město jmenovalo čestným občanem. Tu rázem zaznělo z obecnstva: Pryč se Schönem! — Hanba Schönovi! — Ať jde za Rohrerem! a podobně. Nezůstalo jen při výkřicích, lidé hnali se k podiu s holemi a když byla situace nejkřikčivější, vyskočil na tribunu místní četnický strážmistr a vzal překvapeného a ustrašeného c. k. okresního hejtmana v ochranu. Hejtman bledý jako stěna nechal se odvésti četníkem do radnice a aniž se s někým rozloučil, zadním vchodem z budovy zmizel a ujel do Brna. Už tato epizodka byla špatnou předzvěstí pro nastávající universitní město, které někteří čeští poslanci s vídeňskou vládou pro českou universitu sjednali.

Královopolská epizoda s českou universitou měla pak dohru také v jednotném českém klubu na radě říšské, jemuž 29. srpna 1905 oznámil poslanec dr. Adolf Stránský, že se vzdává místopředsednictví klubu proto, že mnozí jeho členové za zády předsednictva klubu smlouvají s vládou, aby Němcům umožnili zmařit český požadavek zřízení české university v Brně. Výkonný výbor lidové strany schválil stanovisko poslance dra Adolfa Stránského a vyslovil přání, aby postupoval k prospěchu české věci pro příště vlastní nekompromisní cestou. Brzo také se ukázalo, jak se mýlili ti, kdož s vládou smlouvali Královo Pole pro českou universitu. Již 2. září 1905 konala se v Brně společná porada německé Národní rady s německými poslanci všech stran a zástupci brněnské radnice, na níž bylo usneseno uspořádati v Brně koncem září velkou protičeskou manifestaci německého lidu z celé Moravy a četných hostů z Rakouska proti české universitě na Moravě a pro německou universitu v Brně pod názvem Volkstag. Po tomto německém usnesení počala od otázky zřízení universit na Moravě také couvat vláda barona Gautsche a 6. září přinesly vídeňské listy zprávu, zřejmě vládou inspirovanou, že »je vůbec otázkou, bude-li moci již v nejbližších dnech vláda barona Gaut-

sche podat na říšské radě slíbenou předlohu v příčině české university na Moravě«. Smysl tohoto prohlášení byl jasný. Baron Gautsch chtěl přimět české poslance na říšské radě k novému čekání, neboť chtěl oddálením prohlášení o české universitě získat čas k vyřízení jiných nutných státních nezbytností. Mezitím Němci oznámili v Brně pořádání Volkstagu pro německou universitu a Češi v důsledcích toho chystali odvetná opatření.

VOLGSTAG A CO NÁSLEDOVALO.

Památným mezníkem v dějinách českého lidu na Moravě zůstane historie brněnských krvavých dnů, a to od 29. září do 3. října 1905. Neděle 1. října byla se všemi k ní připojenými rozechvívajícími událostmi pro české obyvatelstvo v Brně nejtěžší zkouškou. Byl to živý a názorný obraz celého českého národního zápasu o bytí a nebytí, co se v brněnských ulicích, oživených jako za občanské války, odehrávalo. Na jedné straně stály hordy provokujících Němců a jejich najatých, placených žoldněrů, chráněné tehdy městskou policií a rakouskou soldateskou a na druhé straně masy českého lidu, manifestující pro svá práva, ohrožené na životech za přímé asistence bezpečnostních orgánů.

Jaký byl vznik a příčina tehdejších krvavých bouří brněnských? Zástupci českého národa, ve svých kulturních požadavcích po staletí zkracovaného, domáhali se ve vídeňské říšské radě toho, aby jeho školství bylo na Moravě doplněno druhým vysokým učilištěm. Proti tomuto kulturnímu požadavku brněnští němečtí vládcí zalarmovali celý německý národ v monarchii, jako by zřízením české university na Moravě byla ohrožena národní existence Němců v celé říši. A aby dali českému lidu se všemi důsledky pocítit svoji pést, svolali první neděli říjnovou do Brna Volgstag, kterým se mělo v hlavním městě české Moravy manifestovat brněnské němečtví, které nikdy nehodlá připustit zřízení české university na Moravě. Pro tuto manifestaci se pracovalo všemi reklamními prostředky nejen v německých obcích na Moravě, nýbrž i v celém bývalém Rakousku. Purkmistr města Brna zneužil i svého úřadu a za peníze také českého poplatnictva vydal provolání, přímo urážející české obyvatelstvo.

Teprve po této neslýchané radniční provokaci uvažovalo se na české straně o odpověď. Nebylo to však tak jednoduché. Už tehdejší čeští ministři varovali české strany před jakoukoli akcí protiněmeckou a činili nátlak i na moravský odbor Národní rady, aby se nedali Němci vyprovokovat. Nechybělo mnoho a bylo by se ponechalo Němcům v Brně volné pole, neboť nálada v Národní radě se začala klonit k názoru českých ministrů. Věc však zachránila strana národních socialistů a mladší generace lidové strany svobodomyšlné. Obě tyto skupiny oznámily Národní radě, že celou protiněmeckou akci provedou na vlastní odpovědnost, nepostaví-li se Národní rada sama v čelo českého projevu. Na návrh redaktora P. Tomáše Šilingra, který prohlásil v oně památné schůzi Národní rady: Nesmíme mládež opustit, musíme do toho jít — bylo pak usneseno českou manifestaci konat. Zatím co Němci měli už dávno v celé říši agitaci pro svůj Volgstag provedenu a už jen zdobili město Brno do slavnostního velkoněmeckého roucha, počali teprve brněnští čeští lidé burcovat své okolí. Nic však nebylo zmeškáno. Nejlépe to ukázala sobota 30. září. Jen se Brno zaskvělo ve velkoněmeckém hávu, počal v hlavních brněnských ulicích neobvyklý ruch. Pod německým nátěrem Brna rozhlaholily se české národní písně, které uváděly v zuřivost hlavně brněnskou policii. Ta se několikrát pokusila s tasanými šavlemi české demonstranty z nynějšího Náměstí svobody vyhnat, ale houževnatý odpor českého dělnictva a studentstva byl tak silný, že policie musela vždy ustoupit. Tak to začalo v odpoledních hodinách, hůře už bylo večer, kdy se u brněnského nádraží srazily hlavní dva průvody obou táborů. Byl očekáván příjezd českých pražských hostů, ale také Němci tam čekali své věrné. V tu dobu bylo již rozhodnuto, kdo má v Brně většinu.

Německý faklucg, vedený ozbrojenou policií, v němž bylo dobře počítáno 1.200 výrostků, musil projít tisícíhlavým českým zástupem. To byla první prohra Němců v brněnských ulicích, kterou v noci pak zaplatilo mnoho českých i německých obchodů a veřejných budov. Němci najatá luza, chráněná policií, využila chvíle,

kdy se čeští manifestanti shromáždili u Besedního domu, kam doprovázeli své pražské hosty, vrhla se na výkladní skříně českých obchodů a postupně vytloukala okna hostinců, škol i soukromé české příbytky. Zpráva o německém vandalství zbouřila české manifestanty před Besedním domem, ti se pak v sevřených řadách probili kordonem policie nynější Českou a Rašínovou ulicí na Náměstí svobody, kudy právě procházel německý faklcug, v jehož čele jel hlavní aranžér Volgstagu náměstek starosty Maria Rohrer s největším protičeským štvářem inšpruckým říšským poslancem Erlerelem. Průvod se však k Německému domu nedostal, neboť byl českými lidmi na několika místech rozražen, kočár Rohrerův i s poslancem Erlerelem zajat a hned následovala obecná řež ve všech ulicích vnitřního města. Dlouho trvalo, než se policajti prosekali zástupy českého lidu, aby osvobodili inšpruckého hosta Němců a odvedli ho do Německého domu, kam se také rozptýlené hloučky Němců počaly stahovat. Že řež, při níž si nejzuřivěji počínala policie, nezůstala bez následků, ukázalo se v malé půlhodině, kdy bylo nutno volat lékaře a zřídit na rychlo lazarety. Zatím, co čeští lidé byli ovazováni v tiskárně Lidových novin, v hostinských místnostech Slavie a Besedního domu, potlučení Němci a policisté hledali pomoc u německé záchranné stanice.

Poslanec Erler pokračoval ve štvání v Německém domě. Hned po jeho řeči vyhrnula se pošťvaná německá luza k Vesně, kde vytloukla okna, nato táhla k Národnímu divadlu. Tam však dopadli Němci zle. Nejen že byli krvavě odraženi, ale za Vesnu zaplatila okna německé techniky, gymnasia, při čemž vzala za své také okna německých obchodů a hlavně nezůstala v brněnských ulicích jediná plynová svítlna celá, takže vnitřní město bylo rázem pohrouženo v úplnou tmou.

Taková byla bilance německého nástupu proti Čechům hned první den. Nejsmutnější bylo pro Němce to, že teprve druhý den dopoledne očekávali příjezd svých hlavních hostů ze severní Moravy, Čech, Rakous a Tyrol, kterým chtěli ukázat, jak je

Brno německé. Avšak vzhled města, kudy se měl německý průvod ubírat, svědčil o tom, že nejsou Němci v Brně pány. Roztrhané velkoněmecké prapory a vytlučená okna českých i německých obchodů a škol nedodávala městu zvláště slavnostního rázu.

NĚMECKÝ PRŮVOD POD OCHRANOU VOJENSKÉ ASISTENCE.

V neděli 1. října v časných ranních hodinách vypadalo vnitřní město jako po největší bitvě. Brněnští zametači čistili ulice od rozbitého skla, čeští i němečtí obchodníci bednili svoje vytlučené výlohy obchodů prkny, městští hasiči lezli po žebřicích a nahrazovali velkoněmecké roztrhané fábory novými, aby aspoň částečně zakryli před novými hosty svoji sobotní porážku. Při tom se už od noci buršáci s trikolorami shlukovali před nádražím, aby ohlušujícím řevem vítali německé hosty a české venkovany přijíždějící do Brna klacky. Takového uvítání dostalo se českým lidem z Bílovic nad Svitavou, Adamova, Babic a Blanska, kteří přibyli ranními vlaky a hned při východu byli buršáckými holemi za policejní asistence okrvaveni. Zvěsti o buršáckých surovostech se rozlétly městem. České předměstské obce do 9. hod. dopolední zaplavily úplně Brno. Juliánov, Líšeň, Slatina, Šlapanice naplnily nádražní náměstí a držely tam shromážděné brněnské Němce v zajetí. Občané z Králova Pole, Rečkovic, Jehnic a okolí obsadili nynější Náměstí rudé armády a okolí Německého domu. Zatím co na těchto dvou místech sváděli brněnští policajti s českými demonstranty boj, aby uvolnili nádraží a prostranství před Německým domem, kde se měl konat proti zřízení české university v Brně protestní tábor Němců, pochodoval obrovský průvod s hudbou ze Židenic, Husovic, Maloměřic a Obřan Cejlem, kde po prudké srážce s policií u Městského divadla probil se do Koblížné ulice, prošel Náměstím svobody, dále nynější Masarykovou třídou až k vytlučené hospodě U tří kohoutů a tam při veselé muzice přímo zavalil tehdejší Ferdinandku, kudy se měl od ná-

draží ubírat hlavní německý průvod. Občané z Bohonic, Bosoňoh a Lískovce činili Čechům ještě opěrnou zeď na Kapucinském náměstí, takže němečtí hosté, kteří přijeli do Brna demonstrovat, byli úplně sevřeni na peronech brněnského nádraží, Několikrát se Němci pokusili za pomoci policie prosekát se do vnitřního města. Každý takový pokus skončil však jen tím, že se policajti vraceli bez přílbic a bez palašů. Čeští lidé neustoupili, nikdo se rány nebál. A zatím co přední české řady sváděly boje s Němci a policií, v rozšířené části nynější Masarykovy ulice konal se improvisovaný tábor lidu, kde z kočáru napříč ulice postaveného promluvívalo několik českých řečníků a kde bylo usneseno žádat, aby z brněnských ulic zmizela rvavá městská policie.

Když už plné dvě hodiny trval bezvýsledný boj brněnských policajtů s českým lidem, aby byla Němcům uvolněna cesta do vnitřního města, zavolalo radniční panstvo na pomoc vojsko. Přitáhla setnina osmého pěšího pluku vedena hejtmánem Welnerem. Jen se vojsko ukázalo, nastalo na české straně provolávání slávy osmákům. Hejtmán hned vycítil zlou situaci, neboť osmáci byli domácí chlapi, kteří mávali na své známé a tak nastalo mezi Čechy a hejtmánem vyjednávání, které se skončilo pro brněnskou radnici novým fiaskem. Bylo ujednáno, že české občanstvo německý průvod propustí, ten však musí projít českým špalírem, ale jen s tou podmínkou, že se v průvodu a brněnských ulicích více neukáže ani jediný uniformovaný městský policajt. Hejtmán podmínku přijal a policajtům nařídil, aby se ihned ukryli v nádražní budově a odtud zmizeli do svých ubikací a sám pak se svojí setninou postupoval v čele německého průvodu.

To nebyl triumfální vjezd Němců do německého Brna, to byla ostuda pro pořadatele a utrpení pro pozvané jejich hosty, neboť po obou stranách úzkých ulic stály zástupy českých lidí, provolávající slávu českému Brnu a těmito se museli Němci přímo prodirat. Vše šlo dosti klidně až když přijel kočár s všenněmeckými poslanci K. H. Wolfem a profesorem Pomerem. Za pošklebek, který Wolf učinil na české lidi, byl jeho kočár zastaven, německý

hrdina na místě spoličkován. Pak už byli Němci puštěni v houfech k Německému domu, kde vykonali svůj Volkstag, na němž se ve své řeči brněnský purkmistr nedovedl pro ostudu, kterou radnice utrpěla, ovládnouti a štvat proti českým obyvatelům města stejně jako poslanec profesor Pomer, který radil brněnským Němcům, aby českou universitu, byla-li by snad proti jejich vůli v Brně zřízena, srovnali se zemí.

Zatím co českým špalírem procházel zbytek udivených Tyroláků v národních krojích, byla již také ve velkém sále Besedního domu zahájena česká manifestace za zřízení české university na Moravě. Protože sál, chodby i všechny přilehlé místnosti byly přeplněny, bylo nutno uspořádat tábor lidu před Besedním domem, ale ani to nestačilo, neboť ve chvíli byla zaplněna Kasárenská ulice, rovněž dnešní Husova třída a prostranství před hotelem Slavie. Tak se čeští řečníci po několik hodin střídali asi na šesti místech, kde vybízeli českou veřejnost k dalšímu boji za druhou českou universitu.

ČESKÝ VOLKSTAG.

Zatím co celé německé Brno i se zahraničními hosty volkstágovalo v jediném sále Německého domu s hrstkou před domem, česká manifestace, konaná 1. října 1905 pro druhou českou universitu, soustředila z Brna a okolí na 50.000 účastníků, jež tábořili mimo Besední dům ve všech jeho přilehlých ulicích. Ve velkém sále zahájil sjezd předseda Národní rady moravské profesor Michal Ursiny, který pravil: Nesešli jsme se proto, abychom dokázali své právo na universitu. To jsme učinili již několikrát. Dnes chceme manifestovat touto hromadnou účastí pro dokázané naše právo a zároveň protestovat proti německé zvěsti a provokaci, jevící se dnešním jejich Volkstagem.

První řečník dr. Hynek Bulín v úvodu protestoval proti vzpourě Němců moravských, kterou zosnovali proti naší snaze za zřízení

české university na Moravě a dokazuje, že tato vzpora nevznikla v jádru německého lidu, jemuž my právo na německou universitu v Brně neupíráme, tento odpor proti české universitě je vyvolán sobeckými zájmy několika rodin brněnských Němců, jimž v čele stojí tací d'Elwertové, Wiesserové a Rohrerové. Avšak náš protest není jen proti německé vládě v obci a zemi, protestujeme i proti vládě vídeňské, která ve svých projevech opětovně uznala právo naše na druhou českou universitu, ale splnění tohoto spravedlivého požadavku činí odvislým na souhlasu Němců. Smír mezi námi a vládou protěžovanými Němci, který nám vláda stále vnucuje, je pak za takových okolností nemožný. Nám na Moravě se stane po právu teprve tehdy, až svým rozhodným bojem a obětavostí nadobro zlomíme umělou nadvládu německé menšiny nad českou většinou.

Poslanec Václav Klofáč upozorňuje na to, že Němci stále hlásají, že jsme národem méněcenným, nekulturním, ale když chceme splnění jednoho z nejdůležitějších svých kulturních požadavků, pak odpovídají nám na naše volání bajonety a šavlemi. Proto ani v Čechách nemůže dojít ke smíření Čechů s protěžovanými Němci, o které vláda stále usiluje. Po krásném projevu poslance Barwinského, který tlumočil pozdrav Rusínů moravským Čechům a nabádal k dalšímu vytrvalému boji proti německé hegemonii v Rakousku, promluvil Slovinec poslanec Žitník, který pravil: Váš boj s Němci a vládou za českou universitu v Brně je také naším bojem. Podejme si ruce a vítězství nás nemine, Vy dostanete českou universitu v Brně, my Slovinci zase za vaši pomoci v Lublani!

Náměstek starosty měst pražských poslanec dr. Groš prohlásil, že manifestace pro zřízení české university v Brně musí být manifestací celého českého národa a končil: Prohlašujeme slavně, že zřízení české university v Brně jest požadavkem české politiky, který z řad politických požadavků odstaven býti nesmí. Prohlašujeme slavnostně, že sídlem této university nemůže býti žádné jiné město než královské hlavní město Brno. Jsem přesvěd-

čen, že splnění tohoto cíle dosáhneme. — Po té následovala řada projevů a to za svobodomyšlné poslance na radě říšské promluvil poslanec Čipera, dále učinil projev zástupce české university v Praze profesor Drtina, děkan české techniky v Praze profesor Novotný, rektor české brněnské techniky profesor dr. Elger z Elgenfeldu, za ústřední výbor české Národní rady dr. Scheicher a poslanec Anýž, za Slovensko poslanec Hrubý, za městskou radu v Karlíně starosta poslanec Ronz, starosta města Čáslavi poslanec Zimmer, za moravský venkov poslanec Heinrich, za katolickou stranu národní poslanec Šamalik, za severní Čechy mnichovohradištský starosta dr. Šebor, za moravská města poslanec Skála, za ústředí starostenských sborů na Moravě poslanec Samohýl a za Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě odborný učitel Karel Mrázek.

Všechny řeči a projevy na sjezdu pronesené byly vyslechnuty s neobyčejným zájmem a odměněny frenetickým potleskem. Před ukončením sjezdu byla pak za velkého nadšení přítomných přijata tato památná resoluce:

Velké shromáždění českého lidu v Brně dne 1. října 1905, sestávající ze zemských a říšských poslanců, ze zástupců měst, obcí, okresů, z vyslanců, přechetných vědeckých ústavů a korporací, z deputací vzdělávacích spolků ze všech zemí koruny Svatováclavské, za souhlasu nepřehledných zástupců, projevujeme nejhlubší rozhořčení nad tím, že německé vedoucí kruhy brněnské z nejnižších popudů zneužily našeho oprávněného a jasně odůvodněného požadavku zřízení české university v Brně k pusté, politické a národnostní štvanci. Požadavek zřízení české university v Brně, která má být přirozeným a nezbytným vyvrcholením školství 1,800.000 Čechů na Moravě a ve Slezsku, uznán byl veřejně jako nejvyšší oprávněný a naléhavý nejen nejpovolanějšími znalci českého školství a vědeckého rozvoje, nýbrž i náčelníky rakouských vlád, mezi nimi i nynějším ministerským předsedou během let několikrát. Také Němci moravští stavěli

se dříve vůči němu jinak, neboť právě jejich hlasy ještě roku 1903 byl návrh českých poslanců na sněmu markrabství moravského podaný, aby vláda vyzvána byla k bezodkladnému zřízení české university v Brně, přikázán stálému výboru sněmovnímu k projednání. — Dnes však Němci též požadavek náš, který před dvěma roky neodmítli, naopak k jednání způsobily uznali, prohlašují za neoprávněný, nejvyšší vyzývavý a za příspěvní svých soukmenovců z jiných zemí hrozbami chtějí donutit vládu, aby v universitní otázce ničeho nepodnikala, povinností svých k českému lidu ne dbala a danému již slibu se zpronevěřila. Zesílením hrozeb má býti dnešní jejich vpád do klidného posud hlavního města Brna, které vydávají za svou nedotknutelnou državu, ačkoliv v něm Čechové tvoří dobrou polovinu všeho obyvatelstva. Prohlašujeme slavnostně a nejdůrazněji tlumočice pevnou vůli a smýšlení celého národa, že druhá česká university co nejdříve a to jedině v Brně zřízena býti musí, nemá-li hluboká nedůvěra vzniklá z kolísavého jednání a z patrné chabosti vlády, propuknouti v bezohledný odpor, jenž by nezachvátil pouze zákonodárné sbory, nýbrž v plameny by zároveň rozmíchal vzpoury národnostní v zemích našich. Povinností vlády jest, aby svědomitě a nejpoctivěji opatrovala veškeré potřeby národa, a není jejich úkolem, aby proti jasnému znění zákona hověla nezřízeným choutkám, násilnickým diktátům, politických a národních štváčů. Současně protestujeme proti stranickému řádění brněnské policie, která sloužila své chlebodárkyni, brněnské radnici a svému šefu dru Wiesserovi, podporovala zbraní německé demonstrace, zahánějíc český lid a prolévajíc jeho krev. Nepřipustíme, aby policie, která má chránit bezpečnost občanů, sloužila násilnickým snahám radnice a proto žádáme, aby byla obci brněnské odňata a svěřena státní správě.

Zatím co ve velkém sále Besedního domu manifestovala jedna část účastníků, před Besedním domem, Slavii a v Husově třídě

konaly se improvisované tábory lidu, kde s balkonu Besedního domu promluvil k desetitisícovým zástupům poslanec dr. Adolf Stránský, poslanec hrabě Vojta Šternberg a dr. Jaroslav Budínský, s balkonu kavárny Slavia promluvil redaktor Václav Šlesinger, redaktor Josef Svozil a poslanec Augustin Sehnal a z oken Besedního domu v Husově třídě poslanec dr. František Sláma, dr. František Hodač, poslanec Novák a poslanec Pokorný.

Pro věčnou paměť nutno zaznamenat, že byla na této památné manifestaci účast všech zemských a říšských poslanců. Byli přítomni říšští poslanci: Barwinsky a Gladyszowski za Rusíny; Baxa, Březnovský, Čípera, Heimrich, Hrubý, Klofáč, Koudela, Perek, Pospíšil, baron Pražák, Reichstädter, Rozkošný, Sehnal, Skála, Sláma, Stránský, Šílený, Špindler, Šrámek, hrabě Šternberg a Vychodil; dále Žitník za Slovincce; ze sněmu království českého účastnili se poslanci: Anýž, Hora, Kotland, Krejčík, Mašek a Zimmer; z moravského sněmu tu byli poslanci: Beneš, Kelbl, Kancnýř, Kofránek, Novák, Podbrdský, Pokorný, Samohýl a hrabě Seilern.

Široké okolí Besedního domu zaplaveno bylo tisíci českého lidu a když shromáždění prohlášeno bylo za skončené, daly se masy pochodem k nádraží. Celé moře českých hlav hrnulo se brněnskými ulicemi. Bylo v tom cosi živelného, jako burácející orkán hřměly zvuky národních hymen daleko městem a to Němci tolik nenáviděné: Hrom a peklo!

NĚMECKÝ VOLKSTAG.

Zatím co české obecnstvo manifestovalo pro zřízení druhé české university na Moravě v Besedním domě a ve všech přílehlých ulicích, Němci se stáhli k Německému domu, který obstoupili vojáci, aby nikdo Němcům neublížil a tak za vojenské asistence zahájil jednání německého Volkstagu olomoucký starosta, poslanec Brandhuber. Po uvítací řeči brněnského starosty dra rytíře

Wiessera přečteny byly souhlasné německé projevy. Vídeňský starosta poslanec dr. Lueger sliboval, že křesťansko-sociální strana rakouská bude pečovat o německý ráz Brna, který je předměstím německé Vídně. Totéž vzkázal sjezdu za ústavní velkostatek poslanec svobodný pán Schwegel, za katolický střed sliboval písemně pomoc Němcům dr. Kathrein, dále baron Chlumecky, baron Kübeck, poslanec Kaiser, dr. Demela, rytíř Proskowetz, poslanec Kinka, Lenisch a jiní. Po osobních projevech dra Pergelta a opavského starosty Rochowanského počal svoji štvářskou řeč proti Čechům spoličkováný poslanec K. H. Wolf, po něm Derschatta, za německou liberální stranu poslanec Berger, za německý venkov starosta Moravského Krumlova dr. Kaniak, který štvání toto vyvrcholil slovy: Kulturní potřeby lidu českého uspokojeny býti mají nikoliv universitou, nýbrž káznici.

Zatím co s balkonu Německého domu ještě promluvil dr. Beurle Siegmund, Peschke, Kasper, Kittinger a Secher, uvnitř Německého domu pronesl slavnostní řeč starosta města Brna rytíř dr. Wiesser, který mezi jiným argumentoval proti české universitě takto:

Čechové by učinili lépe, kdyby se starali o vybudování své university v Praze, než aby volali po zřízení nové v Brně. Čechové si však vybrali Brno za cíl druhé university jen proto, aby ho počestili. Němci z celé říše musí býti v této věci s brněnskými Němci zajedno, neboť padne-li německé Brno, bude ztracena německá država v celé zemi a slovan-ská Morava bude pak katastrofou pro celou říši. — Tyto důvody jsou také obsaženy v resoluci, kterou Němci při Volkstagu schválili. Praví se v ní: Otázka universitní je nedělitel-nou součástíou předloh vyrovnávacích. Proto nesmí býti odděleně řešena. Volajíce po zřízení české university v Brně, nechtějí Čechové nic jiného, než dobýti německého Brna. Proti vůli Němců nesmí býti nová česká universita zřízena a Němci na sjezdu z celé říše shromáždění prohlašují požadavek Čechů po universitě v Brně za nebezpečný prostředek

boje, který hrozí všem Němcům rakouským. Shromáždění vybízí proto poslance všech německých stran, aby uskutečnění tohoto plánu za všech okolností překazili a to i nejostřejšími prostředky.

Poslední věta německé resoluce platila jako výhrůžka tehdejší vládě Gautschově, jenž se neustále snažil docílití smíru mezi Čechy a Němci v universitní otázce.

Po německém projevu pokoušeli se také Němci o demonstrace v brněnských ulicích. Přišli však pozdě, ulice byly zaplaveny Čechy, z čehož povstávaly šarvátky, které nezůstaly pro Němce, jež octli se v menšině bez následků. Čeští demonstranti i jinak využili své převahy. Počali účtovat s brněnskou policií, která byla stažena na rozkaz vojenského velitele ve svých ubikacích a to na Bratislavské ulici, Starém Brně, Křenové a Nové ulici. Demonstranti vnikali do strážnice, tam policajty odzbrojovali a na mnohých místech je ze strážnic vyhnali nebo zavřeli do sklepů. Protože vojsko, které bylo alarmováno ohrožené policií na pomoc, přišlo vždy »pozdě«, postaralo se radniční vedení, aby osmý pěší pluk byl z brněnských ulic odvolán a nahrazen německým pěším plukem číslo 49, což zavdalo příčinu k novým krvavým bouřím v brněnských ulicích, které se opakovaly i v následujících dnech.

ČESKÝ DÉLNÍK ZAVRAŽDĚN U BESEDNÍHO DOMU.

V pondělí 2. října 1905 v časných ranních hodinách bylo z brněnských ulic odvoláno domácí vojsko osmého pěšího pluku a vystřídáno Němci devětačtyřicátníky. Ač se po celý den v městě nic zvláštního nedělo, přece jen bylo cítit, že se německá luza opět houfuje a to před německou technikou. K 18. hodině z techniky vyrazily tři proudy očepičkovaných buršáků. Jeden proud táhl Běhounskou ulicí k Náměstí svobody, druhý pochodoval Husovou třídou a stočil se do nynější Masarykovy ulice a třetí

zůstal v záloze před technikou. Na Náměstí svobody se k buršákům připojili placení němečtí rváči a všichni postupovali Masarykovou ulicí na Nádražní náměstí. U Kapucínského náměstí přirazil k nim první oddíl, který postupoval ze Zeleného trhu a hned v zápětí bylo vystřeleno z revolveru několik ran do zabedněných oken restaurace U tří kohoutů. Než-li se hosté v hostinci vzpamatovali, vtrhli výtržníci do místnosti, zpěvrali stoly, ztýrali hosty a demolovali celou místnost. Po té se vrátili na Náměstí svobody, kde nastalo další srocování Němců. Nová výtržnost Němců nezůstala utajena, byla povolána pomoc českých občanů z předměstí a do dvacáté hodiny vypadaly brněnské ulice jako za revoluce. Než však přišla českým občanům pomoc z předměstí, bylo mnoho Čechů potlučeno a českého majetku zničeno, neboť Němci vydali heslo: Útokem na Besední dům! Česká stráž se stahovala na jeho obranu. První proti Besednímu domu útočila záloha buršáků, stojící před německou technikou. Útok byl Čechy odražen a ve chvíli nebylo jediného kusu ohrady u parčíku před Besedním domem mezi německou technikou a gymnasiem. Češi přešli z obrany do útoku a když dobývali vrata německé techniky, přišla německá pomoc z Náměstí svobody a ta vpadla Čechům do zad.

V zápětí dorazili na pomoc Čechům občané z předměstí. Mezi 20. a 21. hodinou, už za úplné tmy, nastala před německou technikou snad nejkrvavější řež, jakou kdy Brno prožilo. To už nebyly demonstrace, to byla občanská válka, při které opět ožily provisorní lazarety. Celé vnitřní město bylo ve tmě a v jednotlivých ulicích boje. Češi po každém výpadu se stahovali zpět k Besednímu domu, kde měli svůj opěrný bod. Tu se však stalo, že do zad českých lidí vpadlo ze Solnoúřední ulice vojsko s nasazenými bodáky. Vůdce oddílu německého pluku devětačtyřicátého kadet Mödritzer velel: Laufšrit, marš! a v divokém úprku s nasazenými bodly vrazilo vojsko zrovna do části klidně stojícího lidu u Besedního domu, která pozorovala rvačku před německou technikou. Vojsko na rozkaz velícího kadeta nikoho ne-

šetřilo a koho zastihlo, toho bodlo. Jelikož se lid nemohl v tlačnicích rychle octnout mimo dosah bodáků, bylo mnoho raněných a tak došlo také k vzrušující vraždě, již padl za oběť život českého dělníka. Dvacetiletý truhlářský dělník František Pavlík z Ořechova utekl před pádicími vojiny na schodiště Besedního domu a podepřel se o vrata těsně vedle civilního strážníka státní policie Duchoně. Až tam za ním utíkal voják a vrazil Pavlíkovi bodák do těla. Ubožák byl přispěchavšími lidmi odnesen do hostinských místností Besedního domu, kde mu byl lékařem rychle přiložen obvaz a odtud byl dopraven do nemocnice, kdež po dvou hodinách svému zranění podlehl. Obrovské rozčilení, které se zmocnilo přítomných, nezůstalo bez následků pro Němce. To, co bylo ušetřeno zkázy za sobotu a neděli, vzalo za své v pondělí v noci. Tentokrát nepomohlo ani německé vojsko. Na intervenci českých poslanců u místního vojenského velitelství bylo v úterý ráno vojsko z brněnských ulic odvoláno a do Brna vypraveno četnictvo. Teprve po příchodu četníků, kteří si s lidem rozuměli a kteří německé srocování hned v zárodku bezohledně potlačovali, proběhly další dny v Brně v klidu.

POHŘEB ZAVRAŽDĚNÉHO ČESKÉHO DĚLNÍKA.

Zatím se konaly rozsáhlé přípravy k pohřbu zavražděného dělníka. Panstvo brněnské radnice, které svým provokativním Volkstagem zavinilo tuto vraždu, snažilo se celý pohřeb ututlat. Učinilo pokus v Zemské nemocnici, aby mrtvola Pavlíkova byla z města tajně odvezena na hřbitov a tam hned pohřbena. Plán se Němcům nepovedl. Čeští studenti už v úterý od ranních hodin hlídali márnici Zemské nemocnice a mučedníka české věci v ní. Hlídky se střídaly ve dne v noci až se stal Pavlíkův pohřeb velkou smuteční i protestní národní manifestací celého národa. Ve středu o 16. hodině seřadil se obrovský průvod u Besedního domu a postupoval celou šíří dnešní Husovou třídou k nemocnici.

Průvod zahájili Sokolové s praporem černým florem zastřeným, za nimi studenti nesli obrovský trnový věnec, pak občané z rodiště Pavlíkova, spolky a za nimi v nesčetných zástupech jak nepřehledné moře valil se český lid všech stavů, rozdílného věku a pohlaví. Profesor vysoké školy vedle prostého zedníka, poslanec vedle ženy z venkova, všichni kráčeli v jednom šiku, oživeni jedinou vznešenou myšlenkou národní povinnosti. A tak přes 60.000 českého lidu provázelo rakev národního mučedníka k ústřednímu hřbitovu, kde už zase další davy lidu očekávaly tento impozantní průvod, při němž nad rakví zavražděného prohlásil poslanec dr. Adolf Stránský: Nebylo sice dopřáno zavražděnému českému hochu vykonat v krátkém svém životě velkých činů, život jeho byl tichý a skromný, ale velký byl ideou, pro níž u dveří našeho národního stánku vycedil vřelou krev. Pro tu prolitou krev mu uspořádal národ pohřeb tak velkolepý, jakého v Brně ještě nebylo a sotva kdy bude.

Redaktor P. Tomáš Šilinger, který obstaral pohřební obřady, potěšil nad rakví Pavlíkovy rodiče slovy: A kdyby dnes v Brně zemřel král, nebude účast na jeho pohřbu větší, než má prostý český dělník, váš syn. Sladko je zemřít za šlapanou vlast, za porobený národ! Za ohromného pohnutí vyzval poslanec Václav Klofáč přítomné k přísaze: Slyš naši přísahu. Ať náležíme komukoliv a kamkoliv, vždy pevně a neochvějně budeme stát, jako ty jsi pevně stál, to přísaháme! — A veškeren lid opakoval jedním hlasem: Přísaháme! A když se ještě rozloučili s mrtvým zástupci Sokola, jeho učitel, a místní rodáci, vynořili se kol Pavlíkova otevřeného hrobu záci prvního českého gymnasia v Brně, kteří měli přísně zakázáno pohřbu se účastnit a zapěli jako na vzdory všem zákazům sbor Anděl lásky, který tajně ve škole nacvičili. Po té za obecného pohnutí valily se obrovské proudy českého lidu z ústředního hřbitova do města.

Zatím co český lid byl zaměstnán přípravami a pohřbem zavražděného hochy, radniční panstvo třásl se strachy z důsledků svého Volkstagu a škemralo ve Vídni o pomoc. A než se české

zástupy vrátily do města, byly v Brně učiněny vojenské přípravy takového rozsahu, jakých nebylo pamětníka. Celé Brno bylo obsazeno vojskem, brněnská garnisona konsignována, četnictvo z celé Moravy v pohotovosti a znojemský a bosenský pluk čekaly před Brnem na telegrafický rozkaz k pochodu. Nebylo toho však zapotřebí. Pořadatelé českého lidu měli více vlivu než všecka policie a bajonety. Nejsa provokován policií valil se obrovský proud ulicemi města Brna v tak vzorném klidu a důstojnosti, že sám velitel vojska nemohl se zdržeti slov obdivu a uznání vůči pořadatelům.

Před rozchodem na Nádrazním náměstí v Brně promluvil k desítitísícovému zástupu českého lidu ještě redaktor Václav Šlesinger, který pravil:

Připomínáme znovu a s největším důrazem, že německý ráz Brna udržuje se českými penězi. Jediná pomoc a jediný prostředek k uplatnění českého rázu Brna je důsledně, do krajnosti a bez výjimky provádění hesla Svůj k svému. Za zavraždění českého dělníka musí nastat vyhlazení německé zpučnosti. Každý český groš nechť plyne do českých kapes, každý český haléř zanesený do německého obchodu je proradným živěním německých násilníků, kteří zbujněvše z našich peněz rozbíjeli nám v těchto dnech za ochrany městské policie, také českými penězi vydržované, lebky! Nuže, připravme se pro příští dny k nezhodnějšímu národnímu a obrannému boji!

Heslo toto Svůj k svému bylo Rakouskou vládou později zakázáno. Vrylo se však do srdcí lidu na celé Moravě, bylo důsledně prováděno až do světové války a stalo se nejučinnější zbraní proti tehdejší německé rozpínavosti.

DOSLOV K VOLKSTAGU.

Němečtí hegemoni na Moravě chtěli Čechům ukázati svoji sílu, osvědčili však Volkstagem svoji slabost. Německé demonstrace

proti druhé české universitě na Moravě obrátily se v obrovskou manifestaci pro ni. Češi na celé Moravě právě v ty dny poznali, na jak slabých nohou spočívalo všechno to moravské němectví. Byl to všude jen umělý nátěr, který se udržoval českými penězi zanášenými do německých obchodů, českými dětmi, které Němci kupovali pro své školy, českou liknavostí a malomyslností, která umožňovala a živila zpupnost Němců. Památné dny brněnské ukázaly také znovu a názorně pravý ráz a směr tehdejší politiky, která měla-li odpovídati složení a duchu národa, musila býti sociální a demokratickou. Vždyť hlavně dělnictvo bylo nositelem brněnských manifestací, dělnická krev tekla po ulicích a dělnické životy utraceny, neboť kromě dělníka Pavlíka, jež vykrvácel u vchodu střediska brněnského češství, zemřel v Husovicích těžce zraněný železniční dělník František Rézl, zraněný 30. září v potyčkách s Němci v brněnských ulicích. České dělnictvo v rozhodném okamžiku hromadně objevilo se na ulicích brněnských a dokázalo tak, že na kulturních potřebách svého národa běže živou, účinnou a obětavou účast. Arci nescházelo také na politování hodných výjimkách. Ozval se i v tak vážné době rušivý hlas, a to z místa, odkud přijíti neměl. Bylo to vedení české sociálně demokratické strany, které bylo v té době úplně pod vlivem německých soudruhů a které vydalo svým stoupencům zákaz, aby se manifestací za českou universitu nezúčastňovali. Za to němečtí sociální demokraté svým stoupencům nejen německý Volkstag nezakázali, ale ještě je v boji proti Čechům povzbuzovali. Čeští sociálně demokratičtí dělníci výzvy svých předáků neposlechli a statečně doplnili bojující české řady.

Volkstagové dny v Brně měly několik dozvuků. Předně ve Viedeňském parlamentě, kde čeští poslanci interpelovali vládu pro německé násilnosti, při nichž pomáhali Němcům proti Čechům také vládní orgány. Při tom se v parlamentě odehrály tak pusté scény, že bylo nutno schůzi několikrát přerušit, a to když došlo k rvačce, kterou vyvolal poslanec K. H. Wolf s českým poslancem hrabětem Vojtou Šternbergem, který při rvačce praštil Wolfa sklenicí

do hlavy. Také na zemském sněmu moravském došlo pro Volkstag k velkým skandálům mezi Čechy a Němci. To vše se dělo mezi poslanci chráněnými imunitou, zatím co v brněnské trestnici bylo přes 40 českých lidí vyšetřováno pro Volkstagové dny. Městská policie totiž zásadně zatýkala ve dnech bouřlivých jen Čechy a když se jí dostal do rukou Němec, byl za prvním rohem ulice propuštěn. Tak se stalo, že bylo po Volkstagu souzeno 38 Čechů a pouze dva Němci. Čeští demonstranti byli odsouzeni celkem ke třem rokům a patnácti dnům, dva Němci pouze ke dvacetitřem dnům.

TAJNOSTI MORAVSKÝCH VĚŽÍ.

V makovicích všech věži světa najdou se cenné i bezcenné dokumenty zašlých časů. Ukládaly se tam listiny historického významu, psané na pergamenech, ale ukládaly se tam často také popsané nebo potištěné papíry, svědčící o ješitnosti jednotlivých místních vládců. To, co se do věži při jejich stavbách nebo opravách úředně ukládá, nebývá tajností; v obecních nebo farních archivech o tom bývají přesné záznamy a někdy také úplná sbírka duplikátů věcí ve věži uložených. Kromě listin a soudobých tisků, at jsou to noviny, plakáty či knihy, ukládají se do věži též soudobé peníze, kresby a fotografie města a jeho částí z doby, kdy věž se stavěla nebo opravovala, a různé jiné dobové doklady.

Tajností věži bývá jenom to, co je v nich uloženo ještě mimo věci, jež jsou zaznamenány v oficiálním seznamu, to, co bylo do báně věže vloženo bez souhlasu a často proti vůli a úmyslu těch, kteří seznamy věcí do věže uložených sestavovali. A ještě jednu tajnost mívají radniční a kostelní báně: že totiž v nich někdy také vůbec není uloženo to, co je na oficiálním seznamu a co otcové města si přáli ve věži mít. Na takovou tajnost se ovšem obyčejně přijde až po létech a bývá z toho na sběratele věžních památek k oslavě své doby a své osoby jenom veselá vzpomínka, jak chtěli ve věži něco mít a po dlouhá léta žili v domněni, že to tam tak je, zatím co ve věži bylo něco docela jiného. Prozrazením tajností dvou takových věží jsou tyto dvě vzpomínky z dob nepřilíš ještě starých.

★

V roce 1884 byla obecní správa města Vyškova, jak již uvedeno, v rukou odrodilců. Už jména tehdejších vládců prozrazovala je-

jich původ. Byli to: Josef Ratschitsky, Altbürgermeister der Stadt Wischau, jeho náměstek dr. Josef Swoboda, pozdější starosta, radní Johann Suchomel a Josef Pichler a policejní komisař Anton Höchsmann. Poslední byl snad jediný německého původu, byl však první, který vyškovské Němce opustil a kandidoval společně s Čechy. Tato skupina odrodilců stála v čele obecní správy ve Vyškově mnoho let a vedla s Čechy tuhé boje nejen za udržení osobního primátu v městě, ale byla českým lidem i národnostně nebezpečná.

Ještě v roce 1882 nebylo ve Vyškově jediné české školy, byla tam škola utrakvistická a snaha českých lidí, aby ve Vyškově byla veřejná česká škola, narážela vždy na tuhý odpor německých pánů české krve. Čeští lidé přes to nelenili. Jsou tu ještě pamětníci bojů za českou školu zejména z roku 1883, kdy Češi zahájili veřejnou akci proti německé nadvládě v městě a kdy prosadili přes vůli tehdejších vládců tak zv. komisionelní šetření o místních národnostních poměrech, které se vyznačovalo úředním soupisem českých dětí, jejichž rodiče žádali pro ně českou školu. Že takový boj nebyl snadný a prostý, možno si lehce představit. Německá správa obce nutila nátlakem a pohrůzkami české lidi, aby své podpisy odvolali a ty, kteří neposlechli a vytrvali, ničila existenčně. Radniční agenti celé dny i noci slídili v domácnostech Čechů, čeští lidé byli zase na stráži, vznikaly hádky, ba i rvačky. A právě z té doby je znám jeden z největších procesů, proces zahájený vyškovskými Němci proti Čechům pro školskou otázku. Němci totiž tehdy boj o zřízení české školy prohráli. Přes veškerý nátlak Němců přihlásilo se do české školy více než 500 dětí. Byla to taková rána pro Němce, že ze vzteku přepadli české lidi, začínali spory, rvačky a pak následoval onen velký proces. Ale ani u soudu neměli zuřící Němci štěstí. Češi dobře organizovaní postupovali jednotně a vyškovští Němci zaplatili i útraty procesu. To nebylo pro ně ještě nejhorší, pro vyškovské německví větší ranou bylo, že obec musila zřídit v roce 1884 pro 500 českých dětí čtyřtřídní veřejnou školu. Češi se však nespokojili

ani takovým úspěchem; hned napjali všechny síly k novému boji a domáhali se zřízení školy měšťanské, která byla otevřena za rok. Měšťanská škola však neměla štěstí. Byla ještě v témže roce zrušena a to za vlády barona Gautsche po vydání pověstných jeho ordonancí. Přes to se Češi nedali zatlačit do obrany, šli na výboj dál a tu si usmyslilo panstvo z německého zastupitelstva, že musí příštím generacím zanechat nějakou připomínku o tom, jak těžko bylo udržet bouřící se Čechy na uzdě a s jakou statečností tehdejší Němci dovedli český nápor odrážet. Bylo to snad u Němců už zvykem, že vždy po řádném výprasku spisovali pamětní listiny, které pak ukládali na nepřístupná místa, aby se příští generaci pochlubili svou statečností a bývalou mocí.

Také ve Vyškově uvedená německá vládnoucí pětka vypracovala v roce 1884 pamětní spis, v němž vylíčila českou školskou akci jako zradu na státu, opatřila své fotografie podpisy, aby příští německé generace viděli, kdo český odboj potíral a kdo reprezentoval místní němectví. To vše dala vložit do zinkové tuby, kde už byly uloženy historické spisy o bitvě tří císařů u Slavkova a okupaci Vyškova francouzskými vojáky. Vše pak dala tajně dopravit pod »piklhaubnu«, jak se zálibou Němci radniční věži ve Vyškově říkali. Tehdy patrně bylo v obecním zastupitelství ve Vyškově už jen pět spolehlivých Němců, což je vidět z toho, že ostatní členové zastupitelstva — také Němci — se nesměli o věci dovědět.

Ale jak už to bývá, každá taková věc se vyrazí dřív, než je třeba. Některý z vyškovských tatíků se pochlubil svým věrným, ti to zase pověděli jiným a pak už po věci páslí čeští lidé. Příležitost se naskytla o několik let později. V roce 1901 se opravovala radniční věž ve Vyškově a tu si vzpomněli na dávno zapomenuté řeči o německém tajemství tří stateční, tehdy ještě mladí lidé a to František Vrtílek, vrchní ředitel Kontribučenské spořitelny ve Vyškově, obchodník Karel Albrecht a dr. Skřivánek. Jejich opatrnost byla stejně veliká jako zvědavost přesvědčiti se, jaké to tajnosti starosta Ratschitsky s drem Swobodou a společníky do

věže v roce 1884 uložili. Věž opravoval klempířský mistr Bernreiter, dělníky měl české, a tak se bez velké námahy tajemství radniční věže Češi zmocnili. Přinesl jim ho dělník Šístek, který tubu rozletoval a její obsah předložil této tříčlenné censurní komisi. Staré historické listiny jednající o okupaci Vyškova Napoleonovými vojáky a spis o bitvě tří císařů u Slavkova byl do tuby vrácen, avšak podepsané fotografie pěti obecních hodnostářů a jejich pamětní spis byl nahrazen na rychlo sepsaným českým manifestem, doloženým českými novinami, jež líčí boje českého lidu o své školství a správně charakterizuje sverepost tehdejších vládců. Tuba byla řádně zaletována a dělníkem Šístkem opět vložena na věčné časy do bány radniční věže. Tak byla vyčištěna od německých pamfletů prvá věž na Moravě. Jsou v ní uloženy třeba jen úryvky, které budou svědčit o tom, jak těžké boje sváděli čeští lidé s tehdejší německou hegemonií o české školy. Ve Vyškově přispěl k odstranění německých pamfletů z radniční věže český dělník, který se bohužel nedočkal osvobození vlasti. Vyškovští Němci neměli ani jinak mnoho štěstí, aby bylo o jejich činnosti něco cennějšího zachováno. To málo, co po nich zbylo v obecním archivu města Vyškova, shořelo při památném ohni 21. května 1917, kdy ve Vyškově vyhořelo přes 80 domů a kdy oheň pronikal až do radničních kanceláří. Tam vzaly za své právě ty věci, které připomínaly, že Vyškov byl také někdy německý. Cechovní materiál a jiné písemnosti historického významu byly před zhoubou ohně zachráněny.

Ohni odolala také radniční věž s tajemstvím, které právě bylo popsáno. Několik Čechům z Moravy bylo prozrazeno klempířským dělníkem vojákem Šístkem už v roce 1915 na jaře v zákopech nad Holowetzem v Karpatech. Čeští vojáci tehdy nemluvívali o fasuňku a jiných takových denních věcech vojny. Většina hovorů točila se kolem otázky, jak se to všechno skončí a jak to s Rakouskem dopadne. Mnozí z nich měli živé a osvěžující vzpomínky na to, jak už před válkou se na Moravě proti Rakousku a násilnému němectví bojovalo. Mezi jiným také Šístek s chutí

vyprávěl, jak Češi ve Vyškově vypili Němcům rybník s jejich věžními památkami. Vzpomínka na tuto událost je také vzpomínkou na Šístka, jednoho z těch drobných českých lidí, z jejichž drobné bojovné práce vzešlo velké vítězství. Šístek ve světové válce padl.

*

Také Brno má jedno věžní tajemství, a to z roku 1906. Tehdy pořízený úřední seznam věcí, připravený pro tuto kostelní věž, naprosto neodpovídá obsahu zinkové tuby umístěné v makovici věže. Nebo řekněme to obráceně: obsah tuby na věži neodpovídá úřednímu záznamu. Jde tu o jednu z tří věží kostela sv. Petra v Brně. Dvě hlavní přední věže domu skrývají starý cenný církevní a městský písemný materiál a v nich vše zůstalo v takovém stavu, jak staré archivy dnešnímu potomstvu hlásají. Zato menší, zadní věž ční směrem k Starému Brnu skrývá opravdové tajemství. Nejsou tam sice staré historické písemnosti, jsou tam věci z doby posledního půlstoletí, z oné doby, kdy tam chystali uložit svůj písemný materiál protičeský, bývalí městští vládcí Brna. Tento památný německý materiál však záhadnou shodou okolností shořel na ohničku klempířských kamen a byl nahrazen písemnostmi a tiskopisy od těch, které tehdejší vládcové města Brna do duše nenáviděli.

Co se stalo a co tam je? Nic zvláštního. Na jaře v roce 1906 blahé paměti za vlády brněnského biskupa hraběte Huyna a starosty rytíře Wiessera, v době, kdy měl v Brně ještě všechnu výkonnou moc Rudolf Maria Rohrer, opravovaly se věže na domu sv. Petra. Bylo to zrovna několik měsíců po památném brněnském Volkstagu, kdy český lid Němcům dokázal, že je v městě důležitým činitelem, který se nesmí přehlížeti a kdy se stala neděle 1. října 1905 a pak následující krvavé dny památným mezníkem v dějinách brněnských Čechů. A protože se brněnské němectví právě v ony dny dostalo z útoku jen do obrany, usmyslili si tehdejší správci města Brna, že aspoň v očích příštích generací

nás současníky doby zostudí a vyhradili si u biskupa hraběte Huyna právo na zadní chrámovou věž, aby tam uložili svůj tendenčně psaný pamětní spis o Volkstagu, jakož i tiskoviny z té doby, ve kterých vše české hanobí a německé povznáší a zveličují. Jenže úmysly Němců nezůstaly v tajnosti. Byli jsme upozorněni jedním pozemkovým prostředkovatelem, dobře známým mezi brněnskými Němci, na to, že se v Schischakově tiskárně v Brně, ve Švédské ulici, tiskne jakýsi německý pamětní spis, který má být uložen pro věčnou památku v makovici věže kostela sv. Petra. Toto upozornění bylo do týdne ověřeno kartáčovým otiskem slavnostního spisu, který nám tajně z tiskárny dodal tehdejší ředitel Janesch. Chystaný spis opravdu ličil poslední události v Brně tak, jak to Němci potřebovali a jak o tehdejších životech brněnského obyvatelstva a »české luze« německé noviny psaly. Pamětní spis měl být vlastnoručně podepsán, jak označená místa na listině ukazovala, tehdejším starostou obce rytířem Wiesserem, jeho náměstkem Rohrerem a čtyřmi význačnými členy městské rady. I tato jména byla zjištěna, ovšem už na originále než jej ztrávil oheň. Slavnostní spis také podepsali: Pavel Hayek, zakladatel Starobrněnského pivovaru, soudní rada Fridolín Freund, známý Heinrich Hrdliczka a lékárník Leopold Luzar.

Věc byla Němci dobře promyšlena a připravena, za to tehdejší vůdcové české menšiny v Brně neměli o těchto přípravách ani tušení. Přes to, že jsme měli kartáčový oklepek německého slavnostního spisu v moci, bylo nutné velmi obezřetně postupovat, aby se nešlo s bubnem na vrabce. První myšlenka odevzdat věc moravskému odboru Národní rady byla zamítnuta právě proto, že to byl široký sbor, složený sice ze všech českých národních stran, ale tak různorodých, že tu byla obava z prozrazení. A pak Národní rada neměla vlivu ani na tehdejší magistrát, ani na biskupa Huyna. Žádat biskupa Huyna přímo, aby povolil uložit do věže makovice vedle německého pamětního spisu také české spisy, nezdálo se proveditelné a neodpovídalo tehdejšímu našemu bojovnému smýšlení. Upozornit na věc veřejně tiskem zname-

nalo prázdné plácnutí do vody a bylo by to bývalo jen zostřílo ostražitost Němců. Jediná spásná myšlenka pro nás byla přiblížit se k staviteli, jenž věže opravoval a pokusit se získat pro náš podnik některého z jeho dělníků. Avšak i tento plán po dlouhém bloumání kolem kostela a marném vyzvídání selhal. Stavitel byl kovaný Němec ze Zastávky u Brna a jeho čeští dělníci tesaři pracovali zase jen v dřevě, stavějice lešení a jak se zjistilo, o ničem, co správa obce chystala, nevěděli. Věc počínala být už prohraná, když v poslední hodině přiběhl do redakce Pokroku mladý hoch v dělnické haleně, učerněný od práce a spocený spěchem, který se zářícíma očima oznamoval, že osud radničních listin je v jeho rukou. Byl to klempířský pomocník František Špaček, za první republiky člen zemského výboru země Moravskoslezské, tehdy zaměstnaný v Brně na Cejlu u klempířského mistra Rössla, jemuž byly svěřeny ony památné listiny k zaletování do zinkové tuby.

Mistr Rössel byl v té době opravdú v Brně nejspolehlivější německý živnostník v klempířském oboru. Vedle své živnosti měl ještě vznešenější úkol, jak zvedat brněnské němectví. Byl totiž hejtmánem brněnských bürgerů neboli šorfšiců, které vodil stejně okázale na parády Božího těla, jako na pověstné virštlfesty do Pisárek. Parády jeho bürgerů mívaly však kaz a to ten, že na virštlfest táhlo jeho mužstvo v ukázněných řadách pod jeho velením, vracívalo se však často k posměchu celého Brna. Nebylo žádnou vzácností vidět v podvečer oslav bürgerů, jak ševcovský učedník nese pánovu flintu a šorfšic sám byl složen v pevném dětském kočárku, který pak tlačila paní mistrová s děřátkem na ruce. Ale to už náleželo k tehdejším zábavním podnikům a — buďme spravedliví — mnohdy něco takového náleželo i českým slavnostem. Když slavnost, tedy sudy piva, ošatky párků a turecká muzika.

Radniční panstvo dobře vědělo, že jediná Rösslova firma provede svěřenou práci poctivě a spolehlivě a proto jí svěřila i svůj pamětní spis. Zapomnělo se však na to, že se pan Rössl už dávno ne-

považuje za klempíře, nýbrž za hejtmana bürgerů, a že práci, tu skutečnou práci vykonávají za něho jiní, a to čeští dělníci, mezi nimiž byl právě také mladý Špaček. Tak se český člověk zmocnil v poslední chvíli německých spisů a do tuby se dostaly spisy české, a to všechny české noviny, časové brožury a hlavně český spisek o volkstagových dnech nazvaný Krvavý křest českého Brna, dále konfiskovaný leták: Svůj k svému se seznamem všech tehdejších českých živnostníků v Brně a mnoho časových satirických písniček, složených na tehdejší poměry.

Špaček svůj úkol provedl dokonale a mistr Rössl pak zaletovanou tubu, nevěda co v ní je, odevzdal na radnici, kterou prý přijal, jak se v dílně chlubil, sám náměstek starosty Rohrer. Naše radost byla k nepopsání. Představte si, že týž Rohrer, který řídil další práce, aby tuba byla umístěna v makovici věže dómu sv. Petra, má v ní uloženu také písničku na sebe, která byla napsána v roce 1905. Písnička zní:

Od bánryнку jede fůra,
sedí na ní starý Rohra.
A křičeli vaj vaj
Tiroláci, Štajeráci
a křičeli vaj vaj
do Brna.

Tato písnička vznikla ve dnech volkstagových, kdy si Němci pozvali do Brna na zdeptání české menšiny hosty z Tyrol. Také všenněmecký poslanec K. H. Wolf, největší radikál té doby, který dostal výprask, je na věčné časy v makovici věže vzpomenuť, a to zásluhou těch, kteří si ho do Brna pozvali. Jsou tam rovněž všichni poslanci vedle místních řečníků, kteří žádali vládu o bezodkladné zřízení druhé české university na Moravě a volali k vládě, aby byla obci brněnské odňata městská policie a svěřena státní správě. Tehdejší německá obecní správa, nevědouc, ukládala do věže kostela sv. Petra v Brně tedy i soud nad svou vlastní

policií, který pronesl s balkonu Besedního domu poslanec dr. Adolf Stránský, když o brněnských policajtech prohlásil: Největší zločinci v pankrácké trestnici jsou ještě andělé před městskými policejními bestii brněnskými.

VOLÁNÍ PO JAZYKOVÉ ROVNOPRAVNOSTI NA MORAVĚ.

Do světové války vedl český lid a jeho zástupci na moravském sněmu stálý zápas s Němci a vládou o jazykovou rovnoprávnost, která se zračila hlavně v boji o spravedlivou úpravu volebních řádů do sněmu zemského. Ze se tento boj přenášel v různých údobích také do vídeňské říšské rady, nic na věci nemění. Hlavní zdroj nespravedlnosti vězel v celém zemském zřízení, kde tříčtvrtinová většina českého obyvatelstva této země úpěla pod tlakem čtvrtinové německé menšiny. Hned novodobý sněm moravský, zvolený na rychlo po rozpuštění sněmu stavovského, jenž se sešel 31. května 1848 a zasedal do 24. ledna 1849, vytkl hlavní zásady pro změnu volebního řádu, které vyhovovaly spravedlnosti o jazykové rovnoprávnosti a české většině. Dále se však tento sněm nedostal, byl 13. února 1849 odročen a více se nesešel. Současně se zemským sněmem moravským zasedal v Kroměříži sněm říšský, kde konstituční výbor za spolupráce poslance dra Františka Palackého navrhl ústavu a volební řád pro volby do říšského sněmu. Tehdejší poslanec Karel Havlíček Borovský ještě před ukončením zasedání obou sněmů 10. ledna 1849 předvídal, že usnesení tato nestanou se nikdy zákonem a stalo se jak řekl, neboť už 7. března 1849 byl kroměřížský sněm císařským dekretem rozehánán a prohlášena oktrojovaná ústava vypracovaná ministrem hrabětem Stadionem, současně pak byla oktrojována i ústava zemská. Teprve 26. února 1861 uveřejněny byly patenty o říšské radě, o státní radě a oktrojované řady zemské. Souhrn všech těchto základních zákonů prohlášen byl za ústavu říše a stalo se tak na prospěch německého centralismu a proti autonomistickým snahám zemí. Otcem nových volebních řádů zem-

ských byl ministr rytíř Antonín Schmerling, jenž do svého volebního řádu pojal všechny zásady reakce, aby přirozené zásady autonomistické učinil na nedozírnou dobu bezmocnými menšinami a tak upevnil postavení ve vládě menšinám německých centralistů. Proti tomuto volebnímu řádu vystoupili v první sněmovní schůzi čeští poslanci moravští. V právním ohrazení odvolávali se na to, že zemský sněm moravský byl 24. ledna 1849 pouze na neurčito odročen a dosud nebyl rozpuštěn a proto ještě existuje a že mnohá ustanovení zemského řádu nesouhlasí s diplomem říjnovým, v němž bylo slíbeno, že všech zvláštností země bude šetřeno. Téhož roku volil zemský sněm moravský své poslance do říšské rady. Mezi vyslanými byli také čtyři Češi. Tito se připojili k poslancům z Čech, kteří zahájili v roce 1863 na říšské radě pasivní politiku a do Vídně nešli. Tím se umožnila vládě další akce proti Čechům, byl vydán také volební řád pro obce, čímž byla dána Němcům a vládě opět nová možnost k znásilňování českých voličů i při obecních volbách. V roce 1865 prosadili Češi na sněmu zemském ustanovení, aby o změnách volebního řádu zemského mohla rozhodovat prostá většina hlasů. Zákon byl sice sankcionován, ale zemský sněm byl rozpuštěn a výhody v nově zvoleném sněmu, ve kterém Němci při volbách získali většinu, českého návrhu využili náležitě pro sebe.

Změna volebního řádu, za kterou se Češi ve starém sněmu bít, stala se tak pro trpný odpor českých poslanců na říšské radě českému lidu na Moravě dlouhá léta osudným. Roku 1867 se konaly volby do zemského sněmu moravského a ty nesly známku nejhoršího násilí vlády proti Čechům. Vládní teror dostoupil takového vrcholu, že i četníci byli komandováni k agitaci proti Čechům. Zabavovali česká a rozšiřovali německá volební povolání, c. k. úřady namlouvaly voličům, že císař si nepřeje, aby byli zvoleni bývalí čeští poslanci a proto budou hlasy na ně soustředěné prohlášeny za neplatné. Na venkově vyhrožovali zavedením roboty a desátků, odvedením synů opozičních otců k vojsku, odnětím vojenských dodávek a pod. Úřady šly tak daleko.

že obecním starostům byly rozesílány rozkazy, koho mají volit. Okresní hejtman na zdouneckém okresu rozesílal starostům před volbou tento dopis: Od c. k. okresního úřadu se panu představenému obce nařizuje, aby táž obec volila za poslance pana Umlaufa, c. k. okresního v Kroměříži, an všechny ostatní obce se usjednotily, že jej voliti budou.

Ani velkostatkáři nebyli ušetřeni nátlaku. Byl na ně poslán arcivévoda Karel Ludvík, aby agitoval s nejvyšším zmocněním pro kandidáty centralistické. Podle hoho také dopadly volby. Češi z bývalých 57 mandátů uhájili na zemském sněmu pouze 34 mandáty. Po této porážce dopustili se čeští poslanci v novém zemském sněmu, jenž se sešel 10. dubna 1867, další chyby. Při volbě poslanců na říšskou radu, navrhli na důkaz protestu, aby zemský sněm říšskou radu svými delegáty neobesílal. Německá většina však rozhodla říšskou radu obeslati. Čeští poslanci podali na to památnou deklaraci, nezúčastnili se volby, opustili sněm a zahájili trpnou politiku. V té pak pokračovali až do roku 1869, kdy byli přijatým novým zemským zákonem ze dne 6. května zbaveni mandátů vůbec. Tento nový zákon byl podepsán ministrem Giskrou. Teprve v roce 1871 při volbách za ministra hraběte K. Hohenwarta, kdy byl liberálněji vykládán volební řád, získali Češi na sněmu zemském většinu a vrátili se do sněmovny. Tehdy podle císařského reskriptu korunovačního očekávali úplnou rovnoprávnost, rozšíření zákonodárné a administrativní moci zemského sněmu, přímé volby a rozšíření aktivního práva volebního. Tentokrát prováděli zase trpnou politiku Němci a sněm opustili, protože zůstali v menšině. Proto 14. září 1871 podal místodržitel hrabě Zikmund Thun sněmovně vládní předlohu o změnách některých článků pro zemské zřízení i volebního řádu do sněmu zemského. Osnova nového volebního řádu a zemského zřízení byla by přinesla pronikavě změny řádu Schmerlingova, hlavně o volení v městech a obcích. Také v rozdělení okresů pro zemský sněm byla pro Čechy změna příznivá, jenže všechny tyto výhody se nikdy neuskutečnily. Sněmovní odbor, zvolený pro podání zprávy o

těchto osnovách, 12. října doporučil návrhy k schválení, ale zbytečně upozornil na nedopatření, že je nutno vzít v úvahu do skupiny měst také městyse, jichž obyvatelstvo a daň z průmyslu převyšuje určitou výši. Hlasování o návrhu bylo tedy odloženo, ale mezitím ve Vídni nastala pro Čechy opět nepříznivá politická konstelace, zemský sněm se rozešel a vícekrát se k projednání nedostal.

KRIMINÁLNÍ NEBOLI ŠIBENIČNÍ MINISTERSTVO.

Po pádu Hohenwartova kabinetu 26. listopadu 1871 přišlo ministerstvo Auerspergovo recte Lasserovo, jež bylo pro kruté vystupování nazýváno kriminálním nebo také šibeničním. V tomto kabinetu zasedal jako ministr orby největší moravský ústavák rytíř Jan Chlumecký. Při nových zemských volbách byli Češi opět poraženi a většinu získali ústaváci. České protesty byly zamítnuty a Češi zase sněm neobeslali. Za jejich nepřítomnosti si Němci upravili opět volební řád podle svého přání a jednali na sněmu i za nedostatečného počtu poslanců, a to s vědomím moravského místodržitele Webra. Zaveden byl vyšší census daňový, ponecháno nepřímé volení, Němcům zabezpečena většina v druhém sboru velkostatkářském a držáno bylo dále volení do sněmu v odvislém poměru k volení do obcí, kteréžto bylo ještě zvlášť ve prospěch Němců upraveno. Za všechny neúspěchy Čechů v boji s Němci o změnu volebních řádů byla odpovědná nešťastná trpná politika, provozovaná českou delegací na zemském sněmu i na říšské radě a její nerozhodnost, kdy Češi měli často vítězství na dosah ruky a možnosti té nevyužili.

Nespravedlivý volební řád a zřízení zemské na Moravě platilo s různými nepatrnými změnami až do roku 1905, kdy se docílilo na Moravě česko-německého vyrovnání. Starý zemský sněm měl celkem 100 poslanců, zemský výbor 6 přísedících a zemského hejtmana a byl správním a výkonným orgánem zemského zastupitelstva. Němci měli ve staré sněmovně pevnou většinu 57 hlasů. Právě toto nespravedlivé rozdělení mandátů přimělo české poslance, aby se domáhali nápravy. V roce 1894 byl zvolen patnáctičlenný výbor pro novou úpravu spravedlivějšího volebního řádu

zemského. Schůze, která se konala 8. února, dopadla žalostně. Poslanec dr. Promber navrhl, že se má s volební opravou počkat až do berní a volební reformy říšské. Čeští poslanci proti odkladnému jednání sice protestovali, ale nebyli také jednotní v tom, co chtějí a jak si celou akci za volební reformu představují. Byl tu jediný konkrétní návrh český, a to poslanec dra Tučka, jenž žádal všeobecné právo hlasovací pro každého svéprávného občana, bydlícího nejméně rok v zemi a dosáhnuvšího 24 let stáří. Tento radikální návrh byl většinou zamítnut a přijata bezvýznamná resoluce, v níž se zemskému výboru ukládá, aby doplnil statistické průkazy v příčině zemského zřízení a sněmovního volebního řádu, a to o dani voličů ve skupinách velkostatkářských a vymohl u místodržitelství dobré zdání, je-li přiměřeno, aby ve venkovských obcích byly zavedeny přímé volby. Poslanec dr. Tuček se s tímto usnesením nespokojil a 13. února 1894 svůj návrh na všeobecné hlasovací právo opakoval v plenu sněmovny, s nímž ovšem opět propadl. Zpravodaj většiny německých poslanců dr. Weber proti návrhu na změnu volebního řádu ve smyslu všeobecného práva hlasovacího pravil, že »moravský sněm má zcela jiné úkoly, než se touto otázkou zabývá, neboť úkoly jeho jsou rázu čistě hospodářského. Kromě toho, kdyby prý se zavedlo všeobecné právo hlasovací, vydal by se sněm do rukou nemajetných tříd, což by mělo na zemské hospodářství špatné účinky. Ani stesky na to, že rolnictvo nemá na sněmu dostatečné zastoupení neobstojí, neboť velkostatkáře dlužno počítati též za hospodáře.« — Návrh poslance dra Tučka i v plenu zamítnut a přijata resoluce dra Prombera, aby se s volební opravou počkalo, až do vyřízení berní a volební opravy říšské. Teprve v lednu 1898 byla na zemském sněmu moravském otázka změny volebního řádu opět rozvířena, a to z usnesení českého poslaneckého klubu. Poslanec dr. Jan Žáček podal povšechné návrhy českých požadavků, mezi nimi také návrh na změnu zemského volebního řádu, provedení rovnoprávnosti a rovnocennosti jazykové, zřízení českých vysokých škol v Brně, aby postaráno bylo

zemí také o potřeby českého obyvatelstva ve školství středním, odborném i obecním a o zřízení a udržování menšinových škol českých na útraty země. — Němci na požadavky českého klubu odpověděli snůškou svých požadavků, o nichž se pak celé další jednání v různých výborech a podvýborech, kterým byly české i německé požadavky přiděleny, rozbíjelo. Mimo to žádali Němci také zřízení národnostních kurií s právem veta v otázkách změny zemského zřízení a řádu volení do sněmu zemského. — České i německé návrhy přiděleny byly nově zvolenému 21člennému výboru, jenž byl 14. února 1898 prohlášen za permanentní. Tento výbor měl rozřešit sporné politicko-národní otázky v zemi a měl mezi oběma národy připravit smír. Protože Němci dobrou vůli k smíru jen předstírali, byl zvolený výbor hned s počátku odsouzen k zániku.

První spor ve vyrovnávacím výboru nastal mezi ústaváckými a konservativními velkostatkáři o rozdělení mandátů, další spor byl o mandáty mezi Čechy a Němci ve skupině měst a venkova. Němci navrhovali pro zemský sněm 140 mandátů se zřízením všeobecné kurie vedle stávajících, v níž by měl každý svéprávný mužský státní občan po 24. roce věku svého volební právo. V nově všeobecné kurii navrhovali Němci 14, pro města 40 a pro venkov 45 mandátů mimo virilních, velkostatkářských a mandátů Obchodní komory. Tím by Němci byli docílili pevnou většinu na sněmu, a to 74 poslanců proti českým 66, kterých by Češi docílili teprve s pochybným konservativním velkostatkem. Čeští členové návrh Němců odmítli, přistoupili však na zásadu ethnografického volení, jež považovali za nejvýhodnější prostředek pro definitivní národnostní shodu. Pochybovali však, zda se tato zásada dá prakticky provést. I tu si mluvčí Němců, poslanec dr. Götz, věděl rady. Navrhl, aby se místodržitelství uložilo provést soupis voličů se zřetelem na jejich národnost. Soupisy tyto měly provádět obecní zastupitelstva, a to do dvou listin podle národnosti. Listiny měly býti osm dnů vyloženy voličům k nahlédnutí a reklamace a opravy měly se dít v obci pod dozorem okresních

hejtmanství. Poté došlo k jednání o počtu mandátů podle národností. Teprve 6. dubna 1900 se obě stanoviska značně sblížila. Dohodnuto bylo, že ve všeobecné kurii bude zvoleno pouze sedm poslanců, a to pět českých a dva německé. Zato nastal spor ve skupině měst a venkova. Spor byl urovnán kompromisním návrhem poslance dra rytíře Ulricha. Ve městské skupině navrženo pro Němce 22 a pro Čechy 18 mandátů, a ve skupině venkovské navrženo pro Němce 12 a pro Čechy 39 mandátů. Zpráva o této dohodě praví: Jakkoliv tyto návrhy nevedly k žádoucí definitivní shodě, způsobily přece značné přiblížení a tím nepochybněji vykrystalisovala se z příslušných jednání dvě nepošinutelná hlediska, na nichž záviseti bude definitivní ukončení shody.

BOJ O JAZYKOVOU ROVNOPRÁVNOST VE VÍDNI.

Zatím co se na Moravě ve vyrovnávacím výboru řešil jeden úsek jazykové rovnoprávnosti, po němž Češi volali, a to volební právo do zemského sněmu, na říšské radě ve Vídni po utvoření slovan-ské většiny nastoupila vláda hraběte Badenyiho, která vydala 22. dubna 1897 jazyková nařízení pro země koruny české, která nevrátila na Moravě českému lidu tolik moci, kolik měl po roce 1848, ale byla pro český lid přijatelná, neboť žádala na státních úřednicích v zemi znalost obou zemských jazyků a zavedení vnitřní české úřední řeči. Vnitřní úřední řeč česká byla vyjmuta jen při zeměpanských pokladnách, dále zůstala němčina v platnosti ve styku s úředními orgány, a to při úřadech poštovních a telegrafických i vojenských; při četnictvu ponecháno exekutivě na vůli užívání němčiny. Mimo zemi bylo rovněž ponecháno německé dopisování. Měli jsme tedy na Moravě nejen zákonem z roku 1628 zaručenu jazykovou rovnoprávnost, ale byla tu ještě Badenyiho prováděcí jazyková nařízení z roku 1897. Opakovalo se vše to, co předcházelo po roce 1628 a 1848, že se totiž činitelé státních úřadů na Moravě bránili užívání českého jazyka v úra-

dech, a to z jeho neznalosti i z národní zarputilosti. Právě z těch let nacházíme v českých novinách plno stížností na rakouské úřady na Moravě, protože nedbají vládních jazykových nařízení a český jazyk u úřadů ignorují.

Těmto odbojným německým úředníkům přiskočila na pomoc na říšské radě celá německá delegace a zahájila proti Badenyiho prováděcím jazykovým nařením obstrukci. K akci německých poslanců se připojila také německá a zněmčelá města, kde luza ničila český majetek a české lidi v německém území týrala. Když se vláda snažila zlomit německou obstrukci změnou jednacího řádu říšské rady, tak se jen protičeské demonstrace vystupňovaly. V Praze i v Brně došlo mezi Čechy a Němci ke krvavým srážkám, při nichž si pak Němci vynutili na říšské radě 28. listopadu 1897 odstoupení vlády Badenyiho. Vídeňský parlament byl uzavřen a v čelo nové vlády postaven baron Gautsch. To vše se dělo v době, kdy na Moravě zasedal parlamentní vyrovnávací výbor, který měl smířit Čechy s Němci. Ze mezi německými smířovači na Moravě byli lidé, kteří ve Vídni pro jazykovou rovnoprávnost říšskou radu rozbíjeli, to Němcům nevadilo. Na Moravě hráli komedii smířlivosti, zatím co ve Vídni proti Čechům štváli.

Čeští poslanci z Moravy po pádu hraběte Badenyiho vydali 1. prosince 1897 svolání k českému lidu, v němž volali po klidu a rozvaze:

Vnitřní rakouská politika octla se opět v bodu kritickém. Dávná zavislost národních a politických odpůrců našich, stavíc se důsledně proti poctivé shodě s národem českým, neštití se žádného sebe špatnějšího prostředku, aby křiklavý stav věci udržen byl v platnosti. To jasně dokázaly události posledních dnů. Nadvláda německé menšiny má býti za každou cenu zachována a jazyku českého národa v odvěké jeho vlasti nemá býti dopřáno ani částečné rovnoprávnosti s jazykem menšiny německé. V dlouholetém zápasu, který vedeme za své dobré právo, žádná změna politických

poměrů nesmí zastati národ náš nepřipraveným. Také přítomná změna situace, kterou naši nepřátelé pokládají už za úspěch svůj, musí nalézt celý národ v pohotovosti, musí také v českém lidu na Moravě utvrdit starou odhodlanost, podstoupiti na základě tolikrát již slavně osvědčené solidarity v jednom šiku s českými bratry v trojjedinném království případně i ten nejostřejší boj za svoje práva a býti tak pro všechny eventuality spolehlivou oporou českému poselstvu. Křížová je cesta, kterou národ náš se ubírá ke svému cíli. Nezdolala naše síly, utužila je, naučila nás obezřetnosti i neochvějně zmužilosti. Takto vyzbrojeni klidně patříme v budoucnost. Necht' přinese cokoli věk, překvapiti se nedáme, jsme připraveni. Zvýšený útlak naráží na zvýšený odpor a rozpráší se v niveč na skálopevném odhodlání českého národa, nezlomně trvajících při státním právu českém, při právech svého jazyka, své národnosti. Hlavy vzhůru! Věc českého lidu je mravná, je spravedlivá — její jest vítězství!

STANNÉ PRAVO V PRAZE.

Zatím co česká Morava uposlechla výzvy svých poslanců a klukovské demonstrace německých výrostků ignorovala, v Praze propukla revolta a nová Gautschova vláda uvalila na Prahu 2. prosince stanné právo, při němž vojsko střílelo do českých lidí. Po pražských událostech počala protestovat i Morava. Ve všech českých městech byly pořádány důstojné projevy lidu za jazykovou rovnoprávnost a brněnský projev, konaný 9. prosince 1897 v Besedním domě, zřetelně místním Němcům naznačil, že už vícekrát čeští lidé v tomto městě německé demonstrace a ničení českého majetku beztrestně nestrpí. Německý odpor proti jazykovým výnosům nepovolil ani za vlády barona Gautsche a proto povolila vláda a kapitulovala pod tlakem Němců. Už 24. února 1898 vydány byly nové vládní výnosy, jimiž se nařízení

vydaná vládou hraběte Badenyiho zrušuje, a to dnem 15. března 1898 a nové výnosy jazykové, které Gautschova vláda vydala, byly označeny jako prozatímní s výhradou až do »zákonného upravení« celé sporné otázky. Nová Gautschova nařízení zaváděla trojdílnou soustavu, a to pro ryze německá území, uzavřená s německým úřednictvem, pro česká území, kde úředník musí znáti německý jazyk pro úkony ve službě vnitřní a jen ve smíšených okresích měli býti úředníci znalí češtiny »podle skutečné potřeby«. Na Moravě se zaváděla těmito nařízeními dvojjazyčnost, ale ve vnitřní službě zůstala jen němčina. Tím byla podle přání Němců protržena zásada úplné rovnoprávnosti a celá otázka jazyková řešena byla ještě k tomu bez Slezska. Tak byl český požadavek o zavedení služebního českého jazyka na Moravě úplně odstaven, ale ani tento vládní ústupek na úkor Čechů Němcům nestačil. Rozpoutali nový boj proti vládě barona Gautsche, jenž v polovici března padl a nastoupila vláda barona Thuna, která opět ustupovala Němcům na škodu Čechů. Němci při každém vládním ústupku své požadavky zvyšovali, obstrukci sesilovali a nezastavili ji ani, když se jednalo o rakousko-uherské vyrovnání. Boj o rakousko-uherské vyrovnání potrvál až do června 1899, kdy pro nerozhodnost hraběte Thuna v boji s Němci o jazyková nařízení a rakousko-uherské vyrovnání byl poražen také Čechy.

Po pádu hraběte Thuna nastoupil 3. října 1899 úřednický kabinet v čele s hrabětem Clarym. Příchod Claryho posílil Němce v dalším odporu proti Čechům a jejich požadavkům, takže 5. října vláda uzavřela říšskou radu a učinila policejní přípravy pro úplné zrušení jazykových nařízení, neboť si byla vědoma toho, že zrušení toto v českých zemích hladce neprojde. Už z náznaku novinářských zpráv, co se ve Vídni chystá, počaly se hrnout z celé Moravy a Čech protesty obecních představenstev do Vídně, v nichž byla vláda varována, aby se zamýšleného činu, zrušit zbytek jazykových nařízení, neodvažovala. Klub svobodomyšlných poslanců na radě říšské učinil 7. října v případě zrušení jazy-

kových opatření usnesení, kterým se všichni čeští poslanci zavazovali ve Vídni k neostřejší opozici. To vše nevěstilo nic dobrého pro příští doby a když ještě klub moravských zemských poslanců 11. října vyzval český lid na Moravě k vytrvalé, svorné a rozhodné podpoře poslanců v opozičním boji, počala vláda Claryho zkoumat půdu a vyjednávala s českými i německými poslanci, ač dávno bylo na nátlak Němců rozhodnuto jazyková nařízení zrušit. Dokazuje to i ta skutečnost, že už 15. října byli v Praze povoláni správci všech hejtmanství a policejních komisařství k poradě o opatřeních, jež nutno učinit proti případným demonstracím v den vyhlášení zrušení jazykových nařízení. Moravy se vláda nebála, věřila v německé ujišťování, že český živel na Moravě nic neznamena a proti Vídni nic nepodnikne.

ZRUŠENÍ JAZYKOVÝCH NAŘÍZENÍ.

Po těchto předběžných vládních přípravách přinesl Úřední list ze dne 17. října 1899 nařízení ministerstva vnitra, spravedlnosti, financí, obchodu a orby, jimiž se obě nařízení Gautschova kabinetu ze dne 28. února 1898 stran užívání zemských jazyků u úřadů v Čechách a na Moravě prohlašují za neplatná a zároveň bylo nařízeno, aby až k chystanému zákonitému upravení užívání řeči zemských prozatímně vešla zase v platnost ona ustanovení a zásady, která v jazykovém ohledu před nařízením ze dne 5. dubna 1897 vydaným pro Čechy a před výnosy ze dne 22. dubna 1897 vydanými pro Moravu byly směrodatnými. Tak byla zavedena opět na Moravě němčina jako vnitřní úřední řeč. Tento výnos znamenal úplné vítězství Němců a proto se dostavily i příslušné následky zejména na Moravě. První promluvil sbor českých poslanců z markrabství moravského, jenž vydal k národu českému obšírný manifest podepsaný 38 zemskými poslanci, z něhož postačí ocitovat jen onu část, která umožní učinit si náležitou představu o tehdejších našich poměrech v zemi. V manifestu se praví:

Zrušení jazykových nařízení znamená vítězství snah, nesusoucí se k nadpráví a křivdě: ono znamená útočnou ránu, zasazenou národu českému, ono znamená palčivou urážku ve tvář mu vmetenou! — Jazyk český ve státě českém byl druhdy jazykem panujícím; i v dobách nejhlubšího úpadku našeho národa, po bitvě na Bílé Hoře rovné právo tohoto jazyka s jazykem německé menšiny je uznáváno a stalo se základním zákonem zemským. Rovné právo jazyka českého i jinými platnými státními akty, zejména kabinetním listem Ferdinanda V. z 8. dubna 1848, ano i samou ústavou z roku 1867 bylo potvrzeno. Proto navrácení ku faktickému stavu, který byl před rokem 1897, znamená vracení se ke staré křivdě a starému příkoří. — Národ český při veškeré své mírumilovnosti a smířlivosti nemůže bez důsledků snášeti takového urážlivého pokoření. My přijímáme boj nám svěmoceně vnucený, my voláme celý český národ k úsilnému odporu. — Seřadme se všichni synové jedině, nedílné vlasti v pevný organisovaný šik, vynaložme všechny síly své k obraně cti a práva českého národa, setrvejme v úsilovném snažení tom, dokud spravedlivá věc naše nedospěje konečného vítězství!

Za takové nálady sešel se 18. října 1899 vídeňský parlament. Netřeba uvádět, jak byla vláda hraběte Claryho Čechy přivítána; jen vstoupil do sněmovny, zaznělo se všech stran: Fúj Clary! Máme prušáckou vládu! Prušáci sedí na ministerských lavicích! atd. Snad žádný premier rakouského parlamentu nebyl takto přivítán.

Mezi tím, co ve Vídni hrabě Clary, bledý, četl za nepopsatelného řevu vládní prohlášení, počala se také »trpělivá« Morava náležitě hýbat. Vedle protestu obecních představenstev zahájeny byly na celé Moravě bouřlivé demonstrace. Vzbouřil se Prostějov, Olomouc, Kojetín, druhý den Brno, Bzenec a Boskovice. To vše byly shluky náhodné, ale mohutné. Jen Přerov se na to připravil velmi důkladně. Celé město bylo 20. října vyzdobeno

slovanskými prapory potaženými černým florem. Starostové obcí z celého okresu přišli do města se svými občany a na náměstí k nim promluvili prostí venkované. Po projevu odebral se průvod k okresnímu hejtmanství, kde deputace starostů z okresu tlumočila protest proti vládě za nevděk, jehož se na českém lidu zrušením jazykových nařízení dopustila. Podobné průvody byly uspořádány v Lipniku a v Kroměříži, kde v průvodech byly nesený prapory se smutečním potahem. Až na malé výstřelky, vše šlo dosud na Moravě klidně, ač okresní hejtmani nařídili, aby byli v těchto městech áranžéri demonstrací zjišťováni a někteří účastníci pro shluknutí zatčeni. Hůře však už bylo v jiných městech na Moravě, zejména ve městech na moravském Valašsku.

BOUŘE V HOLEŠOVĚ.

Demonstrace a bouře po zrušení jazykových nařízení nedosáhly nikde na Moravě takových rozměrů jako v Holešově. Nutno napřed uvést, co jim předcházelo. Rozechvění mezi lidem nad činem vlády bylo v Holešově stejně veliké jako v jiných moravských městech. Vystupňovalo se ještě tím, že v sobotu večer 21. října přepadl starosta židovské obce Zwillinger s několika holešovskými Židy místního českého knihkupce Lamberta Klabusaye, kterého krvavě pobili a těžce zranili. Zvěst o tomto neslýchaném činu holešovických Židů roznesla se záhy po celém, beztak již rozrušeném městě, následkem čehož počala se v neděli 22. října stahovat nad Holešovem hrozivá mračna a bylo lze očekávat, že dojde ke katastrofě. Lid ve městě byl ještě tím podrážděnější, že se místní Židé počali po zrušení jazykových nařízení chovat k českým lidem provokativně. Případem Klabusayovým se napětí vystupňovalo do takové míry, že stačila nová bezvýznamná událost, aby se napětí vybil. Začátek zjevného rozruchu začal jako obyčejně z nepátrné maličkosti. V židovské kořalně A. B. Grätzera byl vyhozen z lokálu jakýsi pobuda, který tam

dělal neplechu. Majitel kořalny s ním hodil dost nešetrně, pobuda upadl na silnici a potloukl se. Grätzer za ním přirazil dveře nálevny takovou silou, že z nich vypadla skleněná tabule. Křik a řinkot skla přivábil před kořalnu shluk mládeže a za chvíli byla ulice přeplněna také zvědavými demonstranty. Když se mezi lidem rozšířila zpráva, že také Grätzer zkrvavil nějakého člověka, který zatím zmizel, nabývalo vše hrozivějšího postavení. Starosta města Pokorný šel na okresní hejtmanství a žádal o pomoc, aby byl v městě zjednán rychle pořádek, jinak že nemůže ručit za to, co se v městě stane. Nežli hejtman dr. Hložek přivolal četnickou pomoc, vtáhli demonstranti do židovské čtvrti města, kde vytloukli několika Židům okna. Tím by bylo snad vše skončilo. Zatím pět přivolaných četníků nešlo dělat pořádek do židovské čtvrti, ale obsadili bránu dělicí židovskou čtvrt od města a když se demonstranti vraceli, nechtěli je pustit do města. Proč četníci chránili české město před českými demonstranty a uzavřeli tyto v židovské čtvrti, nebylo vůbec vysvětleno. Když se pak první řady tísněny v úzkých ulicích masou lidu domáhaly vstupu do města, zazněla bezdůvodně salva z četnických pušek do lidu a na to druhá, která šla zase opačným směrem z brány ven do města, kde stál pouze hlouček diváků. Po výstřelech nastalo mezi lidem hotové zděšení. Na místě zůstali ležet tři mrtví a asi dvacet zraněných, četníci vidouce co způsobili, opustili stanoviště a stáhli se před okresní hejtmanství. Lid napěchovaný v židovské čtvrti nešel už do města a po odchodu četníků vrhl se na židovské příbytky a rozbil vše, co se dalo. Už tu nešlo jen o okna, rozrušení lidé vnikali do příbytků a tam vše pustošili. V tomto řádění se pokračovalo dlouho do večera, aniž četnictvo zakročilo. Teprve po 21. hodině přijelo do Holešova vojsko z Kroměříže, kdy už byl v městě klid.

Proč četníci nechali demonstranty řádit po krvavé lázni v židovské čtvrti, zůstalo záhadou i v dalších dnech vyšetřování. Okresní hejtman dal po městě vylepit vyhlášky, kde ujišťoval obyvatele Holešova, že nenařídil četníkům, aby do lidu stříleli a vrchní stráž-

mistr, jenž četníkům velel, se rovněž zapřisahal, že nedal ke střelbě rozkaz. Mezi zastřelenými a zraněnými byli lidé, kteří neměli s demonstracemi nic společného. Smrtelně zraněn byl obuvnický mistr Arnošt Turna, který za několik hodin zemřel. Vyšel při demonstracích na náměstí a díval se, co se děje. Za ním přiběhla jeho žena a se sepjatýma rukama ho prosila, aby šel domů. V tom padla první salva, Turna se skácel k zemi a jeho žena měla obě sepjaté ruce prostřeleny. U hotelu Rakouského císaře stála ze zvědavosti číšnice s pokojskou a při druhé salvě byla číšnice střelena do stehna a pokojská do kolena. V tu dobu šly po náměstí dvě slečny, obě byly zraněny. Zastřelen byl také řezník Aug. Prusenovský, který šel hledat svého pětiletého synka. Nerozvážený čin četníků zaplatila také žena obchodníka Fr. Halašková, která byla na místě zastřelena. Po zabíjících zůstalo v Holešově 14 sirotků. Celkem při demonstracích zabity byly čtyři osoby a dvaadvacet zraněno.

Ale ještě jiná záhada se zjišťovala po demonstracích. Mnohý ze zraněných, kteří leželi v nemocnici, nebyli raněni kouli z četnických karabin, ale broky, kterých četníci za náboj neužívali. Po zjištění této záhady počalo nové vyšetřování, a to dvojím směrem. Jednak proti demonstrantům, kteří zničili židovský majetek, ale také proti Židům, protože tu bylo důvodné podezření, že také Židé do demonstrantů stříleli. Z podezřelých byli čtyři Židé zatčeni, mezi nimi též komisař židovské obce Ehrlich. Chování okresního hejtmána jakož i četníků po krvavých demonstracích v Holešově zůstalo zastřeno tajnou rouškou. Četnický strážmistr nemohl nijak odůvodnit, proč a nač bylo do lidu dvakrát vystřeleno, rovněž nevysvětlil, proč nechal rozruženým davům židovskou čtvrť města na pospas a s četníky odešel k okresnímu hejtmanství, před nímž se nic nedělo. Vše nasvědčovalo tomu, že si holešovský pogrom na Židy vláda objednala a svými agenty vyprovokovala, aby tak dala pro jiná města na Moravě výstrahu a získala proti českým poslancům zbraň a důvody, proč byla nucena do českých lidí, kteří pustoší cizí majetek, střílet.

Zatím co v městě oplakávali sirotci zavražděné rodiče a v nemocnici byli ošetřováni zranění, konal se v úterý 24. října pohřeb prvních obětí zastřelených při nedělní demonstraci. Protože byly obavy, že může dojít při pohřbu k novým nepředvídaným událostem, byla ve městě učiněna náležitá bezpečnostní opatření. Vojenská posádka byla zesílena a postranní ulice města vojskem uzavřeny. Už od rána přicházeli do města venkované, aby doprovodili na poslední cestě nešťastné oběti. Po 15. hodině bylo náměstí přeplněno tisíci a tisíci lidmi. V kostele v rakvích odpočívali nešťastné oběti, z kostela se ozýval nářek a pláč pozůstalých a sirotků. Pohřbu se účastnily všechny místní spolky s obecním představenstvem v čele. Pohřební průvod měl klidný a důstojný průběh, jen malý výstup se odehrál na hřbitově, když se chtěl městský zvěrolékař Volák s obětmi rozloučit kratší řečí. Bylo mu to úředníkem hejtmanství zakázáno, jinak vše dopadlo v klidu i rozchod by byl důstojný a klidný, kdyby se byla neudála nová příhoda, jež si opět vyžádala lidský život.

Když se pohřební průvod ubíral na hřbitov, běžel židovským městem obuvnický pomocník Alois Kudlík, aby ještě průvod stihl. Byl totiž zpěvákem a patřil ku kroužku, který mrtvým na hřbitově zapěl smuteční sbor. V bráně města stojící vojenská hlídka Kudlíka zadržela a nechtěla ho do města pustit, ač se legitimoval a sdělil, proč tam musí být. Když nechtěl od brány ustoupit, jeden z vojnů ho probodl, takže nešťastník zakrátko vykřácel a zemřel. Tato nová vražda nevinného člověka se záhy donesla na hřbitov a hrozilo nové nebezpečí katastrofy. Vojáci však uzavřeli všechny příchody do města i náměstí a tak zabránili novému shluku lidu. Po dodatečném pohřbu dalších dvou obětí zastřelených při demonstraci v Holešově přijel celou tuto tragedii vyšetřovat četnický rytmistr Herold z Brna. V protokolu se opakuje to, co už uvedeno. Okresní hejtmán znovu důrazně popíral, že by dal četníkům rozkaz, aby v městě vynutili klid střelnou zbraní. Četníci přiznávali, že do lidu stříleli na povel »Schiessen«, kdo však povel dal, nikdy se nezjistilo. Strážmistr, který četníkům

velel, byl za to přesazen. Proč byl dělník Alois Kudlík v den pohřbu probodnut hlídkujícím vojínem, nepříslušelo prý vyšetřovat četnickému rytmistrovi, to bylo věcí vojenských úřadů. S vyšetřováním příčin, proč se vraždilo, nedal si pan rytmistr mnoho práce. Zato zjišťoval horlivěji ty, do nichž bylo střeleno. Následkem toho bylo mnoho místních občanů zatčeno a postaveno před soud. Také několik Židů nechal zatknout, a to proto, že byli mnoha svědky usvědčeni.

Jaké důkazy rytmistrovi Heroldovi stačily k zatýkání místních českých lidí, svědčí tento případ. Holešovští Židé zaslali četnictvu anonymní dopis, v němž obvinili jako původce demonstrací městského zvěrolékaře Ludvíka Voláka a hodináře Bedřicha Nováka. Na tento prostý anonymní dopis byli oba obvinění bez vyšetřování zatčeni a odvezeni ještě s 35 jinými do vazby ku krajskému soudu do Uherského Hradiště. Tam byli držáni ve vyšetřující vazbě přes 5 měsíců, ač před řádný soud jich bylo pak postaveno pouze 15, protože 22 se nedalo nic trestného dokázat. Se zbývajícími 15 demonstranty počal proces 28. prosince 1898. Žaloba uváděla, že demonstranti způsobili v židovské čtvrti města Holešova 22. října na židovském majetku za 30.000 zlatých škody. Z obviněných bylo 13 dělníků mimo zvěrolékaře Voláka a hodináře Nováka žalováno pro spoluvinu na zločinu veřejného násilí a pro různé přestupky. K líčení bylo předvoláno celkem 50 svědků a rozsudek nad obžalovanými byl vynesen teprve 30. března 1900. Osvobození byli jak městský zvěrolékař Volák, tak hodinář Novák, dalších 13 obžalovaných odsouzeno, a to od 6 neděl do 13 měsíců. Celkem všech 13 odsouzených dostalo dohromady 4 léta a 10 měsíců. Na svobodu bylo hned propuštěno 11 odsouzených občanů, kteří si odpykali trest vyšetřovací vazbou. Zatím co krajský soud v Uherském Hradišti soudil holešovské demonstranty, okresní soud v Holešově soudil místní Židy za denunciaci a rvačky. Většina Židů odsouzena byla k peněžitém pokutám až do výše 200 zlatých. U okresního soudu v Holešově se také konalo 21. listopadu líčení se Židy, kteří do krve zbilí

knihkupce Lamberta Klabusaye. Starosta židovské obce Šalomoun Zwielingger byl odsouzen na 3 neděle. Eduard Braun na 3 dny, Max Müller, Adolf Hirsch, Hugo Grätzer a M. Frank, všichni na 48 hodin do vězení. Tímto rozsudkem se dokázalo, kdo holešovské bouře, které si vyžádaly tolik obětí, vyvolal.

BOURE NA VSETÍNĚ.

Po zrušení jazykových nařízení demonstroval i Vsetín. Průvod procházel městem za zpěvů národních písní a občas vyvolával protivládní hesla, tak jako se dělo i v jiných městech. Dva dny demonstroval Vsetín, aniž by došlo k nějakým násilnostem. Teprve po zprávách, že holešovské krveprolití zaviniili Židé, rozpoutaly se 24. října také na Vsetíně demonstrace proti místním Židům, ne však v takové míře jako v Holešově. Za to vsetiňští demonstranti svůj boj s místními Židy zaplatili ještě krvavěji, nežli demonstranti holešovští. V úterý 24. října večer shlukly se masy lidu před židovským hostincem Glesingera a aniž by se něco vážnějšího přihodilo mimo trochu křiku, přitáhlo k hostinci četnictvo a vyzvalo demonstranty k rozchodu. Jako vždy, kde je velká masa lidu pohromadě, není rozchod hned možný, tak také se stalo na Vsetíně. Veliteli četnictva se zdálo, že se shromáždění pomalu rozchází a proto aby rozchod uspíšil, nechal četníky s nasazenými bodly postupovat proti lidu. Z toho nastal nářek a nadávky lidí, kteří byli popíháni, na což pak velitel četnictva odpověděl výstřelem salvy do lidu.

Po výstřelu nastal v městě děsivý zmatek. Lid se rozutekl, zato náměstí bylo zalito krví a poseto mrtvými a raněnými. Na místě zůstali 4 mrtví, mezi nimiž ležel 64letý dělník Jan Hovadík, který zanechal vdovu s pěti nezaopatřenými dětmi. Byla to oběť nevinná a tím byl tragičtější jeho skon, když se zjistilo, že nad mrtvolou jeho plakal šestiletý hošík, kterého Hovadík odváděl ze shluků lidí, aby chlapec nepřišel k úrazu. Dále padla četnickým stře-

lám za obět osmnáctiletá dívka Drábková, která stála mimo demonstranty a dva šestnáctiletí hoši, kteří se motali v houfu lidu, jenž stál před četníky. Z osmnácti zraněných zemřeli pak v nemocnici další dva občané, takže počet mrtvých na Vsetíně převyšil o jednoho počet zabitých v Holešově. Po těchto událostech přijelo do Vsetína vojsko z Brna, které obsadilo nejen celé město, ale i daleké okolí, aby zabránilo dalším demonstracím. Po příchodu vojska začalo také zatýkání demonstrantů. Zatčeno bylo celkem přes 60 osob, ač se ve městě při demonstracích místním Němcům nebo Židům nic nestalo. Zatčení byli na rozkaz vojenského velitele voděni v železech po městě, což znovu lid jen dráždilo. Vyšetřováním u soudu se pak zjistila téměř u polovice zatčených nevina, takže byli ihned propuštěni na svobodu. Na 34 osob bylo učiněno udání a všichni byli posláni ku krajskému soudu v Novém Jičíně, kde byl vynesena nad nimi 7. prosince 1898 rozsudek. Ze 34 obžalovaných odsouzeno bylo 29 demonstrantů. Odsouzení pro zločin dostali od 1 do 15 měsíců, odsouzení pro přečin dostali od 7 do 14 dní. Celkem činily tresty u všech odsouzených dohromady 8 roků a 10 měsíců. Nutno uvážit, že na Vsetíně nebylo při demonstraci poškozeno ani za halěr cizího majetku. Vsetín zaplatil demonstrace proti zrušení jazykových nařízení šesti mrtvými, sedmnácti zraněnými a téměř devíti roky trestu na svobodě.

BOURE VE VALAŠSKÉM MEZIRÍČÍ.

V neděli 22. října demonstrovalo proti zrušení jazykových nařízení také občanstvo Valašského Meziříčí. Hned v prvé dny po zrušení jazykových výnosů vydal správce hejtmantství baron Klein tajný ferman četnictvu, aby pátralo mezi lidem, jak se při demonstraci chovají čeští učitelé. Demonstrace ve Valašském Meziříčí byla sice hlučná, ale jinak nedošlo k žádným násilnostem. To patrně dráždilo správce okresního hejtmantství, který chtěl

vidět také na dlažbě svého města českou krev a proto v čele četnictva osobně šel demonstranty rozhánět. Nejvíce ho hněvalo, že mnozí čeští lidé při demonstracích měli na rukávech černé smuteční pásky. Když nemohl vyprovokovat řež, nechal tedy zatýkat ty, co nosili černé pásky a tak se mu podařilo polapit 17 osob, mezi nimi i českého učitele Lihaříka. Všech 17 zatčených bylo uvězněno a teprve ve čtvrtek ráno spoutáno železy a odvedeno za asistence četnictva a přivolaného vojska 93. pěšího pluku na nádraží a odtud pak byli posláni do Nového Jičína. Průvod zatčených a vedených na nádraží vypadal hodně drasticky. Aby naháněl ostatním občanům strach před dalšími demonstracemi, nechal správce okresního hejtmantství baron Klein svázat řetězy dohromady po 3 zatčených, za těmi šel vždy jeden četník a celý takto uspořádaný průvod byl po stranách, vpředu i vzadu chráněn vojskem. Aby byla ostuda dovršena, byl do Valašského Meziříčí poslán z Brna vyšetřovat celou událost c. k. soudní adjunkt Haluska, který neuměl česky a který se s obviněnými nemohl domluvit. Ale i ve Valašském Meziříčí se karta obrátila, neboť se brzo zjistilo, že mnoho zatčených bylo denuncováno u hejtmantství místními Židy. Ing. Knöpfelmacher udal několik lidí a byly pak proti němu podány žaloby pro urážku na cti. Větší podíl na udání místních lidí měl jmenovec barona Kleina, Žid Abelles Klein. Při vyšetřování se zjistily proti Kleinovi takové věci, že ten ze strachu před zatčením z města utekl, takže soudce byl nucen vydat na něho zatykač. Všech 5 zajištěných Židů, kteří denuncovali české lidi, bylo odsouzeno k peněžitým pokutám od 20 až do 100 zlatých.

*

V Novém Jičíně bylo souzeno 17 zatčených při demonstraci ve Valašském Meziříčí, kde se celkem mimo shluknutí davu nic tragického neudálo. Proces trval 3 dny, všech 17 obžalovaných bylo odsouzeno dohromady na 5 let a 2 měsíce k trestu na svobodě, zatčený učitel Lihařík byl mimo odsouzení na 14 dní do

vězení zbaven učitelského místa. K ilustraci národnostních poměrů u krajského soudu v Novém Jičíně v roce 1899, který vynášel proti českým lidem tak drakonické rozsudky jako se stalo v případě vsetínských a valašsko-mezifičských demonstrantů, stačí uvést tento obrázek: V prosinci 1899 zasedal v Novém Jičíně v jisté soudní při také jako porotce český zemský poslanec Richter. Při českém přeličení mluvil advokát dr. Freisler jen německy. Proti tomu se ohradil poslanec Richter a poukázal na to, že většina porotců není mocna jazyka německého. Dvorní rada Krajsatsch se omlouval tím, že prý není v Novém Jičíně dostatek českých advokátů. Substitut státního zástupce Chmelarz se však na poslance rozkřikl, že prý v porotní síni není místo pro dělání politiky. Když porotcové měli jít k poradě, žádal poslanec Richter, aby bylo konstatováno, zda-li všichni porotcové německé řeči obhájcovi skutečně rozuměli. Nad tím ztrhla se v porotní síni obrovská vřava, která vyvrcholila nadávkami státního zástupce poslanci Richtrovi. V poradní síni porotců bylo několik exemplářů instrukcí pro porotce jen německých, čeští porotcové žádali, aby jim byly dány instrukce české. Žádosti té se nemohlo vyhovět, protože ani jedné české instrukce u soudu nebylo. Teprve pro neústupnost českých porotců po několikahodinné přestávce byly české instrukce opatřeny přeložením instrukcí německých. Takové národnostní poměry panovaly u krajského soudu v Novém Jičíně, který tak drastickým způsobem soudil české demonstranty.

KONEC ČESKO-NĚMECKÝM SMÍROVAČKÁM NA MORAVĚ.

Mezitím, co okresní soudy na Moravě trestaly přestupky shluknutí a krajské soudy zločiny z doby demonstrací proti zrušení jazykových nařízení a co téměř všechny moravské věznice byly přeplněny demonstranty, potýkali se čeští poslanci na radě říšské s úřednickou vládou hraběte Claryho. Po útoku na premiéra vlá-

dy hned v první schůzi poslanecké sněmovny, došlo k účtování s jeho ministrem spravedlnosti drem Kindingrem, který rozeslal (tvrdí se, že o své újmě) všem úřadům tajný důrazný oběžník, v němž se všem soudům v Rakousku, tedy také v českém území, mimo zevnějšího jednání se stranami nařizuje, aby se zavedla opět němčina. Už 24. února 1899 umlčela česká opozice tohoto ministra »spravedlnosti«, takže utekl ze sněmovny a podle polských listů prohlásil, že do sněmovny už nevkročí. Pro českou obstrukci stávalo se postavení vlády den ze dne svízelnější, takže 22. prosince vláda hraběte Claryho padla a nastoupil kabinet rytíře Witka.

Za těchto poměrů sešel se 29. prosince 1899 zemský sněm moravský. Poměry na zemském sněmu nebyly o nic lepší poměrů na říšské radě. Německá většina tohoto sněmu postupovala stejně bezohledně proti Čechům v zemi jako v říši. Proto také stanovisko českých zemských poslanců bylo totožné se stanoviskem na říšské radě. Poslanec dr. Žáček, jménem českých poslanců zemských v první schůzi prohlásil, že »vstupují do tohoto zasedání se svrchovaným rozhořčením nad posledními událostmi politickými pod dojmem spravedlivého rozhořčení českého lidu na Moravě« a důrazně připomenul vládě i německé většině, že »míra trpělivosti české je dovršena a že poslední bije hodina, v níž vláda i většina sněmu smírnou cestou mohou překročit ku splnění spravedlivých požadavků českého lidu«. Vůdce německé většiny na sněmu baron d'Elwert hned prohlásil, že i jim záleží na smíru s Čechy a že jsou ochotni přistoupit k smírnému řešení všech sporných otázek.

V době, kdy zasedal zemský sněm moravský, který se obíral hospodářskými předlohami, byla ve Vídni odvolána vláda Witkova a 20. ledna 1900 nastoupil kabinet dra Körbra, do něhož byl povolán jako ministr spravedlnosti moravský místopředseda baron Spens-Booden. Na Moravu nastoupil 13. února nový místopředseda hrabě Karel Žierotin. Předchůdce Žierotinu byl zapřísáhlým nepřítelem všeho českého, zejména ostře vystupoval proti

Sokolu. Za něho byl zakázán sokolský slet, připravený na červen 1894 v Brně, odpíral schválení sokolských stanov, ač byly tytéž, podle kterých bylo na Moravě jeho předchůdci povoleno na půl sta jednot. Proto si nikdo s českých lidí na Moravě nedělal iluze o jeho činnosti jako ministra spravedlnosti. Tím také byly dány směrnice českým poslancům z Moravy k celé vládě dra Körbra. Nový místodržitel hrabě Žierotin převzal po svém nástupci smutné dědictví. Do Brna přišel za velmi rozháraných poměrů národních, neboť poměry na zemském sněmu byly zvráceným obrazem skutečnosti v zemi; u úřadů a soudů byli protěžováni Němci, české školství bylo v křiklavém nepoměru k zhýčkanému školství německému. Prostě nebylo snad na Moravě oboru, v němž by český lid nepocíťoval drsný útisk německé hrabivosti. Do toho všeho mísila se ještě říšská politika vládní, komandovaná Němci, proti níž se čeští poslanci rozhodli co nejenergičtěji vystoupit, třeba i obstrukcí. Při tom se na Moravě konaly stálé pokusy mezi oběma národnostmi o smír, které však pro německou neústupnost neměly praktického výsledku.

Za tři léta jednání ve vyrovnávacím výboru moravském nahromadilo se tolik sporných bodů, že už nikdo nevěřil v dobrý výsledek. Jen baron Chlumecky, který považoval tento výbor za svoje dílo, v časopisech neustále dělal náladu pro smiřovačky a tvrdil, že je vše k dorozumění mezi Čechy a Němci na nejlepší cestě, umoudří-li se Češi a přijmou-li zprostředkující návrhy, které navrhuje na rozdělení zemských mandátů. Němci prý jsou ochotni českou většinu na sněmu připustit a zřici se výlučně většinového postavení v zemi, když se bude česká většina skládat také z poslanců konservativního velkostatku. Příští česká většina — v počtu dvou až tří hlasů — by se skládala z Čechů a velkostatkářských poslanců konservativních, zato by se Němcům musila dáti záruka pro budoucnost, že sněmovní volby odborů a výborů se budou provádět pomoci určitého klíče předem smluveného. Zemský výbor by se pak rozestoupil na dva národnostní tábory a tyto by obstarávaly školské a hospodářské záležitosti příslušných národností.

Při tom měla být Němcům na sněmu zaručena čtvrtina všech mandátů, bez německých poslanců velkostatkářských.

Tato kombinace barona Chlumeckého přirozeně nenašla ohlas ani u Čechů ani u Němců a baron d'Elwert 2. července 1901 na české námítky velmi prudce reagoval na schůzi v Německém domě, kde prohlásil, že »jeho strana se ve stálém výboru vyrovnávacím nepovažuje za rovnocenného soupeře s Čechy, ona chce a musí diktovat a na Češích je, aby se bezpodmínečně podrobili a německý diktát bez reptání přijali«. Toto německé přiznání rozbilo moravské smiřovačky, neboť zástupci lidové strany oznámili zemskému hejtmanovi, že na d'Elwertův útok proti Čechům odpovídají vystoupením z vyrovnávacího výboru. Nad rozbitými smiřovačkami počal nejvíce naříkat orgán d'Elwertův, brněnský Tagesbote, který si napřed tolik pochvaloval d'Elwertův útok proti Čechům a tvrdil, že Češi na Moravě rozbili smiřovačky ve chvíli, kdy se dru Körbrovi ve Vídni počal dařit smír mezi českými a německými poslanci z Čech.

Odchod českých poslanců z vyrovnávacího výboru odůvodnil v plénu sněmovny 28. prosince poslanec dr. Adolf Stránský, který pověřen českým klubem napřed se vypořádal s německým diktátorem baronem d'Elwertem a pak přešel ke kompromisním návrhům o příští české většině na sněmu zemském, kterou navrhoval poslanec baron Chlumecky. Poslanec dr. Stránský pravil: To, co nám nabízíte, je danajský dar, když pravíte, že budeme mít většinu dvou nebo tří hlasů v tomto sněmu. Podle vašeho mínění má se tato většina utvářet tak, že k počtu poslanců, jež nám dopřejete, připočten má být počet poslanců konservativního nebo řeckně svěřenského velkostatku. Ve spolku s konservativními velkostatkáři, kteří národně necítí, nebudeme mít žádné většiny. Proto tuto komedii, kerou chcete s námi ve vyrovnávacím výboru dále hrát, jsme zmařili a nepřipustíme žádné jednání potud, pokud se s námi poctivě nevyrovnáte!

Rok před rozbitím moravských smiřovaček byla už také zmařena vládní vyrovnávací akce mezi Čechy a Němci na říšské radě.

Körbrovy vyrovnávací předlohy z 8. května 1900 nevyhovovaly ani Moravě ani Čechům, neboť se v nich stranilo Němcům a to zejména v předlohách určených pro Moravu. Proti těmto předlohám zahájila česká delegace na říšské radě hned první den obstrukci a boj byl veden až do 8. července, kdy vláda kapitulovala a parlament uzavřela. Na českou obstrukci ve Vídni odpověděli moravští Němci projevem v Německém domě, který Tagesbote ze dne 19. července doprovodil větou: Nutno konečně potříit český pojem, který zná jen jazykové právo, nezná však jazykové právo státní. — Protože Češi jazykové právo státní neznali ani v pozdějších měsících, byla říšská rada 7. září 1900 pro neschopnost jednání rozpuštěna.

Po provedených nových volbách do říšské rady sešla se nová sněmovna 31. ledna 1901 za nezměněných poměrů, jaké byly v předchozí říšské radě. Téměř celý rok se namáhala vláda dra Körbra uvést do chodu nový parlament a když přes českou obstrukci nemohl dr. Körber s místa, počal vyhrožovat znovu rozpuštěním parlamentu oktrojirkou jednacím řádu. Neprovedl však jedno ani druhé a na podzim 1902 nechal zvolit v parlamentě nový stálý vyrovnávací výbor, kterému předložil jazykové osnovy k projednání. Byl to nový dar Němcům, protože všechny české připomínky k těmto předlohám pominul. České kluby na říšské radě se usnesly návrhy tyto zamítnout. Na českou opozici odpověděla vláda novým strašákem o rozpuštění říšské rady. V důsledcích toho se sešli čeští poslanci 21. října 1902 k společné schůzi a usnesli se v případě rozpuštění sněmovny nestavět proti sobě kandidátky a tak společnou volbou bude dána vládě odpověď celým národem. Poslanec dr. Pantůček odpověděl v parlamentě na vládní vyhrůžky jménem všech českých klubů: Jazykové zákony Körbrovy jsou novou urážkou českého národa, posměchem na jeho nejsvětější právo a potupou celé české delegace. — Dále oznámil vládě, že sjednocené české kluby přijímají boj, který vláda českému národu vypověděla a že jej proti ministerskému předsedovi do všech důsledků provedou. Dr.

Körber byl však nezmar, před českou sjednocenou delegací couvl, parlament nerozpustil a 16. října 1902 nabídl Čechům třetí svůj vyrovnávací elaborát. Vyvolal jím novou bouři u Čechů. Když viděl, že nepochodil, vzal jej zpět, opravil a 5. ledna 1903 předložil opět Čechům k posouzení.

O tomto novém vládním návrhu jazykového zákona jednal Zemský výkonný výbor lidové strany na Moravě 10. ledna 1903 a usnesl se zamítnuti jej z důvodu, že »vládní osnovy neodpovídají úplné rovnoprávnosti obou zemských jazyků na Moravě, státními zákony zaručené, nýbrž i docela proti těmto zákonům němčinu jako státní řeč do úřadů zavádí a uzákoniti se snaží a konečně, že neupravuje jazykové poměry ani ve všech třech zemích koruny české jednotně«. — Po lidovcích zaujaly k vládním osnovám stejně odmítavé stanovisko i ostatní české strany na Moravě. Když pak i Češi z království vládní osnovy odmítli, přišli Němci s novými požadavky. Deutsche Volkszeitung napsal: Potom, jak se chovali Češi a vláda, nedalo se nic jiného čekat, neboť Čechové hájili své státoprávní stanovisko daleko ostřeji než dříve a žádali naprostou rovnoprávnost pro celé Čechy. A protože proti státoprávním požadavkům Čechů stáli zase Němci na stanovisku tehdejší ústavy, a to na rakouské státní myšlence a odmítají zase spolupůsobení na obnovení státoprávního svazku zemí koruny české, musila smířovací akce padnout. — Proto Němci pro příště musí žádat: Národnostní ohraničení, zřízení krajských zastupitelstev a rozdělení všech vrchních úřadů, a to prý i tehdy, kdyby se vláda rozhodla vystoupit proti nim cestou oktroje nebo císařským nařízením. — Čeští poslanci zahájili 24. června 1903 na říšské radě při projednávání prozatímního rozpočtu obstrukci. Na rozkaz dra Körbra byl parlament odročen a prozatímní rozpočet vyřízen § 14. Dr. Körber podal demisi, císař ji však nepřijal. Pak se parlament ještě několikrát sešel, na konec byl 9. prosince 1904, když dr. Körber prohrál znovu bitvu v rozpočtovém výboru, opět odročen a na Silvestra 1904 konečně dr. Körber odešel z ministerstva a odevzdal vládu baronu Gautschovi.

BOJ ZA VŠEOBECNÉ PŘÁVO HLASOVACÍ DO ZEMSKÉHO SNĚMU MORAVSKÉHO.

Když ve vídeňském parlamentě dozrávala vláda dra Körbra k pádu, na zemském sněmu moravském neúnavný »smiřovač« baron Chlumecky připravoval nové smiřovací konference. Na Moravě začala v té době nejbouřlivější éra vyvolaná dělnickými stranami za všeobecné, rovné a tajné hlasovací právo do zemského sněmu. Národně sociální strana v Brně svolala 21. září 1904 do zahrady U beránka na Nové ulici tábor lidu pro všeobecné právo hlasovací do moravského sněmu a současně proti barbarskému počínání brněnské radnice, jež zahájila proti českým školám. Táboru se zúčastnilo na 9.000 osob, nálada byla velmi bouřlivá, takže řečníci byli nuceni průbojnost shromáždění mírnit, aby po táboře nedošlo v brněnských ulicích ke krvavým srážkám s policií a Němci. Shromáždění přijalo dvě resoluce, v nichž strana oznámila rozhodný boj za všeobecné právo hlasovací do sborů zákonodárných a do obcí a žádala zemský sněm, aby už jednou přikročil k vážnému řešení opravy zemských volebních řádů ve smyslu resoluce naznačených. Resoluce dále žádala české poslance, aby rozhodným vystoupením přinutili Němce a velkostatkáře — v otázce hlasovacího práva — aby tito přiznali veřejně barvu a přestali se neustále schovávat za vyrovnávací výbor. Dále strana vyhlásila boj brněnské radnici za české školství v Brně. Před skončením tábora byl lid vyzván k demonstrační procházce městem a s řečnické tribuny bylo na adresu městské rady oznámeno, že český lid při demonstraci před ozbrojenou mocí policie tentokrát neustoupí a třeba násilím si vynutí průchod do vnitřního města. Pohrůžka účinkovala, městská policie z rozkazu vrchního policejního rady Válka z brněnských ulic

zmizela a tak tyto demonstrace snad poprvé skončily v Brně bez krveprolití.

Druhý den svolali obdobný projev na Zelný trh v Brně sociální demokraté, kde o významu všeobecného hlasovacího práva do zemského sněmu promluvil vedle českých řečníků také za německé soudruhy Matyáš Eldersch. Také tento projev byl mohutný a důstojný a též řečníci sociálních demokratů vyzývali svobodomyšlné poslance české i německé na sněmu zemském, aby vážně už jednou pohnuli otázkou změny zemského volebního řádu.

Dělnických výzev k poslancům na sněmu zemském povšiml si jediný český klub, a to lidové strany, jehož předseda poslanec dr. Adolf Stránský podal 4. října 1904 na sněmu pilný návrh na zavedení všeobecného práva hlasovacího podle těchto zásad:

1. Poslance na sněm moravský voliti oprávněn jest každý svéprávný občan rakouský, který v době vypsaní volby na Moravě bydlí, 24. rok věku svého dovršil, obecní školu navštěvoval a z práva volebního vyloučen není.
2. Aktivního práva volebního zbaveni jsou: a) kdo pod poručnictvím nebo opatrovnicktím se nalézají; b) na jichž jmění konkurs uvalen jest, pokud konkursní řízení trvá; c) kdo pro nějaký zločin nebo pro přestupek krádeže, zpronevěření neb podvodu odsouzeni byli, pokud následky odsouzení toho podle zákona ze dne 15. listopadu 1867 č. 131 ř. z. nepominuly.
3. Osoby náležející stavu vojenskému nesmí volební právo vykonávati pokud v aktivní službě vojenské jsou.
4. Každý volič vykonává právo své osobně jen v jednom volebním okrese a sice v onom, v kterém bydlí v době volby.
5. Morava roztrídí se na 100 volebních okresů, z nichž každý nejméně 18.000 a nejvíce 25.000 obyvatelů obsahovati má. Při roztrídění tom budiž pokud možno k tomu hleděno, aby každý volební okres obydlen byl obyvatelstvem jedné národnosti náležející.
6. Volba koná se v jednotlivých místních obcích, v celé zemi v jeden den a sice v neděli.
7. Volba děje se tajně lístky hlasovacími.

Pilnost návrhu odůvodnil poslanec dr. Stránský skvělou řečí, v níž se ujal dělnictva a pravil: Tyto miliony politicky vyděděných žádají své právo a všechna ta politická práva a trochu té politické svobody, kterou máme dnes a kterou jsme si musili za dělnické pomoci vybojovat již v roce 1848 na těch, kdož se jí bránili. Jestliže se uváží, že v roce 1848 měšťanské třídy nebyly s to sami donutit rozhodující kruhy, aby nám byla dána konstituce, kdyby dělnictvo nebylo své životy nasadilo a k vítězství myšlenky, volnosti a svobody národů rakouských přispělo — pak musíte uznati, že největším nevděkem je odpírati dělnictvu toto právo dnes, za které kdysi pro nás krvácelo. Je to nejen nevděk, je to přímo hanbou a potupou naší generace, že svobodu a volnost, kterou pomoci lidu dělnického získala, nyní pro sebe zneužívá a dnes po 56 letech jej drží ještě v porobě a odpírá mu to, co si lid ten sám vybojoval.

Při odůvodňování pilného návrhu a řeči poslance dr. Adolfa Stránského byla nejen plně obsazena poslanecká sněmovna, ale také obě sněmovní galerie byly hustě obsazeny dělnictvem, které čekalo na výsledek hlasování. Vzpomínám při tom na okamžik, kdy za mnou za řeči dra Stránského přišel na sněmovní galerii poslanec dr. Perek a upozornil, že je nutné, aby před hlasováním o pilnosti návrhu Stránského zapůsobila před Zemským domem také ulice. Hned byli ze sněmovny poslání kurýři do brněnských továren, aby dělnictvo zastavilo práci a přišlo k Zemskému domu demonstrovat. Poslanec dr. Stránský, informován na řečništi poslancem Perkem, co zařizuje, mluvil téměř přes dvě hodiny, aby se získal čas k aranžování veřejných projevů na ulici. Zatím co dělnictvo opouštělo továrny, pojišťovali se také Němci a velkostatkáři, kteří povolali vojsko a policii, jež uzavřela všechny ulice vedoucí k zemskému sněmu. Když ve večerních hodinách nastalo hlasování a pilný návrh dra Stránského byl všemi hlasy až na hlasy poslanců klubu lidové strany zamítnut, nastala ve sněmovně nepopsatelná vřava. Na jedné straně s galerie počal mluvit zástupce sociálních demokratů, který volal do německých

poslaneckých řad, že si to dělnictvo s německými poslanci vyúčtuje; s druhé galerie mluvil zástupce národních socialistů, který volal k zodpovědnosti barona Chlumeckého, jenž měl po léta ve vyrovnávacím výboru zemského sněmu plná ústa slibů o volební opravě a v rozhodném okamžiku komandoval Němce a velkostatkáře proti přiznání pilnosti návrhu dra Stránského.

ZMRZAČENÝ VOLEBNÍ ŘÁD PRO MĚSTO BRNO.

V době co policie a sněmovní sluhové vyklízeli galerie zasedací síně zemského sněmu, konaly se na nynějším Náměstí svobody obrovské tábory příslého dělnictva z továren, kde byla na kandelábr svítilny pověšena vycpaná figurina barona Chlumeckého, jemuž se obecně v Brně říkalo »Bílá paní«. Po táborech lidu došlo k pouličním demonstracím, při nichž opět tekla dělnická krev. Demonstrace tyto nepřestaly ani v následujících dvou dnech, takže sněmovna byla neustále obsazena vojskem a policií. Brněnské demonstrace byly zastaveny z nepochopitelných důvodů na povel sociálně demokratických vůdců, kteří oznámili na táborech lidu, že jsou vlastně po zamítnutí návrhu poslance dra Stránského bezpředmětné. Zatím se však kulo na sněmu zemském něco jiného. V ty dny, kdy povolil teror ulice, odhlasoval zemský sněm moravský jednu z nejpotupnějších předloh, která byla podána Němci. Byl to nový volební řád pro město Brno, který radniční panstvo připravovalo s německými sociálními demokraty. Tento volební řád od roku 1905, kdy byl uzákoněn, vzal českým lidem jednou pro vždy možnost, aby se alespoň v jednom sboru dostali jako kontrola do obecního zastupitelstva města Brna. Na sněmu zemském byl přijat tento návrh touže většinou, která zamítla návrh poslance dra Stránského. Byl to zase poslanec dr. Perek, který před hlasováním o tomto návrhu žádal o pomoc ulici. Národní socialisté žádosti vyhověli, zato sociální demokraté odepřeli účastniti se demonstrací. Po schválení brněnského volebního řádu

uspořádala strana národních socialistů před Besedním domem v Brně obrovský protestní tábor lidu, na nějž pozvala zástupce klubu lidových poslanců, kteří hlasovali na sněmu proti novému brněnskému volebnímu řádu. Na tomto táboře byl hlavním řečníkem red. V. Šlesinger, který žádal přítomné lidové poslance, aby na říšské radě nedopustili, aby přijatý zákon byl vládou předložen k sankci. Poslanec dr. Perek ujistil shromáždění čestným slovem, že poslanci lidové strany zakročí ve smyslu přání lidu u vlády barona Gautsche, aby zákon k sankci nepředkládal. Při tom veřejně poslanec dr. Perek prozradil, že zmrzačený volební řád pro město Brno udělali s Rohrerem a d'Elwertem němečtí sociální demokraté, a to vůdce Eldersch, který dokonce před hlasováním o tomto návrhu přišel s redaktorem Tusarem za lidovými poslanci a žádal je, aby při projednání nového volebního řádu pro město Brno nedělali těžkosti, protože prý té doby nebylo možno pro dělnictvo více získati, nežli čtvrtý sbor s 9 mandáty. Že se pro toto řešení nadchli němečtí sociální demokraté, bylo pochopitelné. Ničím se však tento úskok nedal omluvit u českých sociálních demokratů, na kterých se tento nový volební řád nejvíce vymstil. Sociální demokraté tvrzení dra Perka nejen nepopřeli, ale ještě se ve svém tisku svým činem honosili. Čeští měšťáci jsou prý proti novému volebnímu řádu do města Brna proto, že si dělnictvo vynutilo kousek práva pro sebe bez měšťáckého souhlasu. V pozdějších letech, kdy se sociálně demokratická strana rozdělila na autonomisty a centralisty, několikrát redaktor Tusar veřejně přiznal osudnou chybu, že nechal tento paskvil na volební řád bez boje hladce projít.

Jediná naděje tu ještě byla, že nový volební řád pro město Brno nebude ve Vídni schválen. Ale i to zklamalo. Vláda barona Gautsche, k níž zatím čeští poslanci na říšské radě zaujali vyčkávací stanovisko, překvapila přes veškeré sliby Čechy tím, že 5. května 1905 předložila zákon k sankci a tak nabyl platnosti. Němečtí sociální demokraté v Brně tvrdili, že baron Gautsch svolil k sankci brněnského volebního řádu za to, že mu němečtí poslanci dali svolení,

aby na uklidnění Cechů učinil prohlášení pro zřízení druhé české university na Moravě, ovšem bez udání místa. Tak se stalo, že místo všeobecného, rovného, tajného a přímého hlasovacího práva byl dělnickou stranou obhajován a za vymoženost dělnictva vyhlášován zmrzačený volební řád do brněnské radnice; pomocí něhož německá radniční klika české požadavky zuřivě odmítala.

MORAVSKÝ PAKT ODHLASOVÁN ZA ASISTENCE VOJSKA.

Rok 1905 byl bohatý na politické události na Moravě. Po krvavém Volkstagu a demonstracích pro zrušená jazyková nařízení, pokračoval na Moravě boj českého lidu za změnu volebního řádu také do země a říšské rady. Boj o všeobecné hlasovací právo do sněmu zemského byl vlastně bojem o českost Moravy. Tiskem tehdy proskočily zprávy, že vláda barona Gautsche ve Vídni za souhlasu některých českých poslanců z Moravy vyjednává s Němci o česko-německém vyrovnání, které mělo býti rozřešeno zemskou volební opravou. Poněvadž se vědělo, že Němci nikdy nepřipustí zavedení všeobecného práva hlasovacího do sněmu zemského, svolala strana národně sociální 17. října 1905 k Besednímu domu v Brně tábor lidu, na němž mělo býti protestováno proti smířovačkám, které by také zemskou volební opravu nějak zmrzačily. Této akce se uchopili i sociální demokraté, kteří se už za Volkstagu přesvědčili, že se české dělnictvo nedá v takových případech ovládat svým stranickým tiskem, který tajně s Gautschovým jednáním souhlasil, a proto byl vyslán redaktor Vlastimil Tusar do redakce národně socialistického Pokroku, aby se uspořádala společná akce obou dělnických stran proti chystaným smířovačkám. Ujednáno bylo, že vedle tábora národních socialistů před Besedním domem uspořádají sociální demokraté vlastní tábor na Zelném trhu, oba tábory současně skončí a na Náměstí svobody oba proudy se spojí k společné manifestaci, která projde městem do Dělnického domu, kde po proslovech řečníků obou

stran nastane rozchod. Dále ujednáno, že všechny další akce za volební reformu se budou pořádat společně. Průběh obou táborů byl imposantní. Národní socialisté vyslali z tábora deputaci, kterou uvedl k zemskému hejtmanovi hraběti Vetrovi lidový poslanec dr. Perek. Deputace upozornila zemského hejtmana na »nespravedlivý dosavadní řád volební do země, který postrádá osobního volebního práva a tím trpí nejen nižší vrstvy, ale také nemajetná inteligence. Zákony zemské následkem toho dělají lidé nepovolání a hospodářské požadavky lidu v zemi nejsou spravedlivě hájeny. Proti dnešním privilegiím šlechty, která má v zemském sněmu dvě skupiny, mluví sama přirozenost lidská. Práva chceme, povinnostem se nikterak nevyhýbáme. Daně platíme ve formě nepřímých daní proti jiným poplatníkům několikanásobně. Když stejné povinnosti, tedy i stejná práva žádáme.« — Zemský hejtman slíbil, že petici sněmu předloží, ten požadavky v ní obsažené uváží a o nich rozhodne. Když národně sociální deputace dlela u zemského hejtmana, na Náměstí svobody se konal velký tábor lidu, kde se sešly obě strany manifestující za volební reformu a po proslovech řečníků z obou táborů ubíral se průvod za zpěvu dělnických a národních písní Koblížnou ulicí přes Cejl, jak bylo ujednáno, do Dělnického domu. Na Cejlu před redakcí Rovnosti byl na neznámý pokyn průvod zastaven a z okna Rovnosti v prvním poschodí pronesl k lidu, německy, dr. Ludvík Czech stranickou agitační řeč. Tím byli národní socialisté zaskočeni, ale trik německých soudruhů se nepodařil. Za řeči dra Czecha otevřelo se další okno redakce Rovnosti, z něhož počal mluvit za národní socialisty redaktor Václav Šlesinger, který upozornil na nedodržení ujednaných podmínek společného tábora a dal povel k rozchodu lidu. Nebylo proto žádných veřejných výčitek, zato pro příští společné akce hodně vzájemné nedůvěry.

Po těchto mohutných táborech a přes všechny sliby českých poslanců, že za Volkstagové události v Brně nebude se více s Němci jednat o smír, dokud se českému lidu v zemi nedostane plného

práva, přišla 6. listopadu 1905 z Vídně další zpráva, že u barona Gautsche pokračují porady českých a německých poslanců z Moravy, a to dra Žáčka a barona Skéne, na nichž se projednával kompromisní návrh volební opravy pro zemský sněm moravský. Už z kusých zpráv vídeňského německého tisku bylo možno usuzovat, co se chystá. Tento volební návrh byl jen jedním úsekem celého pozdějšího česko-německého vyrovnání nebo-li moravského paktu a byl snad nejhorším, co mohl poslanec dr. Žáček jeho přijetím české Moravě připravit.

Z nového volebního návrhu, tak jak byl německým tiskem předem ohlašován, zmizela úplně slibovaná česká většina na sněmu zemském, nebyly také odstraněny různé výsady jednotlivých tříd, ba česká většina v zemi byla ponechána na milost konservativnímu velkostatku a viliristům, proti čemuž jsme se vždy bránili. Přirozeně, že se proti tomuto tajnému vyjednávání počala česká Morava bránit, a to opět veřejnými projevy. Toto nové hnutí už nebylo jednotné. Z českých řad ustupovali v zákonodárných sborech z boje proti vládě a smířovačkám staročeši a klerikálové, takže se za spravedlivou volební reformu bili jen národní socialisté a lidovci. Také sociální demokraté v boji proti česko-německému vyrovnání na Moravě úplně povolili, a to na nátlak německých soudruhů. Později se dokázalo, že na poradách o česko-německém vyrovnání, jež ve Vídni vedl dr. Žáček s baronem Skénem, brávil účast také německý sociální demokrat Eldesch, který hrál velkou roli i při projednávání volebního řádu pro město Brno. Protože nemohli sociální demokraté v Brně ze započatého boje už ustoupiti, vytyčovali stále více boj za všeobecné právo hlasovací na radu říšskou a od boje proti započatým moravským smířovačkám takticky ustupovali. Odůvodňovali to tím, že padne-li v boji za všeobecné právo hlasovací nespravedlivý řád říšské rady, padnou tím také špatné volební řady zemských sněmů i připravované smířovačky. Byla to planá výmluva, neboť tehdy u sociálních demokratů rozhodovali němečtí vůdcové a jejich zájem jako

Němců byl ten, aby dosavadní německé državy v české zemi pro příští doby co nejdéle udrželi.

Celá tato neúpřímná hra se ukázala právě v rozhodném okamžiku, když moravský zemský sněm rozhodoval o tom, jak v příštích dobách bude reforma volebního řádu do zemského sněmu na Moravě vypadati. V předvečer tohoto památného zasedání zemského sněmu oznámila strana národně sociální na 15. listopadu 1905 konání nového protestního tábora lidu v Brně a pozvala na něj, podle dřívějšího ujednání mimo sociálních demokratů také zástupce lidové strany svobodomyšlné. Sociální demokraté podle očekávání oznámili, že uspořádají vlastní protestní tábor lidu. Tím byli přinuceni sociální demokraté k vlastní akci. Národní socialisté s lidovou stranou svolali také schůze v brněnských předměstích a sociální demokraté, když nechtěli, aby se jejich stoupenci účastnili cizích schůzí na předměstí, byli nuceni svolávat schůze vlastní. Národní socialisté navrhli sociálním demokratům, aby se po těchto schůzích uspořádaly před zemským sněmem společně demonstrační projevy proti chystané předloze o volebním řádu vyplývající z moravského paktu. Co jindy bylo u sociálních demokratů při takových příležitostech samozřejmé, tentokrát odmítli. Oznámili, že se strana na radnici zavázala slibem, že po táboře lidu opustí jejich stoupenci vnitřní město a že ve sněmovně při projednávání zákona o změně volebního řádu strana podnikne samostatnou akci.

PAPÍROVÁ DEMONSTRACE.

Také jinak byla v tomto boji národně sociální a lidová strana zaskočena. Úmysl, že stoupenci těchto stran chtějí po táboře demonstrovat před zemským sněmem, byl německými sociálními demokraty prozrazen a místodržitelství učinilo hned příslušná opatření. Do Brna bylo už den před schůzí přivezeno vojsko pěšího pluku z Olomouce, v poledne přijelo vojsko pěšího pluku číslo

99 ze Znojma a odpoledne se v Brně objevili četníci, mezi nimi byli mnozí až z Haliče a večer projížděli městem dragouni na koních. V den zasedání zemského sněmu uzavřelo vojsko všechny ulice vedoucí k Zemskému domu a do sněmovny mimo poslanců a žurnalistů byla připuštěna na vstupenky pro galerii hrstka hostů. Mezi hosty byli právě sociální demokraté, kteří podnikli onu slibovanou »samostatnou« akci. Hodili totiž na hlavy poslanců hrst rudých letáků s německým a českým textem: Chceme všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo! — Poté se nechali vyvésti sněmovními sluhy a tím byla celá jejich samostatná akce skončena.

Národní socialisté a lidová strana, jejichž příslušníci manifestovali před Besedním domem, se už k Zemskému domu nedostali a tak pod ochranou vojenských bodáků byla ve sněmovně 15. listopadu 1905 první část moravského paktu velkou většinou hlasů schválena. Byl to kompromisní návrh na nový volební řád pro moravský sněm a místo slibovaného a žádaného všeobecného, rovného, přímého a tajného práva hlasovacího bylo odhlasováno toto monstrum: Příští složení zemského sněmu markrabství moravského skládá se ze 151 poslanců, a to:

Dvou virilistů (olomoucký arcibiskup a brněnský biskup),
30 velkostatkářů (10 konservativních a 20 ústavodárných),
40 poslanců za města (20 Čechů a 20 Němců), 53 poslanců
venkovských (39 Čechů a 14 Němců), 20 poslanců ve všeobecné kurii (14 Čechů a 6 Němců) a 6 poslanců za
Obchodní komory s proporcionálním zastoupením.

Podle tohoto rozdělení dostala dvoutřetinová česká Morava 73 ze 151 poslanců. Z toho české dělnictvo mělo možnost volit pouze ve 14 okresích, ale musilo se při tom rvát o zastoupení na zemském sněmu se všemi ostatními, protože v tak zvané všeobecné kurii, mimo dosud z volebního práva vyloučených dělníků, měli také volební právo všichni voliči, kteří volili už před tím v kurii velkostatkářských, měst i venkova. Pro zemský výbor, který byl v zemi nejdůležitějším činitelem, bylo schváleno toto rozdělení:

2 Češi, 2 Němci a 2 velkostatkáři, a to 1 za ústavodárný velkostatek, jenž byl německý a jeden za velkostatek konservativní, jenž byl skoro německý. Mimo to byl vládou jmenován pro zemský sněm zemský hejtman.

Před hlasováním o tomto kompromisním návrhu podal klub lidových poslanců menšinový a podrobně vypracovaný návrh na zavedení všeobecného, rovného, přímého a tajného práva hlasovacího. Návrh ve sněmovní schůzi odůvodňoval opět poslanec dr. Stránský. Návrh lidovců byl zamítnut proti českým hlasům lidových poslanců, a to dra Stránského, ředitele Nováka, dra Příkryla, dra Šileného, dra Parmy, dra Perka, rolníka Pokorného, Beneše a Michlovského a dále proti německým poslaneckým hlasům dra Felzmana, Koppa, Kindermanna a Ant. Seidla přijat návrh kompromisní, dojednaný drem Žáčkem s Němci, pro nějž hlasovaly obě skupiny velkostatkářů, všichni Němci až na čtyři jmenované, staročeši a klerikálové. Po všech bojích za všeobecné právo hlasovací zrodil se tedy 15. listopadu 1905 pod záštitou vojenských bodáků na zemském sněmu moravském nový volební bastart, se kterým Morava pak už vystačila až do skonání staré rakouské monarchie.

*

Pod tlakem poslanců lidové strany svobodomyšlné na Moravě zlepšila se alespoň další část moravského paktu. Stalo se příznivější ujednání pro Čechy na poli školském a v obsazování úřednických míst v zemské samosprávě. Vše to mělo být zárukou klidu zbraní v zemi. Rušily to zase vídeňské vlády, takže česká delegace na moravském sněmu zemském z národnostních bojů nevycházela. Vídeňská sociálně demokratická Arbeiter Zeitung napsala správně, že volební řád pro zemský sněm moravský, jak byl většinou sněmu přijat, je monstrem. Také volební řád pro město Brno byl monstrem, jenže na obou těchto monstrech pracovali příslušníci Arbeiter Zeitung, a to Matyáš Eldersch a dr. Ludvík Czech. Bez jejich svolení by nikdy moravští Němci neměli

odvahu s takovým monstrem do sněmovny přijíti. Až si zajistili sociálně demokratickou ulici, teprve svůj plán uzákonili.

Po odhlasování zemské volební reformy byly pak schváleny změny školských zákonů, a to zákonem ze dne 12. ledna 1870 o dozoru ke školám; zákon ze dne 24. ledna 1870 a část prvního zákona ze dne 12. prosince 1883 o zakládání, vydržování a návštěvě škol obecných. Školní úřady byly rozděleny, zemská školní rada měla českou a německou sekci a školní obvody rovněž dostaly úřady národnostně rozdělené. Na návrh českých poslanců učiněna opatření (zákon Perkův) pro školy menšinové, že děti z pravidla mají se přijímatí jen do té školy, jejichž vyučovacího jazyka jsou mocni. — V otázkách jazykové úpravy při samosprávných úřadech přijat Parmův zákon, který byl založen na úplné rovnoprávnosti jazykové. První jeho zásadou bylo, že všechny samosprávné úřady měly právo sobě ustanoviti jazyk jednací, jazyk úřední. Parmův zákon se týkal obecních zastupitelstev, silničních výborů a zemského výboru. — Moravský pakt doznal nejvyššího schválení za vlády barona Gautsche 27. listopadu 1905. — Zákonem tímto získali Češi na Moravě většinu ve správě zemských pojišťoven, v Hypoteční bance, na zemských dodávkách, zemských podporách k zvelebení zemědělství, k zlepšení komunikačních prostředků a k úpravě vodních toků. Značný pokrok se stal ve školství, kde byly částečně odčiněny křivdy dřívějšího režimu. Přibyla také pro tu dobu důležitá instituce v Zemské živnostenské radě, učiněny změny v zemském úřednictvu a na jejich vedoucích místech, přibráno českých lidí do zemských úřadů. Udělal se také značný pokrok k povznesení uměleckých snah, vědeckého bádání a i Národní divadlo v Brně dostávalo pravidelnou podporu. O tato aktiva bylo nutno se ovšem stále rvát s Němci, které podporovaly proti Čechům i po uzákonění moravského paktu vídeňské vlády a které často stály na předním místě, kdy ujednaný pakt sami porušovaly.

KRVAVÉ DEMONSTRACE ZA REFORMU VOLEBNÍHO PRÁVA DO ŘÍŠSKÉ RADY.

Nežli se dostalo dělnictvo ve starém Rakousku k aktivní účasti v politickém veřejném životě, předcházelo tomu mnoho dlouholetých bojů, jež často končily krveprolitím. Dělnictvo nebylo osamoceno v boji za změnu volebních řádů: na Moravě lidová strana svobodomyslná už na svém kroměřížském sjezdu konaném 22. června 1890 vytýčila jeden z hlavních svých programových požadavků změnu volebního práva do všech zákonodárných a samosprávných sborů. Vedle tisku lidové strany rozepsaly se pro tento požadavek listy dělnické a tak volání po změně volebních řádů stalo se neúčinnějším agitačním prostředkem pro pokrokově a demokraticky smýšlející občanstvo v zemi. Po veřejné schůzi, kterou svolala lidová strana 18. března 1893 do Besedního domu v Brně, aby demonstrovala pro změnu volebních řádů do zákonodárných sborů, zaplavili sociální demokraté 14. června brněnské továrny letáky, v nichž zvali dělnictvo na tábor lidu připravený na neděli 18. června o desáté hodině dopoledne na Bílé hoře u Židenic a na pondělí 19. června na tábor lidu pořádaný na Winterholerově náměstí v Brně, kde mělo býti manifestováno pro všeobecné právo hlasovací.

Když vůdcové dělnictva pro tyto tábory agitovali v brněnských továrnách, neměl nikdo z nich zdání, co státní správa v Brně proti dělnictvu chystá. Ještě v sobotních odpoledních hodinách byl každý z dělnictva přesvědčen, že se oba tábory uskuteční a proto se prováděla agitace pro tábor na Bílé hoře nejen v továrnách, ale i v okolních obcích města Brna. Ač o této agitaci úřady věděly, do poslední chvíle jí nepřekázely. Teprve v sobotu ve večerních hodinách, kdy už tovární dělnictvo opustilo dílny a

odjelo do svých domovů, byl svolavatelům táborů doručen zákaz konání obou projevů. Tehdejší moravský místodržitel rytíř Loebel zákaz prostě odůvodnil tím, že je nebezpečí, že na táborech budou pronášeny pobuřující řeči. A aby nemusil o svém rozhodnutí s nikým jednat, povolal do Brna 19 četníků, tři škadrony dragounů, čtyři prapory a dvě setniny myslivců. Dále nařídil, aby vedle 150 brněnských uniformovaných policajtů byla po oba dny konsignována celá místní posádka.

Už v sobotu večer počali městem projížděti dragouni na koních a ulicemi pochodovalo pěší vojsko. Brněnští občané, kteří neměli s dělnictvem přímých styků, marně přemýšleli, co tato vojenská demonstrace znamená. Ale také venkovské dělnictvo, které opouštělo po práci Brno, o zakazu nic nevědělo. Tak se stalo, že v neděli dopoledne, kdy se pláně Bílé hory za Židenicemi plnily účastníky tábora, byli tam očekáváni četníky s policejním úředníkem Wokurkem. To nikoho nepřekvapilo, tak se dělo v těch letech v Brně vždy, když dělnictvo něco pořádko. Do půl desáté hodiny shromáždilo se na Bílé hoře podle úředního odhadu na 10.000 občanů se ženami a dětmi. V poslední chvíli před zahájením tábora přijel na místo okresní komisař dr. Gallusek a oznámil lidu, že se musí rozejít, protože konání tábora bylo úředně zakázáno. Toto oznámení shromážděné davy s počátku ohromilo, potom však propuklo v reptání a výkřiky: My o tom nic nevíme, proč se nám to neoznámilo dříve?! Komisař se namáhal lid uklidnit a žádal rozchod. V tom padly výkřiky: Chceme hlasovací právo, dejte lidu, co mu patří a bude pokoj. — Na to se na tábořišti rozezvučela dělnická píseň práce a někdo vykřikl: Do Brna, tam si to s místodržitelem vyřídíme! Za zpěvu dělnických písní hnul se pak ohromný průvod přes Juliánov k Brnu po Olomoucké ulici.

V téže době, co dělnictvo šlo průvodem k Židenicím, vyrazila od místodržitelství škadrona 6. dragounského pluku a přes Cejl a Zábrdovice projela dolní část Židenic a dostala se tak nepozorovaně do zad dělnického průvodu. S počátku dragouni nezasáhli, shromáždili se s četníky vedenými policejním komisařem Wokur-

kem na slatinské silnici a vyčkávali, až budou k práci zavoláni. Zatím dorazili demonstranti na Olomouckou ulici. Vpředu průvodu šly ženy a děti a za nimi v ukázněných řadách muži. Avšak už před mostem vedoucím na Křenovou vyrazila proti průvodu brněnská policie, vedená inspektorem Stiasným a bez jakéhokoliv důvodu počala sekat do lidu šavlemi. Při této srážce, kde bylo potlučeno mnoho žen a dětí, se zdálo, že si rozhořčené dělnictvo cestu do města proti ozbrojené policii probouje. V tom se však z boku od Černovic vyřítila proti demonstrantům nová policejní četa a odrazení policisté, touto pomocí posílení, vrhli se znovu na demonstranty. Po tomto útoku zůstalo na brněnské dlažbě plno dělnické krve. Napadení dělníci bránili se holýma rukama, počali házet do policistů cihly a kameny a jedna skupina se zmocnila policejního koncipisty Tallicha, kterého zřídila tak, že ho musili policisté z bojiště odnésti. Jiná skupina zase hodila do smrduté žumpy tajného policistu Fiegarta, tam ho okoupala a nebyti jiných rozvázných dělníků, byl by snad tento »špicl« v žumpě zahynul.

Lid vida po marném boji, že si do města cestu přes most nevynutí, počal se vraceti k Židenicím, kde narazil na dragouny a četníky, kteří čekali v záloze na slatinské silnici. Tam se odehrály nejkrutější scény. Vojsko i četnictvo počalo sekat do demonstrantů, obklíčilo jednotlivé domy, do nichž se demonstranti schovávali. Tvrdíce, že z domů bylo po ozbrojené moci házeno kamením, četnictvo se vrhlo do domů a nastalo zatýkání celých rodin, které s demonstracemi neměli nic společného. Stejným způsobem se postupovalo v hostincích, kam se někteří demonstranti uchýlili. Zatím co tato vojna zuřila v Olomoucké ulici a v prvních domcích v Židenicích, přikvapil k mostu čtvrtý prapor 8. pěšího pluku vedený majorem Benischkem a most proti demonstrantům chránil vojskem. Setnina 99. pěšího pluku uzavřela ulici na Křenovou, takže se do vnitřního města nemohl už nikdo dostat. Mnozí občané brněnští, kteří se tábora účastnili a chtěli se dostat alespoň do svých domovů, volili cestu přes Židenice do Zábřdovic a na Cejl. Na zábrdovickém mostě byli zase očeká-

váni policií a vojskem pěšího pluku číslo 8, kterému velel nadporučík Jäger. Tam byli zatýkáni s demonstranty i zcela nevinní lidé, kteří o demonstracích nic nevěděli a z nichž mnozí se vraceli z bohoslužeb zábrdovického kostela. Dělnictvo takto se všech stran zaskočené a obklíčené se marně bránilo proti přesile. Za první den demonstrací bylo zatčeno celkem 34 osob a přes 40 zraněno, které ošetřil německý Červený kříž. Kolik bylo těch, kteří se k ošetření nepřihlásili, nedalo se zjistit.

Moravský místodržitel rytíř Loebel, nedělní vítěz nad dělnictvem, nevěřil, že by si dělnictvo dalo dopolední masakr jen tak lehce líbit a proto hned v odpoledních hodinách učinil opatření pro vlastní bezpečnost před místodržitelstvím. Postavil tam setninu 5. pluku myslivců a 6. pluk dragounů a na zastrašení občanstva nechal městem procházet setninu 8. pěšího pluku. Toto opatření platilo také pro pondělní den, aby za každou cenu zmařil druhý dělnický tábor, který se měl konat večer na Winterholerově náměstí v Brně. Už od 14. hodiny v pondělí byly všechny ulice vedoucí k Cejlu, kde bylo nejvíce továren, uzavřeny vojskem. Rovněž všechny příchody na Winterholerovo náměstí obsadilo vojsko a policie. Brněnští obyvatelé nesměli bezdůvodně chodit v ulicích města, vrata domů musily být uzavřeny. A aby pro večer zastrašil dělnictvo v továrnách, nechal projíždět ulicemi města čtyři dragouny, kteří na koních vjížděli za chodci až na chodníky, kde je pronásledovali. Dopoledne pak navštěvovala brněnská policie jednotlivé továrny a zjišťovala po nedělním masakru zraněné nebo nepřítomné dělníky, aby proti nim učinila trestní oznámení. Všechno toto šikanování občanstva bylo zbytečné, neboť dělnictvo dostalo už v dopoledních hodinách výzvu svých vůdců, aby se vyvarovalo srážce s policií a vojskem a nepřinášelo zbytečně nové oběti. Ale pan místodržitel dráždil vojskem a policií lid až do pozdních večerních hodin.

Odnesli to zcela nevinní lidé, kteří neinformováni o tom, co se děje, zevlovali na vojsko a policii, která, když neměla po ruce dělníky, pronásledovala a mstila se na těchto zevlounech. A tak

v pondělí, ač žádné okázalé demonstrace nebyly, bylo policií a vojskem podle hlášení záchrané stanice opět zraněno 12 osob, mezi nimi od koní pošlapané dvě malé děti a jedna žena. Také v pondělí se zatýkalo a tím přibýlo k nedělním obětem nových 10 osob mimo těch, jež dopoledne zatkla policie v brněnských továrnách za nedělní demonstrace. Za oba dny bylo v Brně zatčeno celkem 57 osob, z nich 41 bylo držáno plných šest týdnů ve vyšetřovací vazbě.

Přes všechny oběti, které dělnictvo přineslo ve dnech 18. a 19. června v boji za všeobecné hlasovací právo, necouvlo a usilovalo opět o uspořádání nového projevu. Pod vlivem interpelace na říšské radě podané poslancem drem Tučkem na vládu o brněnských událostech a pod tlakem veřejného mínění byl místodržitel rytíř Loebel nucen povolit tábor lidu, který se konal 24. července 1893, a to opět na Winterholerově náměstí. Účast na tomto shromáždění byla neobyčejně četná, dostavilo se na 12.000 osob. Na tomto táboru promluvili vedle dělnických vůdců také zástupci lidové strany poslanec dr. Tuček a dr. Adolf Stránský. Tábor lidu skončil ve vzorném pořádku a ukázalo se, že dělnictvo, když není provokováno, dovede pořádek udržet samo.

*

Po tomto táboře 25. července 1893 byl před zemským trestním soudem v Brně zahájen proces proti 57 obžalovaným dělníkům a dělnicím, kteří byli zatčeni ve dnech 18. a 19. června. Proces trval plných pět dnů, obžalované hájil dr. Adolf Stránský a poslanec dr. Josef Tuček a dva němečtí advokáti dr. Licht a dr. Weitzmann. Mezi obžalovanými byly čtyři ženy, dále většina mladistvých dělníků od 14 do 19 let a ostatní starší muži. Z obžalovaných bylo 10 osvobozeno, za to 47 odsouzeno, a to od dvou dnů až do 14 měsíců vězení. Dohromady bylo odsouzeným naměřeno 17 a půl roku žaláře. — Po rozsudku pátralo dělnictvo po pravdomluvnosti svědků hlavně z řad tajné policie, kteří nejvíce obžalovaným svými výpověďmi přitěžovali. Zjistilo se, že tajný poli-

cista Ed. Fiegert, který u soudu vypovídal pod přísahou, dopustil se křivého svědectví, ba bylo mu svědky dokázáno, že počal po demonstrantech první házet kamením a tím vlastně celou řez v neděli 18. června vyprovokoval. Soud proti Fiegertovi se konal teprve 24. dubna roku 1894, a to před čtyřčlenným senátem zemského trestního soudu v Brně. Po výslechu svědků z řad dělnictva byl Eduard Fiegert uznán vinným a odsouzen pro zločin křivého svědectví na dva měsíce do těžkého žaláře.

V druhé polovici roku 1893 odešel z Brna moravský místodržitel rytíř Loebel a na jeho místo nastoupil baron Spens-Booden. Dělnictvo využilo této změny na místodržitelství v Brně a požádalo o povolení uspořádati tábor lidu pro všeobecné hlasovací právo opět na Bílé hoře. Nový místodržitel tábor povolil s podmínkou, že se pořadatelé osobně zaručí za klidný průběh tábora, což se také stalo. Tábor se konal 8. října 1893 za tak obrovské účasti obecnostva, že Brno podobné shromáždění nikdy před tím nevidělo. Na 20.000 osob přišlo demonstrovat pro změnu říšských volebních řádů a úspěch byl tím větší, že se po táboře vše rozešlo v největším pořádku a klidu.

MÍSTO VŠEOBECNÉHO PRÁVA HLASOVACÍHO PÁTÁ KURIE.

Stejně jako v Brně demonstrovalo dělnictvo pro všeobecné hlasovací i v ostatních městech rakouských a ještě neutuchlo toto volání po volební reformě, byla říšská rada překvapena vládní osnovou, která slibovala změnu volebního práva na radu říšskou. Vláda hraběte Taffa aniž by s někým o věci jednala, pod tlakem ulice a svobodomyšlných poslanců českých, předložila 10. října 1893 vídeňskému parlamentu návrh zákona, v němž se praví: Nový návrh zákona, jenž se drží platné soustavy, vyšel z myšlenky, aby všem těm, kdož plní povinnosti státních občanů způsobem, jak jej předpisuje zákon, povoleno bylo účastenství v politickém životě vykonáváním práva volebního. — Byl to taktický vládní

ústupek dělnictvu a těm českým poslancům, kteří právě pro tento požadavek dovedli vyburcovat dělnictvo. Podle Taffova návrhu měl mít právo volební každý 24letý muž, jenž uměl číst a psát a pobyt na místě nejméně šest měsíců. Vládní volební návrh uváděl v život všeobecné právo hlasovací, ale zároveň se přidržoval dále nespravedlivé staré soustavy volební tím, že i nadále měli býti voličové rozdělení na skupiny velkostatkářskou, měst a obcí, s novou skupinou všeobecnou, při čemž by se volilo nepřímo nadále prostřednictvím volitelů. Tento nepatrný ústupek, kterým chtěla vláda hraběte Taffa ukonejšit dělnictvo, narazil na tuhý odpor Němců, vláda Taffova 29. října padla a byla vystřídána vládou knížete Alfreda Windischgrätze, který ve vládním prohlášení 23. listopadu učiněném v parlamentě se vrátil k volební reformě. Prohlásil:

Vláda považuje za svůj hlavní a nejnáléhavější úkol provést důkladnou volební opravu, která šetříc dosavadní ústavní zastoupení společných zájmů a majíc slušný zřetel na poměry v jednotlivých královstvích a zemích, rozšíří skutečně volební právo na vrstvy lidu, které byly dosud z něho vyloučeny, jmenovitě dělnictvo, ale zároveň zabezpečí dosavadní těžiště politických práv měšťanskému a selskému stavu a bude mít — možná — za následek rozmnožení členů poslanecké sněmovny a vyžadovati — snad — i revisi volebních okresů.

Toto nové vládní prohlášení o reformě volebního práva uvedlo do velkých rozpaků moravské staročechy. Když za vlády Taffovy klub svobodomyšlných poslanců podal prostřednictvím poslance Slavíka z Čech v říšské radě návrh na zavedení všeobecného práva hlasovacího, vysmívali se moravští staročeši a tvrdili, že svobodomyšlní poslanci dělají demagogickou politiku, aby získali do strany dělnictvo. Vůdce staročechů poslanec dr. Jan Záček dokonce na schůzi v Hranicích o všeobecném právu hlasovacím vtípkoval a tázal se přítomných: Dovedete si představit, až půjde takový, ku příkladu kníže Schwarzenberk, k volebnímu

osudí se svými čeledíny? A dodal: Takovou demagogii provádějí v parlamentě tak zvaní svobodomyšlní poslanci. — Také Moravská orlice a Hlas psali proti všeobecnému hlasovacímu právu na Moravě. Teprve po vládním prohlášení o této otázce zmlkli a po prohlášení Windischgrätzově úplně obrátili. Když byl dr. Záček na důvěrné schůzi konané 10. prosince 1893 v Brně dotázán, proč najednou takový obrat strany a poslanců ve věci všeobecného práva hlasovacího, vysvětlil to takto: Podáním návrhu na změnu volebního řádu zmocněním Jeho Veličenstva ztratil tento návrh osten protimonarchistický, a staročeská strana jako vládní, nyní je povinna tento vládní návrh podporovat.

Po takovém devotním prohlášení nastalo na Moravě prudké tažení proti staročechům. Vyčítalo se jim, že jsou úplně ve vleku vlády, že nerespektují vůli lidu, se všech stran Moravy přicházela do Brna usnesení voličů, aby poslanecké mandáty složili a z politického života zmizeli. Staročeši však snesli všechno a jako vždy před tím podporovali Windischgrätzovu vládu. — V době, kdy se v říšské radě dohadovala pravice s levicí o volební reformu a střídaly se vlády, dělnictvo v celém státě nezahálelo a neustále demonstrovalo pro všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo. Přes to vláda knížete Windischgrätze se nedostala s volební opravou dále jako jeho předchůdce a proto i Windischgrätz byl 20. června 1895 vystřídán Kielmanseggem, který už 2. října téhož roku ustoupil kabinetu hraběte Badenyiho.

Brněnské dělnictvo uvítalo novou vládu táborem lidu pořádaným 13. října opět na Bílé hoře, na němž byl osobně za vládu okresní hejtman Prokeš a místopředseda baron Haynold. Dělnictvo přijalo prohlášení řečníků, že k vládě hraběte Badenyiho, který rovněž slíbil volební opravu, zaujme zatím vyčkávací stanovisko. Ministerský předseda hrabě Badenyi předložil poslanecké sněmovně návrh volební opravy 15. února 1896. V návrhu se stanovilo, že k dosavadním 353 členům poslanecké sněmovny má se připojit dalších 72, kteří mají býti zvoleni v nové kurii na základě všeobecného práva hlasovacího. Čeští svobodomyšlní

poslanci postavili se proti této vládní osnově a vytýkali jí, že pro pět milionů voličů se dává 72 poslanců, kdežto 63 velkostatkářů má mítí totéž volební právo jako 2.918 městských, 10.592 venkovských a 74.000 voličů z páté kurie a trvali na zavedení všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva. Boj za zlepšení volební opravy byl však marný a koncem roku 1896 byla tato nespravedlivá volební osnova schválena a v roce 1897 podle ní provedeny nové volby do říšské rady.

BOJ ZA VŠEOBECNÉ, ROVNÉ, PŘÍMÉ A TAJNÉ VOLEBNÍ PRÁVO DO NEKONEČNA.

Zavedením páté kurie na říšskou radu nebyl boj o všeobecné právo hlasovací skončen, ba teprve začal. Předně to byl boj za nejvyšší spravedlivý požadavek lidových vrstev, jehož základnu tvořila zásada, že při stejných povinnostech mají býti i stejná práva a za druhé šlo o prostředek k ozdravení poměrů v celé říši. V tehdejší době dospěly poměry v říši tak daleko, že na rozklad sil počínala pohlížeti i cizina podivně a naznačovala, že říše Rakousko-Uherská spěje k rozpadnutí. Proto proti odpůrcům všeobecného práva hlasovacího musilo dělnictvo sáhnout k všem zbraním, jenž poskytoval zápas hospodářský i politický. Nejúčinnější zbraní byla ulice. Tak v neděli 4. listopadu 1905 počaly v celém Rakousku hromadné schůze pro všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo. Vídeňská akce, při níž v sobotu 3. listopadu demonstrovalo na 60.000 dělníků na Okružní třídě, skončila velkým krveprolitím. Také dělnická Praha 4. listopadu krvácela za všeobecné právo hlasovací. V Praze se demonstrace neskončily za jediný den, největší bitky s pražskou policií se odehrály 5. listopadu, kdy se z obou stran střílelo. Žeň z těchto pouličních bojů ve Vídni i v Praze měly kriminály a nemocnice. Vedle několika desítek zraněných v Praze bylo přes 300 osob zatčeno, z nichž bylo 70 potrestáno policejně a ostatní byli dopraveni k zem-

skému trestnímu soudu. Také Brno 4. listopadu demonstrovalo. Tentokráte šlo vše klidně, jelikož zprávy o krveprolití z Vídně a Prahy stihly Brno teprve v noci. Přes všechny tyto oběti, které dělnictvo přinášelo myšlence všeobecného práva hlasovacího, už vláda barona Gautsche netajila se svým odporem k občanské rovnosti, což odůvodňovala tím, že prý »v Rakousku stávají jisté historické i jiné nároky, které nutno ve všem i před volebním osudí v první řadě respektovati«. Ale ani se všemi českými stranami nebylo možno v tomto boji proti vládě počítati, neboť výkonný výbor agrární strany v Čechách učinil prohlášení proti všeobecnému hlasovacímu právu už 18. října 1905. Tam se o tuto otázku přely hned tři skupiny. Nejslabší byla bezpodmínečně pro všeobecné právo hlasovací na radu říšskou. Většina však rozhodla tento požadavek odmítnout s odůvodněním, že socialistické strany se staví proti hospodářským požadavkům agrární strany a dále proto, že »program agrární strany všeobecné právo volební zásadně zamítá«. V důsledcích toho bylo usneseno požadavek všeobecného volebního práva napřed studovat.

Zamítavé stanovisko českých agrárníků využili moravští klerikálové a nabídli staročechům, kteří rovněž byli nepřátelé volební reformy, spojenectví proti moravské lidové straně, která jediná vedle dělnických stran se za volební reformu postavila. Pražská staročeská Politika přinesla 10. listopadu 1905 zprávu o staročesko-klerikálním smlouvání, jež zněla: Obě tyto strany jsou si už dnes programově tak blízké, že splynutí je snadné a bude velkou výhodou oběma stranám, hlavně po příští volby. — Toto bylo varování pro lidovou stranu, aby zanechala společného boje se socialisty za volební reformu. Lidová strana před touto pohrůzkou necouvla a poslanci její ve všech městech na Moravě postupovali s dělnickými stranami v boji o volební reformu do říšské rady a tak v den obecné stávky v celém Rakousku 28. listopadu 1905, kdy se sešel vídeňský parlament, stála lidová strana v boji o novou další reformu volební vedle socialistických stran na celé

Moravě. Byly to právě lidovecké radnice jednotlivých měst, které dodávaly manifestačním schůzím dělnickým protektory.

OBĚTI ČETNICKÝCH MANLICHEROVEK.

Město Slavkov, snad nejméně průmyslové místo z celé Moravy, kde se konala 28. listopadu 1905 manifestace pro všeobecné právo hlasovací, má v dějinách dělnického hnutí nejsmutnější vzpomínku. Pořadatelé manifestace nebyli jen dělníci, byli mezi nimi občané místní inteligence, členové městské rady, dále starostové z okolních obcí, živnostníci a dělníci. Také mezi manifestanty měly převahu nedělnické vrstvy, zejména rolnictvo, které společně s dělnictvem manifestovalo za všeobecné právo hlasovací. V den manifestace byl Slavkov vyzdoben národními prapory, řečnická tribuna na náměstí měla svoji výzdobou vzhled spíše na to, že se na ní bude něco oslavovat, než-li volat po boji za požadavky bezprávných a vyděděných a přece to vše, co svědčilo na oslavy, zvrhlo se v kruté prolévání lidské krve. V den 28. listopadu 1905 panoval už od ranních hodin v městě nebývalý ruch, proudy lidu přicházely z okolních vesnic, rolnickými vozy, na nichž přijeli do města hosté, byly přeplněny boční ulice, takže na táboru lidu za všeobecné právo hlasovací zahájeném po 10. hodině dopolední shromáždilo se na 10.000 občanů všech stavů a povolání. K shromážděným davům pomluví: dr. Vítězslav Randa, redaktor Václav Šlesinger, za živnostníky soustružník Faust a za rolníky Havíř. Tábor sám měl ráz velmi pohnutý a vývody řečníků byly provázeny bouřlivými hlasy davů. Při řeči redaktora Šlesingra počaly v řadách shromážděných občanů zaznívat střelné rány z revolverů, které nevěstily nic dobrého. Zeměpanský komisař z okresního hejtmanství ve Vyškově Wierer ponechal revoltujícímu lidu na schůzi rozumně volné pole, aby nevyvolal zbytečně konflikt hned s počátku, řečníci pak za to rozvášněný lid nabádali ku klidu a zdálo se, že vše, přes to, že shromáž-

dění mělo tak bouřlivý začátek, skončí v největším klidu.

Po táboře lidu provedena byla městem demonstrační procházka, kde bylo rozbito několik výkladních výloh u obchodů, které byly otevřeny a jejichž majitelé neuposlechli výzvy pořadatelů, aby v den 28. listopadu nejen v dílnách ale i v obchodech nestal úplný klid. Přes tyto výstřelky podařilo se pořadatelům celý průvod provést městem a na náměstí pak řečníci s několika míst vyzvali shromážděné masy ku klidu a důstojnému rozchodu. Tak se zdálo, že tím byla celá nebezpečná situace už zažehnána, vždyť sám komisař Wierer děkoval řečníkům, že masy úplně ovládli a nad několika rozbitými okny mávl s poznámkou: Zaplat' pánbůh, že toho není víc, to se zaplatí, dopadlo to dobře! — Ale nedopadlo. Jedna část demonstrantů v počtu asi 3.000 osob ubírala se k domovu směrem k cukrovaru, ve kterém se v den 28. listopadu na zvláštní povolení pracovalo. Ředitel cukrovaru nechal v dílnách jen nejnutnější počet dělnictva, aby se provoz cukrovaru nezastavil, ostatní dělnictvo sám poslal na tábor lidu. Nikomu z pořadatelů v městě nenapadlo, že by demonstranti před cukrovarem ztropili výtržnost. Budiž žalováno, že ji vyvolalo několik občanů z Hodějic, a to proto, že měli spory s adjunktem Egere-rem, který dělníky v cukrovaru týral a po soudním sporu při kampani nepřijal více do práce. Ti se právě chtěli pomstít a proto vtrhli do dvora cukrovaru a žádali úplně zastavení práce. Ředitel, vida nebezpečí, dal ihned rozkaz, aby práce byla zastavena, to však už lid neuspokojilo, část demonstrantů vtrhla do budovy, jiní do skladišť, kanceláří a nastalo obecné pustošení všeho, co lidem přišlo do rukou. Obchodní knihy z kanceláří byly vyházeny oknem a roztrhány, v továrně uráženy kohouty u strojových kotlů, málo které okno zůstalo celé a do toho se začala ze dvora ozývat střelba z revolverů. Zaměstnaní dělníci v cukrovaru opustili ihned práci a octlí se na dvoře, kdy právě na místo přišli četníci, kteří počali nádvoří vyklízet. Tři z četníků vnikli do budovy, pět jich zůstalo na dvoře, avšak snaha jejich vytlačit lid, byla marná. Kameny, hole, kusy železa a dřeva litaly na četníky,

kteří bezmocně ustupovali. Jednomu četníku byla vyrvána dokonce puška, kterou si sice opět dobyl zpět, ale současně byl udeřen do hlavy kusem železa a dosti vážně poraněn. Četníci při ústupu se stáhli ku stěně, aby měli krytá záda a vedoucí strážmistr Schmidt počal z nerozvážnosti dráždit lidi tím, že jim nabízel po dvacetihaléřích. Myslí, že tímto žertem uvede lidi k rozumu. Ředitel závodu, vida co se děje, žádal četníky, aby z továrny odešli, ti však neuposlechli a když se na ně sesypalo kamení, dal strážmistr povel k střelbě.

Účinek dvou salv, které četnictvo vypálilo do lidu, byl hrozný. Dlužno uvážit, že vzdálenost činila asi 15 kroků a jediné tím, že výstřel šel dosti nízko, nebyly následky ještě hroznější. Na místě se skácel mrtev dělník Jakub Marek z Hodějic, jemuž kulka pronikla na šíř prsa. Matka jeho, která byla při tom, upadla do mdlob, takže se s počátku mysli, že je rovněž zastřelena. Jiní četní ranění padli na různých místech do prachu a silničního bláta. Těžce raněn byl dělník Střeštík, hostinský Fiala z Kavriánova, dělník Hošek, učeň Mátl, kočí Žilka a dělník Kohoutek, dále dělník Stehlík, dělníci Pleva a Doležal. Všechny tyto vážně zraněné ošetřili ihned na místě lékaři dr. Eremiáš a dr. Vychodil, kteří s bezpříkladnou obětavostí zraněné obvazovali a odváželi na nádraží, aby mohli býti co nejdříve vlakem dopraveni do brněnské nemocnice. Celkem mimo vážných zranění, kterým podlehl ještě dva, a to vaříč cukrovaru Hložek, který v den demonstrace v cukrovaru pracoval a Martin Žilka z Kobeřic, bylo celkem zraněno na 30 lidí.

Zpráva o událostech, které se staly za městem u cukrovaru, přišla do Slavkova značně zpozděně, takže už ani pořadatelé tábora nemohli zakročit mezi demonstrujícími, ale také ani okresní komisař nemohl působit na četnictvo, jehož velitel zbytečně lid rozdráždil. Zkáza cukrovaru, tři mrtví a lidská krev na továrním dvoře, to vše už bylo hotovo, když se odpovědní lidé dostali na místo děje. Po 4. hodině odpolední přjel z Brna do Slavkova zvláštní vlak, který přivezl 20 dalších četníků za vedení rytmistra

Piautonihi s ambulančním vozem a lékařem, zdravotním radou drem Fleischerem. Ochranným vozem cukrovaru bylo šest zvláště zraněných a čekajících na transport dopraveno na nádraží a sanitním vlakem odvezeno do brněnské nemocnice. Po těchto událostech se utvořila nebezpečná nálada také v městě. Lid se počal znovu houfovat a vybíjet okna i těch obchodníků, kteří byli při dopoledních demonstracích ušetřeni. Teprve večer nastal v městě klid, který sjednali nově přibývší četníci z Brna.

*

Vytlučení slavkovského cukrovaru nebylo ojedinělým případem v den 28. listopadu na Moravě. Také v Olomouci rozbili dělníci při demonstraci cukrovar a místní lihovar, kde se pracovalo. Totéž se stalo v cukrovaru v Hejčíně. Všude muselo přijít vojsko a četnictvo a tyto objekty chránit. V Lípniku zase demonstranti vytloukali obchody, které nebyly v den demonstrace zavřeny. — Po demonstraci ve Slavkově nastalo jako všude zatýkání demonstrujících. Zatčen byl každý, kdo přišel s četníkem do styku. Stačilo i anonymní oznámení. V denunciaci po slavkovských událostech nejvíce se vyznamenal katolický Hlas, který přímo obvinil řečníky, že jsou za slavkovské krveprolití odpovědní. Hlas docílil denunciaci toho, že nařčení řečníci byli vyšetřováni, ale na zákrok zeměpanského komisaře Wierera z Vyškova, který byl tábora přítomen, se dokázalo, že právě řečníci to byli, kteří v městě výtržností zabránili. V síti státního zástupce však zůstalo za slavkovskou rebelii mnoho jiných lidí, z nichž část byla soudem osvobozena a jen několik občanů, kteří se zúčastnili plenění v cukrovaře, odsouzeno bylo k větším trestům, a to až do 5 měsíců. Zajímavý byl proces s Tomášem Šrámkem, čeledínem ze Slavkova, žalovaným pro hrubé urážky bezpečnostní strážní. Šrámek u soudu v Brně 27. prosince 1905 nic nepopíral a prohlásil: Ano, nadával jsem četníkům lumpů a vrahů chudého lidu a trvám na tom, že je to pravda, protože strážmistr lidi dráždil a pak do nich nechal střílet. — Dostal za to 6 dnů jednoduchého vězení.

Na Dražanské vysočině žil dělný lid do roku 1905 klidný život a bez reptání přijímal vezdejší chléb od svých otrokářů. Došlo-li přece někde k násilnostem proti zaměstnavatelům v této horské chudé části země, stalo se tak jistě z důvodů velmi vážných. Malí rolníci a chalupníci, obyvatelé Dražanské vysočiny, obdařeni četnými rodinami, živil se po různu. Pracovali v lesích místních velkostatků, jiní zase se živil křesčovinou pro konfekční továrny a značná část docházela za prací do textilní továrny až do Svitávky. Do roku 1905 byli na tom všichni stejně. Sociální pojištění téměř žádné, hospodářské poměry bídné a zaměstnavatelé nelibostní vydřiduš. Za takové nálady byl lid Dražanské vysočiny také vyburčován, aby manifestoval 28. listopadu 1905 s ostatním dělnictvem v Rakousku za všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo. Sraz demonstrantů z vysočiny byl určen v Boskovicích, kde manifestace počala již v předvečer hlavního dne. Boskovští uspořádali večer jakýsi obřadní průvod, v jehož čele šel náměstek starosty Lipka a radní Dvořák. V průvodu byl nesen velký prapor, standarty s hesly: Dejte nám všeobecné právo hlasovací! — Raděj žalář a okovy, než-li volnost otroka a podobně. Protože demonstrace byla pořádána za souhlasu městské rady v Boskovicích, bylo stanoveno 60 pořadatelů, aby vše vyznělo co nejdůstojněji. Průvod pochodoval ze Sušilovy ulice před c. k. okresní hejtmanství, tam na se upozornil zapěním písní Kde domov můj a Písní práce, odtud pak postupoval Komenského a Palackého třídou do Sušilovy ulice, kde k shromážděným bylo promluveno o významu všeobecného práva hlasovacího, načež se demonstranti v klidu rozešli s ujištěním, že druhý den, 28. listopadu, se k slavnostnímu taboru lidu dostaví v počtu co nejhojnějším.

V úterý 28. listopadu začaly Boskovice demonstrovat už o 9. hodině dopolední, ač hlavní tabor byl svolán teprve na 14. hodinu odpolední. Tentokrát už byl průvod daleko silnější, přišlo svá-

tečně oděné celé okolí, takže k poledním hodinám čítal kolem šesti až sedmi tisíc hlav. Vše pokračovalo jako předešlý den, průvod procházel městem za zpěvu písní a vyvolávána byla hesla, všechny obchody byly uzavřeny a nálada přímo sváteční. Zatím co křesčovské dělnictvo s panskými dřevaři a okolními rolníky těšilo se v Boskovicích ze svátečního volného dne, odehrála se v sousední Svitávce v textilní továrně Löw-Beerově scéna zcela jiná. Tam dělnictvo v předvečer 28. listopadu na vyzvání dělnických svazových organizací vyslalo večer po práci do továrny deputaci, která továrníkovi oznámila, že podle ujednání ve všech průmyslových závodech v celém Rakousku také ráno ve Svitávce dělnictvo nenastoupí práci za účelem demonstrace za všeobecné právo hlasovací. Továrník Löw-Beer dělnickou deputaci přímo vyhodil a pohrozil jí vypovězením z práce všem dělníkům, jest-li se takové akce zúčastní. Deputace tuto hrubost továrníkovi oznámila shromážděným dělníkům, mezi nimiž se našlo dosti rozvážných lidí, kteří navrhli, aby dělnictvo v Löw-Beerově továrně práci ráno zastavilo, ale přes to aby se poslala k šéfovi nová deputace, která mu věčně vyloží, že není jeho továrna sama, která v ten den nepracuje, že stojí všechny továrny v celém Rakousku, což on ostatně také ví, neboť mu to Svaz průmyslníků jistě předem oznámil. Ráno 28. listopadu dělnictvo do továrny nepřišlo, za to deputace šla k továrníkovi zastavení práce odůvodnit. Jen vkročila do kanceláře, továrník se na ni vyřítit se slovy: Všechny vás, lumpi, vyháním, hladý vás nechám pochcípát, fabriku zavřu, odjedu do Vídně. — Na tuto surovost nemohla dělnická deputace nic jiného odpovědět, než odejít a oznámit vše shromážděným kamarádům, kteří již v městě manifestovali za všeobecné právo hlasovací. Řečník, starý tovární dělník, vylíčil, kdo je pan Löw-Beer, majitel továrny, jenž se topí z práce chudého lidu v milionech a nyní mu vyhrožuje, že ho nechá pochcípát hladý. Připomněl také, aby si továrník uvědomil, za jakých poměrů přišel do Svitávky jeho otec, chudý potulný Žid, který se stejně chudým pracujícím lidem v kraji

založil podnik, z kterého zbohatl a jeho spolupracovníci tehdejší i nynější zůstali stále stejně chudými. Hrubý čin továrníkův rozjitřil lid do takové míry, že nechal manifestace a vrhl se na továrnu, kterou úplně rozbil.

V poledních hodinách přijelo do Svitávky vojsko 8. pěšího pluku z Brna, aby zjednálo klid. Příchod vojska byl zbytečný, dilo zkázy, které vyprovokoval svoji sprostotou sám továrník, bylo dovršeno, lid se rozešel a klid nastal sám sebou. Hledali se tedy původci rebelie a jak už to za Rakouska chodilo, nečinily úřady za vše odpovědným provokatéra, ale vyprovokované a tak byli četnictvem zatčeni čtyři místní dělníci, které četníci s velkou horlivostí spoutali řetězy a hned po poledni vedli k okresnímu soudu do Boskovic. Četnická eskorta se zatčenými a řetězy svázanými dělníky přišla do Boskovic ve chvíli, kdy procházel městem demonstrační průvod, který se chystal k zahájení tábora lidu. Lid vida svázané dělníky napadl četnictvo, poházel je blátem a hnal se za ním k budově okresního soudu, kde četníci zatčené uvěznili. Náměstek starosty Lipka se dvěma místními strážníky marně hájil vrata věznice a prosil lid, aby se vzdal, že vše s pořadatelem tábora zařídí, aby byli zatčení propuštěni. Vyslal také k soudnímu radovi Šašecimu deputaci, aby vzhledem na vzrušené poměry v městě lidu vyhověl a zatčené po sepsání protokolu propustil. Tento odmítl a povolal na pomoc ještě místní četnictvo. To rozdráždilo lid do té míry, že když proti lidu vystoupilo pět četníků a rozdělilo zástup na dva tábory, octli se četníci uprostřed a stali se bezmocnými, neboť na ně bylo doráženo z předu i ze zadu. Četníci vidouce, že je zle, stáhli se k bráně věznice, ale to už bylo pozdě. Soudní budova byla obklíčena lidem z obou stran, lid počal vytloukat okna v trestnici, byly vytrhány rámy z oken, a prudce útočeno na vrata budovy, které chránilo pět četníků. Tu zakročil okresní hejtman Nevyjel. Avšak marně. Lid podnikl druhý prudký útok na dveře trestnice, četníci byli nuceni ustoupit a vrata trestnice byla lidem vyvrácena. Zatím co se dobývali lidé zepředu do trestnice, druhá část páchla ne-

chráněné dveře u zadního vchodu a když je nemohla vyvrátit přirozenou silou, vzala na pomoc na ulici stojící těžký povoz, rozjela se jím proti vratům a ojí vrata vyrazila. Tak se současně srazily oba proudy demonstrantů ve dvoře trestnice. Teprve po tomto rada Šašecí ze strachu před rozhněvaným lidem zatčené občany ze Svitávky propustil na svobodu.

Nutno zaznamenat, že rozvaze okresního hejtmána Nevyjela bylo co děkovat, že nedošlo v Boskovicích 28. listopadu ke krveprolití, ač i četníci byli zraněni. Hejtman totiž strážmistřovi důvěrně, ale přísně zakázal, že četnictvo nesmí užít ani na svou obranu střelné zbraně. Po osvobození zatčených vrhl se rozvášněný dav na kořalnu souvěrce Löw-Beerova, Žida Munka, kterému rozbil obchod, vytloukl ještě několika místním Židům na náměstí okna, do židovské čtvrti se však už nedostal, neboť tam zakročili pořadatelé tábora lidu. Demontrace v Boskovicích trvaly do večerních hodin, až přijelo z Brna vojsko 49. pluku, jež lid z náměstí vytlačilo a zjednálo pořádek. Také v Boskovicích se po demonstracích zatýkało. Dělo se tak na ulicích, v hostincích i v rodinách, a to jako vždy na pouhé anonymní udání. Soudce, který byl pozván k vyšetřování z Brna do Boskovic, neuměl vůbec česky a tak celé vyšetřování vedl četnický závodčí Anděla se svým nastávajícím tchánem Kunzem, pensionovaným četnickým strážmistřem a funkcionářem státního zastupitelství v Boskovicích. Jak se vyšetřovalo a jak se se zatčenými zacházelo, netřeba už dnes vzpomínat. Užívalo se úskoků jako: Vám to pro tentokrát odpustíme, ale řekněte nám, kdo byl ten muž vedle vás. — Když se vyšetřovanec na to chytil, byl odveden do věznice a hned také zatčen ten, koho označil, že stál vedle něho. Tak to šlo do nekonečna a pak celé houfy byly posílány k zemskému trestnímu soudu do Brna. Poměry za vyšetřování boskovských bouří dospěly tak daleko, že poslanec dr. Václav Šílený a poslanec Josef Hybeš musili u okresního soudu v Boskovicích zakročít a na soudním radovi Šašecím vynutit informace o zatčených, aby jim mohli včas obstarat právní-obhájce.

Tak pro nesvědomitost továrníka Löw-Beera a nešikovnost soudního rady Šašecího octla se po 28. listopadu 1905 spousta živitelů rodin z okresu boskovského ve věznici a před soudy. Kdyby byl rada Šašecí uposlechl prosby náměstka starosty Lipky a se zatčenými ze Svitávky sepsal protokol a propustil je na svobodu, nebylo by vůbec k násilnostem v Boskovicích došlo.

VŠEOBECNÉ PRÁVO HLASOVACÍ PRO ŘÍŠSKOU RADU UZÁKONĚNO.

Obecně se soudilo, že po 28. listopadu 1905, při němž dělnictvo přineslo tolik obětí na životě a svobodě v boji za všeobecné právo hlasovací, bude s volební otázkou rychle pohnuto. Poměry se však neustále komplikovaly. Vláda i určité politické strany postavily se zásadně proti všeobecnému právu hlasovacímu do sněmů zemských i když připouštěly všeobecné právo hlasovací pro říšskou radu. Další vážný problém byl při řešení rozdělování mandátů na jednotlivé země a národnosti. Vláda, která s počátku s volební opravou pro říšskou radu sama dosti spěchala, právě v rozhodném okamžiku pro vnitřní neshody stran o podrobnostech volební opravy počala zaujímat vyčkávací stanovisko. Vždyť sám ministerský předseda baron Gautsche v den hromadných demonstrací v celém Rakousku dělnictvem uspořádaných ve sněmovně pravil: Všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo není k tomu, aby ze zemských sněmů vytlačilo zájmové zastoupení i když dojde k uplatnění pro říšskou radu. Také prý pouliční demonstrace nemohou přinutit vládu k rychlému provedení tak velké reformy, dokud nebudou v parlamentě vyřízeny důležitější státní nezbytnosti. Ať je potřeba volební reformy jakákoliv, cílem rakouské politiky vždy musí být zabezpečení vnitřního míru. Vládní předloha volební reformy musí vycházet ze stanoviska, aby při takové zásadní otázce strany, stát udržující, dostaly se ke slovu a měly také pro budoucnost možnost, uplatnit zájmy a zásady, které

zastupují. — Po rozpravě o vládním prohlášení sdělil 16. prosince 1905 baron Gautsch, že vláda předlohu o všeobecném právu hlasovacím předloží říšské radě k projednání teprve v únorovém zasedání v roce 1906, což se také stalo. Už 7. února projednávala celou volební osnovu ministerská rada a 23. února se octla v rukou poslanců. Vedle volební předlohy chystala vláda předlohu o svobodné volbě. Podle statistiky bylo v roce 1906 celkem v celém Rakousku 6,074.882 oprávněných voličů do říšské rady. Z toho bylo Němců 2,230.916, Čechů 1,374.401, Poláků 908.716, Rusínů 705.909, Slovinců 287.966, Srbů a Chorvatů 166.620, Vlachů 176.254 a Rumunů 51.980. Slovanů bylo celkem 3,489.612 a Němců 2,230.916. — V Čechách bylo Čechů 941.180, Němců 559.817, na Moravě bylo Čechů 400.350 a Němců 155.457, ve Slezsku bylo Slovanů 83.269 a Němců 65.375. — Všech poslanců mělo být podle vládní předlohy voleno 455.

Z toho se ve Slezsku nabízelo slovanské většině 5 mandátů a německé menšině 8 mandátů, v Haliči zase připadal jeden mandát na 83.068 obyvatel, v Solnohradsku na 32.127, v Korutanech na 36.732 obyvatele. Toto nerovné rozdělení mandátů přivodilo 30. dubna 1906 také pád Gautschovy vlády. Hra osudu chtěla tomu, že to byl právě státník, jehož jméno úzce souviselo s touto reformou. Porazili ho Poláci, jimž nakonec baron Gautsch vmetl v tvář, že si za své služby státu nechají vždy dobře zaplatiti. Dědictví po baronu Gautschovi převzal princ Hohenlohe, který však ve 24 dnech podal demisi pro nesouhlas koruny s jeho stanoviskem ve věcech uherských. Tak zůstala otázka volební reformy opět nevyřízena. Teprve 1. června 1906 nastoupil baron Beck jako premier vlády, za něhož nastal boj o rozdělení mandátů, který potrvál celý rok. Češi si vybojovali 108 mandátů proti 85, jež jim předloha původně navrhovala a 1. prosince 1906 byla oprava značně již rozšířena a sněmovnou schválena.

Celý postup schválené volební opravy byl tento: Baron Gautsch oznámil předlohu 28. listopadu 1905 a 22. února 1906 ji předložil parlamentu. Pro 15 milionů slovanského byvatelstva navrhoval 230 mandátů a pro 9 milionů Němců 205 mandátů. Jeden německý mandát připadal na 44.000 obyvatel, slovanský mandát na 60.000 obyvatel. Němci byli nespokojeni, ale také Poláci se ozvali a přivodili Gautschův pád. V květnu 1906 přišel princ Hohenlohe a ujednal kompromis s Poláky a Němci. Rozmnožil počet mandátů na 495 a přidal Němcům 18, Čechům 5, také Polákům a Rusínům přidal, ale tak, že při počtu 495 mandátů měla mítí sněmovna 246 poslanců slovanských a 243 německých a vlašských. Hohenlohe padl a přišel baron Beck, který volební opravu prosadil. Rozmnožil opět mandáty a to na 516. Přidal všem národnostem, ale Němcům nejvíce. Jen v Čechách přidělil Němcům nových 5 mandátů, Čechům pouze 3. Morava věc vyhrála pro neústupnost svých poslanců, a to tak, že z nového přírůstku dostali Češi 2 a Němci pouze 1 mandát. — Panská sněmovna volební opravu schválila 25. ledna a 30. ledna 1907 byla potvrzena panovníkem. Na to byla říšská rada rozpuštěna a vypsány nové volby na 14. května 1907.

PROFESOR T. G. MASARYK PRO ZLEPŠENÍ SOCIÁLNÍCH A HOSPODÁŘSKÝCH POŽADAVKŮ DĚLNICTVA.

Český dělník byl nucen ve starém Rakousku nejen se bít za svoji národnost a politická práva, ale musil též podstoupit boj za zlepšení svých hospodářských a sociálních požadavků. Tyto boje nebyly lehké, zejména u lidí hospodářsky odvislých na svých zaměstnavatelích, které chránila vláda, a kdy v boji za zlepšení sociálních požadavků často tekla i dělnická krev. Uvádím v této knize jen námátkou boj textilního dělnictva na brněnsku a horníků na ostravsku.

Do první polovice 18. století byla provozována tkalcovská výroba v Rakousku po vzoru řemeslnickém a tehdejší tkalci tvořili jako jiná řemesla svazky cechovní. Teprve v roce 1778 po vydání dvorního dekretu vídeňské vlády, kdy byly zrušeny tkalcovské cechy, byla uvolněna v tomto oboru cesta k tovární výrobě. Na Moravě se počalo v tkalcovském oboru pracovat po továrnicku v Brně, Jihlavě, Místku-Frýdku a ve Frenštátě. V Brně byla tkalcovská továrna založena už r. 1765, byla však vedena ve státním provozu. Všechny tyto podniky byly bez mechanických strojů, pracovalo se v nich na ručních stavech. Podle toho také byly výdělky a hlavně pracovní doba. Dělníci pracovali 12 až 14 hodin denně, děti a ženy také i v noci. Proto nebylo divu, že na mnohých místech docházelo k sociálním sporům, které ovšem vždy končily stejně, totiž prohrou zaměstnanců. Teprve v letech osmdesátých, kdy se počínají množit v Brně textilní podniky, jeví se tu jakési hnutí dělnické. Zakládají se vzdělávací rukodělné dělnické spolky, do nichž nevstupují jen tkalci, ale i jiní řemeslní dělníci. Z těchto spolků pak pomalu vyrůstají základy jednotlivých dělnických odborových sdružení, které se

zase podle povolání sbližují ve skupiny a tak se pomalu budují jednotlivé svazy odborové. V Brně byly dány základy pro ustavení svazu dělnictva textilního na schůzi 3. července 1890 v Bešedním domě. Svaz byl uskutečněn až v listopadu téhož roku. Přes to, že brněnské textilní dělnictvo nemělo před rokem 1890 žádné odborové organizace, pokusilo se několikrát o boj za zlepšení svého sociálního a hospodářského postavení. Tak v roce 1875 vyvolali brněnští textiláci velkou mzdovou stávkou, která přinesla jisté zlepšení platů. Nově smluvený ceník byl však následkem neorganizovanosti dělníků brzo zaměstnavateli opuštěn, takže v roce 1885 došlo k nové textilní stávce, která po šesti týdnech skončila pro dělnictvo nerozhodně. Zato dělnictvo trváním dlouhé stávky bylo hospodářsky vyčerpáno. Tentokrát zaměstnavatelé použili proti stávkujícím dělnictvu už vojsko a policii, neboť dělnictvo v zoufalství počalo na mnohých místech textilní továrny rozbíjet. O čtyři léta později, a to v roce 1889 pokusilo se opět textilní dělnictvo v Brně novou velkou stávkou přimět zaměstnavatele k dodržování aspoň starého smluveného ceníku z roku 1875 a zkrácení doby pracovní. Ale ani tato stávka nepřinesla dělnictvu žádoucího zlepšení, nýbrž jen jeho další hospodářské ochuzení.

Tehdejší mzdové poměry v textilním oboru byly přímo hanebné. Ty také vehnali textilní dělnictvo v roce 1899 do nové stávky, která trvala plných osm týdnů. Tentokrát dělnictvo nebojovalo úplně nadarmo. Nezískalo dvoutměsíčním bojem to, co žádalo, ale podařilo se mu učiniti průlom do jedenáctihodinové denní pracovní doby tím, že byla pracovní doba zkrácena o půl hodiny denně. Dosud se v brněnských továrnách pracovalo 11 hodin denně a to od šesti hodin ráno s polední hodinovou přestávkou do šesti hodin večer. Pouze v pondělí začínala pracovní doba o sedmé hodině ranní. V ostatní dny mimo pondělí byla poskytnuta dělnictvu denně čtvrt hodina k snídání. Dělník, který pracoval plný týden, odpracoval si 63 a třičtvrti hodiny. V této stávce žádalo dělnictvo zavedení desetihodinové doby pracovní, a to od

sedmi hodin ráno s polední přestávkou do šesti hodin večer, při čemž se dobrovolně chtělo zřici dopolední čtvrt hodinky, kterou dosud užívalo k snídání. Pracoval by tedy dělník celkem šedesát hodin týdně. Spor vypukl proto, že se továrníci zdráhali zkrátiti pracovní dobu o pouhé tři a třičtvrti hodiny týdně. Stávka byla zahájena 2. května po 14. hodině, a to ve 40 brněnských továrnách, v nichž bylo zaměstnáno na 12.000 dělníků. Stalo se tak, když továrníci dělnické deputaci oznámili, že požadavek 10hodinné doby pracovní zamítají, vymlouvajíce se na konkurenci v Uhrách. Ve čtyřech továrnách v Brně práce zastavena nebyla, a to v těch, kde desetihodinová doba pracovní byla továrníky zavedena již před tím. V dalších dvou továrnách jejich správa přistoupila na požadavky dělníků v den zahájení obecné stávky. Zdálo se, že postupně dojde na všechny brněnské závody a že dělnictvo tentokrát stávkou vyhraje. Do toho však přišel přepis Svazu průmyslníků z Liberce a z Bilska, ve kterém vyslovují své sympatie těm brněnským továrníkům, kteří se nechtějí podrobiti a vybízejí je, aby v boji proti dělnictvu vytrvali. To továrníky posílilo v odporu a pak stávka trvala nepřetržitě plných osm týdnů ke škodě obou stran.

Také stávkující dělnictvo bylo jednotné a bez rozdílu politického přesvědčení a národnosti trvalo na svých požadavcích. O oprávněném boji brněnského stávkujícího dělnictva vyslovil se také profesor T. G. Masaryk, který na dotaz jednoho redaktora, co soudí o stávce vůbec a dělnickém požadavku zkrácení doby pracovní, odpověděl dopisem:

Velectěný pane redaktore! Na laskavé Vaše vyzvání, abych se vyslovil o brněnské stávce, mohu jen říci, že považuji požadavek dělnictva za oprávněný a ne za nemírný. Sam jsem zásadně pro osmihodinovou dobu pracovní a vidím tedy v nynějším požadavku stávkujících jen nepatrnou splátku. Nebudu zde uváděti všechny známé důvody pro zkrácení doby pracovní; jest přece dokázáno, že kratší doba pracovní úsilovnější a lepší práci umožňuje. Poukázali jste již ve svém

listě na příklad rosických uhelných dolů, kde snížení 11 a půlhodině práce na 9 hodin nejen dělnictvu ale i podnikatelům prospělo. Taktéž právem uvádíte podobné příklady z textilního průmyslu.

Velký pokrok strojínictví právě v oboru průmyslu textilního činí požadované zkrácení doby pracovní brněnským dělnictvem možným. Poukazují-li podnikatelé na tuzemskou konjunkturu, pak mohou dělníci od svých zaměstnavatelů žádat, aby svým politickým vlivem snažili se dosáhnouti u vlády zlepšení sociální politiky ve prospěch brněnského průmyslu. Co se týče soutěže uherské, je toto strašidlo potud ilusorní, pokud Uhry nebudou mít dostatek působivých textilních dělníků. Za nynější situace, pokud pozoruji, je právě v zájmu rakouských textilních podnikatelů, aby své dělnictvo udrželi na místě a znemožnili jeho stěhování do Uher. Z téhož důvodu (soutěže) je i jejich zájmem povznesení životního postavení dělnictva, jemuž zkrácení doby pracovní mohou dáti možnost energičtější, intenzivnější a dokonalejší práce. Pokrok technický sám nedostačuje — i dělnictvo musí pokračovati, což bez zkrácení doby pracovní nelze. Nemýlím-li se, platí toto zejména textilnímu průmyslu brněnskému.

Je snad možno, že by podnikatelé pro kratší dobu musili přinést nějaké oběti. Tyto oběti však nepadnou na váhu, uváží-li se, jakých výhod lze později očekávat. A i kdyby padly na váhu, je jich třeba ku povznesení velké masy dělnictva. Ostatně skutečnost, že dělnictvo zkrácením doby pracovní hmotně i mravně se povzneslo, bude také podnikatelům a celému městu Brnu prospěšno. Zdravější a mravnější dělnictvo znamená zdravější a mravnější obyvatelstvo vůbec. Ta hodina volného času, kterou dělnictvo získá, znamená také volnou hodinu pro podnikatele a celou veřejnou správu a pro obyvatelstvo vůbec.

Osvobození dělnictva jest osvobozením nás všech.

V Praze, 29. května 1899.

Profesor T. G. Masaryk.

Přes to, že velká většina stávkujícího dělnictva žila mimo Brno a na schůze, kde se oznamoval postup boje, posílání byli z venkova jen jednotliví zástupci, přiskočila brněnská městská rada továrníkům na pomoc a vymohla na vojenském velitelství do brněnských ulic vojenskou asistenci, která jen stávkující dělníky zbytečně dráždila. Snad žádná stávka dělnická v Brně nepotkala se u českého brněnského obecnictva s tak velkými sympatiemi jako tato stávka textilní. Všecky časopisy stávku podporovaly, přinášely výzvy k obchodnictvu a živnostnictvu, aby stávkující v jejich spravedlivém boji podporovali. Tím také stávkovému výboru se dostávalo hodně příspěvků peněžních i jiných pro pomoc stávkujícím. Zdálo se, že dělnictvo svůj spor se zaměstnavateli vyhraje, proto brněnští továrníci počali vyhrožovat stávkujícím ve svém ústředním orgánu vycházejícím ve Vídni, že textilníci přenesou své závody do Uher, jestli dělnictvo nenastoupí práci. Na tuto pohružku odpověděl textilní továrník šlechtic Harpke ve vídeňském Arbeiterzeitungu, že v Uhrách není pro textilní průmysl žádná příznivá půda a že mzdy uherských dělníků jsou daleko větší než-li na Moravě a v Čechách. Zatím co v Brně trval boj nepřetržitě, přišla zpráva z Březové, že 10. května zavedly další dvě továrny desetihodinovou pracovní dobu a také jedna pobočná továrna v Liberci před dělnictvem kapitulovala.

Jaké hmotné poměry tehdy panovaly mezi dělnictvem textilním, svědčí tyto číslice:

Vyjma jisté části přadláků, které v poměru k souhrnnému počtu textilního dělnictva bylo možno skorem na prstech spočítati a malého zlomku v několika tkalcovnách zaměstnaných osob, pohybovala se týdenní mzda 12.000 dělníků mezi 3—4 zlatými. Denní mzda postříhačů počínala od 35 krejcarů, soukaček od 40 krejcarů, nopírek od 50 krejcarů, barvířů od 65 krejcarů a zvyšovala se u nejzručnějších sil o 5 krejcarů. Ve valše pracovali dva dělníci na 10 strojích, vyprali denně 100 celých kusů různých látek a dostali za to 85 krejcarů

mzdy. Nopírka musila očistiti 10 kusů a dostala za to 60 krejcarů mzdy, valchaři pracovali za 75 krejcarů, ti nejschopnější za 90 krejcarů denně. Tkalcovky šly průměrně s 3 zlatými v sobotu domů. Také se vyplatilo některou sobotu za celotýdenní práci pouhých 1 zlatý 80 krejcarů, vyšivačky vydělávaly 60 až 80 krejcarů.

Při těchto mizerných mzdách a dlouhé době pracovní nebylo divu, že dělnictvo se nemínalo vzdát. Po jednoměsíčním trvání stávky počali menší a finančně slabší továrníci nahlížet, že se vlastně stávkou hospodářsky ničí k prospěchu velkých a bohatých továrníků a jednotlivci z nich povolili desetihodinovou dobu pracovní a dělnictvo nastoupilo u nich práci. Zato bohatí vlnobaroni nechtěli za žádnou cenu povolit a odmítali i úřady, které se jako sprostředkovatelé nabízeli, aby stávku skončili. Teprve 9. června podařilo se úřadům přinutit velké továrníky k tomu, že přivolili jednat s dělnickými zástupci. Zatím bylo toto jednání pro obě strany nezávazné. Po druhé se vyjednávalo 11. června, kdy zaměstnavatelé prohlásili, že nemohou ustoupiti od 11hodinové doby pracovní. Nato zástupci dělnictva zase oznámili, že trvají na svém požadavku desetihodinové doby pracovní a že nechávají továrníkům dalších 14 dní na rozmýšlenou. To vyvolalo mezi továrníky velké překvapení, že dělnictvo nespěchá s ukončením stávky a hned nařídili živnostenskému inspektorátu, aby svolal v nejbližších dnech novou schůzi.

V sedmém týdnu stávky počali továrníky nutit ke skončení stávky největší konfekcionáři v Rakousku a prohlásili, nezačne-li se v Brně co nejdříve vyrábět, budou nuceni objednávat látky v cizině. Jako při každé stávce našlo se také při této několik stávkokazů. Z toho udělala c. k. korespondenční kancelář zprávu, že dělnictvo hromadně upouští od stávky a za naprosté kapitulace nastupuje práci. Také úřady z nervosity počaly dráždit stávkující a obsazovaly továrny četnictvem, aby dělníci v domnění, že jsou tam stávkokazi, něco nerozumného provedli. Vše bylo marné. Dělníci vydrželi až do konce, kdy po osmi týdnech

stávky se stala mezi stávkujícími a továrníky dohoda za těchto podmínek:

Ve všech závodech textilního průmyslu s výjimkou přádelen na přízi česanou a »vigogne« upravuje se pracovní doba jak následuje: v zimě, to jest od 16. října až do 15. dubna, počíná práce o 7. hodině ranní a trvá s hodinovou přestávkou v poledne do půl 7. hodiny večerní. V létě, to jest od 16. dubna do 15. října, počíná práce o půl 7. hodině ranní a trvá s hodinovou přestávkou v poledne až do 6. hodiny večerní. Každou sobotu končí pracovní doba o 5. hodině odpolední.

Dělnictvo za osm týdnů boje získalo dvě a půl hodiny týdně čili 125 hodin, t. j. o 12 dnů ročně kratší pracovní dobu. Zaměstnavatelé uhájili jednu a čtvrt hodiny týdně.

*

Neústupnost brněnských vlnobaronů vůči dělnictvu se ukázala ještě v roce 1908. V předešlém roce byly v Brně téměř všechny textilní továrny přímo zaplaveny prací. Zato už v první polovici roku 1908 počal odbyt brněnských textilií klesat a bilance obchodních styků zejména s Maďarskem byla pasivní. Přes to se pracoval v továrnách plnou parou dále, a to na sklad. Když byly sklady přeplněny, hledal se důvod k zastavení práce. Našel se v brněnské »Kemce«. Tam propustili pro jakousi maličkost dělnického předáka. Dělnictvo se s ním prohlásilo solidárním a tu zaměstnavatel pohrozil výlukou. Také ostatní továrníci vzali věc Kemky za svou a oznámili, že zastaví i ve svých továrnách práci, nenastoupí-li dělnictvo v Kemce do 13. srpna práci. Protože dělnictvo nenastoupilo, byla 14. srpna 1908 v celém Brně provedena výluka a tak se octlo rázem 14.000 textiláků bez chleba. Výluka se zúčastnilo 42 továren, jen 5 továren k výluce nepřistoupilo. Ale už 22. srpna byla stávka i výluka skoncována.

DESET MRTVÝCH MÍSTO ZKRÁCENÉ DOBY PRACOVNÍ.

V roce 1894 doporučil velikonoční sjezd Odborových svazů dělnických ve Vídni, aby se hornictvo v celém Rakousku připravilo k boji za osmihodinovou dobu pracovní. V té době trvala pracovní doba na dolech 10 až 11 hodin denně a při tom u horníků počaly klesat mzdy. Ke sníženým mzdám přidružil se ještě vzestup cen životních potřeb a k dovršení toho bylo v některých odděleních, jako vítkovických železárnách, s dělnictvem se strany představených surově zacházeno. Nebyly to ojedinělé zjevy, že dělník byl představeným za nepatrný přestupek i políčkován. To vše uspišilo připravovanou stávkovou akci na ostravsku a nežli se kdo nadál, vzplanul nahodile a bez příprav, proti vůli vedení Odborových svazů v celé pánvi ostravsko-karvinské boj za osmihodinovou dobu pracovní a zvýšení mezd o 25%. Dále žádáno se strany představených slušné zacházení s dělnictvem. Začátek boje vznikl na ojedinělém dole »Zárubce«, kde horníci oznámili správě dolu své požadavky s podmínkou, nebude-li jim vyhověno, že nesjedou do dolů. Správa požadavky dělníků odmítla, důl »Zárubka« byl pro dělnictvo uzavřen a aby dělníci tohoto dolu nezůstali v boji osamoceni, počali se k bojujícím horníkům přidávat i jiné doly až byl zachvácen celý revír, kde stávkovalo už v prvním týdnu na 20.000 horníků.

Na říšské silnici směrem k obci Radvanicím leží Wilczkova šachta Trojice. V úterý 8. května 1896 po 6. hodině ranní objevila se na silnici směrem od Radvanic přicházející skupina asi 400 stávkujících horníků a blížila se k dolu, kde se v oddělení pro svítlny chtěla přesvědčiti, zda se v Trojici fárало. Asi 70 metrů od šachty na návrší silnice byli stávkující zastaveni osmi četníky, jimž velel strážmistr Mark. Přítomen byl také fryštácký okresní hejtman Dombrovský, který když viděl přicházeti stávkující, opustil četníky a šel do Wilczkových závodů telefonovat o pomoc. Zatím strážmistr průvod zastavil a když zjistil, oč horníkům jde, vyzval je, aby si zvolili 4 členy ze svého středu, které

do lampárny zavede, aby si vše zkontrolovali. Dělníci se báli o své čtyři druhy, aby prý je četníci nezatkli a proto tuto smírnou nabídku odmítli. Při tom nastalo cbecké tlačení zadních účastníků průvodu na přední a voláno: Hněte se! Přední řady tedy postupovaly k četníkům, kteří částečně couvli zpět. Mezi stávkujícími byli většinou mladí hoši, ale také děti a mnoho takových, kteří šli do města na trh a neměli se stávkujícími nic společného. Jak došlo ke katastrofě, která pak následovala, nikdo nemohl později říci. Jeden z četníků tvrdil, že neví, jak a proč došlo k střelbě. Potvrdil, že dělníci na četníky kamením neházeli a že je vůbec nijak osobně neobtěžovali, jak se po katastrofě tvrdilo. Prostě strážmistr Mark, který v rozčilení, když se k němu přiblížil průvod stávkujících asi na 15 kroků, zvedl klobouk a zavel: Palte! V tom zarachotila řada výstřelů vzduchem, manlicherovky a werndlovky konaly své poslání. Součet tohoto okamžiku byl hrozný. Deset mrtvých zůstalo ležet na silnici, vedle nich 24 těžce zraněných. Když padly ještě dva ojedinělé výstřely z pušek četnictva, dělnictvo se rozuteklo, aby zachránilo životy. Mrtví a ranění leželi na silnici a v příkopě u silnice, kde se mísila jejich krev s blátem a uhelným prachem.

Na místo krveprolití dostavil se záhy kněz P. Leopold Postůvka, který odjel tentýž den o 6. hodině ranní do Zárubku zaopatřit umírajícího. Při jeho návratu bylo právě po katastrofě a když zvěděl, co se stalo, běžel na místo. Sám o tom vypravuje:

Na zemi leželi mrtví a ranění. Šel jsem ke každému a sáhl na srdce, je-li ještě živ. Někteří dokonávali. Co bylo možno, jsem udělal. Dal jsem jim poslední pomazání, šel jsem od jednoho ke druhému, abych se přesvědčil, potřebuje-li je nebo ne. Pod každým padlým byla kaluž krve, které teklo jako by vylil vody na cestu. Lid stál opodál jako zkamenělý, když jsem přišel, padlých si nikdo nevšímal, jako kdyby hrom byl do lidí udeřil. První pohled na to vše byl strašný. Toho, jenž ležel v příkopě, zaopatřil jsem v příkopě. Někteří se dokonce vyzpovídali. Vrátil jsem se domů, ruce i kleriku

od prachu a krve. Jednomu kulka prolétla ústy a hlavou, druhému vyrazila střeva z těla. I toho jsem vyzpovídal.

P. Postúpka praví, že když přišel mezi lid a šel k mrtvým a raněným, měl strach, že ho četníci také zastřelí, poněvadž ještě stáli s namířenými puškami proti lidu. Před polednem se mrtví a zranění odváželi do úmrtní síně a do místní nemocnice. Ředitel nemocnice dr. Svoboda pravil, že zranění byli většinou střeleni do spodní části těla a že k vyléčení bude potřeba delší doby. Ze všech zabitých a raněných byli jen 3 ženatí. ostatní všichni svobodní.

Po této tragedii rozšířila se stávka na další doly a okresní hejtmán Dombrovský požádal o vojsko, aby mohl všechny doly obsadit a před případnými útoky stávkujících zabezpečit. Tato opatření byla zbytečná, neboť stávkující nahlédli, že proti ozbrojené moci nic nesvedou a proto využil své nejsilnější zbraně, a to naprostý klid při odpírání práce na dolech. Hůře bylo pro úřady, co si počít se zastřelenými. Při veřejných pohřbech hrozilo nebezpečí dělnických demonstrací a proto hejtmán Dombrovský učinil i v tak delikátní věci nešikovné rozhodnutí. V noci o 23. hodině vyžádal si u ředitele nemocnice dra Svobody klíče od úmrtní komory, poslal pro ženu jednoho zabitého horníka a ve 24 hodin byl vzbuzen kněz P. Číž, aby zabitého pohřbil. Hrob měli vykopat dělníci ze staveb dolů Wilczkových, tito ovšem odmítli a proto společný hrob pro ostatních devět mrtvých horníků vykopali vojáci, kteří za dozoru důstojníků zastřelené pochovali. Zpráva o tajném pohřbu se záhy rozšířila po celém kraji a vyvolala mezi horníky větší rozčilení než samo krveprolití. Aby se nikdo k pohřbeným z jejich přátel v prvé dny po katastrofě nedostal, byl hřbitov hlídán vojskem.

Smýšlení dělnictva přes tuto tragickou událost bylo stále neotřesené, neboť horníci věřili, že boj se zaměstnavateli vyhrají. Majitelé dolů provokovali dělníky dál, neboť klid, který dělnictvo zachovávalo, nehodil se do jejich rozpočtu. Počínali vypovídat nepohodlné dělníky z jiných oborů z práce a stávkující horníky

ze závodních bytů. Ani horní revírní úřad nepodnikl nic ve prospěch stávkujících a stále jen konferoval se zástupci zaměstnavatelů tak, jako by tu druhé strany nebylo. Teprve 16. května svolal okresní hejtmán schůzi obou táborů do Moravské Ostravy. Zástupci dělnictva se dostavili, zato zástupci zaměstnavatelů nepřišli. Dělníci přednesli své požadavky, na něž hejtmán nemohl odpovědět, ale slíbil, že je předloží těžařům, hned však upozornil, že o odpovědi těžařů nedovolí stávkujícím rokovat na nějaké schůzi, protože po trvání stávky nepovolí ani jediné schůze v celém kraji. Takovým jednáním se strany úřadů se dělnictvu zneemožnilo vůbec, aby mohlo nějak smírně stávku skončit. Proto nebylo divu, že se 18. května celé stávkové hnutí shroutilo a po prohlášení správců závodů, že požádají vládu, aby tato prozkoumala pracovní poměry na ostravsku a o nich rozhodla, stávkující téměř na všech dolech nastoupili práci. Všecky oběti byly přineseny marně. Sama Severní dráha vypověděla ze zárubských závodů 15, z Desátého dolu 8 horníků z bytu i z práce, ze Šalomounky vypovězeno 6 a u Salma dokonce 40 horníků. Mimo to se stále ještě zatýkalo.

Ostravská stávka horníků měla také své dozvuky ve vídeňském parlamentě a je zajímavé, že se ostravských horníků proti těžařům ujal moravský velkostatkář hrabě Václav Kaunic, a to v rozpočtové rozpravě, kde na adresu hraběte Wilczka pravil:

Osmihodinná pracovní doba se různě posuzuje. Hornictvo nespátřuje v osmihodinové době pracovní žádný všeho, ale doufá, že při této šichtě by se neudály takové křiklavosti, jako při nynější šichtě 10—12hodinné. — A dále praví: V Ostravě se v dolech veskrze ještě dělnictvo bije; v Salmových dolech tluče inženýr při tak zvaných povrchových pracích horních na povrchu země kcnaných, ženy, jako by to byly divošky africké. Ve mnohých dolech srazí se horníkům na pokutách tolik, že srazí-li se jim ještě vedle zálohy a procenta do bratrské pokladny, jakož i náhrada za opotřebování náčiní atd. vlastně na konec jsou ještě dlužní. Po každé

stávce se mnoho dělníků z práce propouští a posílají se postrkem do svých domovských obcí. Proti tomu by měla vláda zakročít a dělnictva se ujmouti.

Stávka tato vyžádala si celkem 13 lidských životů, neboť během stávky zemřeli v nemocnici další tři mladíci z těžce raněných a jednomu byla odňata noha. — V Těšíně se pak konal 22. května 1894 proces s 21 horníky, kteří byli po krvavých demonstracích v Dombrově četníky zatčeni. Soud uznal 18 obžalovaných vinnými a odsoudil je do těžkého žaláře od 1 do 13 měsíců, takže dohromady byli odsouzeni na 4 roky a 4 měsíce. Pouze 3 obžalovaní byli žaloby sprostěni; mezi odsouzenými byla jedna žena.

VŠESOKOLSKÝ SLET V BRNĚ.

Památný Volkstag roku 1905 zlomil v hlavním městě moravském teror německé luzy a přivedl k platnosti českou většinu. Za několik let vyrostlo české Brno početně i sebevědomím tak, že mohlo pozvat celou Obec sokolskou a že tu uvítalo sokolské zástupy jako Čechy na české půdě. Nebylo z oficiálních Němců nikoho, kdo měl odvahu postavit se na odpor a urazit hosty českého Brna. Německý poslanec Lechner sice na starobrněnské schůzi vykřikoval, že německá radnice nepřipustí cizím Čechům prohlídku městských památností, ale pan Lechner byl známý mluvka, jenž se již dávno v Brně nebral vážně. Věříme, že brněnské radnici zbyl jen bezmezný vztek, že nemohla sokolskému sletu v Brně zabránit. Před tím měla vždy v moci změnit každé české hnutí v Brně v krveprolití, tentokrát si netroufala a všechny tajné porady německé, jak zmařit sokolský slet brněnský a jak uzavřít město sokolů armádě, skončily zoufalou resignací. Proto se brněnští Němci rozhodli uspořádat ve dnech sletových několik vlastních sjezdů a slavností, aby odvrátili alespoň brněnské Němce od strhujícího dojmu sokolského sletu. Ač Čechům bylo úplně lhostejno, co Němci v sokolské dny v Brně podniknou, přece se německá rozhodnutí Čechům zamlouvala, a to proto, že obraz může být názornější, postavili se německá bída brněnská vedle české síly. Všecky návrhy směřující k provokování českého lidu a k insultování sokolských hostů byly s bolestnými vzdechy na brněnské radnici zamítnuty. Tentokrát se nehrálo se zakrytými kartami a všecko bylo tak jasné, že nemohla ani brněnská radnice nepochopit, jaké by byly důsledky německého pokusu o oficiální provokaci. Tak se s Němci ještě nikdy a nikde

nezatočilo, jak by s nimi zatočil český lid v Brně, kdyby sáhli na jeho hosty a chtěli zkalit jeho sokolské dny. Radnice to vše cítila a měla dosti zkušeností, že zápas, který by oficiálně německá provokace v sokolských dnech rozpoutala, teprve po sletu by se náležitě naplno rozvinul a že by se přenesl na pole, na kterém by mohli býti jen němečtí padlí.

Přesto se známá štváčská německá horda, jež vedla brněnské Němce a jež nerada ustoupila nátlaku německých živnostníků a jiných umírněných Němců, nevzdala svých pokoutních záměrů a snažila se podloudně zkalit průběh českých slavností. Prosadila společnou proklamaci německých korporací, která je sice plná slov o důstojnosti a ušlechtilosti, ale která je při tom štvavá a drzá a jejíž smysl není nijak uklidňující. Tato německá proklamace zní:

V posledních dnech tohoto měsíce pořádají Čechové sokolský slet v Brně a Králově Poli. Pod záminkou slavností místně omezené na Královo Pole má se konati všeobecný veliký národní projev všečeský také v Brně, má národní, německý ráz našeho odevzdání německého města býti zfalšován. Všecko před měsíci již vynaložené úsilí purkmistra, poslanců našeho města a německých národních rad pro Brno i pro Moravu u zemských i ústředních vládních úřadů, aby pořádání této české vzdorovitosti odepřeno bylo povolení, všechny důtklivé rozklady, všechny důrazné poukazy na pochopitelnou národní citlivost, na oprávněné národní vzrušení našeho německého a zejména pracovního obyvatelstva zůstaly bezvýslednými. Jako vždy, sklonila se vláda i tentokrát před výslovnou vůlí Čechů a uposlechla pokorně jejich důtkátu.

Vůči poukazům Němců na veliké nebezpečí, které s konáním sokolské slavnosti, podle obsahu jednotlivých projevů českých listů nesporně k národnímu dobytí Brna cílicí, je spojeno, nevěděla vláda v posledních koncích své moudrosti o jiném uklidňujícím prostředku pro Němce, nežli zamý-

šlené jí imponantní použití orgánů bezpečnostních a v poslední řadě moc bodáků. Vládní systém však, který mísí aby odstraňoval kořeny zla, obrací zřetel toliko na symptomy, systém, který dovede zacházeti toliko s prostředky násilnými, soudí sám sebe. Nechť však vláda v neodpuštělné slabosti oproti národním dobovačným choutkám našich nepřátel krok za krokem ustoupila, němečtí občané Brna a okolí odpoví v těchto vážných dnech na vyzývavost Čechů cílevědomým a neochvějným chováním, rozhodným národním projevem, důstojní vysoké kultury německé národnosti, důstojní výše svých názorů, ušlechtilosti své a svého vzdělání.

Provokace národních nepřátel, kteří se snaží Němce ve spravedlivé obraně se nařezající s cesty zákona zalačiti, zůstanou marny. A dojde-li přes to k výtržnostem, bude-li přes to snad porušen národními odpůrci našimi mír v našem německém městě, pak nechť si vláda sama zodpoví následky své zaslepenosti, jež nelze dosí ostře odsouditi, následky, před nimiž byla se vši důtklivostí varována. V těchto vážných dnech Němci v Brně, němečtí občané společně s německými studenty pochod i tendenční slavnostní ráz na straně svých národních nepřátel zodpoví mohutným projevem planoucího národního nadšení a pevné sjednocenosti. Podají důkaz, že německé dědictví od otců zděděné odevzdají svým potomkům nedotčené, že Brno jest a zůstane německým.

Pořadatelstvo sokolského sletu v zápětí vydalo proklamaci k českému Brnu, v níž upozornilo na provokační choutky německé a vyzvalo český lid k jich naprostému ignorování. Sebevědomí a pyšný klid dýchal ze sokolského svolání, zatím co proklamace německá je plná těžkého tajeného vzteku. Česká proklamace se zaručuje za naprostý klid v Brně, luzu a uličníky sokolstvo ponechalo na starosti bezpečnostním orgánům. Brněnská německá Národní rada si snad nebyla ani vědoma toho, jaká hrozná nebezpečí by byla vyvolala, kdyby šlo po jejím a proti jakým hroz-

ným důsledkům ochránila brněnské Němce sokolská kázeň. Sokolská proklamace zní:

Českému lidu v Brně! Stojíme na prahu svátků sokolských. Za týden uvítáme v Brně ukázněné pluky Sokolů a s nimi nepřehledné zástupy českého lidu z blízka i dále, také však četné jiné ctitele myšlenky sokolské, kteří všichni přijdou, aby byli svědky mohutného projevu bujarosti českého národa, jeho tělesného i mravního zdraví. Všichni budou našimi milými hosty a na nás bude, bychom jim pobyt v Brně příjemní a o to se postarali, aby se u nás cítili jako doma, jako v hlavním městě nejčestější země koruny svatováclavské, jako ve městě, které přes to, že na jeho radnici vládnou naši národní odpůrci, má většinu obyvatelstva národnost českou! Jestliže vláda přes odpor brněnské radnice pořádání sletu Sokolstva v Brně povolila, učinila tak zajisté v uvážení, že nelze Čechům zakazovati pořádání slavností na půdě, na níž mají na nejmenší stejná práva jako Němci, a v přesvědčení, že české Sokolstvo svou ukázněností a vědomím svého vznešeného národního poslání jest — jak toho nesčetně již podalo důkazy — dostatečnou zárukou za klidný a důstojný průběh slavností. A v této důvěře nezklameme vládu ani Sokolstvo, ani český lid, jenž se svým Sokolstvem se cítí zajedno! Za tuto loyaltitu očekává však Sokolstvo a s ním veškeren lid český, že se povolání činitelů zase navzájem přičiní, aby do klidného a důstojného průběhu sokolských slavností nezalehly rušivé tóny odjinud! Radniční kruhy brněnské, vzdávše se marného odporu, prohlašují sice resignovaně ve svém tiskovém orgánu, že Němci brněnští budou sokolské slavnosti ignorovat. Kvitujeme s povděkem toto prohlášení, poněvadž si toužebně přejeme, aby nás naši národní odpůrci ušetřili jakýchkoli projevů přízně či nepřízně a slibujeme jim navzájem, že jim budeme spláceti se zřetelem k jejich současným slavnostem naprosto stejnou mincí. Jsou však na straně našich národních odpůrců také živly,

kteří se asi těžko spřátelí s trpným stanoviskem vládnoucích kruhů německých, živly, které toto jediné správné stanovisko budou považovati za zradu na svaté věci německé, živly, které radnici k odporu proti slavnostem sokolským nabádaly přes to, že by zákaz jejich byl poškodil hospodářsky celé město, živly nezodpovědné, které nemají co ztratit, byť i jednotlivcům z počínání těchto živlů hrozila i ztráta svobody! A z jejich řad mohl by snadno vyjít popud k máření klidného a důstojného průběhu slavností sokolských. Že žádný Sokol nedá se nějakým uličnictvím takových živlů vyprovokovati k nějaké odvetě, za to ručí nám osvědčená kázeň sokolská, která prodělala již mnohé a těžké zkoušky ohněm. Žádáme však snažně i ostatní příslušníky národa českého, kteří budou svědky slavností sokolských v Brně, aby se nedali strhnouti k nepředloženým skutkům. Ztrestání nějakého uličníka na místě nebylo by přece při číselné převaze, jakou budeme mítí na ulicích brněnských, žádným hrdinstvím a pomohlo by ztrestanému lacině ke gloriole národního mučedníka. Ledovou sprchou na rozpálenou hlavu provokatéra působí jedině mrazivý klid, s jakým jeho malomocný vztek ignorujeme.

Měl-li by se však tento vztek stupňovati až k nepřičetnosti, z níž by nám hrozilo skutečné násilí, pak bude povinností vlády a jejích orgánů, aby případnému řádění šilenců rázně učinily přítrž. Český národ, jenž svými statky i krví v prvé řadě přispěl k velmocnému postavení této říše, má na to plné nároky, aby byl chráněn před útoky jakýchkoli otrapů. Nechť však žádný český člověk, jenž není k tomu povoláním donucen, nepropůjčí se k tomu, aby dělal pochopa a poskvřnil ruce svoje byť i jen dotekem pobudů, kteří snad s klackem v ruce a s pěnou u úst vztekem zkrivených budou předstíratí, že hájí ohroženou půdu otců svých! To si slibujeme a tomu dostojíme! Nazdar!

Slavnostní výbor Sletu Sokolstva v Brně 1914.

Zatím co v Brně se rvala naše síla s mocným držitelem radnice, byl zápas našich předměstí slavnostnější a účinnější. Němci tušili, že ovládnutím všech okolních obcí udrží Brno na staletí. Ale čas a přirozený tlak žijícího národa byl mocnější než přání nespravedlivého. Němci chtěli deutschfreundlištvím, zakládáním německých továren, sliby, penězi a německými školami přemoci česká předměstí, která setřásla kluzká chapadla polypa a daleko je odhodila, napojila se přílivem českých přistěhovalců a vyrostla v krátké době ve velká města, jež byla v ohromném vývoji komunálním a čím dále úžeji svírala město Brno. Bud' jak bud', spása českého Brna a jeho konečné vítězství bylo v našich předměstích. Nepodařilo-li se radnici brněnské v minulosti rozrazit tento svěrací a nebezpečný kruh, později ho už vůbec nemohla rozrazit. Byl více jak železný a svíral brněnské německé panstvo, jehož konečná meta byla popřevratové české Velké Brno.

Úvítání, které české Brno ve dny sletové připravilo svým hostům, bylo velkolepé. Nikdo se nenadál, že to tak slavnostně dopadne, chvíle, které se při tom zažily, patřily v Brně i u hostů k těm, na něž se nezapomíná. Byla v nich odvaha, bylo v nich prosté a upřímné doznání víry v českost, třásly se jimi všechny naděje a bolesti, kolik jsme jich už pochovali a přetrpěli, kolik jsme jich měli do budoucna, jež jsme chtěli přestáti s myslí hrdou a nepodajnou.

NERVOSITA NĚMECKÉHO BRNA.

Předsletové sokolské slavnosti začaly už 7. června 1914 veřejným cvičením brněnské župy; za týden byla v Lužáneckých sálech zahájena sletová sokolská výstava a odpoledne konala česká středoškolská mládež veřejné cvičení. Cvičení byli přítomni také učitelé a žáci kadetní školy z Králova Pole a němečtí odborní tělocvikáři. Na to 17. června počal Tagesbote nesměle popichovat proti sokolskému sletu a nařikal nad českou provokací v ně-

meckém Brně prováděnou neustálými sokolskými parádami, které by prý úřady Němcům v Praze jistě nepovolily. V neděli 21. června konal se na sletišti den sokolského dorostu a veřejné cvičení brněnských sokolských jednot. Všecky tyto české průvody a sokolské předsletové podniky brněnské Němce znervosňovali. Nejrušnější byl poslední týden před hlavními sokolskými dny. Už výzdoba českých obcí podél trati, kudy sokolské vlaky do Brna projížděly ukazovala, jak je německé Brno obklíčeno českým železným kruhem a jak v něm jednou celá ta německá rozpínavost utone. Na všech kopcích kolem Brna byly zapáleny ohně na uvítanou cizích sokolských hostů, brněnská předměstí byla pak tak vyzdobena, že takové slávy nebylo v Brně a okolí pamětníka. Už pátek 26. června dokázal brněnským Němcům, jak silná je v městě česká posice, když večerním rychlíkem přijeli do Vídně první hosté k sokolskému sletu, a to sokolská deputace srbská, vyslaná do Brna ministerstvem vyučování z Bělehradu. Po úvítání na brněnském nádraží byli srbští Sokolové za obrovské účasti českých lidí vedeni v průvodu do svých ubikací v hotelu Slavie. V sobotu přijely dolnorakouské deputace a sokolská deputace ruská. Nato následovali hosté z Londýna, uherští Slováci, hosté američtí, Francouzi a hned na to vlaky Sokolstva z Prahy. A tak před nádražím v Brně panoval už v sobotu odpoledne nebývalý ruch. Kolem 16. hodiny bylo celé okolí nádraží zaplaveno davu lidu, které očekávaly další příjezdy sokolských vlaků. Česká většina byla obrovská a němečtí buršáci, kteří přišli vítat své hosty, dlouho se nemohli soustředit, chodili sem tam, až konečně četnictvo je seskupilo vpravo před nádražím v menší skupinu. Aby na sebe upozornili, vyvolali několikrát Heill, na což jim vždy Češi odpověděli takovým hřimavým Zdar!, že jim k dalšímu namáhání hlasivek přešla chuť. Za takové nálady udržovalo četnictvo vzorně pořádek před nádražím i na nádraží a brněnská městská policie musila s nádražního náměstí zmizet. Buršáci, vidouce svoji ubohost, vyklidili rovněž své posice u nádraží. Poté přijely do Brna další oddíly Sokolstva z Čech a

Moravy, vše šlo klidně, srážek s Němci zatím nikde nebylo. Po 18. hodině utvořilo sesílené četnictvo na nádražním náměstí dva kordony, rozdělilo shromážděné české obecnstvo ve dvě skupiny, aby tak uvolnilo odchod hostů z nádraží. Při tom klidně radili obecnstvu, kam se kdo má postavit a tím vlastně bezpečnostní stráž převzala službu pořadatelskou. Než přijely další vlaky, stály tři poloseťniny četníků v záloze u východu nádraží a když se s peronu ozvaly první bouřlivé pozdravy na uvítání nových hostů, tyto čtyři vykročily směrem k nádražní poště, tam uprázdnily prostranství, aby se Sokolové mohli nerušeně seřadit k průvodu. V tom zvláště srdečně byl obecnstvem vítán pražský sokolský vlak s poslancem Klofáčem a drem Brandlem z Mostu, dále zvláštní vlak z Vídně, v němž přijelo přes 1.000 Sokolů a hostů, kteří byli v průvodu s hudbou vedeni k jejich stanovišti na Nové ulici, kde byli ubytováni. Sotva tento průvod opustil nádražní náměstí, už tu byly zvláštní vlaky s výpravou z Valašska, z Pardubic a z Břeclavě. Pardubický vlak byl tak přeplněn, že část účastníků musila v cestě do Brna pokračovat zvláště vypraveným vlakem. Po půlnoci přijely zvláštní vlaky z Okříšek, které přivezly Sokolstvo z jihozápadní Moravy. Odjezd Moravsko-slezské župy sokolské do Brna stal se zvláště spontánním projevem českého lidu na Ostravsku. Průvod, v němž bylo 1.200 Sokolů a hostů s pěti prapory, doprovázelo obyvatelstvo nejen z Moravské Ostravy, ale i z širokého okolí na nádraží do Svinova, kde jim přálo v Brně mnoho úspěchů. Jen za sobotu přijelo do Brna mimo civilních hostů přes 8.000 Sokolů v kroji. Všichni byli řádně ubytováni buď v českých školách, nebo v sokolovnách v brněnských předměstích a české davy před nádražím hlídaly po celou noc příjezd dalších Sokolů, aby je doprovodily do připravených ubikací. Tak prošlo v první den Sokolského sletu v Brně vše v klidu a největším pořádku.

*

Odvětná slavnost Němců byla zahájena rovněž v sobotu. Bylo před ní mnoho křiku a tajného vyhrožování, zvláště z řad buršá-

ků, jak se Sokoly zúčtují. Zatím vše před půlnoci zalezlo a zmohlo se celé to německé Brno na nějaký ten výkřik Heil! nebo Fuj! a to vždy jen v určité čtvrti, kde měla bezpečnostní stráž brněnské policie službu. V sobotu večer uspořádali Němci pochodový průvod do Pisárek, kde pouštěli ohňostroj a hlavně hodně řečnili. Průvod jejich byl ubohý, mimo očepečkovaných buršáků bylo v průvodu trochu německé středoškolské mládeže a obchodních příručí. Teprve po Pisárecké slavnosti po půlnoci rozhulákali se němečtí výrostci v některých brněnských ulicích a když se cítili bezpečni, provokovali české chodce. Odehrálo se několik menších výstupů, ale to vše nemělo významu. Němci vybíjeli svůj vztek hlavně na českých děvčatech, že měly odvalu — ač šly sami — mluvit česky. Při tom byla v Brně vojenská pohotovost, kterou měl jeden prapor 49. a jeden prapor 8. pluku, jakož i dvě škadrony dragounů. Ukázalo se, že všechna tato opatření byla zbytečná, neboť pouličním výstřelkům německých kluků dovedli zabránit čeští lidé sami. V hlavních ulicích města Brna bděli nad pořádkem četníci.

SARAJEVSKÝ ATENTÁT.

V den sokolského sletu v Brně 28. června 1914 již od časných hodin ranních byly očekávány další sokolské vlaky, jež přivázely župy moravské. Na nádraží opět tísnily se davy českého lidu, aby hosty vítaly. Po šesté hodině přijel první vlak z Letovic se Sokoly ze župy krále Jiřího. Po půl hodině přijela župa Chelčického s vyškovskými Sokoly v čele, po té župa Komenského s jednotami z Kyjovska. Po sedmé hodině dorazil do Brna vlak z Prostějova se 1.400 účastníky a vlak župy Hanácké s 1.040 účastníky. Na to přijely ještě normálními vlaky některé sokolské jednoty, které se již do přeplněných zvláštních vlaků nedostaly. O půl deváté přijela poslední župa Pernštýnská. V neděli odpoledne plnily se ulice vnitřního města, kudy se měl

sokolský průvod ubírat, českým obecnstvem, takže od Besedního domu v Brně až do Králova Pole ke sletišti tvořil špalír na 100.000 osob. Sokolský průvod se řadil v dnešní Husově ulici, Kasárenské ulici a na náměstí před německou technikou, takže Besední dům byl úplně obklopen rudými sokolskými košilemi. Ke 14. hodině průvod od Besedního domu vyrazil v této sestavě: V předu průvodu utvořili členové pražské jednoty klín, za klínem byla část kolínské hudby, dále hosté a delegáti Sokola srbského, slovinského, ruského, amerického, anglického a francouzských gymnastů. Následovalo představenstvo České Obce Sokolské, za nimi prapory v čele s praporem Svazu Sokola slovinského a České Obce Sokolské, pak 93 praporů jednotlivých sokolských jednot. Přes 9.000 krojovaných Sokolů, kteří postupovali v šestistupech s vlastními hudbami a trubačskými sbory průvod uzavírali. Takto sestavený průvod ubíral se od Besedního domu k Zemskému domu a Národnímu divadlu přes Radvitovo náměstí a Koliště na Novou ulici, kudy pokračoval k vojenskému skladišti, kde zahrnul Červenomlýnskou ulicí v Králově Poli na Rostislavovo náměstí, kde byl před královopolskou radnicí uvítán starostou města Jenko Havlíšem. Pak celý průvod zahrnul do ulice Dobrovského, kde zadem vešel na sletišť. Cvičící členstvo se rozešlo do šaten, necvičící zaujalo místo na vyhrazené tribuně pro členstvo. Nato následovalo veřejné cvičení, při němž první vystoupily ženy v počtu 2.450. Po vystoupení žen vpadla do sletové nálady jako puma zpráva o atentátu na následovníka trůnu arcivévodu Ferdinanda a jeho choť v Sarajevě a hned nato byla na sousedních jezdeckých kasárnách vztyčena do půl žerdi černá vlajka.

Zatím co připravovalo se mužstvo k nástupu na prostná cvičení, nastal určitý poplach pro zprávu o sarajevském atentátu a vedoucí sletu se počali radit, jak přerušit sletové slavnosti, aby v obecnstvu nenastala panika, Zemský poslanec dr. Pluhař a přítomný zemský hejtman hrabě Serenyi žádali totiž, aby se cvičení hned zastavilo. Tomu zase většina odporovala a tak po úradě vedoucích činitelů rozhodnuto provést ještě nástup mužů a po

jejich cvičení ranou z hmoždíře byl oznámen konec slavnosti. První, kdo z hostů Brno opustili, byli srbsí a ruští delegáti. Do jejich bytů dostavil se úředník státní policie, který jim sdělil, že musí Brno okamžitě opustit, a aby se přesvědčil, že se tak skutečně stalo, doprovodil je na nádraží.

Teprve po rozchodu Sokolstva počala brněnská německá luza posílená sarajevským atentátem napadat některé české jednotlivce, hlavně osamocené ženy. Když se jim však postavili na odpor muži, uličnicky prchali. Byla to vesměs najatá individua, aby provokovala, napájena pivem ve švezech Německého domu a Svehatské pivnice v Brně. Profesor Mendel ve schůzi obecní rady města Brna už před sletem sokolským děkoval německé mládeži za to, že je odhodlána překaziti sokolský slet. Nepřekazila nic, zranila jen asi tucet jednotlivých českých chodců, zato četnictvo jen za neděli zatkló přes 80 bojovných německých uličníků a nebýt sarajevské tragedie, byli by Češi v pondělí s Němci v Brně náležitě zúčtovali.

Následkem sarajevské události bylo po všem dříve, než jsme se nadáli. Sletové dny nemohly skončit vyplněním svého programu, ale onoho velkého svého cíle, toho, který jsme jim vytkli od prvopočátku, dosáhly přece: Přispěly k tomu, že se podařil důkaz, že v předválečném Brně dávno již nebyli pány ti, kteří uchvatitelsky drželi v rukou moc obecní svrchovanosti, že v Brně stáli Češi na pevných nohou na vlastní půdě a že odtud už neustoupí ani o píď. Když v neděli večer bylo oznámeno, že následkem tragické události v Bosně všechny další sokolské podniky se zastavují, vypracovaly státní dráhy narychlo nový jízdní řád, aby umožnily hostům odjezd z Brna. Za jedinou noc do druhé hodiny v pondělí odjelo z Brna 62.000 hostů. Celkem odjelo z Brna 12 nových zvláštních vlaků a mimo to 60 vlaků, jež byly původně stanoveny. Loučení s hosty bylo dojemné v očekávání příštích událostí. Jeden prospěch nám po sletu zůstal, a to ten, že Brno, které platilo v roce 1914 v celém světě za ryze německé město, také bohužel v té době i mezi Čechy z království, manifestovalo

své češství tak živelně a tak pronikavě, že bylo pohádce navždy konec a že pravda o českosti hlavního města Moravy prorazila si cestu do světa.

*

Do konce července bylo v českých novinách zúčtováno s německou luzou a německými živnostníky a obchodníky, kteří svůj personál k této luze a k provokacím českých lidí propůjčili. V neděli 12. července se opět české Brno vzchopilo k dokončení svých slavností a na sokolském cvičišti byl uspořádán tak zvaný Moravský rok, který měl hostům o sletových dnech předvésti moravské národní zvyky a tance. K Moravskému roku sešlo se na cvičišti asi 70.000 osob, avšak bouře a déšť vše pokazil. To bylo poslední, kdy se před světovou válkou ukázaly v brněnských ulicích ještě jednou masy českého lidu. Pak už následovaly těžké dny před a za války. S brněnskými Němci jsme se ještě vypořádali 16. července na veřejné schůzi a táboru lidu pořádaném před Besedním domem v Brně a na němž za předsednictví poslance dra Karla Engliše promluvili: dr. Jaroslav Stránský, redaktor Václav Šlesinger, redaktor L. Knotek z Moravské Ostravy, mluvčí Jihoslovanů inženýr M. Vuletič, poslanec Pastyřík a profesor Pavel Váša. Na schůzi přijata byla tato resoluce:

Český lid shromážděný na veřejné manifestační schůzi v Besedním domě dne 16. července s rozhořčením protestuje proti nezřízeným projevům německé nenávisti, kterými byli zahrnuti hosté sokolského sletu brněnského, vydání provokacím i zákeřným útokům německých uličníků za nečinného přihlížení povolaných orgánů.

Se stejnou rozhodností odsuzujeme příkoří, které stihlo příslušníky české národnosti při slavnostech šternberské a opavské se strany německých útočníků.

Voláme znovu důrazně po sestátnění bezpečnostní strážě brněnské, spatřující jediné v jejím sestátnění záruku aspoň částečně její nestrannosti. Činíme vládu, jež s vyřízením to-

hoto požadavku otálí, zodpovědnou za všechna nebezpečí, která z dnešních poměrů veřejnému blahobytu a občanskému míru vzcházejí.

Vyzýváme český lid na Moravě, aby se připojil k nám, kteří odpovíme na německé násilí trvalým prováděním zásady hospodářské národní svépomoci. Konečně protestujeme proti štvání německého tisku proti jihoslovanským hostům našeho sokolského sletu, kteří byli insultováni v ulicích našeho města pro krvavou událost sarajevskou stejně bezdůvodně a nespravedlivě jako jejich soukmenovci v Bosně. Shromáždění, pokládajíc Slovince, Chorvaty a Srby za jednotný národ, nechce ani mlčením pominouti žalostné protislovanské výbuchy zfanatisovaných jihoslovanských klerikálů proti Srbům a odsuzuje je co nejostřeji. Zároveň protestuje co nejdůrazněji proti chování směrodatných činitelů, kteří pasivností k vandalskému řádění zfanatisovaných davů nečinně přihlíželi. Protestuje též proti pouhé myšlence, aby se veškeré Srbstvo činilo zodpovědným za čin dvou jednotlivců. Trváme na stanovisku, že Jihoslovanstvo má též práva na svobodu kulturní, sociální a politickou jako kterákoliv národnost říše a protestujeme proti bezdůvodnému zákazu Sokolského sletu v Lublani.

Před Besedním domem s balkonu na této památné schůzi promluvili k lidu poslanec Pastyřík a redaktor Ota Klusáček, s balkonu Slavie tajemník František Langer a poslanec Josef Havlík. Po táboře bylo brněnskou policií zatčeno 13 Čechů, z nichž čtyři byli do půlnoci propuštěni. V prospěch zatčených intervenoval na radnici poslanec Havlík a poslanec Pastyřík.

*

V téže době byla otevřena v Holešově krajinská výstava. Lidová strana pokroková svolala na 26. července 1914 do Holešova svůj okresní sjezd důvěrníků, ač už 23. července odevzdal c. a k. rakouský vyslanec v Bělehradě srbské vládě notu. Nato bylo po-

dáno Rakouskem Srbsku ultimatum a 25. července ve 23 hodin byla vydána úřední zpráva, která oznamovala, že »zahraniční situace nabyla tvářnosti, která vyžaduje zřetele na vojenské nutnosti«. Tím bylo provedeno rozpuštění říšské rady a všech zemských sněmů. — V Srbsku podepsal korunní princ Alexandr jménem krále Petra II. dekret o mobilisaci armády a skupština byla svolána na 27. července do Niši. V týž den byly policejně zastaveny v Čechách některé politické listy a zastavena činnost Slovanského klubu. V Holešově zakázán krajský sjezd důvěrníků lidové strany pokrokové a zákaz byl v noci doručen úředníkem místního hejtmanství v hotelu Litovel redaktoru V. Šlesingerovi. A 28. července byla vypovězena Rakousko-Uherskem Srbsku válka.

Pak už následovalo jen strádání. Všeobecná mobilisace v Rakousko-Uhersku byla vyhlášena 31. července 1914, k níž brněnský biskup Pavel hrabě Huyn vydal pastýřský list, v němž pravil:

Zdá se mi, jako bych slyšel slova Hospodina, řkoucího bratrovrahu Kainovi: Hlas krve bratra tvého volá ke mně ze země — uvažují-li o spravedlivém prohlášení války zemi, která, jak dokázáno bylo, tak hroznou účast má na do nebe volajícím zavraždění následníka trůnu a jeho manželky. Čteme, že krev mučedníků byla semenem křesťanů. Kéž jest tak krev arcivévody Františka Ferdinanda a vznešené jeho choti, mučedníků za velikost Rakouska, obživující rosou pro staroslavnou habsburskou říši, aby Rakousko-Uhersko bylo pevné, svorné, mocné a veliké.

Přání biskupa hraběte Huyna se nesplnilo, patrně ani Bůh tomu nechtěl.

*

Teprve po sokolském sletu se pomstil brněnský okresní hejtman Schön městu Králově Poli za nepříjemnost, která se mu stala 6. srpna 1905 při slavnosti povýšení obce Králova Pole na město. Poslal starostovi Jenko Havlišovi 20. srpna 1914 striktní rozkaz,

že musí do 24 hodin odstranit všechny pouliční tabulky v městě s názvy: Všeslovanské náměstí, Ruská třída, Srbská třída a jiné podobné. Nezbylo nic jiného, nežli rozkazu okresního hejtmána poslechnout. Válka byla 28. července 1914 rakouskou monarchií Srbsku vypovězena, Rusko mobilisovalo a tak pouliční tabulky musili zmizet, aby jimi nebyli provokováni oddaní příslušníci Rakousko-Uherské říše.

Okresní hejtman Schön i jinak se staral o to, aby lojalita občanstva v jeho okresu byla okázalou. Nařídil 13. listopadu všem předměstským obcím, že musí bezodkladně některou ze svých významnějších ulic pojmenovati ulicí Jeho Veličenstva Františka Josefa I. a hned hejtmanství oznámit, kdy se tak stalo.

První předměstí Brna byly Židenice, které za starostování Josefa Kalába této výzvě vyhověly. Už 17. listopadu konala se slavnostní schůze obecního zastupitelstva, v níž sedělo 7 rakouských vojínů se setníkem Jindřichem Kučerou, kteří byli členy obecního zastupitelstva. Po přečtení připsu okresního hejtmána přihlásil se k slovu setník Kučera a v slavnostním proslovu odmítl pojmenovat ulici po Jeho Veličenstvu, ale navrhl, aby ku cti a slávě Jeho Veličenstva pojmenováno bylo náměstí, a to takové, že v prvním okamžiku z přítomných nikdo nevěděl, dělá-li si z obecního zastupitelstva legraci či myslí-li to vážně. Odůvodnil svůj návrh tak přesvědčivě, že byl jednomyslně přijat. Starosta druhý den oznámil usnesení obecního výboru hejtmanství a již 20. listopadu dostalo obecní představenstvo od hejtmána poděkovací přips s doložkou, že za tuto lojalitu nebude na obec nikdy zapomenuto.

Hůře bylo za týden. Okresní hejtman pozval si na úřad starostu obce, tam mu napřed sprostě vynadal a pak mu předložil tento anonymní dopis:

Vážený pane okresní hejtmane! To, co se stalo v naší obci při pojmenování náměstí Jeho Veličenstvem Františkem Josefem I. je největší ostudou v celém Rakousku. Pojmenované náměstí jménem vznešeného panovníka — nazývá se

v obci Pinčparkem. Celá dědina tam vynáší z domů kde jaký neřád, celá obec si z toho dělá nyní legraci. Zabraňte, pane okresní hejtmane, tomu, aby se na tomto hnusném místě neoctly tabulky se vznešeným Jménem Jeho Veličerstva císaře pána.

Jeden z Vašich oddaných.

Okresní hejtman řádl jako pominutý, nepřipustil starostu ke slovu a rozkázal mu, že toto usnesení musí býti ihned zrušeno. Tak se také stalo a když nebyl uznán Pinčpark, jiného vhodného místa pro vznešeného panovníka se v obci nenašlo. Po té se už nikdo v obci o věc nestaral. Bylo to jediné předměstí, které po světové válce nemusilo názvy ulic odrakouštovat.

PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA.

V roce 1911 po uzavření pokrokového bloku českých stran až do neděle 28. června 1914 žila pokroková Morava jako jedna rodina. Jednotlivé pokrokové strany budovaly ve městech i v obcích vlastní politické organizace, nepřekážely si, nenapadaly se a v kulturním boji proti moravskému klerikalismu a vládním stranám postupovaly jednotně. Zdálo se, že rozum zvítězil nad stranickostí a že německé nadvládě v zemi je úplně odzvoněno. Tento jednotný postup sliboval také, že se na Moravě utvoří i jednotný blok protivládní, který bude tvořit spojené tři pokrokové strany proti bloku rakouskému, v němž vedle Němců byli moravští klerikálové a nepatrná skupina sociálně demokratických centralistů. Sarajevský atentát, o němž přišla do Brna zpráva o 16. hodině 28. června, otřásl celou stavbou pokrokového bloku. Při všesokolském sletě střetly se názory jednotlivců na věc i ve vlastních stranách. Poté začalo vzájemné odcizování politických stran a když po vyhlášení války Rakouskem Srbsku byla 26. července 1914 činnost politických stran skoro úplně zastavena, počaly se na Moravě tvořit v českém táboře pouze dvě strany, a to česká a rakouská. Za takových poměrů jsme nastupovali do válečné vřavy a většina těch, kteří třímali korouhev české strany postupně slábla, byla vyvážena v rakouských uniformách na bojiště a starší generace, která zůstala ještě doma, počala se ukrčovat a pouštět otěže z rukou straně rakouské. Už po prvním roku světové války bylo vidět, jak v českém lidu doma vlivem tisku a agitace rakouská strana mohutní a z bývalé české pokrokové Moravy zůstávají trosky. Do takových poměrů jsem se vrátil z fronty. Hned při vstupu do vnitřního města Brna potkal jsem šéfredak-

tora Lidových novin Arnošta Heinricha. Cestou do redakce mně vypravoval, že v březnu byly Lidové noviny po prvé úředně zastaveny. Na frontě jsme o věci věděli. Abych všemu lépe rozuměl, dal mi v redakci čísti tento dokument:

C. k. policejní ředitelství v Brně. V Brně, dne 14. III. 1915.
Čís. 2055 praes.

Ctěnému

panu Arnoštu Heinrichovi,

vydavatelí časopisu Lidových novin v Brně.

Na základě dočasného nařízení veškerého ministerstva ze dne 25. července 1914 č. 158 ř. z. stanovené suspense svobody tiskové — čl. 12 státního základního zákona o všeobecných právech občanů ze dne 21. prosince 1867, č. 142 ř. z. — zastavuji ve smyslu § 7. zákona ze dne 5. května 1869, čís. 66 ř. z. vycházení časopisu Lidové noviny na dobu 14 dnů, t. j. včetně do 27. března 1915.

Za zachování tohoto zákazu zůstáváte osobně zodpovědným.

V Brně 14. března 1915.

V. z. Rychecky.

(Plakátování zakázáno.)

Po přečtení tohoto úředního nařízení Heinrich pokračoval: Teď je naše věc horší, Lidové noviny už nezastaví. Jdou na nás přes Vídeň. Vzal si nás pod dozor Kriegsüberwachungsamt, který je vlastně nyní hlavní vládou Rakouskou a který prostě z moci úřední militarizuje všechny podniky, jak vojenští páni potřebují. A přes Rycheckého mně dal na vybranou: odepře-li nynější redakce Lidových novin psát tak, jak se jí nařizuje, bude policie dodávat redakci k tisku vlastní články. Odepře-li redakce nějaký otisknout, zjednoduší se vše tím, že si Kriegsüberwachungsamt obsadí redakci svými lidmi i kdyby měl cizí redaktory z vojny vyreklamovat a bude Lidové noviny vydávat nerušeně dál, ovšem na účet dosavadního vydavatele. — A tím byl právě Arnošt Heinrich, který pod tímto tlakem rozhodl: Necht si tedy piší policajti články, ale noviny jim nevydám. — Věřil, že tento policejní trik

čtenáři prohlédnou, že vydat noviny policii úplně, by bylo nebezpečné, neboť tušil, že přijde chvíle, kdy bude redakce i česká veřejnost zase noviny potřebovat. Pro jistotu rozeslal kamarády, kteří s ním v té době pracovali, po Moravě, aby rozhlásili, že úvodníky Lidových novin jsou policejního původu. V Brně to věděl hned první den kde kdo. Heinricha však tehdy zajímala jiná věc. Žádal mne, abych mu pomohl vyšetřit, kdo články policii redakci dodávané piše, není-li to některý žurnalista z povolání, neboť jejich styl se vymykal obvyklému policejnímu slohu. Na to jsem dal odpověď bez vyšetřování: Psal je komisař státní policie Jan Lakomý.

Jak jsem to věděl? Vzpomněl jsem si na jeden rozhovor z Karpat. Bylo to koncem března, když jsme lezli na jakýsi zasněžený kopec a náhodou se vedle mne octl policejní inspektor nadporučík Pohl z Brna. Pot s nás obou tekl a proklínali jsme při té dřině celý svět. Tehdy si Pohl posteskl: Každý nemá takové štěstí, jako náš Lakomý, sedí si v teple a piše pohodlně články do novin. Naši policajti mně právě piší, že je tisknou i Lidové noviny. Až vám noviny přijdou, půjčte mi je, rád bych viděl, co může o vojně psát, když sedí v kanceláři v Brně! — Nadporučík Pohl se tehdy mýlil, myslil-li, že se nedá psát o vojně z Brna. Lakomý jako dobrý policajt to dokázal často tak, že lidé kteří jeho články četli, bezmocně zatínali pěsti. Zajímavé na věci bylo jen to, že co se na frontě mezi českými vojáky vědělo a nikoho nemátlo, v Brně se štitilo světla a bylo přísně střeženo jako nejdůvěrnější tajemství.

POLICEJNÍ ČLÁNKY A ČESKÝ POSLANEC.

Proč se nad tím pozastavovat, když policejní úředník z nařízení nadřízených dělá, co musí? V Brně byli v roce 1915 i mezi předními českými lidmi takové figurky, že z jejich řečí šel člověku mráz po zádech. Na cestě z redakce jsem potkal na nynějším

Náměstí svobody u Luzarovy lékárny tehdejšího náměstka zemského hejtmána dra Ladislava Pluhaře. První jeho otázka byla: Je pravda, co píší německé noviny, že čeští vojáci utíkají k Rusům? — Chtěl jsem starému pánovi udělat radost a proto jsem na jeho otázku přímo a pravdivě přisvědčil. Pan přisedící sebou škubl, jako by ho had uštkl, otočil se na podpatku a odstoupil ode mne se slovy: To je skandál, tak zrazovat svůj stát! — Tak smýšlel v roce 1915 český politik, poslanec tehdejšího českého Brna, předseda moravského odboru Národní rady české a dokonce čelný funkcionář Sokola, jehož členové, drobní čeští lidé se nemohli na frontě dočkat chvíle, až přeběhnou a se zbrani v ruce se na ten »svůj stát« vrhnou.

Když vídeňský Kriegsüberwachungsamt hrozbou militarisace ovládl úplně Lidové noviny, zneužil toho moravský místodržitel baron Bleyleben také pro své osobní cíle, aby Vídeň viděla, že dobře slouží. V Brně tehdy vycházely ještě jiné české deníky, zvláště katolický Hlas a staročeská Moravská orlice. Obě redakce sloužily samy a dobrovolně místodržiteli. Hlas dokonce s fanatismem; oba tyto listy neměly však na širokou českou veřejnost vlivu a proto musil býti zlomen odpor redakce Lidových novin. Místodržitel a policie z opatrnosti nešli na vrabce s bubnem. S počátku otiskovali v Lidových novinách pouze nabubřelé policejní články z bojiště, kde se zveličoval sebe nepatrnější úspěch rakouských a německých armád, seslabovali jejich neúspěchy a konfiskacemi dusili vše, co redaktoři o pravém stavu věci do listu zařadili. To nebylo ještě tak zlé, neboť skutečnou pravdu do zápolí přinesli zranění vojáci z fronty a odbojná propaganda domácí. Později počal místodržitel užívat Lidových novin k rekvisičním účelům, aby mohl Moravu co nejvíce vyždímat a co nejlépe zásobovat hladovou Vídeň, pak k propagaci válečných půjček a na konec, když se domníval, že čtenáři Lidových novin policejním článkům věří, dal tu štvát i proti našim zahraničním pracovníkům. Nevěděl, že redakce Lidových novin informovala celou Moravu o původu těchto článků.

Jak se to dělo, vidět nejlépe z případu, na němž jsem měl náhodou kousek přímé účasti. V sobotu 1. dubna 1916 přijel do Brna bývalý zemský poslanec a starosta Zlína František Štěpánek a žádal, abych mu zprostředkoval schůzku s poslancem drem Adolfem Stránským a Heinrichem. Na schůzce Štěpánek oznámil, že moravský místodržitel nařídil okresnímu hejtmanovi ve Valašském Meziříčí, aby valašská města, která v době míru jmenovala svého poslance profesora Masaryka čestným občanem, toto členství ihned zrušila a usnesení o tom veřejně publikovala. Na tento rozkaz následovala, jak Štěpánek oznámil, ihned hrozba: Obecní zastupitelstva měst protivící se rozkazu budou rozpuštěna, dosadí se tam vládní komisaři a ti členové, kteří se postaví proti rozkazu místodržitele, budou stíháni pro nadržování velezrádci. Štěpánek upozornil, že ve valašských městech je dosti jednotlivců, kteří byli ochotni rozkazu nevyhovět a přinést v důsledku toho každou oběť, ale že jsou tam také lidé zterorisováni hrozbami hejtmanovými, na které už není spolehnutí a proto přichází o radu, co v okrese podniknout.

Ještě týž den jsem odjel s poslancem Štěpánkem do Masarykova okresu. Situace byla horší, než jsme si představovali. Lidé ustrašení, nátlak vládních činitelů tak veliký, že mnozí členové výboru litovali, že už dávno nesložili svých funkcí v obci a neušetřili si tuto nepříjemnost. Zmařit nějak akci okresního hejtmána nebylo už možno; šlo jen o formu, jak věc provést, aby z ní pro věčné časy bylo vidět, že se tak stalo nedobrovolně. Nesvolala se proto obecní zastupitelstva, ale jen městské rady a tam se přečetl a bez rozpravy vzal na vědomost rozkaz c. k. okresního hejtmanství, že se Masarykovo čestné členství zrušuje. Tak se to také protokolovalo. Poslední z valašských měst byl Zlín, který se diktátu podrobil. A hned na to 4. dubna 1916 vyšel v Lidových novinách policejní článek nadepsaný: Stíny.

Když český národ byl povolán svým císařem ku spolupráci v hodině, nad kterou nebylo od věku důležitější, dokázal, že dobře pochopil filosofii dějin posledních století a postavil se

vedle ostatních národů rakouských na obranu této monarchie, ve které po prudkých bouřích našel bezpečný útulek a během doby doznal nebývalého rozkvětu. Co pochopil národ, nedovede pochopit několik jedinců a mezi nimi i dokonce dva, kteří se dobromyslnému lidu nabídlí za jeho legální zástupce. Musíme vážně zamyslet se nad tím, jaké že je to vlastnictví, v nejtěžší době opustití vlast a buď v úkrytu neutrální ciziny anebo dokonce pod ochranou nepřátelských států vydávati velezrádné manifesty jménem národa, anebo přednáseti o českém národu příslušníkům toho kmene, který po celé věky našemu národu nevěnoval více pozornosti než opovrhovanému plemeni cikánskému. O tom všem uvažovali občané valašských měst, kteří svedeni maskou solidnosti věnovali jednomu z Efialtů světové války v době míru svou důvěru, a úvahy jejich ve Zlíně vyzněly v usnesení městské rady nepovažovati říšského poslance Tomáše Masaryka za čestného občana města Zlína, ježto předpoklady, dle kterých jmenovanému svého času přirčeno bylo čestné občanství, projevily se nesprávným; ve Valašském Meziříčí pak městská rada usnesla se na úředním prohlášení, že s opovržením odvrací se od svého bývalého poslance Masaryka a že ho zbavuje čestného občanství města Valašského Meziříčí. Tak odsoudili Masaryka občané, kteří mu ve své dobromyslnosti kdysi věnovali svou důvěru, a s nimi odsuzuje jej jednomyslně i celý český národ, stejně jako jeho soudruhy, protože svým vlastizrádným jednáním snažili se vyvolatí stíny, které svým chladem mohly zničití nejušlechtilější květy, které během světové války vypučely na nivách českých z krve a obětavostí toho národa. Nevím, jak to tehdy provedli Meziříčtí, ti podlehli teroru první a vše bylo hotovo než jsme tam přijeli, ale v jiných městech bylo občanstvo opravdu rozhořčeno ne na svého poslance, ale na místodržitele a okresního hejtmana. Ale tak se to dělalo, napřed se lidé zterrorisovali, vyhrožovalo se kriminálem, případně ztrátou

majetku a pak se na brněnské policii napsal do novin článek o tom, jak občané valašských měst opovrhují svým poslancem a jak zároveň s nimi »odsuzuje jej jednomyslně celý český národ!« Dnes se tomu smějeme, tenkrát jsme opravdu bezmocně zatínali pěsti.

NĚMECKÉ HROZBY A ULEKANÉ ČESKÉ DUŠIČKY.

Za války byl u nás dvoji druh lidí. Jedni, a to zvláště Němci se nadouvali až k prasknutí, jako by jim už náležel celý svět, vyhrožovali kde komu, z čehož byli mnozí čeští lidé zase tak ustrašeni, že se nejen smířovali s osudem, ale otravovali svým pessimismem i ty, kteří ještě malomyslnosti vzdorovali. Zastrášovat hrozbami Čechy, to byl systém vládnoucí německé kliky v Brně. Němcům v tom statečně pomáhal i moravský místodržitel baron Bleyleben, který si předvolával české politické osobnosti a strašil je represáliemi Vídně, jež prý stihnou celý národ za činy jednotlivců, neučiní-li je oni sami neškodnými. Že se také mezi vojskem podobným zastrašovacím způsobem pracovalo, je dosti známo. Vzpomínám na listopad 1915, kdy chodila ordonance posádkového velitelství po vojenských nemocnicích s rozkazem, aby velitelé nemocnic upozornili inteligentní raněné vojáky bez ohledu na jejich národnost na přednášku profesora německé techniky brněnského architekta Hracha, pořádanou spolkem německých inženýrů na thema: Die Deutsche und ihre Zukunft nach dem Krieg. Tehdejší útočná řeč páně profesorova mnohé nerozhodné české lidi tak zastrašila, že se pak ve vojenských ubikacích báli hlásit veřejně ku své národnosti. Profesor Hrach Čechům vyhrožoval, že česká inteligence bude těžce pykat za to, že se vyhýbá frontě, zatím co Němci se přímo hrnou krvácet za vlast. Proto i poválečně Rakousko bude podle toho: Bude jen německé jako Amerika je anglická a Uhry maďarské. V Rakousku nebude jiných škol než německé a připustí se v nich nanejvýše v první třídě škol

mateřtina, a to jen jako řeč dorozumivací. Aby z těchto vyhrůzek měla také něco širší veřejnost, otiskl řeč profesora Hracha Tagesbote, ovšem už v slabším odvaru, který byl ještě tak silný, že tehdejší vojenská censura některá místa vybilila.

*

V té době svolal dr. Mattuš 18. listopadu 1916 do Prahy schůzi zástupců českých stran, na níž se přeměnila Národní rada na Národní výbor. V neděli 19. listopadu vyšlo v tisku svolání Českému národu, v němž se oznamovalo, že vedle jednotného Českého svazu poslaneckého byl zřízen Národní výbor, »který bude oporou veškerým politickým podnikům Českého svazu a zároveň nejvyšší mravní instancí v těch zjevech politického života, které se vymykají z kompetence poslanecké, které by však přece vyžadovaly řešení z hlediska národního«. Správně tehdy v redakci Lidových novin bylo upozorněno, že je tu o korporaci víc, na níž se musí dávat dobrý pozor. Vždyť tehdy nebylo spolehnutí ani na Český svaz, že jasně a zřetelně řekne Vídni to, co velká část české veřejnosti chtěla od svých poslanců slyšet. Ba po půl roce existence Českého svazu, a to 27. května 1917 napsal poslanec dr. Adolf Stránský do Lidových novin článek »Náš svaz«, v němž praví: Praktických úspěchů si náš svaz dosud přičítati nemůže — a končí: Český svaz je dosud na rozcestí! — A to bylo už po známém projevu českých spisovatelů! Národní výbor byl po svém zřízení v roce 1916 opravdu pro skutečnou českou politiku jen balastem. Schovávali se za něj poslanci, kteří neměli odvahy nebo prostě nechtěli jíti proti Vídni a moravští oportunisté v pokrokových stranách hledali v Národním výboru oporu, jak se ukázalo 9. prosince 1916, kdy poslanec dr. Adolf Stránský před pádem Körbrovy vlády svolal do Brna zemský výkonný výbor lidové strany pokrokové, na němž náměstek zemského hejtmana dr. Ladislav Pluhař znaje náladu v Národním výboru varoval poslance strany od radikálnějšího postupu a vyložil všecky hrozby nabrané od místodržitele, počínajíc zavřením

českých škol, rozpuštěním zemského výboru moravského a končíc hrozbou persekuce českého národa, kterou prý Vídeň ještě za války provede, jestli nezmoudříme a nezanecháme škodlivého radikalismu, kterým vládu proti sobě popuzujeme. Přednesl pohrůzku o dvou armádních sborech říšskoněmeckých připravených na bavorských hranicích a třetím armádním sboru v Sasku, které měly vtrhnouti do Čech a rebelii potlačit. Odpověděl mu profesor české techniky poslanec Antonín Smrček výkřikem: Pane kolego, není v našich lesích tolik dřeva, aby všechny Čechy pověsili.

Brzy se ukázalo, že pražský Národní výbor je úplně ve vleku Rakušanů a ustrašených dušiček. Jeho tehdejší většina počala usilovat o to, aby přispěním Národního výboru byla veřejně vybudována nová rakouská strana. Plán byl prostý, strany sdružené v Národním výboru se měly rozejít a spojit v jednu rakouskou stranu, která by pak určovala politické směrnice Českému svazu a tím zavazovala všechny české poslance na říšské radě plnit její program. Program? Směrnice jeho byly vlastně už obsaženy ve vydaném svolání při utvoření Národního výboru dne 19. května 1916, kde se praví: Přesvědčení, že plníme jen vůli celého národa volající po národní jednotě více než kdy dříve, jednáme zároveň v zájmu staroslavné dynastie i velkého poslání říše, jež záleží především ve sjednocení a zachování jejích království a zemí v naprosté rovnoprávnosti všech národů. — Jak je vidět, zakladatelé rakouské strany byli ve svých požadavcích velmi skromní. Přijmouti něco takového znamenalo vpadnout našim zahraničním pracovníkům v zad a doma se úplně vydat na milost a nemilost Němcům. O tomto nebezpečí uvědomil Brno v květnu 1916 dr. Přemysl Šámal z Prahy a vzkázal, že vysvětlení o celé akci podá ústně. Přijel do Brna a v advokátní kanceláři dra Adolfa Stránského v užším kroužku za přítomnosti předsedícího zemského výboru dra Pluhaře, poslance dra Budinského, šéfredaktora Arnošta Heinricha a mojí maličkosti, jako zapisovatele, mluvil o chystaném nebezpečí otevřeně a žádal, aby po-

kroková Morava pomohla svým zástupcům v Národním výboru tuto akci zmařit. A zase to byl dr. Pluhař, který začal se strašáky pana místodržitele, co český národ čeká, nezmoudří-li politicky. Nedomluvil. Šéfredaktor Heinrich zrudl a pak na pana náměstka spustil: Už toho povídání máme dost. Vy, pane doktore, tedy patříte k těm, kteří chtějí rakouskou stranu; my k nim nepatříme, my ji nechceme a neuděláme. Dnes známe jen jednu, a to českou stranu! K té vy nepatříte, víc nás neobtěžujte a odejděte! Chcete-li, můžete nás jít udat! — Nastalo velké utišení, když pan doktor opouštěl poradu a výsledek byl ten, že do Národního výboru byl za lidovou stranu pokrokovou vyslán dr. Jaroslav Budínský s příkazem mařit všechny snahy směřující k založení rakouské strany, což také poctivě dělal.

NĚMECKÉ DENUNCIACE.

Za světové války po vítězství Němců v Belgii a ve Francii přihlásili se po dlouhé době zase jednou k slovu prostějovští Němci. Tehdy se títo šílenci domnívali, že přišla chvíle, aby s českým Prostějovem zúčtovali a odčinili starou porážku. Byla jich v Prostějově už jen hrstka, ale i tak se jich celé město bálo. Jejich síla nebyla v početnosti, ale ve zbraních, jakých proti Čechům užívali. Veřejně rozhlašovali, že po válce bude český jazyk vyloučen z úřadů i škol a správa obce bude vrácena Němcům. Těmito provokačními řečmi budili v českém obyvatelstvu oprávněné rozhořčení a odpor. Byla to reakce proti tehdejšímu veřejně vyznávanému velkoněmeckému smýšlení. Němci však přirozenou odezvu obratem ruky označili za rusofilství a úřady jejich udání přijímaly za bernou minci. Snad v žádném moravském městě nebylo tolik denunziací jako v Prostějově. Ministerstvo války a zeměbrany, místodržitelství, okresní hejtmánství, vojenské velitelství v Krakově a doplňovací velitelství v Olomouci, polní soud v Krakově a později v Moravské Ostravě byly zasypany stovkami takových denunzičních spisů. Byly udávány

z velezrádného smýšlení celé stavy, učitelstvo, profesori, státní úředníci, byla denuncována obecní správa i přečetní jednotlivci z ostatních stavů. Úřady se počaly dívat na Prostějov jako na sídlo velezrády a vzpoury, jež nutno spravovat železnou rukou. Tak byla hned na počátku války v roce 1914 spáchána justiční vražda na pouhou denunziaci u polního soudu v Moravské Ostravě, kde byl popraven prostějovský redaktor Josef Kotek. Z jeho řeči pronesené na schůzi družstevníků byla vyňata jediná věta, v níž vojenský soud našel zločin velezrády. Byla to první poprava v zázemí, hrozba všem českým lidem na Moravě a byl to začátek bílé hrůzy, již měl býti Prostějov zastrašen. Pak už v Prostějově následovalo stále zatýkání politicky činných i nečinných osob. Němci svými denunziacemi celé město otrávilí tak, že přítel si netroufal promluvit s přítelem. Nedá se vylicít utrpení domobranců-vojáků z Prostějova, jimž bylo snášet nevyslovitelná příkoří od šarží a důstojníků druhé národnosti jen proto, že jsou Prostějováci. Mnoho měsíců nesměl žádný voják do Prostějova ani na dovolenou a u cizích pluků i na frontě byli prostějovští rodáci pod stálým dohledem.

Prostějov takto otrávený nebyl úřady trestán jen tím, že byli žalováni čeští lidé, byl také mořen hladem. Město položené ve středu nejúrodnějšího kraje, v srdci bohaté Hané, bylo ve válce ze všech moravských měst nejbíději zásobováno. Nebylo co jíst, čím svítit, topit. Rodina prostějovského dělníka ukovaného v továrně vojenským dozorem byla mučena hlady a hlásily-li se dělnické ženy o chléb pro své děti, byly nakrmeny z vojenských pušek olovem. Těžce se zapomíná na události ve dnech 25. a 26. dubna 1917, při nichž bylo zabito 24 osob a o nichž tehdy noviny v celém bývalém Rakousku nesměly přinést jedině řádky zpráv. Bylo to ve středu 25. dubna k poledni, kdy přišel zástup dělnic, pracujících v konfekčních továrnách, před prostějovskou radnicí, aby se dožadoval přídatkových lístků, určených pro těžce pracující. Žádost byla odmítnuta s odůvodněním, že konfekční dělnictvo nenáleží do kategorie těžce pracujících.

Roztrpčené ženy odešly před obchody a konsumy, aby si vyzvedly alespoň dosavadní přiděl potravin. Čekaly tam trpělivě do večera, jak se tehdy na potraviny od brzkého rána čekávalo a výsledek? O šesté hodině večerní objevily se na dveřích krámu cedulky: Příděl nedošel! — Co nyní? V domácnostech kromě hladových dětí nic nebylo, muži přijdou z továren a nebude pro ně k jídlu také nic. Tu se čekající ženy rozhodly, že si půjdou stěžovat na hejtmanství. To byl počátek hladových bouří v Prostějově. Ženy přišly k hejtmanství už po úředních hodinách, kdy nikdo kompetentní přítomen nebyl a zástup žen, k nimž se už také přidali muži, byl rozezlen. Kdosi ze zástupu vykřikl: K Mandlům, tam je všeho dost! — Pak už hladových nikdo neudržel. Zástup se valil k západnímu nádraží v Prostějově, kde stál Mandlův palác. Pochod ulicemi nevěstil nic dobrého, neboť ze zástupu počaly lítat kameny do různých obchodů. Na tento hladový pochod, který by byl asi jinak skončil rozbítím několika oken, neměly úřady jiné odpovědi než povolat ještě v noci z Olomouce vojsko.

Druhý den, 26. dubna, byl zrána úplný klid. Továrny zahájily práci jako obvykle, jen ženy se dohodly, že si vymohou slyšení u hejtmána dr. Josefa Wierera a požádají o pravidelné a větší přiděly životních potřeb. Proto se počaly shromažďovat před hejtmanstvím. Až k budově se však nedostaly, neboť ulice byly uzavřeny vojskem. Některé z žen vidouce, že místo chleba, po kterém volaly, bylo na ně posláno vojsko, šly to oznámit mužům do továren. V 10 hodin vřeštěly tovární sirény a oznamovaly zastavení práce. Tím se situace v městě přiostrčila, neboť hned nato se valily z Vrahovské ulice do ulice Svatopluka Čecha proudy dělníků, kteří se tudy chtěli dostat k hejtmanství. Velící důstojník však rozděljuje vojsko a uzavírá před příchodem dělníků znovu ulici. Na vojsko narazil dav, který se dohadoval s vojáky — mladičkými Poláky. Pojednou zazněl vzduchem hlas vojenské polnice a důstojník dal šavli znamení: Schiessen! Padne salva, padne druhá a už jsou hladoví lidé nakrmeni. Ve dvou vteřinách

se valí v krvi a prachu na dlažbě 24 mrtvých, nejvíce žen, také děti sotva škoře odrostlé jsou mezi nimi a několik mužů, vedle raněných, po nichž v úprku ještě šlapou ti, kdož unikli střelám se zdravou kůží.

Hned nato přijeli do ulic hasiči a naložili na valníky oběti hladových bouří. Byli to: třináctiletý školák Jan Solán, patnáctiletý zámečnický učeň Jan Havlíček, patnáctiletá dělnice Františka Trmečková, sedmnáctiletý dělník František Sládeček, sedmnáctiletý Alois Lešický, osmnáctiletý slevač Vilém Morbitzer, osmnáctiletá krejčová Emilie Martinková, devatenáctiletý strojník Ladislav Vaca, dvacetiletá dělnice Adéla Paseková, jednadvacetiletý strojník Ignác Hodan a stejně starý obuvník Jan Hoffman, dvaadvacetiletá krejčová Františka Kořínková, třiadvacetiletá krejčová Karla Loniková, vdova a matka dvou dětí, třiadvacetiletá dělnice Emilie Štěrbová, pětadvacetiletá dělnice Alžběta Roubalová, šestadvacetiletá dělnice Marie Ošťádalová, matka dvou dětí, sedmadvacetiletý natěrač Bruno Kozák, sedmadvacetiletá Vincencie Nezvalová, osmačtyřicetiletý obuvník Vincenc Navařík, otec tři dětí, sedmapadesátiletý dělník Richard Ulrich, otec tři dětí, třišedesátiletý stříhač Václav Pospíšil a dvaadvacetiletá Františka Kořánová. Všechny tyto oběti byly naházeny na valník, přikryty plachtou a odvezeny za vojenské asistence do márnice.

Kromě mrtvých bylo ještě 40 osob těžce zraněno; ty byly odvezeny do nemocnice, kde dva z nich ještě zemřeli. Většina mrtvých byla zasažena ze zadu, třináctiletý zabítý školák Solán seděl na stromě a díval se na demonstrace. To vše bylo dílo těch, kteří český Prostějov nenáviděli a svými denunciacemi poštváli na na město úřady. Bohužel toto poslední katanské dílo vykonal za rakouské úřady český důstojník, rozený Hanák, setník Zapletal z Radvanic.

*

Nebyl to jen Prostějov, kde německé denunciace platil český lid svými životy a kriminálem. V Kyjově se nevedlo českým lidem

za první světové války o nic lépe. Když nebylo možno vyprovokovat širokou veřejnost k hladovým demonstracím, byl denuncován starosta města MUDr. Severin Joklik a akademický malíř Janko Keller, kteří byli vzati s jinými čelnými občany z města a okolí do vazby. Aby ušel potupnému odsouzení ukončil dr. Joklik raději sám svůj život. Ve Veselí byl denuncován místními Němci řídící učitel Homola a stejně vězněn jako kyjovští. V Přerově byl na základě denunciací Němců zatčen a v Moravské Ostravě popraven člen Sokola Slavomír Kratochvíl. Také v jiných moravských městech se zatýkalo na pouhé anonymní udání. Denunciace! Tato neřest byla za první světové války výsadou moravských Němců a tehdejších jejich židovských spojenců. Potěšující bylo, že se nezjistil ani jediný případ české denunciací. Srovnáme-li kolik se našlo bídných charakterů v řadách českých lidí za okupace, je třeba se nad tímto zjevem opravdu zamyslet.

ČETNICTVO A ZELENÉ KÁDRY NA MORAVĚ.

Koncem roku 1917 se na Moravě vážně hovořilo o zelených kádrech, které prý sídlí v lesích, mají své velitele, řádnou válečnou výzbroj i kulometry a jsou předzvěstí brzké domácí revoluce. Tyto pověsti o existenci zelených kádrů na Moravě měly určitý podklad. Lidská fantazie ovšem věc značně zveličovala, ale nám, kteří jsme měli za války styky s těmito tak zvanými kádry, byly i tak zveličené pověsti vhod. Vzpružovaly do jisté míry bojácné a ulekané dušičky v zápolí a dodávaly jim trochu odvahy; vždyť i ti nejstrašenější civilisté se přestali krčit, když už vojáci, po jejich názoru, veřejně revoltovali.

Tuto odbojovou skupinu tvořili jen vojenští zběhové, z nichž se za války stali psanci a protože musili často přespávat v polích a lesích, aby nebyli pochyťáni, říkali, že slouží u zelených kádrů. O nějaké vojenské organizaci a kázni nemohlo býti zejména na počátku ani řeči. Byla to jen hrstka odvážných jednotlivců, kteří

si vyměnili pole působnosti. Napřed byli štváni na frontě, pak ve svých rodných obcích. Takto pronásledovaní jednotlivci se brzy začali houfovat a aby nezůstali osamoceni, pracovali rozkladně i mezi jinými vojáky. Na jaře 1918 bylo na Moravě zběhů už tolik, že opravdu byli proti nim vojenské a policejní orgány téměř bezmocny. Že se příslušníci zelených kádrů v posledních letech světové vojny tak rychle množili, zavinily z části i vojenské úřady samy, ač si toho nebyly vědomy. Polní služba pohltila skoro všechny mladší četníky a tím se stalo, že v zázemí na stanicích zůstali jen staří četničí velitelé. Tito přetížení kancelářskými pracemi, rekvisicemi, agitací pro upisování válečných půjček, kontrolou bezmasých dnů a podobně, pomalu už přestávali věnovat pozornost zběhům.

Vojenská správa nepočítala s psychologii svých nejdůležitějších orgánů jako byli četníci. V otázkách zásobovacích udělalo se vše pro vojsko, ale na četníky se nemyslílo a tak četník i když byl dobrým Rakušanem, přece jen byl odkázán na dobročinnost zámožnějších civilních občanů, mezi nimiž žil. Toto opomenutí se velmi brzy pociťovalo. Četník byl nucen za kus chleba pro svou hladovou rodinu dělat různé ústupky občanům a tak se dostával do řad ostatních vyděděnců. Četník koupený za pytel mouky, trochu bramborů nebo omastku přestal býti v obci obávaným mužem a tím dnem, kdy počal kompromisovat mezi úřední povinností a osobní shovívavostí, přestal býti vůbec četníkem.

Tak začalo první hroucení domácí fronty a další vojenská akce pak domácí frontu úplně rozvrátila. Uvedl jsem, že byl na stanicích nedostatek četníků odchodem mladších k polní službě. Tento nedostatek počalo vojenské velitelství nahrazovati u četnictva různými invalidy. Když část zmrzačených brněnských invalidů v roce 1917 po superarbitraci svlékla vojenské mundury, byli vysloužilci určeni k různým úkolům; někteří se stali výpomocnými listonoši, jiní byli přiděleni jako výpomocné síly k četnictvu, někteří k dráhám a jen malé procento nastoupilo své dřívější civilní zaměstnání.

Mezi posledními jsem byl také já a jako redaktor octl jsem se vlastně hned s počátku mezi četníky. Uvedl mne mezi ně vrchní strážmistr, dobrý český člověk F. Fila ze Židenic, po převratu četnický nadporučík v Uherském Brodě. Strážmistr Fila znal dobře poměry mezi četníky na Moravě, věděl, že je mezi nimi hodně českých, ale špatně orientovaných lidí a obával se, aby se ve své úřední horlivosti neznemožnili pro příští doby, neboť náležel k těm, kteří od počátku války nevěřili ve vítězství Rakouska. Seznámil mne s několika vedoucími strážmistry pod zámkou, aby mi dávali pro noviny různé zprávy. Při tom mne upozornil, budu-li osobně navštěvovati četnické stanice za účelem získání zpráv, že se dovím i jiné zajímavé věci, které se snad někdy dobře hodí. A měl pravdu. Vždyť ten četník tehdy tolik obávaný, byl také jen člověk a když jsem na stanicích našel i staré kamarády z fronty, neměli přede mnou žádných tajností.

První průlom do důvěrných věcí zasláných nadřízenými úřady četníkům byl učiněn na stanici v Nových Černovicích. Velitel stanice, vrchní strážmistr Vaněk, si jednoho dne stěžoval, jak je přetížen prací a dal mně nahlédnout do seznamu vojenských zběhů jeho rayonu, které má podle rozkazu vojenského posádkového velitelství v Brně ihned pochyťat a předvést. Tentokrát jsem se dopustil nediskretnosti. Poznamenal jsem si určitá jména a hned je varoval před nastávajícím nebezpečím. Ti zase dali výstrahu ostatním zběhům a tak začala má činnost se zelenými kádry. V Husovicích na stanici jsem vedoucímu strážmistrovi Waňharovi vyprávěl, jak je strážmistr Vaněk v Černovicích prací přetížen a co tam má zběhů. Trik se podařil. Waňhara, ač byl Němec, se dal do smíchu a hned mně ukázal seznam zběhů jeho rayonu, které má pochyťat a předvést a naříká si na přetížení. Okamžitě se vše zařídilo jako v Černovicích a pak už to šlo stejným způsobem i v ostatních předměstských obcích Brna. Když se později našel důvěrník i u zemského četnického velitelství v Brně, vrchní strážmistr Osvítal, který nás včas upozorňoval na vše, co vojenské úřady po četnictvu žádají, ba mnohdy přinášel

i kopie důvěrných vojenských nařízení zasilaných četnictvu po celé Moravě, byla všechna práce vojenských úřadů proti deserce soustavně křížena a mařena. Když do této destruktivní práce zasáhli na brněnsku ještě invalidé — výpomocní listonoši na poštách — kteří otvírali i důvěrnou vojenskou poštu, nebylo pro zběhy už vůbec nebezpečí. Zelené kádry se však tvořily také v jiných oblastech Moravy. Stačilo udělat několik zájezdů na jih Moravy a obce byly za několik dní zběhy přímo zamořeny. Tam byla deserce organizována. Pracovalo se hlavně mezi dovolenci; kdo přijel na dovolenou, zpět se nevrátil. Hoši se sami starali o to, aby v obci bylo co nejvíce zběhů. Přemlouvali dovolence, aby dovolenou »přerazil« a už byl v síti zběhů a tím se stal nejlepším pracovníkem pro zelený kádr. Dobrovolně se na vojnu nevrátil. Proti takovému náporu byli bezmocni i ti četníci, kteří ještě věřili ve starou monarchii.

Jednoho dne však přišel strážmistr Osvítal značně rozrušen. Na potření zelených kádrů vydala vojenská správa nový rozkaz, podle něhož se činilo četnictvo za každého zběha odpovědným. Četníkům bylo nařízeno, že musí deserce potírat zbraní, a to bez milosrdenství. Bud' se dá přistižený zběh zatknout a předvésti nebo »budiž na místě zastřelen!« Tak zněl rozkaz. To byla nejtěžší zkouška pro zběhy i pro četníky našeho smýšlení. Vražděním zběhů v jejich rodných obcích podle toho rozkazu se měl přátelský poměr mezi občanstvem a četníky zase rozvrátit a zabitím několika vojáků se měl nahnat zběhům strach a přinutit je k návratu do kasáren. Až na několik ojedinělých případů se na Moravě nepodařilo jedno ani druhé. Největší zásluhu o nezdar nové vojenské akce měl strážmistr Osvítal, který tehdy vsadil existenci i život na jednu kartu. Rozjel se po Moravě a na několika stanicích jednal o věci se spolehlivými českými četníky. Varoval a zapřisahal je, aby se nevydávali v nebezpečí prováděním takového rozkazu a vnesl mezi ně novou orientaci tím, že je ubezpečil o zhroucení Rakouska. S kamarády pak ujednal jednoduchý, ale účinný postup, který se plně osvědčil. Podle této dohody

velitelé stanic totiž předvolávali jednotlivé starosty obcí, těm se vši přísnosti přečetli nový rozkaz, aby věděli, co čeká zběha. nechá-li se přistihnouti. Důvěrně se jim pak oznámil den a hodina, kdy v obci četníci provedou štáru na zběhy a upozornili je, že jsou povinni při štáře osobně asistovat. To byl vlastně nepřímý vzkaz zběhům, který den mají z obce zmizet. Je zajímavé, že to téměř všichni starostové obcí pochopili a o zmizení zběhů z obce se v určitý den pečlivě přičinili. V Lanštorfě u Břeclavě dal starosta důvěrný rozkaz zběhům ohlásit dokonce bubnem a zakončil jej pro výstrahu větou: Kdo bude ve středu o 6. hodině ráno (to byla doba ohlášené štáry) z deserterů přistižen, bude na místě zastřelen! — A aby se před úřady kryl, přidal si další větu: Všem zběhům otcovsky radím, aby se dobrovolně ihned vrátili do kasáren! — Vojáci se ovšem do kasáren nevrátili, ale zato z obce včas zmizeli a vrátili se až po štáře. V Prusánkách hoši oblékli do vojenské uniformy vycpaného hadroše a postavili jej s puškou na rameni do řepy, aby prý měli čenici při štáře aspoň nějakou kořist.

Všude se to ovšem tak hladce neodbylo. Z Hrádku-Slavičína přišla zpráva, že tam četník zběha zastřelil, na Slavkovsku byl rovněž v jedné obci zběh četníkem zastřelen. Podobných případů bylo jen několik, což vojenské úřady ještě více dráždilo. Do obcí zamořených zběhy byly vyslány celé setniny brněnských vojáků za honbou na zběhy. Tato akce skončila pro vojenské velitelství ještě větším fiaskem. Několik zběhů bylo sice chyceno, ale mnoho vojáků se zbraní v ruce poslaných na zběhy se vůbec k svému tělesu nevrátilo a v té době počalo teprve opravdové nebezpečí, neboť štvaný voják se zbraní byl pro úřady i policejní orgány daleko větším nebezpečím, než pouhý odzbrojený zběh.

Za takových poměrů vyrostly na Moravě zelené kádry a pověst o jejich výzbroji. Ke konci války byly tyto kádry silnější než jsme sami mysleli. V prvé dny převratové jsme společně se setníkem Fajnozem, nadporučíkem inženýrem Bilkem a praporčíkem Macharou z Břeclavě postavili z nich celou Slováckou brigádu v Hodo-

níně, která za vedení setníka Cyrila Hluchého přes mnohé technické překážky v prvé dny převratu vykonala na hranicích jižní Moravy a Slovenska hodně úspěšné práce.

28. ŘÍJEN NA ČETNICKÉ PRYČNĚ.

Mnoho je těch, kteří ještě vzpomínají krásných chvil prožitých v den 28. října 1918. Pro mne ten den nejkrásnějším zrovna nebyl, ale jsem s ním přece jen úplně spokojen. Od roku 1915, kdy jsem se vrátil z fronty jako invalida, připravoval jsem po dohodě s členem pražské Mafie Arnoštem Heinrichem na různých místech Moravy hnízda pro domácí odboj. Práce se dařila. Dělal se to pod rouškou Českého srdce nebo v rodinných přátelských poradách. Okruh věrných se stále rozšiřoval, octl se v něm mimo českých četníků později také důstojníci i prostí vojáci. Politicky se začalo na Moravě pracovat teprve po 31. lednu 1917, a to po známém projevu předsednictva Českého svazu na říšské radě učiněného u tehdejšího ministra věcí zahraničí hraběte Czernina. Když vydal president severoamerických států Wilson projev, že nutno osvobodit Čechy od cizího panství, známá trojice českých poslanců, Staněk, Šmeral a Maštálka zamítla na přání hraběte Czernina Wilsonovy snahy osvobodit Čechy od cizího panství a veřejně prohlásila, že »národ český jako vždycky v minulosti i v době příští jen pod žezlem habsburským vidí svou budoucnost a podmínky vývoje!«

Důsledky takového projevu se ukázaly. Když předsednictvo Českého svazu poslaneckého se veřejně zřeklo cizí pomoci o osvobození českého národa ze jha Habsburků, přiběhli na pomoc hroutícímu se Rakousku i ostatní čeští aktivisté a 1. února 1917 vedl moravský zemský hejtman hrabě Serenyi do Vídně deputaci k audienci císaře Karla, která císaře ujišťovala o české loyaltě. V deputaci byli: Za českou techniku v Brně profesor Jahn, ředitel Zemské pojišťovny dr. Kubiček, za státní dráhy revident Dohnálek, za

středoškolské učitele profesor Nesvadbík, za moravské učitelstvo inspektor Mrkos, za soukromé úřednictvo prokurista Škarda a za pensisty ředitel Mezník. Pak následovaly v jednotlivých měsících veřejné projevy pro dynastii. Také v Čechách nebylo v té době lépe, kde neúčinněji vystupoval pro císaře a Rakousko za sociální demokrata poslanec dr. Šmeral, za mladočechy dr. Maštálka a za staročechy dr. Mattuš, tehdejší předseda Národního výboru. Tím dostala naše přípravná práce pro domácí odboj těžkou ránu, neboť mnozí získaní pro odboj počali zase kolísat, když viděli, že špičky národa stojí v opačném táboře.

Za takových poměrů nezbývalo nic jiného, než další postup českých aktivistů když ne úplně aspoň značně zmírnit. Na Moravě jsme mohli pracovat jen proti dvěma veřejně postaveným lidem, a to proti předsedovi Českého svazu poslanci Staňkovi a jeho jednatelem poslanci Tusarovi. Mezi dělnictvem proti Tusarovi to bylo dosti snadné, hůře už bylo vyburcovat voliče Staňkovi. Ale i tam se nám to dařilo. Pomohl nám přednosta dráhy Karel Gajger a notář dr. Paliardy z Moravských Budějovic, dr. Picková z Jarměřic, obchodník Pejčoch z Jemnice, dr. Skalský z Dačic a jiní, kteří zvali na důvěrné schůze Staňkovi voliče z venkova. Zde se usnášely ostré protesty s výzvou, aby se poslanec Staněk vzdal mandátu. Že by tyto protesty měly na adresáta s počátku nějaký kladný účinek, nelze říci, zato se pěkně rozvíjela práce pro domácí odboj. Jak to bylo nutné, ukázalo se 25. dubna 1917, kdy se sešel vídeňský parlament. Tehdy sice měli čeští aktivisté v parlamentě stále ještě většinu, ale mnoho českých poslanců šlo už s lidem, který byl získán pro odboj. Z té doby se také datují nejprudší útoky v Právu lidu z pera dra Šmerala a v katolickém Hlasu od zemského poslance Ševčíka a redaktora Němečka proti českým radikálům, kteří prý nesvědomitě svádějí český lid na scestí a ženou celý český národ do neštěstí. To nebylo napsáno jen proti nám, kteří jsme pracovali v zákulisí a skrytě, to bylo adresováno zvláště českým opozičním poslancům na říšské radě, kteří naši práci schvalovali a dovolávali se nálady v lidu. Zdálo

se, že česká opozice v Českém svazu aktivistům zase podlehne. Do toho přišel manifest českých spisovatelů, který promluvil za celý národ. Manifest byl původně určen jen pro předsednictvo Českého svazu, když se pak zjistilo, že ho chce předsednictvo umlčet a postupovat dále vlastní cestou, byl celý projev 18. května 1917 veřejně publikován v opozičních novinách. Po uveřejnění manifestu českých spisovatelů nastalo na říšské radě v jednotlivých klubech třídění duchů. U mladočechů vyvstal poslanec dr. Franta proti Maštálkovi, u sociálních demokratů poslanec Habrman proti Šmeralovi a Tusarovi; lidová strana pokroková na Moravě svolala na 25. května 1917 výkonný výbor, který nařídil svým poslancům, aby co nejrozhodněji vystoupili proti nerozhodnosti Českého svazu a žádal, aby předseda Svazu ve státoprávním prohlášení stejně zdůraznil státní právo historické jako přirozené právo sebeurčení vztahující se i na Slováky. Předsednictvo Svazu však ani potom necouvlo před českou opozicí. Výzva o sebeurčení národů, o kterou žádal manifest českých spisovatelů a lidová strana pokroková, pobouřila nejen vládu a rakouské Němce, ale i Maďary a tu zase to byl Šmeral, který dělal hasiče. Pomocí maďarského redaktora Az Estu chlácholil Němce i Maďary a dokazoval jim, že z českých vážných politiků nikdo nic takového nechce, to že jsou jen fantastické nápady hrstky neodpovědných radikálů. Mezi tím už se v Praze pracovalo na konceptu státoprávního prohlášení pro říšskou radu. Vypracováním nebylo však už pověřeno předsednictvo Českého svazu se Staňkem v čele, dělal ho Švehla, který stál mimo říšskou radu a který při stylisaci prohlášení vzal za základ projev českých spisovatelů a usnesení lidové strany pokrokové. Tak bylo státoprávní prohlášení stylisováno jasně a nekompromisně a znělo pro samostanost československého státu. Přes tuto porážku se čeští aktivisté s danou situací nesmířili a v předsednictvu Svazu opravili jasné prohlášení tak, že ho značně seslabili, a to vloženou větou, že se vše žádá »v zájmu celé říše a dynastie«. Ale i takto znehodnocené prohlášení působilo na

vládu, Němce a Maďary přímo drtivě a při nových polemikách byl to zase Staněk, Šmeral a Maštálka, kteří chlácholili Němce, ba počali připravovat Šmeralův vstup do vlády a dělat náladu pro zřízení a obeslání ústavního výboru, ve kterém by česká věc úplně podlehla. Proto se opoziční poslanci v druhé schůzi poslanecké sněmovny připravili na novou akci proti aktivistům a když se jednalo o změnu jednacího řádu, kterou chtěli Němci zmařit každou další českou akci, zahájila česká opozice vedená drem Adolfem Stránským, Kalinou a Sříbrným prudký útok na vládu a Němce. Nežůstali osamoceni, neboť hned je následovali i jiné neněmecké národnosti žijící pod cizím panstvím a tak společně přivolali porážku rakouské vlády.

I po této porážce vlády, kdy už mimo Němců v rakouském parlamentě nikdo za vládou nestál, čeští aktivisté nezmoudřeli a stále se snažili zavést českou politiku na rakouskou linii. Týden po tom, co vláda a Němci svou kampaň proti Čechům v parlamentě prohráli, ještě jednou se Staněk, Šmeral a Maštálka ukázali před českou veřejností jako oddaní občané jeho veličenstva. Stalo se tak po bitvě na Soči, kde rakouský generál Boroevič vyhrál bitvu nad Italy. Tehdy všichni tři jménem Českého svazu poslali generálovi k vítězství blahopřejný telegram.

To už nás přímo hnalo do okresů těchto poslanců a tak nastal na Moravě nepřetržitý boj s českými aktivisty a pro revoluci. Pro mne jsou stále v živé paměti nejpamátnější schůze posledních dnů před převratem, kdy nás už vůbec česká parlamentní politika nezajímala. Lid počal mluvit sám a věci spěly rychle ku konci. Celý říjen 1918 jsem byl v obcích slovácko-valašských. V neděli 27. října jsem se dostal do Bojkovic, kde byla svolána veřejná schůze notářem dr. Kalmanem. To, co se tam dělo, nelze už nazvat protestem, to byla revoluce s převratem. Přišlo sta lidí i z okolí a po schůzi nastalo v celém městečku »bílění«. Soud, četníci, trafiky i notář byli v půlhodině bez rakouských orlíčků. To vše se dělo bez nejmenšího odporu policejních orgánů. I císařův obraz pověšený v hostinské místnosti vzal za své. Taková

nálada byla mezi lidem už dávno, jen určití čeští notáři o ní nechtěli nic vědět. Odpoledne se jelo do Luhačovic, kam četníci z Bojkovic oznámili telefonem, co se u nich dělo dopoledne. Místnosti hotelu Litovel byly lidem přecpány. Před tribunou převládali vojáci všech hodností, plukovníkem počínaje a prostým vojákem konče. Přišel celý vojenský rekonvalescent. Vysocí němečtí důstojníci přišli ovšem na schůzi za jiným účelem než prostí čeští vojáci. Při vstupu do místnosti zastavil mne místní velitel četnické stanice a počal cosí úředně vysvětlovat. Nechtěl jsem vědět, co po mně chce, omluvil jsem se, že si po schůzi vše upřímně povíme. K tomu hovoru nikdy nedošlo. Při vstupu na tribunu rozlehlo se sálem: Vojno povol... hej rup! — a hned na to: Pryč s vojnou, pryč s Rakouskem! — a to už bylo thema celé přednášky, neboť nač hledat námět, když si ho lid určil sám. A tak se stala z luhačovické schůze protiválečná demonstrace. Snad si přítomní rakouští důstojníci tehdy poprvé uvědomili, že je něco ve vzduchu, co se už nedá zadržet a proto bez protestu vydrželi na schůzi až do konce. Také četník mne už neoslovil, zato ale prostí vojáci mne doprovodili večer až do sousedních Pozlovic, kde se vše opakovalo. Po půlnoci mně vyhledalo několik českých důstojníků, kteří vyprávěli, jaký zmatek odpolední schůze způsobila mezi přítomnými německými důstojníky. Pak už jen padaly dotazy: »Kdy to bude, kdy vše skončí?« Co odpovědět? »Vidíte, že už to vlastně je, připravit se a vydržet. Je tu nějaká moc, která by mohla toto živelné hnutí zastavit?« A opravdu nebyla, vždyť druhý den večer 28. října, aniž bychom o tom něco věděli, stalo se v Praze vše skutkem.

Odpoledne 28. října 1918 jsem jel vlakem do Slavičína. Při příjezdu vozem z Hrádku našel jsem divadelní sál přeplněn. Jen před jevištěm stála řada židlí pro místní honoraci. Uprostřed seděli dva četníci s bodly na puškách, které drželi mezi koleny. Jakmile jsem vstoupil na podium, povstal vrchní strážmistr Režný a jménem zákona žádal, abych okamžitě opustil sál a následoval ho na strážnici. Než skončil výzvu, musil jsem se ho ujmouti,

neboť se na něj zvedli hole a pěsti a nastala pro nebožáka těžká chvíle. Podařilo se mně uklidnit obecnstvo a přinutit strážmistra, aby sňal bodlo s pušky. Když i druhý četník tak učinil, mělo vše svůj obvyklý ráz jako v jiných obcích. Po půlnoci, když se bouře v sále utišila byl strážmistr pevně přesvědčen, že mne musí zatknout. Při tom padl nešťastný výkřik z obecnstva: Zastřelil desertéra, smrt za smrt! — Tato chvíle byla nejhroznější. Zapřísahal jsem občany, aby se mírnili a nechali nás klidně odejít na četnickou stanici, kde si vše sám vyřídím. I to se mně podařilo, takže jsem na stanici odváděl já strážmistra, Dlouho jsem tam nepobyl, prospal jsem se na četnické pryčně a už v časných hodinách ranních jsme se vydali se strážmistrem na nádraží do Hrádku a odtud vlakem do Uherského Brodu. Po deváté hodině 29. října cestou k soudu v Uherském Brodě potkal nás rozrušen tehdejší okresní hejtman Stříž a jevil velkou radost z tohoto shledání. »Víte, co se včera stalo? V Praze je revoluce a převrat. Telefonovala to redakce Lidových novin, shání vás po okrese, máte přijet okamžitě do Brna. Než odjedete, musíte u nás promluvit k lidu, aby zachoval klid. Víc nevím, dalších zpráv vyčkáme na hejtmanství.« Tu jsem viděl, jak strážmistr bledne a když jsem hejtmanovi hlásil, že s ním jít nemohu, protože jsem zatčen, nastala nejkomičtější chvíle pro nás všechny tři. Hejtman myslil, že žertuji, strážmistr mne očima prosil, abych o případu, který se odehrál této noci mlčel a já jsem se zase nemohl vzpamatovat, že už je to celou noc hotovo a že se vlastně motám v jakémsi blázinci s četníkem a okresním hejtmanem. Teprve po chvíli promluvil strážmistr: Poslušně prosím, co bude se mnou? — To vrátilo řeč hejtmanovi: Jděte domů, člověče nešťastná a dbejte v obci o pořádek!

Po rozloučení se strážmistrem, který nechtě mne vlastně rychle dopravil na novou schůzi a po slavnostním projevu v Uherském Brodě jsem odjížděl 29. října do Brna, kde jsem ještě týž večer mluvil s jinými řečníky k ohromným zástupům lidu na Náměstí svobody se stupňů známého Wehrmanna. Pak už následovaly jen

dny těžké dřiny, kdy se střídaly noční schůze a porady s veřejnými projevy ve dne v okolí Brna. Vojenský odbor Národního výboru, jehož jsem byl členem, určil, abych zabral pro Národní výbor brněnskou Zbrojovku U lazaretu, posádkovou nemocnici v Zábrdovicích, kde jsem odevzdal správu nemocnice plukovnímu lékaři dru Katholickému, náhradní setninu třetího pěšího pluku v Židenicích, kterou do likvidace řídil nadporučík Suchý, četnické učiliště umístěné v Dělnickém domě v Juliánově a naposled jsem byl pověřen s majorem Uvírou a nadporučíkem Pelikánem zabrat bývalé vojenské prachárny v Černovicích. Poté 6. listopadu byl jsem poslán Národním výborem z Brna na Břeclavsko organizovat Slováckou brigádu a teprve koncem listopadu po obsazení a zabrání dolnorakouských obcí pro Československou republiku, skončila moje práce na jižní Moravě.

OBSAH:

Úvodem	7
Příčiny poroby českého lidu na Moravě	9
Slovácké obce v Rakousích	30
Profesor T. G. Masaryk o povinnostech české inteligence	34
Pochybená národnostní a politická výchova českého dělníka	37
Oslavy narozenin Otce národa Františka Palackého	43
Zápas Čechů o zněmčelá města	46
Císař na brněnském šicnfestu	70
Netaktnost podmaršálka Succowatyho	78
Německé Hier nebo české Zde	82
Boj o vysoké české školy na Moravě	93
Volkstag a co následovalo	108
Tajnosti moravských věží	126
Volání po jazykové rovnoprávnosti na Moravě	135
Kriminální nebo šibeniční ministerstvo	139
Boj za všeobecné právo hlasovací do zemského sněmu moravského	162
Krvavé demonstrace za reformu volebního práva do říšské rady	174
Profesor T. G. Masaryk pro zlepšení sociálních a hospodář- ských požadavků dělnictva	195
Všesokolský slet v Brně	207
První světová válka	223

VÁCLAV ŠLESINGER: ZÁPAS PŮL STOLETÍ

Obálka: Eduard Milén

Vydala Novela - nakladatelství v Brně

Vydání I. — listopad 1946

Náklad 3.000 výtisků

Tisk knihtiskárny Josef Filip v Třebíči

Cena: brož. 81.— Kčs, váz. 101.— Kčs

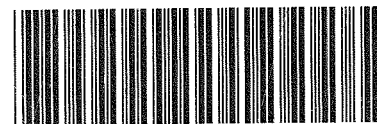
SEMINÁRNÍ
Hist.-práv.

KNIHOVNA
oddělení

REV15

ÚK PrF MU

3129S35333